

► NUMĂR DECHIS

Todor Arpad
Crina Soroiu
Adrian-Cosmin Canae
Ioana Valeria Alexe
Gabriela Ionașcu
Angela Ramona Dumitru
Iris Mihai
Adrian-Cosmin Basarabă
Mihai Covaci
Vasile Burtea
Adelin Dumitru
Gabriela Crețu
Florin Grecu
Cristian Sorin Dumitrescu
Marcela Monica Stoica
Marian Popa
Nicolae Elvis Cioabă
Cezar Stanciu
Andreea-Iustina Tuzu
Hadrian Gorun
Ovidiu Gherasim-Proca
Alexandru-Nicolae Cucu
Enache Tușa

► DOCUMENT

Ilarion Țiu

► ANTISEMITISM, RASISM, XENOFOBIE

Alexandru Florian
Adina Babeș

► RECENZIE

Hadrian Gorun

VOLUM XXII

NUMĂRUL

4-5 (180-181)

IUL.-OCT. 2014

Sfera Politicii

25 de ani de postcomunism
100 de ani de la Primul Război Mondial

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FUNDAȚIA „ORIENT EXPRES”

APARIȚIE BIMESTRIALĂ

Acest număr apare cu sprijinul
Institutului Național pentru Studierea
Holocaustului din România „Elie Wiesel”

INSHR
EW

[Honoré Daumier]

Număr deschis

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

**Revista *Sfera Politicii*
a fost editată din anul 1992 de:**

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

EBSCO **ProQuest**
P U B L I S H I N G

 SCIOPIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

Sfera Politicii respectă Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011 al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minime necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Alexandru Florian

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București
Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESS

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Florin Grecu

REDACȚIE

Alexandru Climescu

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XXII, NUMĂRUL 4-5 (180-181), iulie-octombrie 2014

Număr deschis

Todor Arpad

Analiza poziționării competitorilor politice dimensiunile de conflict relevante la nivelul UE în contextul europarlamentarelor din 20143

Crina Soroiu

Developmentalismul – o nouă abordare în aria politicii comparate 14

Adrian-Cosmin Canae

Rolul și importanța opiniei publice în stabilirea agendei publice 22

Ioana Valeria Alexe

Comunicarea electorală-formă a comunicării politice30

Gabriela Ionașcu

La participation politique en Roumanie. La dimension contestataire de l' e-rue 41

Angela Ramona Dumitru și Adrian-Cosmin Basarabă

Aspecte problematice și posibile soluții privind modelele de regionalizare în Uniunea Europeană54

Iris Mihai și Adrian-Cosmin Basarabă

Stolen Identity: The Armenian People67

Mihai Covaci

Cultura organizațională în contextul globalizării75

Vasile Burtsea

Discriminarea – substitut al competenței șiindicator al proastei administrări82

Adelin Dumitru

*Discriminarea – substitut al competenței șiindicator al proastei administrări
O explicație istoric-instituționalistă a evoluției politicii de mediu
a Uniunii Europene* 99

Gabriela Crețu

Roma Minority in Romania and its Media Representation 112

Florin Grecu

Brațul armat al partidului-stat: Garda Națională 121

Cristian Sorin Dumitrescu, Marcela Monica Stoica și Marian Popa

European Institutional Developments and Evolutions Post-Lisbon Treaty 130

Nicolae Elvis Cioabă

*Reforma sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești din România,
în contextul integrării europene* 138

Cezar Stanciu

*Nicolae Ceaușescu și Santiago Carrillo. Despre reforma
internaționalismului comunist*151

Andreea-Iustina Tuzu

Noul rol al României în cadrul NATO după Summit-ul din Țara Galilor 160

Hadrian Gorun

*O societate distopică a contemporaneității: Cambodgia khmerilor roșii.
Scurte considerații* 167

Ovidiu Gherasim-Proca	
<i>Câteva observații privind reforma sistemului judiciar din România.</i>	
<i>Există priorități de politică publică mai presante decât lupta</i>	
<i>împotriva corupției?</i>	172
Alexandru-Nicolae Cucu	
<i>Războiul de independență al Turciei și efectele sale</i>	187
Enache Tușa	
<i>Etnia și națiunea în filosofia politică a statelor balcanice și</i>	
<i>est-europene – 1880-1940</i>	194
Document	
Ilarion Țiu	
<i>Impactul industrializării României în anii '70 și '80 asupra</i>	
<i>mediului înconjurător</i>	209
Ilarion Țiu	
<i>Ceaușescu și sindicatul Solidaritatea</i>	217
Antisemitism, rasism, xenofobie	
Alexandru Florian	
<i>Memoria publică și capacanele actului de justiție. Schiță pentru</i>	
<i>o teorie a spațiului public în tranziție</i>	222
Adina Babeș	
<i>Allyiah of Romanian Jews – socio-statistical facts (historical approach)</i>	247
Recenzii	
<i>Literatură distopică și totalitarism (Hadrian Gorun)</i>	255
Evgheni Zamiatin, Noi	
Semnale	257
Index de autori	259
Summary	262

Analiza poziționării competitorilor politici

pe dimensiunile de conflict relevante la nivelul UE
în contextul europarlamentarelor din 2014

■ TODOR ARPAD

[National School of Political and Administrative Studies]

Abstract

In this paper I analyze the positioning of Romanian political competitor for the European elections 2014 on most relevant dimensions of political conflict relevant to all European Union member countries. I analyze the political programs of the Romanian political parties realized within the euandi project. Even though not all dimensions are considered relevant in the context of political debate in Romania, the mapping provides a detailed picture of the current positioning of the main political competitors in the context of breaking USL and the creation of a new coalition government.

Keywords

European Parliament elections; political parties; partisan conflict dimensions

Dacă analiza rolului poziționării partidelor politice pe diferite poziții de politici a demarat cu lucrarea lui Harold Hotelling¹ realizarea unei determinări cât mai precise a poziției competitorilor politici reprezintă o preocupare majoră a politologilor începând cu lucrarea fundamentală a lui Downs din 1957.² Downs analizează felul în care partidele politice într-un sistem cu două partide dezvoltă o strategie rațională de poziționare în raport cu preferințele electoratului. Downs argumentează că în acest caz partidele se vor muta spre poziția mediană pentru a-și maximiza numărul de voturi pe care-l pot obține.

Ulterior, de-a lungul timpului au fost dezvoltate metode din ce în ce mai sofisticate de evaluare a diferențelor de poziție între competitorii politici, bazate atât pe realizarea unor sondaje cu experți în domeniu, dar și prin analiza programelor politice și a manifestelor electorale. Pentru realizarea unei evaluări riguroase este necesar ca poziționarea competitorilor politici să fie făcută de experți independenți³ care să asigure

1 Harold Hotelling, „Stability in competition”, *The Economic Journal*, Vol. 39, Issue 153, (1929), 41-57.

2 Anthony Downs, *An economic theory of democracy*, (New York, NY: Harper, 1957).

3 Alexander H. Trechsel and Peter Mair, „When Parties (Also) Position Themselves: An Introduction to the EU Profiler”, *Journal of Information Technology & Politics*, issue 8, nr. 1, (2011), 1.

gradul de imparțialitate necesar unei analize riguroase. În ultimii ani au fost de asemenea dezvoltate o serie de metode de analiză cu ajutorul unor programe precum Wordscores⁴ și Wordfish⁵. Una din lucrările recente fundamentale în teoria reprezentării spațiale este cea a lui Laver and Hunt⁶ care au realizat un sondaj de experți într-un număr de 25 de democrații. Una din descoperirile cele mai importante ale acestei cercetări ține de faptul că partidele politice diferă în mod sensibil cu privire la importanța pe care o atribuie diferitelor dimensiuni de conflict politic. De asemenea, autorii au descoperit faptul că țările diferă cu privire la felul în care partidele politice optează pentru susținerea propriilor poziții (policy payoff) vs. opțiunea pentru ajungerea la putere în orice condiții (office payoff). De asemenea, De Swaan⁷ și Dodd⁸ au analizat modalitățile prin care poziționarea partidelor politice în spațiul politic influențează probabilitatea de formare a anumitor coaliții, dar și nivelul de fracționalizare a sistemului de partide. De asemenea, prin compararea diferenței între poziționarea partidelor și poziționarea alegătorilor se poate politica partizană contează și măsura în care politicile adoptate diferă în mod substanțial în funcție de tipologia partidelor care susțin guvernarea.

În spațiul post-comunist, una din primele analize cu privire la dimensiunile de conflict și importanța relativă a acestora este reprezentată de cercetarea realizată de Kitschelt și colaboratorii în 1999.⁹ Prin realizarea unor sondaje cu experți în Bulgaria, Cehia, Ungaria și Polonia autorii relevă faptul că cele mai importante dimensiuni care structurează competiția sunt cele socio-economice, dimensiunea culturală și stânga-dreapta. De asemenea, autorii relevă faptul că diferențele de structurare a competiției politice dintre țări sunt determinate de natura regimului comunist cunoscut în fiecare țară.

În România, o primă analiză de acest gen a fost realizată în 2003¹⁰ cu scopul de a realiza o hartă a poziționării relative în spațiul diferitelor dimensiuni de conflict politic pentru principalele partide politice și pentru a analiza gradul în care aceste partide folosesc în mod consistent poziția lor pe aceste dimensiuni pentru a se adresa electoratului. Analiza dimensiunilor de conflict a reliefat existența a două mari dimensiuni: cea culturală (poziția față de capitalul străin, redistribuirea veniturilor între județe) și una economică (privatizare, inflație, taxarea veniturilor, contribuțiile la asigurările sociale). Singura problemă identificată ca fiind marginală este reprezentată de lupta între diferențele de dezvoltare între rural și urban.¹¹ Din punct de vedere al importanței diferitelor dimensiuni de conflict cele mai importante au fost: taxarea veniturilor, importanța investițiilor străine, privatizarea întreprinderilor de stat și protecția drepturilor minorităților.

4 Michael Laver, Kenneth Benoit, and J. Garry, „Extracting policy positions from political texts using words as data”, *American Political Science Review*, 97(2), (2003), 311–331.

5 J. B. Slapin and S.O. Proksch, „A scaling model for estimating time-series party positions from texts”, *American Journal of Political Science*, 52(3) (2008), 705–722.

6 Michael Laver and W. Ben Hunt, *Policy and Party Competition*, (New York: Routledge, 1992).

7 Trechsel and Mair, „When Parties”, 1.

8 L. C. Dodd, *Coalitions in parliamentary government*, (Princeton: Princeton University Press, 1976).

9 Herbert Kitschelt, Mansfeldova Zdenka, Markovski Radoslaw, Toka Gabor, *Post-Communist Party System. Competition, Representation and Inter-Party Cooperation*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

10 Răzvan Grecu, Andreea Raduca, Roxana Năstase și Arpad Todor „Mapping Policy Preferences of Romanian Political Parties” (Research paper presented at the Fourth Annual Conference of Romanian Society of Political Science, 25-28 September 2003), 46.

11 Grecu, Raduca, Năstase și Todor „Mapping Policy Preferences”, 38.

Contextul analizei

Datele obținute în pentru acest materiale sunt obținute printr-un efort de cercetare demarat în 2009 cu proiectul EU Profiler. În cadrul proiectului EU Profiler partidele politice au fost pentru prima dată integrate în mod sistematic în efortul de codare a poziției lor pe diferite dimensiuni,¹² abordare care are avantajul că transparentizează în mod semnificativ întreg demersul și ne oferă posibilitatea să comparăm felul în care se percep partidele politice în comparație cu modalitatea în care ele sunt poziționate de către comunitatea academică.

Proiectul euandi reprezintă o continuare a eforturilor începute prin EUProfiler dezvoltat pentru alegerile din 2009 de European University Institute în parteneriat cu mai multe alte instituții. Aplicația de Informare asupra Votului (AIV) euandi¹³ urmărește să ofere potențialilor votanți posibilitatea de a lua decizii informate cu privire la opțiunile lor pentru Parlamentul European. Aplicația a fost dezvoltată într-un număr de 24 de limbi și oferă posibilitatea a a avea o imagine de ansamblu asupra ofertei electorale a partidelor politice din România dar și din celelalte țări membre ale UE. Prin evaluarea a 30 de enunțuri din care 28 acoperă cele mai relevante dezbateri la nivel european cu privire la valorile și problemele contemporane ale politicii Europene, ultimele doua fiind destinate analizei contextului specific al fiecărei țări. Autorii aplicației și-au propus ca aceasta să fie „unul dintre cele mai cuprinzătoare instrumente de înregistrare a opiniei publice construite vreodată. Având ca obiectiv atragerea a peste 10 milioane de utilizatori din țările europene, euandi poate deveni cea mai mare sursă de date academice privind opinia publică europeană.”¹⁴ În cadrul efortului analitic, oferta electorală a unui număr de peste 250 de partide competitori politici participanți la alegerile europarlamentare au fost analizate. Practic, „partidelor li s-a oferit șansa de a se „autopoziționa” pe aceleași 30 de enunțuri care vor fi prezentate utilizatorilor, iar sarcina validării și documentării pozițiilor exprimate de partide a revenit experților de țară. Copii ale datelor furnizate de partide, precum și extracatele relevante din documentele de partid vor fi puse la dispoziția utilizatorilor.”¹⁵ O altă inovație oferită de această aplicație constă în opțiunea de a oferi „utilizatorilor șansa de a-și raporta opiniile nu doar la pozițiile partidelor politice dar și la cele ale altor utilizatori la nivel local, regional, național și chiar european. Această proprietate unică a euandi de a permite interconectarea alegătorilor nu a fost implementată de nicio aplicație de informare asupra votului (AIV) până în prezent.”¹⁶ Trebuie adus în vedere faptul că unii autori precum Louwerse¹⁷ susțin că în încercarea de a obține o serie de scale unice

12 Trechsel and Mair, „When Parties (Also) Position Themselves: An Introduction to the EU Profiler”, 1.

13 Detalii despre echipa de implementare a proiectului „Proiectul euandi este condus de Profesorul Alexander H. Trechsel, European University Institute, în strânsă cooperare cu Centrul Berkman pentru Internet și Societate din cadrul Universității Harvard, condus de Profesorul Urs Gasser. Proiectul este monitorizat de către un consiliu consultativ internațional format din peste 40 de politologi de renume internațional din Europa și din Statele Unite. Responsabilitatea cercetării și codării pozițiilor partidelor incluse în proiect a revenit celor 28 de echipe naționale de experți (câte o echipă pentru fiecare stat UE) formate din peste 120 de doctori și doctoranzi în științe sociale.” Informații accesate la: <http://www.eui.eu/Projects/EUDO/euandi/Index.aspx>. Data accesare: 25.04.2014

14 www.eui.eu/Projects/EUDO/EUandl. Data accesare: 25.04.2014.

15 Pliantul euandi, versiunea în limba română. Accesibil la: www.eui.eu/Projects/EUDO/EUandl. Data accesare: 25.04.2014.

16 Pliantul euandi, versiunea în limba română. Accesibil la: www.eui.eu/Projects/EUDO/EUandl. Data accesare: 25.04.2014.

17 Tom Louwerse, and S. Otjes, „Design challenges in cross-national VAAs: the case of the EU Profiler”, *Int. J. Electronic Governance*, Vol. 5, Nos. 3/4, (2012), 279–297.

care să fie aplicate tuturor partidelor politice din Uniunea Europeană, EU Profiler a întâmpinat o serie de dificultăți datorită unor diferențe structurale în natura competiției politice între partidele din Vestul Europei și cele din țările post-comuniste.

Poziționarea competitorilor politici din România pentru alegerile europarlamentare

Unul din marele avantaje oferite de proiectul EU Profiler și euandî constă în oferirea posibilității celor care și-au manifestat opțiunile de a se poziționa în raport cu toate partidele politice din țările membre ale Uniunii Europene. Cele 28 de dimensiuni compuneau fost selectate dintr-o varietate de teme care au fost testate cu succes într-o serie de studii anterioare.¹⁸ În tabelele 1, 2 și 3 sunt reprezentate poziționarea principalilor competitori politici pentru alegerile europarlamentare din mai 2014. Fiecare competitor a fost localizat pe o scală cu 5 opțiuni pentru fiecare din cele 30 de dimensiuni: Total de acord, Mai degrabă în dezacord, Nici de acord nici în dezacord, Mai degrabă în dezacord și Deloc de acord. Acolo unde nu a putut fi identificată nici o poziție relevantă codarea nu a fost realizată pentru respectivul competitor. Codarea poziționării fiecărui partid politic a fost realizată în luna martie 2014 pe baza celor mai recente documente politice publicate de fiecare competitor. Întrucât până la momentul respectiv nici unul dintre competitori nu și-a finalizat programul politic pentru alegerile europarlamentare, codarea a fost realizată pe baza programului politic oferit pe website-ul instituției. De asemenea, acolo unde nu au fost identificate informații relevante din acest program au fost folosite poziții publice sau declarații ale liderilor politici. În anumite cazuri a fost folosit programul politic al grupului politic din Parlamentul European din care face parte respectiva formațiune pentru a dobândi un plus de claritate și exactitate. În 2009 dar și în 2014 partidele politice din România au ignorat invitația de a se autopozitiona, situație similară cu cea din alte țări post-comuniste precum Letonia, Lituania, sau Slovacia, dar și din alte țări din vestul Europei. Din acest punct de vedere poziționarea urmează abordarea folosită în mod tipic în procedura de codarea a manifestelor electorale ale partidelor politice. Totuși, această situație nu este undă deosebită. Trechsel și Mair¹⁹ ne arată în cazul alegerilor din 2009 un număr relevant de partide nu au fost de acord cu poziționarea pe anumite realizată de experți, însă, în majoritatea covârșitoare a cazurilor nu au putut oferi detalii concrete cu privire la motivele pentru care consideră că poziția reală a partidului lor ar fi diferită.

În cadrul primei dimensiuni, privind opțiunea pentru ca „Programele sociale ar trebui menținute chiar în situația unor taxe mai ridicate”, o dimensiune clasică pentru clivajul stânga-dreapta PSD și PP-DD sunt poziționate în stânga spectrului politic, UDMR în centru stânga, iar în centru-dreapta fiind poziționate PNL, PDL și PMP. Singura surpriză este poziționarea UDMR care se definește drept un partid de centru-dreapta, probabil că motivul pentru o poziție pozitivă față de programele sociale este datorată structurii electoratului său.

Cu privire la aserțiunea „Ar trebui să fie mai dificil pentru imigranții din UE care muncesc sau locuiesc în România să obțină acces la beneficiile de asistență socială decât pentru cetățenii români,” care se referă la o un aspect care nu a fost relevant până acum în societatea românească, dar care este relevant din perspectiva faptului că peste 10% din populația României muncește în alte țări membre ale

¹⁸ Trechsel and Mair, „When Parties (Also) Position Themselves: An Introduction to the EU Profiler”, 5.

¹⁹ Trechsel and Mair, „When Parties (Also) Position Themselves: An Introduction to the EU Profiler”, 14.

UE, doi din cei patru competitori pentru care a fost posibilă o localizare pe această dimensiunea au fost în dezacord (PNL și PSD) pentru PDL și PMP fiind identificată o poziție de mijloc.

Așa cum era de așteptat problematica imigrației, surprinsă prin aserțiunea „Pentru a lupta împotriva imigrației ilegale, Uniunea Europeană ar trebui să își asume responsabilitatea pentru patrularea granițelor sale” nu reprezintă o zonă de interes major pentru partidele din România, chiar dacă problematica a apărut în ultimii ani în mod repetat în discursul politic datorită procesului de aderare la spațiul Shenghen. O situație similară se întâlnește în cazul preferinței legate de „Imigrația în România ar trebui restricționată mai mult,” unde doar PSD și PDL au referințe relevante în cadrul programului lor politic, ambele partide fiind mai degrabă în dezacord cu această poziție. În schimb, în cazul dimensiunii legate argumentul că „Imigranții din afara Europei ar trebui să accepte cultura și valorile noastre” toate partidele analizate au putut fi evaluate. Tabloul relevant de analiză este unul confuzant, cu PSD, PDL și PMP fiind în dezacord cu această poziție, în timp de PNL, UDMR și PP-DD fiind mai degrabă de acord. Totuși, ținând cont că această problematică este una dintre cele mai puțin importante pentru competitorii politici din România, este posibil ca aceste poziții să nu fi rezultat în urma unor dezbateri în cadrul partidelor respective.

Problematica legată de aserțiunea că „Legalizarea căsătoriilor între persoanele de același sex este un lucru bun,” este în schimb una importantă și sensibilă la nivelul societății românești. Interesul major stârnit de dezbaterile privind reforma constituțională din anul 2013 cu privire la articolul care definește căsătoria arată că un număr important de actori importanți, în special Biserica Ortodoxă Română au poziții foarte puternice vis-a-vis de această problematică. Totuși, în timp de PSD și PDL nu au o poziționare clară față de această dimensiune de conflict, doar UDMR, PMP și PP-DD au prevederi clare în programul politic prin care se pronunță împotriva legalizării căsătoriilor între persoanele de același sex. O altă dimensiune cu o importanță relativ redusă, cea privind faptul că „Cercetarea bazată pe celule stem embrionare ar trebui oprită” este reflectată doar în programul politic a trei competitori, PDL, UDMR și PMP, toți acești fiind în favoarea opririi acestui tip de cercetare. O nouă dimensiune de importanță relativ ridicată, cea legată de argumentul că „Legalizarea utilizării de droguri ușoare pentru uz personal este dezirabilă,” a fost reflectată în programul politic a doar trei competitori, PDL, UDMR și PP-DD, toate formațiunile fiind împotriva unei astfel de măsuri. Chiar dacă dezbaterile despre legalizarea eutanasiei nu a ajuns pe poziții fruntașe pe agenda publică în ultimii ani, acest lucru fiind reflectat de lipsa unor referințe în programul politic a doi dintre principalii competitori, PSD și PNL, în cazul celorlalți patru a fost identificat o poziție similară de respingere a unei astfel de măsuri.

În cazul aserțiunii: „Cheltuielile publice ar trebui reduse pentru a micșora taxele,” observăm din nou faptul că UDMR se poziționează mai degrabă la centru-stânga, PSD și PP-DD la stânga, iar PDL și PMP la dreapta. Chiar dacă PNL este unul dintre principalii susținători ai cotei unice, în practică guvernarea PNL din perioada 2005-2008 a condus la o creștere semnificativă a cheltuielilor publice. În acest sens, poate că nu este de mirare faptul că în cel mai recent program politic al PNL nu a putut fi identificată o poziție clară pe această dimensiune.

Poziționarea legată de argumentul că „UE ar trebui să dobândească dreptul de a introduce taxe proprii” nu a putut fi identificată în programul niciunui competitor politic, în schimb, legat de argumentul că „Câștigurile obținute din operațiunile bancare și la bursele de valori ar trebui să fie impozitate mai mult” este reflectat în mod opus în programele PSD (mai degrabă de acord) și cel al PNL (deloc de acord).

Dezbaterile legate de argumentul că „Guvernele ar trebui să simplifice măsurile de protecție a muncitorilor pentru a lupta împotriva șomajului” este, așa

cum era de așteptat, reflectată în programele politice a tuturor competitorilor. Ca și în cazul celorlalte dimensiuni relevante pentru clivajul stânga-dreapta, PSD și PP-DD sunt poziționate la stânga și centrul stânga, în timp ce PNL, PDL și PMP la centrul dreapta. Singurul competitor care este poziționat diferit față de alte axe este UDMR care de data această are o poziționare la centrul dreapta. O poziționare similară este întâlnită în cadrul aserțiunii că „Statul ar trebui să ofere șomerilor sprijin financiar mai consistent” și cea potrivit căreia „În scopul stimulării creșterii economice, UE ar trebui să relaxeze politica de austeritate.”

În timp ce în cazul aserțiunii că „Promovarea transportului public ar trebui facilitată prin taxe de mediu (de exemplu rovinietă)” doar PSD se poziționează pe o poziție favorabilă, în cazul aserțiunii că „Sursele de energie regenerabilă (de exemplu energia solară sau eoliană) ar trebui sprijinite chiar dacă aceasta implică costuri energetice mai ridicate” situația este relativ opusă, PSD fiind singurul partid care se declară împotriva. De altfel, această poziționare este congruentă cu eforturile recente de eliminare a certificatelor verzi pentru producătorii de energie eoliană.

Una din dezbatările importante la nivel mondial din ultimii ani, cea legată de argumentul că „Restricțiile asupra vieții private pe Internet ar trebui acceptate din motive de securitate publică” este reflectată în programul tuturor competitorilor, mai puțin PSD, în timp ce PNL și PP-DD sunt în dezacord, în cazul PDL, UDMR și PMP s-a observat o poziție de mijloc. În schimb, în cazul dezbaterii legate de argumentul că „Infracții ar trebui pedepsite mult mai sever,” singurul partid cu o poziționare clară este PP-DD care este în dezacord. În acest caz trebuie menționat că poziția publică a liderilor PP-DD vis-a-vis de pedepsirea celor care fură se referă preponderent la reprezentanții clasei politice. Poziționarea legată de aserțiunea că „Accesul la avort ar trebui să devină mai restricționat” este printre puținele unde fostele componente ale USL, PSD și PNL au o poziție similară, mai degrabă în dezacord, în timp ce restul competitorilor sunt într-un acord parțial (PDL și UDMR) sau total PMP și PP-DD.

Dezbaterea legată de necesitatea ca Uniunea Europeană „...să-și întărească politica de securitate și apărare” este printre puținele unde toți competitorii au o poziție pozitivă (PSD; PDL, UDMR, PMP, PP-DD) sau neutră (PNL), situație similară și cu cea legată de faptul că „În ceea ce privește afacerile externe UE ar trebui să prezinte o poziție comună” unde PSD, PNL, PDL, UDMR și PMP sunt mai degrabă de acord, în timp ce PP-DD este total de acord. Ce-a de-a treia și a patra dimensiune din acest grup, cele legate de argumentul că „Adâncirea integrării europene este dezirabilă” și că „Moneda unică europeană (Euro) este un lucru rău” întrunesc o poziție similară. De asemenea, argumentul că „Statele Membre UE ar trebui să aibă mai puțină putere de veto cu privire la politicile și deciziile adoptate la nivelul instituțiilor UE” este reflectat pozitiv în programele PSD PDL și PMP, PNL având o poziție neutră. Una din întrebările legate de dreptul fiecărui stat de a „În România, orice nou tratat european ar trebui votat în cadrul unui referendum” reflectă o poziție proeuropeană doar în partea unui competitor, PSD. Dacă PP-DD este de acord cu această abordare eurosceptică, problematica nu se reflectă în programele celorlalți competitori. În schimb, nici unul dintre competitorii politici nu prezintă o poziție vis-a-vis de argumentul că „Pentru a face față crizei datoriei suverane, statelor membre din zona Euro ar trebui să li se permită emiterea obligațiunilor comune (Euroobligațiuni)”

Ultimele două dimensiuni de conflict, cele care reflectă dezbatările relevante la nivel național se axează pe lupta împotriva corupției și reforma constituțională. În raport cu aserțiunea că „România ar trebui să fie independentă în combaterea corupției la nivel înalt, fără a fi monitorizată de entități politice supranaționale, precum Comisia Europeană” PSD și UDMR sunt de acord, în timp ce PDL și PMP optează pentru o supraveghere activă din partea instituțiilor europene. În schimb,

această problematică nu se regăsește în programul PNL. Așa cum era de așteptat, PSD, PNL și UDMR se poziționează în mod pozitiv față de aserțiunea că „Proiectul actual de reformă constituțională ar trebui adoptat în scopul îmbunătățirii funcționării instituțiilor românești,” în timp ce PDL și PMP sunt împotriva acestui proiect.

Concluzii

Pe baza acestei succinte și preliminare analize se pot trage o serie de concluzii incipiente. În primul rând, poziționarea PSD și PP-DD este similară pe foarte multe dimensiuni, cele două partide având programe cu o puternică componentă socială. Chiar dacă PSD nu a optat pentru o alianță cu PP-DD după ruperea USL, faptul că un număr mare din deputații PP-DD au migrat către PSD sau sateliții acestuia este coerent din punct de vedere ideologic. Chiar dacă programul USL a conținut accente semnificative de centru-stânga, programul PNL nu pare să se fi schimbat în mod semnificativ ca urmare a asocierii în opoziție și ulterior la guvernare cu PSD. Practic, cu excepția poziției favorabile față de UE pe care o împărtășesc alături de restul competitorilor, PSD și PNL diferă în mod sistematic pe același mi multe dimensiuni de conflict partizan. Chiar dacă prezența unei atitudini proeuropene omogene nu este o surpriză, trebuie subliniat că în cazul acelor dimensiuni unde există un potențial mare de conflict: problema imigrației, introducerea de taxe, cercetarea pe celule stem sau introducerea de taxe de către UE, principalii competitori politici nu au o poziție politică identificabilă. O altă surpriză vine din poziționarea UDMR la centru-stânga pe mai multe dimensiuni, formațiune care se prezintă ca fiind de centru-dreapta.

Tabelul 1. Poziționarea competitorilor politici pe dimensiunile 1-10

		USD (PSD)	PNL	PDL	UDMR	PMP	PP-DD
1	Programele sociale ar trebui menținute chiar în situația unor taxe mai ridicate	Total de acord	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă în dezacord	Total de acord
2	Ar trebui să fie mai dificil pentru imigranții din UE care muncesc sau locuiesc în România să obțină acces la beneficiile de asistență socială decât pentru cetățenii români	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă în dezacord	Nici de acord, nici în dezacord		Nici de acord, nici în dezacord	
3	În România beneficiile de pensii ar trebui micșorate pentru a reduce datoria publică externă	Deloc de acord	Mai degrabă de acord		Deloc de acord	Mai degrabă de acord	Deloc de acord

		USD (PSD)	PNL	PDL	UDMR	PMP	PP-DD
4	Pentru a lupta împotriva imigrației ilegale, Uniunea Europeană ar trebui să își asume responsabilitatea pentru patrularea granițelor sale			Mai degrabă de acord		Mai degrabă de acord	
5	Imigrația în România ar trebui restricționată mai mult	Mai degrabă în dezacord		Mai degrabă în dezacord			
6	Imigranții din afara Europei ar trebui să accepte cultura și valorile noastre	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord
7	Legalizarea căsătoriilor între persoanele de același sex este un lucru bun	Nici de acord, nici în dezacord		Nici de acord, nici în dezacord	Deloc de acord	Mai degrabă în dezacord	Nici de acord, nici în dezacord
8	Cercetarea bazată pe celule stem embrionare ar trebui oprită			Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	
9	Legalizarea utilizării de droguri ușoare pentru uz personal este dezirabilă			Mai degrabă în dezacord	Deloc de acord		Deloc de acord
10	Eutanasia ar trebui legalizată			Deloc de acord	Nici de acord, nici în dezacord	Deloc de acord	Mai degrabă în dezacord

Tabelul 2. Poziționarea competitorilor politici pe dimensiunile 11-20

		PSD	PNL	PDL	UDMR	PMP	PP-DD
11	Cheltuielile publice ar trebui reduse pentru a micșora taxele	Deloc de acord		Mai degrabă de acord	Deloc de acord	Total de acord	Deloc de acord
12	UE ar trebui să dobândească dreptul de a introduce taxe proprii						
13	Câștigurile obținute din operațiunile bancare și la bursele de valori ar trebui să fie impozitate mai mult	Mai degrabă de acord	Deloc de acord				

		PSD	PNL	PDL	UDMR	PMP	PP-DD
14	Guvernele ar trebui să simplifice măsurile de protecție a muncitorilor pentru a lupta împotriva șomajului	Deloc de acord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă în dezacord
15	Statul ar trebui să ofere șomerilor sprijin financiar mai consistent	Mai degrabă de acord	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă în dezacord		Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord
16	În scopul stimulării creșterii economice, UE ar trebui să relaxeze politica de austeritate	Mai degrabă de acord	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă în dezacord		Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord
17	Promovarea transportului public ar trebui facilitată prin taxe de mediu (de exemplu rovinietă)	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord		Nici de acord, nici în dezacord		Deloc de acord
18	Sursele de energie regenerabilă (de exemplu energia solară sau eoliană) ar trebui sprijinite chiar dacă aceasta implică costuri energetice mai ridicate	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Nici de acord, nici în dezacord	Mai degrabă de acord	Total de acord
19	Restricțiile asupra vieții private pe Internet ar trebui acceptate din motive de securitate publică		Mai degrabă în dezacord	Nici de acord, nici în dezacord	Nici de acord, nici în dezacord	Nici de acord, nici în dezacord	Deloc de acord
20	Infractorii ar trebui pedepsiți mult mai sever	Nici de acord, nici în dezacord					Mai degrabă în dezacord

Tabelul 3. Poziționarea competitorilor politici pe dimensiunile 21-30

		PSD	PNL	PDL	UDMR	PMP	PP-DD
21	Accesul la avort ar trebui să devină mai restricționat	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord
22	Uniunea Europeană ar trebui să-și întărească politica de securitate și apărare	Mai degrabă de acord	Nici de acord, nici în dezacord	Total de acord	Mai degrabă de acord	Total de acord	Mai degrabă de acord
23	În ceea ce privește afacerile externe UE ar trebui să prezinte o poziție comună	Mai degrabă de acord	Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Total de acord

		PSD	PNL	PDL	UDMR	PMP	PP-DD
24	Adâncirea integrării europene este dezirabilă	Mai degrabă de acord	Mai degrabă de acord	Total de acord	Total de acord	Total de acord	Mai degrabă de acord
25	Pentru a face față crizei datoriilor suverane, statelor membre din zona Euro ar trebui să li se permită emiterea obligațiunilor comune (Euroobligațiuni)						
26	Moneda unică europeană (Euro) este un lucru rău	Mai degrabă în dezacord	Deloc de acord	Deloc de acord	Deloc de acord	Deloc de acord	Mai degrabă în dezacord
27	Statele Membre UE ar trebui să aibă mai puțină putere de veto cu privire la politicile și deciziile adoptate la nivelul instituțiilor UE	Mai degrabă de acord	Nici de acord, nici în dezacord	Mai degrabă de acord		Mai degrabă de acord	
28	În România, orice nou tratat european ar trebui votat în cadrul unui referendum	Mai degrabă în dezacord					Mai degrabă de acord
29	România ar trebui să fie independentă în combaterea corupției la nivel înalt, fără a fi monitorizată de entități politice supranaționale, precum Comisia Europeană	Total de acord		Mai degrabă în dezacord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă în dezacord	
30	Proiectul actual de reformă constituțională ar trebui adoptat în scopul îmbunătățirii funcționării instituțiilor românești	Total de acord	Total de acord	Total de dezacord	Mai degrabă de acord	Mai degrabă în dezacord	Total de acord

BIBLIOGRAFIE

Surse primare:

<http://www.eui.eu/Projects/EUDO/euandi/Index.aspx>. Data accesare: 25.04.2014

Pliantul euandi, versiunea în limba română. Accesibil la: www.eui.eu/Projects/EUDO/EUandI. Data accesare: 25.04.2014.

Surse secundare:

DODD, L. C. , *Coalitions in parliamentary government*, Princeton: Princeton University Press, 1976.

DOWNS, Anthony, *An economic theory of democracy*, New York, NY: Harper, 1957.

- GRECU, Răzvan, RADUCA, Andreea, NĂSTASE, Roxana, TODOR Arpad, „Mapping Policy Preferences of Romanian Political Parties”, Research paper presented at the Fourth Annual Conference of Romanian Society of Political Science, 25-28 September 2003, 46.
- HOTELLING, Harold, „Stability in competition”, *The Economic Journal*, Vol. 39, Issue 153, 1929, 41-57.
- KISTCHELT, Herbert, ZDENKA, Mansfeldova, MARKOVSKI, Radoslaw, TOKA, Gabor, *Post-Communist Party System. Competition, Representation and Inter-Party, Cooperation* Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- LAVER, Michael and HUNT, W. Ben, *Policy and Party Competition*, New York: Routledge, 1992.
- LAVER, Michael, BENOIT, Kenneth and GARRY, J., „Extracting policy positions from political texts using words as data”, *American Political Science Review*, 97(2), 2003, 311-331.
- LOUWERSE, Tom and OTJES, S., „Design challenges in cross-national VAAs: the case of the EU Profiler”, *Int. J. Electronic Governance*, Vol. 5, Nos. 3/4, 2012, 279-297.
- SLAPIN, J. B. and PROKSCH, S.O. , „A scaling model for estimating time-series party positions from texts”. *American Journal of Political Science*, 52(3), 2008, 705-722.
- TRECHSEL, Alexander H. and MAIR, Peter, „When Parties (Also) Position Themselves: An Introduction to the EU Profiler”, *Journal of Information Technology & Politics*, issue 8, nr. 1, 2011, 1

Developmentalismul – o nouă abordare în aria politicii comparate

■ CRINA SOROIU

[Alexandru Ioan Cuza University, Iași]

Abstract

This article discusses the contribution of the theory of developmentalism by the alternative ways that it proposes in development area. This theory generated much criticism and demonstrated ambiguity, but it has gained importance by focusing on imperative of social change. It becomes important the ideological dispute between the two rival systems: the capitalist development model, proposed by demo-liberal West, based on Max Weber's conception of capitalist development and the communist model that proposed the solution of socialist growth. The marxist-leninist theory centered on class struggle formed the basis for the dependence theories. This new approach in the aria of comparative politics goes beyond the descriptive comparativism, limited to a single case and it focused on different areas of political, social, cultural, economic and not just geographically.

Keywords

developmentalism; Third World; dependence theories; modernization; capitalist development model; communist model

Introducere

A doua jumătate a secolului al XX-lea, a impulsionat apariția unor noi abordări în aria politicii comparate. Astfel, se poate vorbi de instituționalism, considerat în literatura de specialitate, ca fiind fundamental, preocuparea de bază a acestuia fiind descrierea funcționării specifice a sistemului politic. Developmentalismul înglobează teorii generale ale schimbării societale, conturând baza noii politici comparate, accentuând importanța schimbării sociale, în defavoarea tehnicilor guvernării, care reprezentau nucleul preocupărilor teoreticienilor instituționalismului. O altă tendință în analiza comparată, cea neoinstituționalistă, îmbină vechile preocupări instituționaliste cu cele ale developmentalismului.

Tema developmentalismului are o importanță deosebită datorită alternativelor pe care le prezintă: cea specifică lumii occidentale reprezentată de teoriile dezvoltării și cea avansată de lumea sovietică care contrastează puternic cu aceasta, reprezentată de teoriile dependenței. Mai mult decât atât, importanța, acestei noi orientări în analiza politică comparată, provine din faptul că eforturile în aria politică, economică și socială, cu scopul dezvoltării, nu vizează doar aria continentală europeană, ci se extinde asupra teritoriilor Lumii a Treia, care aduc în atenție probleme diverse ale unor spații, neabordate până atunci în toată complexitatea lor.

Scopul articolului este de a reliefa contribuția developmentalismului la dezvoltarea analizei politice comparate, prin modalitățile alternative de dezvoltare pe care le propune, ceea ce ilustrează ambiguitatea lui și analiza principalelor critici pe care le generează.

În acest sens, prezentarea contextului istoric, a principalilor factori, pe fondul Războiului Rece, care au impulsionat apariția noii abordări în analiza politică comparată, devine deosebit de utilă, luând în considerare realitățile care devin noile politici comparate: dezvoltarea economică după al Doilea Război Mondial, prin introducerea economiei de piață liberă, modernizarea instituțională, prin implementarea democrației de tip occidental, dezvoltarea socială, mai ales în Lumea a Treia.

Alt obiectiv subliniază însemnătatea zonelor subdezvoltate (din Asia, Africa sau America Latină) foste sub putere colonială, reprezentând terenul competiției pentru cele două superputeri, care domină lumea în a doua jumătate a secolului al XX-lea, SUA și Uniunea Sovietică. Acestea aduc noi probleme de ordin economic, politic și social în atenția marilor actori, interesați de extinderea sferelor de influență în lume: capitalistă și demo-liberală sau comunist-sovietică. Atitudinea de neutralitate a noilor state, posibilă datorită solidarității care a precedat obținerea independenței statelor asiatice și africane, venea pe fondul respingerii unei lumi divizate între puteri rivale, care impun propria cale de modernizare, neadecvată realității. Acest lucru a dus la constatarea faptului că nevoia modernizării noilor state a fost discordantă cu modul idealist, de identificare a unor alternative de rezolvare a problemelor locale, iar singura soluție consta în identificarea unei modalități proprii de depășire a problemelor cu care noile state se confruntau.

Analiza specificului comunismului chinez conturează alt obiectiv, care ilustrează extinderea sferei de influență comunistă în Asia, unde se constată similitudini între regimul lui Mao Zedung și stalinism, dar unde Revoluția Culturală Chineză aduce note originale, iar politica liberală a lui Deng, paralelă cu menținerea unui partid autoritar la putere are efect invers (progresul economic diminuându-se).

Eforturile de extindere a sferei de influență democratică constituie contraponderea din partea SUA la amenințarea comunistă, prin extinderea modelului de dezvoltare de tip occidental în spații din Europa, un exemplu fiind reprezentat de Grecia, unde după succesiunea unor guverne conservatoare conduse de Alexander Papagos și Constantin Karamalis (care încearcă un proces de industrializare, fără rezultatele așteptate) dictatura care a debutat ca un triumvirat al colonelilor stopează progresele economice înregistrate până atunci. Karamalis, devenit președinte al Greciei în 1980 reia demersurile de aderare la CEE și constată că Grecia este un stat puțin dezvoltat aflat la jumătatea drumului dintre Occidentul prosper și Lumea a Treia, dependentă de statele bogate.

Alt obiectiv aduce în atenție ambiguitatea developmentalismului, generată de disputa în plan ideologic între cele două sisteme rivale: cel capitalist care propunea un model de dezvoltare prin exemplele demo-liberale specifice Occidentului, bazându-se pe concepția lui Max Weber despre dezvoltarea capitalistă și modelul comunist care propunea soluția creșterii de tip socialist, sub impulsul teoriei marxist-leniniste, centrată pe lupta de clasă, pe triumful socialismului în urma revoluției proletare.

Însă, teoriile dezvoltării, axate pe abordări pur economice, se dovedesc a fi insuficiente, ceea ce impune necesitatea abordării multidimensionale, cu caracter interdisciplinar a modernizării, prin intermediul teoriilor dezvoltării sociale. Astfel, trei contexte instituționale distincte articulează trei dimensiuni importante ale modernizării: Departamentul pentru Relații Sociale care subliniază dimensiunea sociologică a modernizării, importante fiind contribuțiile lui Talcott Parsons și Edward Shils; CSI (Centrul de Studii Internaționale) în domeniul politicii externe, care prin Rostow consideră necesară reforma politică pentru modernizarea socială în Lumea

a Treia; Comisia pentru Politici Comparate (condusă de Gabriel Almond și Lucien Pye) care pune bazele unei noi științe politice comparate, depășind stadiul comparativismului pur descriptiv.

Un obiectiv cu o importanță majoră pentru analiza de față este reprezentat de specificul noilor tendințe în aria dezvoltării, impulsionate de realitățile din Lumea a Treia (incapacitatea guvernelor occidentale de a implementa piețe libere și democrații reale în zone din Lumea a Treia), astfel încât, neoliberalismul și globalizarea înlocuiesc liberalismul și modernizarea (specifică anilor 60), iar atitudinea neoconservatoare însoțește tendința unui nou imperialism al SUA.

Metoda comparativă este utilă în stabilirea diferențelor și similitudinilor dintre cazul comunismului sovietic și cel al comunismului chinez, iar metoda analizei sistemice reliefează aspectele esențiale ale procesului modernizării politice și sociale, în statele mai puțin dezvoltate, ca Grecia sau pe continentul african. Metodologia propusă oferă posibilitatea unei explicații articulate teoretic, cu privire la necesitatea implementării procesului dezvoltării economice și politice a zonelor din Lumea a Treia, precum și a unor state din Europa. Opțiunea pentru studiul de caz, ca strategie de cercetare, se justifică prin faptul că un studiu de proces poate îndeplini scopul interpretării și înțelegerii dinamicii fenomenului de modernizare în zone din Africa, a procesului dezvoltării economice și politice în state comuniste din Asia (exemplul Chinei) sau în state puțin dezvoltate din Europa postbelică (Grecia).

Lumea divizată - două sisteme rivale

Se poate spune că Războiul Rece a avut loc pe un teritoriu al valorilor, a pornit din rațiunea constatării unor diferențe și incompatibilități ale valorilor și s-a încheiat prin diminuarea intensității componentei ideologice, atunci când Uniunea Sovietică constată universalitatea valorilor. În contextul în care sistemul capitalist solicită expansiunea influenței americane în lume, Uniunea Sovietică este înțeleasă ca generând o presiune ideologică asupra lumii, care „pretinde caracterul ireversibil și universal al istoriei sau monopolul adevărului”¹. A doua parte a secolului al XX-lea aduce în prim plan divizarea lumii în două sisteme: cel capitalist, de natură demo-liberală și cel comunist sovietic. Uniunea Sovietică apela la pacifism și naționalism, sentimente de rezonanță general valabilă și adresa maselor un impuls de luptă pentru pace și independență, împotriva capitalismului. Asupra lumii americane plana teama unui nou război, în termenii amenințării comuniste. SUA și Uniunea Sovietică reprezentau două sisteme aflate în competiție, cel capitalist și cel comunist, libertate și tiranie, economie de piață versus economie dirijată, individualism versus colectivism. Ambele ideologii care dominau scena mondială aveau caracter utopic. În Uniunea Sovietică, marxismul pretindea monopolul adevărului în ceea ce privește legea existenței umane, conform căreia conflictul dintre capital și forța de muncă reprezenta o adevărată dramă în care actorii jucau roluri predestinate, independente de voințele lor. Deznodământul era constituit astfel de revoluția inevitabilă a proletariatului. Ideologia marxistă furniza Uniunii Sovietice convingerea că istoria se mișcă în direcția bună, iar conform acestei viziuni, ea va deveni cea mai importantă putere a lumii. Însă, marxismul devenit ideologie conducătoare de la stadiul de teorie, s-a caracterizat prin inflexibilitate, existând o discrepanță între linia partidului comunist și realitatea concretă. SUA aveau, de asemenea, o ideologie utopică conform căreia americanii au dreptul dar și datoria de a lumina restul lumii, având în vedere faptul că doar ei au descoperit legile care guvernează existența omenirii. Pentru a deveni prospere și libere celelalte state nu aveau decât să

¹ Martin McCauley, *Rusia, America și Războiul Rece*, (Iași: Editura Polirom, 1999), 134.

urmeze exemplul american, să instaleze democrația, ceea ce ilustra proclamarea hegemoniei SUA la nivel mondial, vehiculându-se termeni pentru descrierea acestui fenomen, ca: o nouă ordine mondială, internaționalism sau universalism. Un teren al competiției, precum și o provocare a constituit pentru cele două superputeri, Lumea a Treia care lansează o nouă serie de probleme ce antrenează forțele acestora.

Lumea a Treia

Inițial, a existat tendința stabilirii unor relații echivalente cu ambele părți, după care, în faza numită neutralitate pozitivă s-a recurs la mediere și atenuare a conflictelor periculoase dintre cele două mari puteri. Faza negativă a nealinierii a inclus dezaprobarea Războiului Rece, concepția că în lume sunt probleme mult mai importante, ca recunoașterea statelor noi și refuzul de a opta între cele două mari puteri. Referitor la ceea ce semnifică faza pozitivă a neutralității, trebuie menționată dorința statelor noi de a evita Războiul Rece, dar nu de a rămâne în exteriorul politicii mondiale. Lumea postbelică bipolară părea că ține cont într-o măsură foarte mică de puterile mici, dar se putea constata că statele neutre aveau posibilitatea de a deține un rol considerabil. În momentul dobândirii independenței de către Africa și Asia, numărul statelor neutre și aria geografică care le revenea acestora erau însemnate. Ele puteau cel puțin, să împiedice răspândirea Războiului Rece în aceste zone, limitând implicarea a noi state într-una din cele două tabere.

Cert este că statele neutre au reușit să determine atât pe americani cât și pe ruși să îi accepte în politica mondială în rolul pe care acestea și l-au ales. Existența unei solidarități la nivelul statelor nealiniate era necesară pentru a se putea vorbi de o nealinieră reală, fie ea negativă sau pozitivă. Slăbiciunea noilor state inducea acestora teama de a se asocia cu o singură mare putere, ceea ce le determina să coopereze între ele cât mai mult pentru a dobândi forță. Pe plan militar, deși erau motive în favoarea cooperării cu un stat puternic, marile puteri nu doreau să se implice în diverse conflicte locale în care noile state aveau nevoie de sprijin. Stabilirea acestor legături de solidaritate a precedat obținerea independenței în cazul statelor asiatice și a celor africane. Astfel, a fost nevoie „să se înființeze instituții, să se creeze convenții prin care să pună de acord tradițiile africane cu dorința lor de modernizare, lăsând posibilitatea de a se bucura de roadele libertății și dreptății.”² Aceste state nutreau un amestec de admirație și suspiciune față de lumea din exteriorul lor și având convingerea că multe din elementele preluate vor crea un stil specific african de a acționa, precum și o cultură africană separată. Se constată că „nevoia modernizării în unele zone din Lumea a Treia a fost discordantă cu modul idealist de identificare a unor alternative de rezolvare adecvată problemelor locale.”³ Acest fapt a generat concepția conform căreia obiectivul declarat este de a lăsa aceste comunități să-și găsească singure căile dezvoltării.

Cazul comunismului chinez

Mao Zedung spera să obțină ajutorul lui Stalin pentru finanțarea transformării Chinei, într-o putere industrială modernă, să introducă reforme eficiente în agricultură și-n domeniul proprietății, dar liderul rus prefera mai mult o Chină divizată, în care comuniștii să depindă de el. Mao hotărăște demararea procesului de colectivizare, însă, de teama ca noii proprietari, din rândul țăranilor săraci să

² Shireen Hassim, *After Apartheid: Consensus, Contention, and Gender in South Africa's Public Sphere* (Johannesburg, University of Witwatersrand, 2009), 61.

³ Anders Narman, *Development as theory and practice: current perspectives on development cooperation* (United Kingdom, Longman, 1999), 25.

nu se transforme într-o nouă clasă de kulaci, decide derularea planurilor cincinale. Primul plan cincinal (1952-1957) avea scopul distrugerii rezistenței țăranilor față de stat. Anul 1958 marchează debutul celui de al doilea plan cincinal și obligativitatea marelui salt înainte pentru întreaga țară. „Principalele obiective erau mobilizarea mâinii de lucru, transformarea industriilor locale în anexe ale marilor întreprinderi industriale și pregătirea oamenilor din mediul rural pentru a lucra în industrie.”⁴ O particularitate importantă o constituia introducerea forțată a sistemului comunelor populare, totul fiind transferat în proprietate comună, fără a obține rezultatele așteptate. Mai târziu, revoluția culturală, prin destituirea liderilor și reînsuflarea partidului și a maselor populare s-a dovedit că „a fost termenul înșelător pentru a denumi un climat de teroare însoțit de cea mai revoltătoare cruzime”⁵ dezbinând partidul la toate nivelele și stopând avântul spre modernizare prin dezastrul economic și social provocat. Lumea liberă a primit o lovitură prin instalarea comunismului în China, dar eforturile SUA de a-și extinde influența capitalistă în state din Europa, precum Grecia, constituie o încercare de conturare a contraponderii la amenințarea sovietică.

Cazul Greciei

Guvernele conservatoare conduse de feldmareșalul Alexander Papagos și de Constantin Karamalis (1952-1963) au inițiat procesul refacerii economice, dar modernizarea a fost interpretată drept industrializare care comparativ cu alte state industrializate a avut rezultate slabe și a accentuat deosebirile dintre orașe și zonele rurale neglijate. Partidul Comunist reîntră în arena politică, dar nu obține voturi importante, iar Partidul Uniunea de Centru nu a mai participat la guvernare până în 1963 sub conducerea lui Gheorghios Papandreu care a inițiat un program de îmbunătățire a vieții sociale, îndeosebi în domeniul educației și sănătății. Mai târziu, Andreas Papandreu a înțeles că Grecia nu este un stat industrializat modern și nici nu spera ca ea să devină astfel, ci era doar o țară săracă aflată la jumătatea drumului dintre Occidentul prosper și Lumea a Treia dependentă de statele bogate. Partidul său avea un program social care echivala cu principiile de bază ale statului bunăstării, pe care-l finanța, determinând oamenii să-și achite taxele, reducând astfel, cheltuielile administrației publice. De asemenea, s-au înregistrat progrese modeste și temporare în reducerea inflației și a deficitului balanței de plăți, problema aparatului guvernamental centralizat și ineficient a rămas neabordată, regimul său fiind „autocrat și imprevizibil”⁶.

Se poate afirma că divizarea lumii în cele două sisteme, capitalist și sovietic, care a indus ambiguitate la nivelul developmentalismului, a fost însoțită sau chiar impulsionată de o dezbatere în plan ideologic, între teoria marxist-leninistă și teoriile dezvoltării care prind contur în Occident.

Teoriile dependenței și teoriile dezvoltării capitaliste

Teza marxist-leninistă axată pe lupta de clasă dintre exploatatorii capitaliști și proletariatul exploatat, ceea ce la nivel global devine conflictul dintre metropole dezvoltate și coloniile sărace, a impulsionat elaborarea teoriilor dependenței ca una dintre cele două alternative de concepere a developmentalismului, alături

4 Kwong Tang; Raymond Ngan, *China: developmentalism and social security* (Oxford, Blackwell Publishers Ltd and the International Journal of Social Welfare, 2001), 37.

5 Adam Przeworski, „Political regimes and economic growth”, *Journal of Economic Perspectives* 7, (1993): 52.

6 Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei după 1945* (Iași, Editura Polirom, 2009), 378.

de teoriile modernizării. Teoria dependenței este o teorie critică și diferită de teoria orientată spre rezolvarea problemelor. Este critică pentru că se concentrează asupra provocărilor aduse ordinii internaționale care probabil va dispărea într-o zi pentru a li se alătura altor civilizații dispărute. Adesea marxismul a fost respins pentru reduționismul său economic, dar trebuie recunoscut că el nu este doar o sociologie a unei realități, ci „o prezentare politică conștientă a formelor de dominație și forțelor care lucrează împotriva lor”⁷.

Importanța teoriilor dependenței constă în faptul că determină specialiștii să analizeze inegalitățile materiale care sunt măcar parțial rezultatul organizării economice globale capitaliste și susține necesitatea unui angajament moral în ce privește inegalitatea globală. Teoriile dependenței argumentau în favoarea unui angajament critic cu lumea (nu doar pentru a o interpreta, dar și pentru a încerca să înțeleagă cum poate fi schimbată) într-un moment în care noile state independente încercau să evidențieze problemele economice și sociale globale.

Concepția weberiană a constituit fundamentul teoriilor modernizării care au contrastat cu cele ale dependenței, oferind cealaltă alternativă de concepere a developmentalismului. Dezbateră în plan ideologic a avut loc între teza marxist-leninistă și teoriile dezvoltării emise în Occident, care aveau caracter general și propuneau societăților diferite cultural, economic și politic să adopte modelul occidental cu scopul modernizării. Teoreticienii modernizării dintre care Gabriel Almond, Samuel Huntington, David Apter, Lucien Pye, Talcott Parsons sau Edward Shils considerau decolonizarea alături de dezvoltarea economică și democratizare, principalele elemente ale formulei legitime a independenței. Statul developmentalist avea responsabilitatea sponsorizării și impulsiei dezvoltării, precum și cea de a controla consecințele acesteia. Mai mult, developmentalismul în forma teoriilor modernizării avansa ideea că dezvoltarea se va finaliza prin reproducerea acelorași valori și instituții culturale și sociale de bază ca în societățile industriale și va constitui precondițiile favorabile democrației, care va optimiza dezvoltarea, la rândul ei. În acest context, accentul analitic s-a deplasat de pe stat pe structurile societale și pe modul în care indivizii pot fi motivați în termenii valorilor specifice democrației. Teoriile modernizării și teoriile dependenței sunt adversare directe, astfel încât, în timp ce primele accentuează importanța construcției instituțiilor pe fondul creșterii economice, iar celelalte evidențiau contradicțiile capitalismului, cu trecutul său neocolonialist și subliniau consecințele politice, neoimperialiste.

Fiecare din aceste alternative ale developmentalismului o critica pe cealaltă. Ambele, însă, au utilizat principiile de dezvoltare specifice economiei politice din metropole (state industrializate) și periferii (țările din Lumea a Treia). Distincția între cele două alternative ale dezvoltării este vizibilă și în modul în care este perceput statul în sine: ca un actor fără prea mare însemnătate, în cadrul teoriilor modernizării, sau ca un agent al puterilor și claselor hegemonice, în cadrul teoriilor dependenței.

Concluzii

În pofida setului consistent de critici pe care developmentalismul le-a primit, se impune evidențierea meritelor acestuia, în special a contribuției considerabile pe care a avut-o la dezvoltarea analizei politice comparate. Developmentalismul, ca o nouă abordare în știința politică comparată, extinde sfera acesteia prin noile politici care prind contur după al Doilea Război Mondial, pe fondul evenimentelor și tensiunilor Războiului Rece. Astfel, noile realități din plan empiric necesită apariția unei

⁷ Leszek Kolakowski, *Principalele curențe ale marxismului* (București, Editura Curtea Veche, 2008), 19.

abordări adecvate la nivel teoretic, care să depășească lacunele existente la nivelul abordării anterioare, cea instituționalistă, axată cu precădere pe aspecte legate de funcționarea sistemelor politice. Noutatea adusă de abordarea developmentalistă constă, printre altele, în atenția acordată importanței teoriilor generale de schimbare socială, depășind analiza centrată pe tehnicile guvernării.

Imperative ca necesitatea reconstrucției după al Doilea Război Mondial, apariția noilor state în urma destrămării imperiilor coloniale, prevenirea comunismului în Lumea a Treia de către SUA au impulsionat apariția noilor politici comparate, astfel încât, a doua jumătate a secolului al XX-lea a fost numită era developmentalismului. Creșterea economiilor afectate, dezvoltarea economiilor din zonele sărace ale lumii, prin introducerea sistemelor de piață liberă, dezvoltarea socială, în special în Lumea a Treia, precum și modernizarea politică și instituțională prin modelul democrației occidentale au constituit principalele preocupări în plan empiric pentru cele două puteri la nivel mondial și surse pentru abordările teoretice ale analizei comparate.

Tensiunile dintre cele două sisteme rivale (cel capitalist și cel comunist) proveneau din dorința celor două superputeri de a-și extinde sfera de influență în Europa, dar și în teritoriile foste colonii, propunând un model propriu de dezvoltare. Obiectivele acestora aveau la bază ideologii opuse, ambele cu caracter utopic. Astfel, SUA considerau că dețin legile care guvernează existența umană și au datoria de a lumina restul lumii, iar pentru a deveni prospere și libere celelalte state trebuie doar să urmeze exemplul american, prin instalarea democrației și implementarea economiei de tip capitalist, pornind de la teoria dezvoltării capitaliste a lui Max Weber. La polul opus, Uniunea Sovietică se baza pe concepția marxistă centrată pe lupta de clasă și biruința socialismului la nivel global, în urma revoluției politice a proletariatului, dar Partidul Unic și economia planificată au demonstrat inflexibilitatea ideologiei comuniste, generând discrepanța între aceasta și realitatea concretă.

Imaginea acestei lumi divizate era respinsă de Lumea a Treia, în care statele noi se confruntau cu numeroase probleme economice, politice și sociale, pentru care, superputerile credeau că dețin soluțiile adecvate. Realitatea a dovedit, însă, contrariul astfel încât, susținerea de care au beneficiat aceste state din partea marilor puteri (sub forma transferului de bunuri și valori) nu a constituit soluția eficientă la problemele reale cu care Lumea a Treia se confrunta și ale cărei datorii se amplificau.

Caracterul ambiguu al developmentalismului a fost generat de alternativele dezvoltării reprezentate de teoriile modernizării apărute în Occident și teoriile dependenței, dar acestea nu au constituit decât soluții parțiale la dificultățile cu care se confruntau statele subdezvoltate sau cele în curs de dezvoltare, astfel încât concepția despre dezvoltare incluzând aspecte pur economice se dovedește a fi insuficientă. Din acest considerent, teoriile dezvoltării sociale vin să completeze acest neajuns, recurgându-se la o abordare multidimensională a modernizării, incluzând variabile sociale, culturale și politice alături de cele economice. În acest context, modernizarea este percepută ca un proces de amplificare a complexității sociale, ceea ce impune o sporire a capacității de adaptare a noilor state la condițiile modelului occidental. Mai mult, reforma politică, cu scopul extinderii caracterului democratic în noile state, înțeles ca pluralism concretizat în varietatea grupurilor concurente implicate în achiziționarea legitimă și transferul de putere, este considerată un element vital în procesul modernizării sociale. Condiția pluralismului alături de expertiza care să dețină rolul cheie în stabilirea politicilor reprezintă cele mai importante aspecte pentru a contura imaginea unei democrații formale, care (conform noilor teorii ale dezvoltării) este de preferat în Lumea a Treia, ca alternativă la dictatura comunistă și ca soluție pentru modernizarea socială.

Trebuie menționat un merit al developmentalismului ca abordare în analiza politică comparată axată pe problemele Lumii a Treia, astfel încât, se observă

depășirea cadrului normativ, instituțional, teoriile modernizării beneficiind de o completare cu material empiric. Realitățile economice și politice din Africa, Asia sau America Latină, dar și din unele zone din Europa afectate de cea de-a doua conflagrație mondială, imprimă liniile directe și punctele de reper în elaborarea teoriilor dezvoltării.

Mai mult decât atât, se preferă ca metodă, studiul de caz, având avantajul profunzimii, al preocupării pentru caracteristicile interne ale vieții politice și sociale, în toată complexitatea acestora. Astfel, nu se urmăresc doar scopuri ilustrative, ci se dorește o îmbunătățire considerabilă a analizei politice comparate, prin explicarea unor cazuri distincte în contexte culturale și sociale distincte, subliniind nuanțele specifice și completând teoriile modernizării cu un valoros conținut empiric.

Pe fondul acestor constatări, este evident faptul că diferitele cazuri analizate (comunismul chinez sau eforturile de dezvoltare economică și instituțională în Grecia, sub influența valorilor occidentale) în pofida sprijinului celor două sfere de influență de care aparțineau și cu toate eforturile realizate pe plan intern, nu au ajuns la îndeplinirea scopului unei dezvoltări depline. Mai mult, realitatea din Africa (a datoriilor în creștere pe fondul sprijinului primit din partea marilor puteri) a evidențiat importanța atitudinii de neutralitate, în raport cu lumea divizată, a statelor care și-au dobândit independența. Acestea au realizat că ajutorul acordat din rațiuni politice pe fondul evenimentelor din epoca postbelică, era unul în termeni dezavantajoși pentru ele, motiv pentru care identificarea unor căi proprii de soluționare a dificultăților cu care se confruntau era mai mult decât o necesitate.

Valorile americane de libertate, democrație virtuțile economiei de tip capitalist compun un model al dezvoltării al cărui merit se impune a fi recunoscut, însă se poate afirma cu certitudine că nu există un model unic, general aplicabil în contexte culturale, economice și sociale diferite, acest lucru fiind vizibil în rezultatele obținute în zone diverse ale lumii (Asia, America Latină, Africa, Europa) care de cele mai multe ori nu au fost conform așteptărilor. Developmentalismul comportă importanță deosebită, în sfera analizei politice comparate, datorită complexității viziunii sale asupra dezvoltării, precum și pentru noutatea adusă prin raportare la abordarea anterioară, instituționalismul.

BIBLIOGRAFIE

- HASSIM, Shireen, *After Apartheid: Consensus, Contention, and Gender in South Africa's Public Sphere* Johannesburg, University of Witwatersrand, 2009.
- JUDT, Tony, *Epoca postbelică. O istorie a Europei după 1945*, Iași, Editura Polirom, 2009.
- KOLAKOVSKI, Leszek, *Principalele curente ale marxismului*, București, Editura Curtea Veche, 2008.
- MC CAULEY, Martin, *Rusia, America și Războiul Rece*, Iași, Editura Polirom, 1999.
- NARMAN, Anders, *Development as theory and practice: current perspectives on development cooperation* United Kingdom, Longman, 1999.
- PRZEWORSKI, Adam, *Political regimes and economic growth*, *Journal of Economic Perspectives* 7, 1993.
- TANG, Kwong; NGAN, Raymond, *China: developmentalism and social security*, Oxford, Blackwell Publishers Ltd and the International Journal of Social Welfare, 2001.

Rolul și importanța opiniei publice în stabilirea agendei publice

■ ADRIAN-COSMIN CANAE

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

This approach represents an attempt of knowledge, clarification comprehension of activities, motivations and interests of individual political actors without omitting the prominent role of public opinion, that would offer benefits when it comes to establishing a public agenda. It must be remembered that the role of public opinion in setting the public agenda was always important in democratic states.

Keywords

Public opinion; agenda-setting; public policy; formal-agenda; media-agenda; public issues

Introducere

Propunerea acestui subiect în vizorul opiniei publice îl reprezintă faptul că resortul (Politici publice) – implicit, stabilirea unei agende impuse de opinia publică, este relativ un domeniu recent, cel puțin în România – postdecembristă, care a fost mai puțin dezbătută, acestui proces de înfăptuire a Politicilor publice revenindu-i misiunea de a studia comportamentul politic al actorilor implicați, fie ei guvernați sau guvernanți.

Dacă ar fi să preluăm o expresie celebră a marelui filozof francez Jean-Paul Sartre: „Omul este condamnat să fie liber”, atunci ea poate fi considerată un preambul a prezentării de față. Cu siguranță, putem spune că prin afirmația sa, o decizie se manifestă ca rezultatul unei alegeri; există întotdeauna alternative diferențiate în special de costul, mai mare sau mai mic pe care îl presupune alegerea uneia dintre ele.

Nivelul de dezvoltare al unei societăți este strâns legat de angajamentul membrilor săi ca orice individ să beneficieze de instrumente elementare de dezvoltare și supraviețuire. Transpunerea în practică a acestor angajamente cu privire la bunăstarea membrilor societății se realizează prin intermediul politicilor publice.¹

¹ Florin Bondar, *Politici publice și administrație publică*. (Iași: Polirom, 2007), 20.

Rolul statului în furnizarea politicilor publice

Rolul statului este important în cadrul procesului de furnizare al politicilor publice. Pentru a clarifica raportul dintre stat și procesul de realizare al politicilor publice, trebuie ca în loc să privim realizarea politicilor publice ca una dintre atribuțiile statului, perspectivă ce presupune implicit o subordonare a procesului de realizare a politicilor publice în fața activităților guvernamentale, deci putem privi statul ca pe o instituție ce a rezistat în timp datorită eficienței cu care a rezolvat o problemă de politică publică, iar dacă prin politici publice înțelegem activitățile care au ca scop furnizarea de bunuri publice, atunci statul va apărea ca un tip specific de instituție ce furnizează politici publice.²

Problema de politică publică este o condiție sau o situație care generează nevoi ori insatisfacții, pentru a căror corecție este necesară intervenția guvernamentală. Dacă o anumită situație este considerată ca normală, inevitabilă, sau o responsabilitate individuală, niciodată o acțiune guvernamentală nu va fi inițiată, deoarece situația respectivă nu este problematică.³

Fundamentarea politicilor publice este o traducere aproximativă a conceptului de „Evidence Based Policy” (EBP), aceasta desemnând o abordare practică și teoretică a politicilor prin care acțiunile și intervențiile guvernului în societate sunt întemeiate în mod obiectiv prin „dovezi” care atestă că acestea au funcționat în trecut. Abordarea sistematică a fundamentării politicilor publice este tema de reflecție.

Cei mai mulți teoreticieni de științe sociale care studiaza opinia publică și a politicilor publice în țările democratice sunt de acord că opinia publică influențează politica publică; mai emblematic este problema pentru public, cu atât mai puternică relația este posibilă și veridică; iar relația este amenințată de puterea organizațiilor de interes, a partidelor politice, și elitele economice.³

Stabilirea agendei publice

Dacă ne întrebăm, că nu orice problemă poate ajunge să primească o soluție printr-o măsură de politică publică; tocmai de aceea procesul de stabilire a agendei este unul selectiv, în care diverși actori instituționali încearcă să aducă problemele în atenția guvernanților. Putem spune deci că există mai multe tipuri de agende:⁴

Deci putem spune că o **agendă publică** care este formată din totalitatea unor probleme care întrunesc câteva condiții cum ar fi:

- Sunt obiectul unor atenții largi, sau larg conștientizate din punct de vedere a unei părți importante a publicului și solicită acțiune.
- Sunt, în percepția membrilor comunității, subiectul potrivit al activității unei instituții guvernamentale.

Dar, din toate problemele prezente la un moment dat pe agenda publică, doar unele ajung în atenția a guvernanților și acestea formează agenda formală sau instituțională.

O altfel de agendă - **agenda formală (sau instituțională)**, este formată din lista subiectelor sau problemelor cărora decidenții politici sau persoanele asociate lor, le acordă un grad sporit de atenție la un moment dat. Agenda formală, poate fi atunci când tratează probleme care pot fi soluționate într-un interval de timp dat,

² <http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/POLITICI-PUBLICE-DEFINITII-CON332024189.php> accesat în data de 26.10.2014

³ Paul Burstein, The Impact of Public Opinion on Public Policy: A Review and an Agenda, Political Research Quarterly; 56 (2003): 29

⁴ Marius Constantin Profiroiu, Elena Iorga, *Manual de Politici Publice*, (București: Economică, 2009), 45.

și generală compusă din credințe cu privire la existența și importanța unei probleme, la cauzele posibile precum și la semnificațiile pe care le presupun.⁵

Agenda formală fiind alcătuită doar din probleme despre care se presupune că decidenții politici acordă atenție, (este mai limitată) decât agenda publică din considerente care privesc timpul și resursele instituțiilor guvernamentale.

Când o problemă apare pe agenda publică, ea devine automat obiect al dezbaterilor și discuțiilor publice, dar când o problemă apare pe agenda formală, aceasta devine obiect al acțiunii și parte integrantă a procesului de înfăptuire a procesului politicilor publice. Prin susținătorii lor (de obicei prin intermediul activităților numite generic lobby) problemele concurează (și între ele) pentru a-și găsi un loc în agenda formală, ceea ce înseamnă că solicită rezolvarea prin politici publice adecvate.⁶

În concluzie, stabilirea agendei formale este procesul prin care cerințele diverselor grupuri sunt traduse în probleme publice care se află într-o luptă acerbă pentru a atrage atenția persoanelor cu funcții publice (decidenții politici).

De asemenea putem menționa că **agenda media** care acționează ca un factor între agenda publică și cea instituțională, însă uneori poate avansa preopriile priorități.

Nu întodeauna cele trei agende coincid; există și situații în care problemele percepute de opinia publică sunt suficient de specifice, astfel încât să nu fie recunoscute la nivel guvernamental și invers. De aceea, putem spune că problemele de politică publică nu rămân pe agenda instituțională decât dacă îndeplinesc următoarele trei condiții:⁷

- Sunt suficient de semnificative - un număr de persoane sau comunități sunt afectate;
- Au intensitate- mărimea impactului este ridicată;
- Au durabilitate în timp.

În viziunea autorilor Cobb și Ross există patru faze principale ale procesului de stabilire a agendei, pe măsură ce problemele trec din agenda publică (sistemică) în agenda instituțională: problemele sunt mai întâi formulate, sunt specificate apoi soluțiile lor, sunt dezvoltate argumente în sprijinul problemelor propuse, și dacă au succes, problema intră în agenda instituțională.⁸

Încă de la început s-a crezut că problemele publice trec mereu din agenda publică în cea instituțională. În acest fel, s-a demonstrat însă mai târziu că o astfel de concepție nu este întotdeauna verosimilă, deci în activitatea politică putem distinge două etape:

- Faza de definire a unei probleme de formulare a cererilor;
- Înscrierea în agendă, ce presupune analiza cererilor și problemelor precum și formularea propunerilor de răspuns la problemele identificate.

Această distincție între cele două faze nu înseamnă neapărat că prima o precede cronologic pe cea de-a doua. Într-adevăr, este posibil să ne imaginăm că un răspuns există deja și că acesta este urmat de o fază de formulare a cererii. Pentru a înțelege procesul de stabilire a agendei trebuie să înțelegem mai întâi cum ajung să fie formulate cereri de implementare a unei politici de către indivizi sau grupuri și cum ajung autoritățile publice să răspundă acestor cereri sau invers, precum și condițiile care generează aceste cereri.⁹

5 Vasile Ostaciuc, *Introducere în teoria politicilor publice*, București 2011 (București: 2011), 42.

6 Vasile Ostaciuc, *Introducere...* (București: 2011), 43.

7 Marius Constantin Profiroiu, Elena Iorga, *Manual de Politici Publice*, (București: Ed. Economică, 2009) 45-46.

8 R Cobb, J.K. Ross, *Agenda Building as a comparative Political Process in America Political Science Review* No.70, (1978): 127

9 Profiroiu, Iorga, *Manual...*, 25.

Sursele și cauzele problemelor publice

Opinia publică își pune de cele mai multe ori întrebarea cum ajunge o problemă pe agenda publică? sau pe agenda formală? ce anume face ca ea să fie percepută ca importantă pentru ea sau dimpotrivă, să fie considerată ca fiind nesemnificativă?

Societatea – ca un cumul de semeni, poate semna că introducerea unei probleme pe agenda publică, respectiv formală depinde de o sumă de factori cum ar fi:

a). Nivelul de dezvoltare economică socială și culturală pe care l-a atins societatea la un moment dat, este determinat pentru evoluția problemelor într-o societate, deoarece politicile publice depind de gradul de dezvoltare a societății;

b). Caracteristicile principale ale instituțiilor și actorilor care participă la procesul de elaborare a politicilor publice pot fi definitorii pentru evoluția unor probleme publice; o problemă ajunge pe agenda formală (modelul Kingdon), 1995 atunci când adună elementele din trei curenți. Fiecare din acest curent este alcătuit din indivizi, grupuri, instituții care participă la procesul de elaborare al politicilor publice

- Curentul politic este format din grupurile de lobby, de presiune, instituții guvernamentale, politice și administrative;¹⁰

- Curentul politicilor este format din experți analiști care examinează problemele și propun soluții;

- Curentul care vizează problemele propriu-zise: ce caracteristici au, dacă apar sau nu evenimente specifice care fac ca o anumită problemă să ajungă în atenția guvernanților, dacă există soluții alternative etc.¹¹

- Ideile, simbolurile, metaforele cu care este asociată o problemă – sunt importante pentru că practic în orice situație, ideile au jucat și joacă un rol important în deciziile pe care le facem. Pentru că simbolurile au de obicei o putere superioară de convingere, grupurile și actorii interesați de impunerea unei probleme pe agenda formală vor fi interesate să le evidențieze și aceasta în condițiile în care există presiuni permanente de a denigra simbolurile grupurilor adverse și înlocuirea acestora cu propriile simboluri. La folosirea simbolurilor în stabilirea agendei publice și a celei formale trebuie luați în considerare o serie de factori cum ar fi: precedentul istoric, eficiența și credibilitatea.

- Relațiile de putere și rolul lor în stabilirea agendei publice și a celei formale; ivirea unei probleme pe agenda formală precum și modalitatea de rezolvare a acesteia reprezintă o modalitate semnificativă pentru a stabili cine exercită și cine acceptă autoritatea politică într-o societate. În procesul de elaborare a unei probleme se pot construi zone de imunitate ale preocupării adică zone care nu sunt văzute ca făcând parte din problemă.

Alături de liderii politici și ideologici, opinia publică încearcă să definească conținutul lumii sociale, care în întregul ei stabilește o agendă formală care se prezintă ca rezultat al unui proces complex de construcție socială.

Una dintre cauzele majore ale stabilirii agendei publice, dar mai ales a celei formale este datorată dezechilibrului de putere existent în rândul membrilor societății. Conceptul de putere este un concept central și specific tuturor ramurilor și aplicațiilor practice în știința politică. O posibilă definiție a puterii (Robert A. Dahl) pleacă de la ideea că A are puterea asupra lui B în măsura în care poate să-l facă pe B să facă ceva ce B nu ar fi de acord să facă altfel. Puterea se prezintă ca o relație între doi actori politici care pot fi indivizi, grupuri organizații etc.

¹⁰ Profiroiu, Iorga, *Manual...*, 53

¹¹ <http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/STABILIREA-AGENDEI-politici-pu73844.php> accesat în data de 26.09.2014

Conform altor concepții, puterea nu constă doar în influențarea deciziilor efective ale politicilor publice sau ale comportamentului folosit de membrii unei societăți în cadrul acțiunilor politice. De exemplu, puterea este exercitată și când A își consacră energiile pentru a crea și a aplica valori sociale și politice, de exemplu practici instituționale care influențează într-o măsură foarte mare un proces de luare a deciziilor și îl poate limita doar la probleme care îl afectează în principal pe B.¹²

Mobilizarea opiniei publice prin mijloace mass-media

Pentru a vedea cine și câtă putere are într-o societate, trebuie observate preferințele actorilor politici, adică acele preferințe pe care aceștia reușesc să le facă dominante. Actorii politici care reușesc să-și impună preferințele asupra societății exercită de fapt puterea în acel sistem politic. Puterea poate da naștere la conflicte dar poate fi exercitată și pentru a diminua sau a suprima conflictele între diferite actori politici.

Se pare că opinia publică influențează politica în cea mai mare parte a timpului, de multe ori capacității de răspuns puternic pare să crească cu proeminență, chiar în fața activităților de către organizațiile de interes, partidele politice și elitele politice și economice susțin că receptivitatea se schimbă în timp sau variază în funcție probleme.¹³

Însă mobilizarea opiniei publice nu este suficientă pentru a asigura înscrierea pe agendă, mizele sociale nu sunt în mod automat transformate în mize politice; acestea sunt construite în funcție de logica competiției politice. Acestea influențează modul în care este tratată o cerere socială: fie prin excluderea chestiunilor considerate ca fiind nerelavante de autoritățile politice; fie ea este refuzată prin eliminarea problemelor considerate ca fiind prea costisitoare din punct de vedere politic; fie este activată prin mobilizarea grupurilor de interese.

Putem aminti că în general, se întâmplă foarte rar ca definiția inițială a unei probleme să rămână stabilă și de neschimbat. Ea are toate șansele să se schimbe pe parcurs să fie remodelată să își modifice conținutul și termenii; această definiție este ea însăși o miză politică majoră.

Anumiți actori politici recurg la strategii de redefinire. Beneficiul pe care speră să-l obțină poate fi de a extinde baza publicului interesat, de a obține sprijinul și mobilizarea unor grupuri noi.¹⁴

G.L. Walker afirmă că atractivitatea unei probleme crește, dacă aceasta are un impact asupra unui număr mare de oameni; trebuie să existe dovezi convingătoare că problema este serioasă și veridică, problema devine mai ușor de înscris în agendă dacă există și un rezultat previzibil pentru problema vizată. Lista poate fi extinsă, gândindu-ne tot timpul la următoarele elemente ale stabilirii agendei:

- Evenimentele care implică eforturi mari de a le face cunoscute autorităților publice;
- Organizarea și resursele celor afectați, accesul și reprezentarea grupurilor;
- Structura procesului politic și angajamentele decidenților.

Mass-media joacă un rol primordial în procesele de accelerare sau atenuare a mizelor, de demobilizare sau lărgire a publicului. Mijloacele de comunicare în masă pot de asemenea să se întoarcă împotriva strategiilor antreprenorilor, inducând efecte care, din contră, îndepărtează publicul potențial.

¹² Vasile Ostaciuc, *Introducere*, 45,46.

¹³ Paul Burstein, *The Impact of Public Opinion on Public Policy: A Review and an Agenda*, Political Research Quarterly; 56 (2003): 29

¹⁴ Profiroiu, Iorga, *Manual*, 5.

Odată ce problema publică a fost conștientizată de către opinia publică, aceasta este nevoită să aleagă din gama de răspunsuri posibile prin care le poate oferi în raport cu o cerere de înscriere pe agendă. În acest stadiu sunt eliminate opțiunile considerate de neacceptat de către actorii politici influenți, sau care par nepotrivite dintr-un anume motiv. Ea poate refuza înscrierea cererii sau de a răspunde favorabil la cerere, dar în funcție de grade diferite.¹⁵

Tipul de răspuns va depinde de natura problemei; caracterul mai mult sau mai puțin imperios al mizei, amplitudinea sa, gradul său de noutate, precum și intensitatea efectului pe care îl suscită. Trebuie să ținem însă cont și de contextul în care pot apărea aceste probleme precum și de oportunitățile care se pot deschide în funcție de evoluția conjuncturii politice. Alternanța politică permite ca anumite probleme care au fost anterior refuzate să fie înscrise în agendă într-un alt moment, punerea pe agendă depinde deci de curentul politic existent la un moment dat.

Orice problemă de pe agenda formală beneficiază de cel puțin două cadre ale coaliției de susținere care se întâlnesc în jurul unei valori și opțiuni de bază. Aceste grupuri se angajează în dezbateri publice asupra politicilor publice care le doresc a fi urmate, concurează și ajung la compromisuri asupra soluțiilor în conformitate cu valorile și opțiunile lor. Competiția este mediată de alți actori politici care au interesul fie ca politicile publice să fie menținute; fie militează pentru schimbarea lor.

Un cadru al coaliției de susținere este format din actori proveniți dintr-o varietate de instituții publice sau private, la toate nivelurile de guvernare, actori care împărtășesc anumite credințe și care caută să manevreze normele, regulile, bugetele și personalul instituției guvernamentale pentru atingerea propriilor scopuri.

Să vedem un model mai nou al cadrului coaliției de susținere (Sabatier, Jenkins-Smith, 1999). Acest model se bazează pe câteva elemente cum ar fi: atribuțiile de bază ale sferei din care face parte problema, distribuția de bază a resurselor, structura socială, valori culturale, structuri constituționale fundamentale.¹⁶ Există multe inadvertențe între membrii unei coaliții de susținere, în ceea ce privesc opiniile, resursele și strategiile disponibile precum și mecanismul de luare a deciziilor politice, numirile instituționale, toate având influență asupra rezultatelor politicilor publice.

Considerații asupra României

Enunțând acești factori, privind întocmirea agendei, putem afirma câteva considerații asupra României de azi. Astfel structurarea perspectivelor ideologice se face în primul rând ca urmare a unei imagini generale asupra modului în care acționează opinia publică asupra împărțirii îndatoririlor dar și a rezultatelor. În al doilea rând, ea presupune prezența unei colecții de valori sociale și politice considerate legitime pînă la care se pot atinge anumite obiective. În al treilea rând, structurarea ideologică determină o concepție generală privind schimbarea generală la care se adaugă metodele și mecanismele care pot fi acceptate pentru a realiza această schimbare.

În acest fel, identificăm ca predominante în România contemporană două tipuri de ideologii de esență conservatoare: o ideologie conservator-nivelatoare și o ideologie conservator-minimalistă.

Ideologia conservator-nivelatoare pleacă de la premisa că societatea este atât de complexă încât inducerea de către stat a unor schimbări rapide și majore tulbură

¹⁵ <http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/Politica-publica12233.php> accesat în data de 24.09.2014

¹⁶ Vasile Ostaciuc, *Introducere*, 48.

societatea, implicit opinia publică, fără a-i îmbunătăți funcționarea. Concret, conform acestei ideologii, un tip de organizare statală forte, cum a fost regimul comunist nu poate fi ușor dat la o parte, mai ales în ceea ce privește modul de redistribuție a bunurilor, fără a produce crize majore în societate. Cele mai importante valori pe care se bazează acest gen de ideologie sunt stabilitatea și armonia socială, ele corelându-se cu alte idei de egalitate și echitate socială, definind astfel un spațiu valoric al principalelor aspirații și priorități naționale. În consecință, terapia de șoc ca instrument al reformei este o opțiune de neacceptat, eventual doar în cazuri excepționale și în domenii restrânse.

Ideologia conservator-minimalistă pornește de la premisa că mecanismul fundamental al funcționării unei societăți, este piața. Din această perspectivă nu contează mărimea diferențierilor sociale, trebuie doar ca ele să rezulte din jocul liber al pieței. Valorile centrale ale acestui tip de ideologie sunt libertatea inițiativei și proprietatea privată. Schimbările în plan economic, social sau politic sunt rezultatul competiției libere pe piață, deci statul trebuie doar să asigure aceste condiții retrăgându-și competențele și modalitățile de acțiune. Concluzia acestei ideologii, este că terapia de șoc reprezintă o modalitate legitimă de a face schimbări sociale pentru a instaura o piață liberă.

Deși diferite, cele două tipuri de ideologii au un fundament asemănător. Dacă ideologia conservator-nivelatoare, adică statul moștenit de la comuniști nu poate fi slăbit decât perturbând armonia opiniei publice și ca urmare statul trebuie să asigure redistribuirea produsului social, ideologia conservator-minimalistă solicită un stat puternic, doar pentru impunerea rapidă a metodelor specifice pieței libere și privatizarea economiei de stat.

Pentru ambele tipuri de ideologie statul are funcția de redistribuire, dar disputele se dezvoltă în jurul modalității de împărțire a resurselor publice, statul fiind gândit așadar, în ambele situații ca un vehicul al redistribuirii moștenirii comuniste iar diferențele apar în felul cum se face această redistribuire și asupra valorii dominante care guvernează întregul proces (echitatea socială sau garanția proprietății).

Concluzii

Nu putem încheia, fără să arătăm că odată ce o problemă apare în orizontul unei instituții guvernamentale sau care captează atenția opiniei publice apar deja formulări ale opțiunilor politice cu privire la modurile posibile de a rezolva acea problemă. Dacă problema în cauză ajunge o „masă critică” suficientă, ea invită deja la acțiune sau non-acțiune (cu motivare implicită sau explicită a opțiunii alese).¹⁷

Și în România actuală, ca țară membră a Alianței Nord-Atlantice și a Uniunii Europene, se impune cu stringență stabilirea unei agende publice deoarece în fiecare societate, și respectiv cea românească există probleme, pe care cetățenii le consideră extrem de importante și apreciază că guvernarea trebuie să le acorde atenție.

O concluzie a acestei prezentări poate fi aceea, că o problemă poate să intre în atenția opiniei publice, sau a instituției guvernamentale printr-o serie foarte diversă de modalități, de la sinteze neconcrete, simboluri, semnificații, idei și idealuri până la abordări concrete reglementate sau reglementabile din punct de vedere legal.

¹⁷ Vasile Ostaciuc, *Introducere*, 64

BIBLIOGRAFIE

Surse primare

BONDAR, Florin, *Politici publice și administrare publică*, Iași, Polirom, 2007.

OSTACIUC, Vasile, *Introducere în teoria politicilor publice*, București 2011

PROFIROIU, Constantin-Marius; IORGA, Elena, *Manual de Politici Publice*, Editura Economică, București, 2009.

COBB, R, ROSS, J.K, *Agenda Building as a comparative Political Process in America Political Science Review* 70. (1978)

Surse secundare

BURSTEIN, Paul, *The Impact of Public Opinion on Public Policy: A Review and an Agenda*, *Political Research Quarterly*; 56, New York, 2003

Resurse online

<http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/POLITICI-PUBLIC-DEFINITII-CON332024189.php>

<http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/STABILIREA-AGENDEI-politici-pu73844.php>

<http://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/Politica-publica12233.php>

Comunicarea electorală-formă a comunicării politice¹

■ IOANA VALERIA ALEXE

[„Hyperion“ University of Bucharest]

Abstract

Electoral marketing refers to the relationship between politician and voter, while institutional marketing refers to the relationship between political and national official. Political marketing can be defined as a set of techniques aimed at creating and promoting the image of a man or a political institution, depending on the audience at which it is desired to vote or public trust. In this assembly to take account of the needs of that audience, the vectors of transmission of information and the interaction of that politician (or political institution) and other political actors in the market. Marketingului entry into politics means the ability to manage a number of accurate data to coordinate and schedule the political action.

Keywords

political marketing and election campaigning; political communication; votes; speeches; voters; elections; political product

Introducere

Mult timp comunicarea politică a fost redusă la comunicarea electorală, fiind echivalată cu un ansamblu de tehnici și strategii de comunicare și persuasiune. În prezent, comunicarea politică este tratată într-un cadru analitic interdisciplinar, ceea ce demonstrează că domeniul comunicării politice nu poate fi redus la marketingul politic, adică la un ansamblu de strategii și tehnici folosite în scopul promovării produsului-candidat, prin seducerea cumpărătorului-alegător. Aria de investigare a comunicării politice s-a extins considerabil, cuprinzând acum o tematică generală precum: relația dintre mediatizare, politică și globalizare; media și sistemul democratic; relația dintre politică, spațiul public și internet; americanizarea media; retorica jurnalismului politic; etică și publicitate politică; relația dintre acțiunea politică, comunicare și

¹ Articolul a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul „*Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească*”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni! Academia Română**

reprezentare politică; politică și marketing; influența mediatizării asupra opțiunii de vot.²

Comunicarea politică nu este un concept al zilelor noastre. Propaganda, un termen cu semnificații similare, există încă de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Conotația negativă ce planează asupra termenului face ca în prezent comunicarea politică să fie de fapt cea care urmărește să schimbe ideile, să impună noi convingeri, aspirații, pilde de credință, în scopul de a modifica atitudinile și comportamentul. Asemenea comunicării, conceptul de comunicare politică stă sub premiza unei incertitudini conceptuale, care îl face greu de definit.

Comunicarea politică reprezintă principala modalitate prin care electoratul participă la decizia politică, prin faptul că, luând act de aceasta, el o poate evalua și sancționa cu prilejul votului. Ea studiază interacțiunea dintre guvernați și guvernanți, descriind relațiile, influențele și modificările psihologice și comportamentale ce decurg de aici.

Expresie a modernității sociale, comunicarea politică a dus la dezvoltarea sistemului democratic și a transformat politicul într-un domeniu de interes public. Intenționalitatea, dorința de a determina o acțiune sau o non-acțiune asupra publicului este elementul comun al definițiilor pe care le-a primit de-a lungul timpului comunicarea politică.

În decursul evoluției societăților au existat căutări pentru o mai bună guvernare a oamenilor, atât în ceea ce privește conducerea statului ca atare cât și în privința eticii zilnice a relațiilor, fie dintre stăpân și sclav, patron și salariat sau guvern și guvernat. Conducerea s-a desprins ca activitate distinctă, constituindu-se într-o disciplină de sine stătătoare. Liderul politic trebuie să fie o persoană care deține pe lângă cunoștințe și o imagine atrăgătoare și o anumită experiență și un dar special al său pentru acest domeniu.

Personajele politice

Liderul politic trebuie să se adapteze ușor să inspire încredere să fie capabil să-i stimuleze pe ceilalți și să le scoată în evidență calitățile. Ideea de a impresiona este foarte cunoscută, mai ales în cazul celor care vor ca imaginea lor să impresioneze pe toată lumea, și ca aceasta să corespundă idealului. Imaginea perfectă este dorită dar cum ar trebui să fie mai ales în cazul unui lider politic? Imaginea dorită trebuie să corespundă cu imaginea reală, a persoanei pentru a fi în primul rând credibilă. Omul modern este fascinat de imagine, el vrea ceva unicat dar și divers în același timp, ceva care să-i semene dar și care să-i folosească. Este greu de spus și de înțeles dorințele unui popor care pot fii o masă omogenă dar cu dorințe diferite. Transformarea idealului în realitate este să poți fabrica un produs real unic pentru o piață diversă, un produs politic cerut și dorit de toată lumea, o imagine de neuitat. Mereu pe scenă omul politic devine un actor care interpretează mai multe roluri, ideal este să-și joace rolul care să i se potrivească ce-l mai bine, pentru a nu dezamăgi publicul. *Max Weber și Serge Moscovici* identifică **charisma** cu un har, o relație de o anumită calitate între credincioșii adepți și stăpânul în care au încredere și căruia i se supune. O dată recunoscut acest har, el acționează ca un placebo simbolic. Societatea occidentală contemporană se sprijină pe două procese contradictorii: expansiunea democrației și personalizarea puterii, care capătă proporții din ce în ce mai mult. Viața politică apare ca o mare scenă, așa cum și-au imaginat romanticii lumea ca un teatru pe a cărui scenă se consumă marile drame ale omenirii, care uneori alternează cu comedia și haosul la nesfârșit.

² Beciu Camelia, *Comunicarea politică*, (București: Editura Comunicare.ro, 2002), 9.

Epoca Renașterii reprezintă o altă etapă și o nouă imagine a liderului politic propusă de *Niccolo Machiavelli* (1469-1543). Omul este încununarea puterii, este conducătorul lumii tot el este cel ce are putere asupra: destinului, lumii, vieții în general spectacolul politic este regizat, totul devine magie și magic unde se arată desigur puterea liderului prin costumație, decor, distanța, toate impun respect și în același timp teamă.

Liderul charismatic seduce, fascinează oamenii, el este dinamic, sigur pe el, face spectacol provoacă Părintele națiunii este figura tatălui autoritar, sever dar drept, el este cel care decide pentru toți, deci pentru națiunea întreagă deoarece este singurul capabil să facă acest lucru. *Roger G. Schwartzberg în lucrarea intitulată: „Statul spectacol” identifică două tipuri de părinți ai națiunii: unul care se bazează pe autoritatea eroico-paternă, aceea a conducătorului revoluționar sau a făuritorului independenței naționale, foarte apropiat de imaginea de erou, și altul bazat pe autoritatea înțeleptului, plin de învățăminte și de rațiune, mai apropiat de omul obișnuit, tatăl este imaginea omului puțin în vârstă, echilibrat, stabil cu o viață de familie armonioasă, este un bărbat instruit, cu experiență el este cel care poate duce la bun sfârșit orice program, deoarece poate el are curaj, și-a căpătat prestigiul și încrederea poporului prin ceea ce a făcut.*

Eroul, este persoana charismatică dotată cu o anumită putere de a atrage oamenii, este omul de excepție, liderul care monopolizează toată puterea în mâinile sale. Hitler și experiențele fasciste ale secolului al XX-lea au contribuit considerabil la imprimarea unei tente negative, asupra percepției liderilor charismatici totalitari.

Liderul charismatic se prezintă ca un salvator al lumii, în sensul mistic al termenului. El se consideră nemuritor, autopoternic și atotștiutor. De mic personalitatea acestui lider totalitar de mai târziu iese în evidență prin faptul că are tot timpul tendința de a pedepsi pe alții, de a face el dreptate, de a lua rolul unui justițiar. De tânăr are o ascensiune rapidă, provine dintr-o familie de oameni nu tocmai înstăriți. Micul justițiar încearcă, mai târziu prin scutul pe care și-l ridică, prin măreția sa, să ascundă trecutul și originea sa umilă (Lenin, Stalin, Mussolini, etc).

Omul obișnuit sau „common man” este simplu, popular, lipsit de măreție și strălucire el joacă rolul de frate, el este cel care ne poartă de grijă atunci când avem nevoie de el. El este ca noi toți este dintre noi, știe ce înseamnă să provii din rândurile mulțimii, cel al oamenilor de rând. Roger G. Schwartzberg enunță un principiu cu privire la personalizarea puterii, care se intensifică în condițiile de criză și se ruinează, se calmează în condițiile de pace socială și dezvoltare economică. În perioadele normale de guvernare personalizarea puterii cunoaște alte valențe.

Eroul, salvatorul este înlocuit cu *omul obișnuit*. Lipsa de calități excepționale îl fac să pară mai interesant prin faptul că îi lipsește aceea „calitate” a oamenilor care sunt dornici de a avea puterea, astfel cum ne putem explica ascensiunea și câștigarea maselor de partea sa.

Adevărata artă a unui om politic este să facă ca toată lumea să se simtă egală, că toți oamenii sunt la fel, omul politic dintre noi este uneori chiar banal, iar această banalitate îl face special. Este genul de persoană agreată de toată lumea, o putem vedea printre noi, în aglomerația orașului, în parcuri, la concerte, etc.

Omul politic dintre noi provine dintr-un mediu modest, are studii primare uneori superioare, el reprezintă bucuria oamenilor deoarece aceștia se simt reprezentați, și dă speranță că oricare dintre noi muncește are și poate ajunge cineva, este cel ce redă speranța oamenilor este opusul intelectualului rafinat, el fiind un om simplu și modest. Viața sa de familie este simplă, normală, obișnuită familist convins nu iese în evidență nici la acest capitol, nu se implică în lucruri care pot să-i dăuneze mai târziu. Este chibzuit, priceput, modest nu fuge din fața greutăților și face față deoarece este susținut în tot ceea ce întreprinde de popor. „Cetățeanul

transferă eroului său preferat tot ceea ce el ar vrea să fie sau să facă el însuși, fără să poată sau îndrăzni”³

Liderul politic care fascinează, este acea persoană care atrage ca un magnet cu o forță cu care este cu siguranță dotat din naștere, este născut pentru a „seduce” electoratul, pentru a-l vrăji. Este de obicei o persoană activă, spontană, mereu dornic de acțiune pregătit pentru orice, se adaptează ușor, este energic și „agresiv”. Prin felul cum este construită imaginea pe perioada campaniilor electorale liderul care fascinează este în general omul imagine, stârnește emoții la primele apariții, fără a avea însă și un program pe măsura imaginii sale. El este un anti-erou, care cultivă un stil deschis, tineresc este imaginea fratelui mare cel care se răzvrățește împotriva autorității existente deoarece el simbolizează democrația cu toate libertățile sale și bunul mers al societății. Ca exemple de lideri care au fascinat: J F Kennedy, Helmut Schmit și Bill Clinton. Liderul politic care fascinează este în pas cu moda se îmbracă tineresc dar este și elegant mereu dornic de acțiune, dinamic grăbit pentru binele poporului este un om performant la orice oră gata de treabă.

Campania electorală modernă este structurată pe baza unor reguli de ordin juridic, care stabilesc foarte clar raporturile dintre participanți. Aceste reglementări formale sunt completate de o serie de reguli informale acceptate de actorii politici. Rolul comunicării electorale este de a reflecta în acest fel contextul în care se desfășoară acțiunea politicianului. Acesta, la rândul lui, trebuie să găsească combinația perfectă între respectarea regulilor prestabilite de regimul concurențial și manifestarea unei anumite libertăți care să-l facă vizibil în spațiul public și să-l individualizeze.

Camelia Beciu⁴ consideră comunicarea politică drept un spațiu interactiv, generat de „schimbul discursiv” din timpul campaniei electorale dintre diferiți actori sociali. Participanții la campaniile electorale adoptă un discurs convențional și pun în practică diferite roluri discursive. Astfel, ei comunică electoratului o anumită poziție de putere pe care și-o asumă în derularea schimbului de replici și care activează o anumită identitate electorală.

Faptul că este generat de evenimente și că la rândul său generează evenimente, este o caracteristică de bază a discursului politic. Actorul politic trebuie să dozeze diferitele tipuri de contexte care alcătuiesc o situație de comunicare și să hotărască în ce măsură și în ce mod contextele codificate contribuie la interpretarea contextului emergent și, implicit, la producerea unui discurs. El trebuie să conțină comentarii despre situația de comunicare deoarece, prin acestea, autorul își angajează răspunderea și activează anumite strategii de credibilitate menite a comunica adevărul. Pentru opinia publică, politicianul nu trebuie să fie perceput doar drept persoana care spune adevărul în situația dată, ci drept „cel care spune întotdeauna adevărul”. De aici preocuparea oamenilor politici de a promite prea mult sau de a spune cu prea multă ușurință ceea ce oamenii vor să audă la un moment dat. În plus, competiția în care se află îl face pe politician să pretindă o anumită poziție de superioritate față de contracandidați și să avanseze pretenția că el este cel care cunoaște cel mai bine starea și necesitățile electoratului. Aceste pretenții de cunoaștere a adevărului se vor constitui în tema candidatului și ele vor transcende în intervențiile sale de la începutul până la sfârșitul campaniei. Principiile și temele viitoarei guvernări sunt lansate la începutul campaniei, urmând ca acestea să fie preluate și demonstrate în intervențiile ulterioare. Așadar, o dată lansat, discursul politic urmează o traiectorie inversă, candidatul rearticulând și modificând practic

3 Nicolae, Frigioiu, *Imaginea publică a liderilor și instituțiilor politice*, (București:Editura Comunicare.ro, 2004), 29.

4 Beciu Camelia, *Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală*, (Iași:Editura Polirom, 2000), 23.

discursul său inițial. Astfel, într-o oarecare măsură, campania electorală devine previzibilă atâta timp cât tematica discursurilor și sloganurilor unui candidat este impusă încă de la început. Chiar dacă este „reașezat” în funcție de diferitele situații de comunicare, discursul candidatului necesită o „capacitate de rezistență” și de adaptare astfel încât el să comunice cât mai mult și atunci când inițiază schimbul discursiv, și atunci când răspunde acuzelor pe care i le aduc contracandidații. Indiferent de situația electorală, candidatul argumentează în favoarea pretențiilor de adevăr ale discursului său. Diferitele situații de comunicare ce alcătuiesc campania electorală nu sunt decât situații de expunere a candidatului prin argumente structurate asemenea unei narațiuni. Campania electorală devine astfel o competiție la nivelul gradului de credibilitate a diferitelor „narațiuni”.

Prin suspendarea dialogului și transformarea intervenției electorale într-un monolog, actorul politic comunică un punct de vedere prin care încearcă să manipuleze. El devine un fel de personaj actoricesc, implicat într-o poveste reală, care se desfășoară în direct, în fața publicului. Este înzestrat cu toate calitățile necesare, reale sau imaginare, pentru a ieși învingător din probele pe care le are de înfruntat, probe în care se află într-un regim de concurență cu alți actori politici, implicați la rândul lor în alte povești. Granița dintre realitate și construcție în imaginea unui politician este astăzi aproape imposibil de reperat de publicul larg, martor al unui spectacol mediatic montat special pentru a-i câștiga suportul. Dacă ar fi să analizăm relația dintre candidații la putere și electorat observăm chiar că cel din urmă nici nu dorește să fie condus de oameni obișnuiți, ci de adevărați eroi contemporani a căror forță le dă un sentiment de siguranță și le permite să vizeze că promisiunile de azi se vor materializa chiar mâine. Toleranța publicului față de slăbiciunile și greșelile politicianilor este limitată, obligându-i pe aceștia să-și mascheze eșecurile și să mimeze succesul pentru a nu fi dați la o parte.

Sociologul Alfred Bulai observa că, într-o campanie electorală, există trei factori majori care inter-relaționează. „Este vorba de acțiunile din campanie, de acțiunile adversarilor care vizează activitatea unui anumit actor politic luat ca referință, și de instituțiile mediatice”.⁵ Bulai consideră că actorul politic intră în ecuația comunicării politice cu un anumit capital electoral, care poate fi considerat capital ideologic de imagine. Cu alte cuvinte, la nivelul opiniei publice, unei formațiuni politice sau unui anumit reprezentant i se atribuie etichete ideologice și caracterizări valorice. Acest capital are atât valențe pozitive, care trebuie speculate și dezvoltate, dar poate avea și valențe negative, reale sau nu, care trebuie estompate sau anulate. Capitalul electoral al unui partid sau al unui lider politic nu poate fi apreciat ca fiind bun sau rău, ci trebuie regândit în funcție de public⁶. În elaborarea discursurilor, politicienii nu trebuie să piardă nici un moment din vedere faptul că se adresează unor grupuri eterogene, diferențiate din punct de vedere al intereselor, nevoilor și așteptărilor. Acțiunea politică trebuie să intereseze un electorat puternic fragmentat, cu criterii diferite de percepție și de evaluare. Există și opinii care susțin că spațiul politic nu este influențat de dorințele și de nevoile electoratului, ci de mass-media și de sondajele de opinie. Mediatizarea permanentă a acțiunilor politicianilor și prezentarea lor în cadrele unui discurs accesibil îi determină pe reprezentanții politici să-și construiască agenda în funcție de mass-media, pe principiul că un eveniment nu există dacă nu a fost menționat în presă sau la televiziune.

Dominique Wolton⁷ apreciază că miza discursului politic este aceea de a înstitui o anumită interpretare asupra realității. De aici se desprind trei riscuri majore

⁵ Bulai Alfred, *Mecanismele electorale ale societății românești*, (București:EdituraPaideia, 1999), 176

⁶ Bulai, *Mecanismele*, 177

⁷ Wolton Dominique, *Despre comunicare*, (București:Comunicare.ro, 2012), 355-357.

care amenință permanent comunicarea politică: riscul supermediatizării în „politi-ca-spectacol”, riscul aservirii opiniei publice la reprezentarea furnizată de sondaje și ruptura dintre mass-media și public.

Camelia Beciu consideră că un discurs politic este electoral atunci când el este generat de o „situație de comunicare instituționalizată”, respectiv de un eveniment convențional așa cum este campania electorală, de un context de interacțiune de tipul dezbaterii electorale și de niște practici specifice comunicării electorale. Candidatul trebuie să ofere permanent reprezentării despre sine, să-și atribuie o identitate generică, acestea urmând a fi sancționate de către mass-media și de către electorat. Este vorba de o atitudine care îi va permite electoratului să îl cunoască, dar, în același timp, să îl și examineze pe candidat. În afară de această comunicare pe verticală, pe scena politică mai are loc și o comunicare pe orizontală, între candidat și contracandidații săi. Așa cum arată Camelia Beciu, „rolul de candidat constituie numai în aparență o poziție de subordonare, deoarece, în realitate, el conferă politicianului dreptul de a simula poziția celui care ar putea să ia decizii politice”⁸. Cu alte cuvinte, numai participând la dezbaterile electorale, candidatul are legitimitatea necesară pentru a-și construi sau demonstra o identitate asumată. Aici intervine și rolul mass-media în campania electorală ca spațiu de acțiune politică. Instituțiile de presă produc diverse situații de comunicare, rescriu permanent discursul electoral, dându-i interpretări și comentarii pentru public. Campania devine un spațiu concurențial, iar panoramarea acestui spațiu face din public un participant activ la dezbateri. Adaptarea campaniei politice la strategiile specifice pieței este ceea ce unii sociologi numesc „americanizarea comunicării politice”. Politicianul este transformat într-un personaj pozitiv și este integrat în memoria colectivă pentru a fi cât mai ușor de recunoscut. Dar presa nu îndeplinește doar rolul de transmițător de date între diferiți actori sociali, ci se implică direct în construirea mesajelor. Evenimentul mediatic nu este niciodată un fapt brut, ci o construcție simbolică a realității pe baza unor discursuri sociale preexistente și larg împărtășite. Campania electorală constituie ea însăși un eveniment convențional construit în jurul unor ritualuri politice așteptate de opinia publică. În această situație, rolul dublu al presei - acela de mesager și de mediator - devine mai vizibil decât în alte ocazii. Mass-media este obligată prin lege să comunice informații prestabilite referitoare la regulile de desfășurare a campaniei și, în același timp, să construiască evenimente. Caracterul comercial, axat pe profit și implicit pe atragerea audienței, dictează practic mecanismul de construire a evenimentelor mediatice. Produsul final trebuie să oglindească faptul brut de la care s-a plecat, dar să sublinieze importanța și, mai ales, ineditul informației.

Canalele de comunicare reflectă realitatea pe baza unei „concepții de mediatizare” proprii⁹, în funcție de care sunt selectate ulterior evenimentele și modul lor de interpretare. Actorul politic trebuie să descifreze această concepție și să acționeze în așa fel încât să fie mediatizat. Într-o campanie electorală, candidatul este creator de eveniment în măsura în care știe când și cum să asigure acțiunilor sale gradul ideal de importanță, inedit și convenționalitate. El trebuie să surprindă electoratul abătându-se suficient de la convențiile prestabilite ale campaniei.

Încercând să analizeze această nevoie a actorilor politici de a inova, Murray Edelman¹⁰ descoperează că ei trebuie să respecte status-quo-ul, mascându-și totuși conformismul printr-o dramaturgie retorică și gestuală care dă falsa impresie de inovație. Într-o societate în care omul politic este dependent de grupurile de interes care-l susțin, ideile excesiv de originale îl pot discredita.

8 Beciu Camelia, *Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală*, (Iași:Editura Polirom, 2000), 40

9 Beciu, *Practici*, 41.

10 Edelman Murray, *Politica și utilizarea simbolurilor*, (Iași:Editura Polirom, 1999). 105.

Constantin Sălăvăstru¹¹ apreciază că discursul politic este un „mod de manifestare simbolică a relației de putere”. El dă într-adevăr posibilitatea politicianului de a influența publicul, dar acest lucru nu înseamnă că, prin intermediul discursului, se poate obține orice.

Și asta pentru că orice discurs politic este supus unor constrângeri care mai temperează din elanul libertăților. Astfel, un reprezentant politic ce provine din eșichierul de stânga, nu poate să se dezvolte decât în limitele unei doctrine de stânga. O altă constrângere provine din relația specială cu auditoriul, respectiv din necesitatea oricărui discurs politic de a se raporta la publicul căruia i se adresează și, mai ales, de a fi credibil. Discursul politic trebuie să se fundamenteze pe valori care să legitimeze puterea și militează pentru anumite categorii de relații care trebuie instituite între membrii societății. Nici o relație de putere nu se poate institui și manifesta în afara unor minime cerințe valorice. Domeniul politic beneficiază de valori proprii, rezultate din natura și specificitatea sa și care sunt puse la dispoziția publicului prin discurs: democrația, justiția, statul de drept, drepturile omului, egalitatea, etc.. Ele se subordonează valorilor general umane și constituie modalități în care politicul participă la satisfacerea acestor valori general umane. Ceea ce este specific numai pentru discursul politic este raportul dintre proclamarea valorilor și instaurarea conduitei practice în concordanță cu ele. De aici rezultă situații în care discursul politic încearcă să legitimeze, să justifice acte de putere îndreptate împotriva valorilor general umane. Ceea ce face distincția dintre un discurs politic și alte tipuri de discurs este nu numai faptul că cel dintâi tratează situații de interes public, ci și alte caracteristici precum ambiguitatea, caracterul disimulat, imperativ și polemic. Aceste caracteristici au fost dezvoltate de Constantin Sălăvăstru¹² El apreciază că „discursul politic găsește în ambiguitate un instrument eficient al persuadării, pe care îl utilizează din plin”. Suprasaturația discursurilor politice oferă auditoriului o amplitudine opțională mult mai mare decât un discurs precis, în care opțiunile sunt fie pentru, fie împotriva. Prin ambiguitate, aria de acoperire a unui discurs se amplifică considerabil și sporește șansele ca tot mai mulți receptori să adere la ideile expuse și să acționeze în consecință. Ba mai mult, un discurs suprasaturat oferă satisfacții receptorului care se consideră coautor la procesul de constituire a sensului. În legătură cu caracterul disimulat al discursurilor politice, Sălăvăstru susține că acestea trebuie înțelese nu în litera, că în spiritul pe care îl degajă. Un discurs politic nu poate întotdeauna să exprime cu toată franchețea o anumită realitate sau o situație și de aceea sunt folosite eufemisme, clișee, care ascund mai mult decât să dezvăluie. Caracterul disimulat al discursurilor ține și de relația cu auditoriul căruia trebuie să i se pună la dispoziție ceea ce vrea să audă în privința unei probleme. Acest lucru nu trebuie însă să însemne că disimularea nu are limite între care să poate să se situeze discrepanța dintre ceea ce se spune și intențiile adevărate. Sălăvăstru plasează discursul politic în grupul discursurilor prescriptive, prin care natura și funcțiile lui determină o acțiune. Având ca rațiune de a fi legitimitatea puterii, discursul politic trebuie să treacă de la „a spune” la „a face” pentru că ultimul act al legitimității puterii este acțiunea. Încercând să legitimeze puterea care este purtătoare de interese diferite, Sălăvăstru apreciază că un discurs politic nu poate exprima decât un atac permanent la adresa ideilor acelora care susțin interese opuse. Prin confruntarea cu opiniile contrare, oratorul își fundamentează practic propriile opțiuni. Superioritatea ideilor unui grup politic nu ies în evidență decât prin confruntarea și prin critica ideilor opuse. Caracterul polemic al discursurilor politice este, pentru receptor, un semn al luptei politice. În concluzie, comunicarea politică este o interacțiune între actorii politici, mass-media și public, fiecare având

11 Sălăvăstru Constantin, *Discursul puterii*, (Iași:Editura Institutul European, 1999). 23.

12 Sălăvăstru, *Discursul*, 82-104.

proiecte, trăsături, motivații și așteptări diferite. Ea este la ora actuală un produs al spațiului public având în vedere că presa este puternic implicată în toate aspectele vieții, inclusiv în cel politic. Tocmai din această cauză, comunicarea politică a suferit în ultimii ani un intens proces de standardizare la nivelul „formelor, strategiilor și regulilor”¹³ pentru a se putea adapta la diferitele canale mediatice.

Mulți cred că știu totul despre campania electorală, fie că fac parte dintr-un partid sau nu. Totuși, multe lucruri, deși par simple, sunt rezultatul unei activități laborioase și atent planificate. Modalitățile de a conduce o campanie s-au schimbat dramatic, iar singura cale de a câștiga este să folosești toate șansele pe care le ai, metodele și tehnicile noi, dar, mai ales, să deții o strategie eficientă. Pașii mici, dar vizibili, făcuți de partidele și liderii politici din România în modalitatea de a conduce campaniile electorale arată că persuasiunea politică devine un rezultat al unei activități profesionale.

Comunicarea electorală indică o transformare majoră la nivelul regulilor de acțiune politică. În primul rând, actorii politici se raportează unii la ceilalți de pe poziții concurențiale într-un spațiu experimental ca timp și ca mod de organizare. În al doilea rând, regimul concurențial consacrat juridicește este cel care reglementează acțiunea politică în sensul că îi dictează miza, ritmul și termenii de legitimitate. În al treilea rând, avem de-a face cu un regim concurențial atipic, competiția desfășurându-se într-un interval de timp considerabil.

Ceea ce numim „campanie electorală” trimite nu numai la reglementări constituționale, legislative și juridice, ci și la reguli informale consacrate și care s-au putut instaura în limitele regimului concurențial.

Comunicarea electorală nu poate fi disociată de aceste reglementări formale și informale de acțiune politică. Ele legitimează campaniile electorale ca metoda de selecție a liderilor politici, ca procedura de desfășurare a selecției, ca ritual și, nu în ultimul rând, ca practică națională.

- ca **metodă**, campania electorală permite selecția liderilor politici în mod democratic, impunând, pe de-o parte, norma participării la selecție și la competiție și, pe de altă parte, norma majorității drept criteriu de validare a selecției.
- ca **procedura**, campania electorală instaurează un cadru legal și, totodată, tehnic de selecție a liderilor. Instituțiile și actorii politici care participă la campania electorală au obligații și drepturi specifice.
- ca **ritual**, campania electorală se derulează după anumite coduri socio-politice care reglementează interacțiune între participanți.

Din perspectiva politicianului, comunicarea electorală trebuie să-l ajute să exploateze marja de libertate trasată de regimul concurențial, respectiv de reglementările campaniei electorale.

În 1990 campania electorală era privită cu mare interes de către cetățeni deoarece era o noutate în viața oamenilor, oameni care până în 1989 au fost lipsiți de informație, de posibilitatea de a hotărî singuri care le va fi viitorul. Tocmai de aceea, păreau captivați de tot ceea ce apărea în presa scrisă sau audiovizual. Oamenii simpli se minunau de imaginile candidaților care promiteau un viitor mai bun contra unei singure ștampile pe un chenar cu numele lor. După experiența primei campanii electorale, partidele politice au considerat ca deținerea unor canale mediatice proprii poate influența favorabil rezultatele alegerilor, oamenii politici fiind convinși ca aparițiile televizate erau vitale pentru reușita în campania electorală. În 1996, pe lângă Televiziunea Română, apar televiziunile particulare, multe dintre ele devenind favorite în cadrul telespectatorilor. O campanie politică se folosește de mass-media pe termen scurt, însă în mod intens. În cadrul acestei

¹³ Beciu, *Politica*, 29.

campanii politicianul trebuie să ajungă la potențialii alegători, iar acest lucru se face prin mesaje bine structurate, axate în primul rând pe doleanțele populației.

„Auzim, din ce în ce mai des, afirmația că mijloacele media au un rol tot mai important în viața politică atât internă, cât și internațională. Nu doar profesioniștii care activează în politică acordă o atenție susținută pregătirii strategiilor mediatiche, cele oferite de audiovizual fiind considerate mai credibile, mijloacele de informare sunt în principal: televiziunea, radioul, presa scrisă...”¹⁴

De-a lungul timpului, oamenii politici au apelat la tot felul de tactici și mijloace pentru a comunica cu alegătorii: de la afișe și întâlniri față în față la mitinguri, diverse materiale în presa scrisă (articole, interviuri), talk-show-uri de radio și televiziune, dar și publicitate. Echipe tot mai complexe organizează campanii electorale – sau comunicări permanente – în care oamenii politici au nevoie de noi metode, dacă nu de noi mijloace de comunicare. Televiziunea a schimbat definitiv modul în care oamenii politici se adresează electoratului.

Discursul politic trebuie axat pe anumite teme în conformitate cu doleanțele populației dar trebuie să fie și în acord cu partidul din care face parte politicianul. Deoarece majoritatea mesajelor ajung la public prin intermediul presei oamenii politici au fost obligați să învețe și să aplice reguli de exprimare, alcătuindu-și discursurile în funcție de auditoriu. Pentru a fi transmise, mesajele acestora trebuie să respecte reguli precise: discursuri considerabil mai scurte, mesaje mai condensate și moduri de adresare mai personale care să creeze senzația de familiaritate și naturalețe.

Principalele etape într-o campanie electorală sunt:

Stabilirea unei strategii

- *campanii electorale* - cu obiectivul clar stabilit de cucerire a unor poziții sau posturi politice;
- *campanii de imagine* – crearea de atitudini favorabile și popularizarea unui om politic.

Prima etapă în definirea unei strategii de marketing electoral este de a stabili dacă se urmărește obținerea de rezultate printr-o campanie electorală sau printr-o campanie de imagine-atitudine.

Analiza

Este o etapa crucială, deoarece o proastă evaluare a situației existente, a opiniilor publice, a situației socio-politice duce la concluzii eronate și la recomandări greșite. Analiza trebuie să se bazeze pe o serie de evaluări cu privire la opinia publică, obiceiurile și valorile locale, dezvoltarea socio-economică, relațiile existente între elitele politice, atitudinile existente, rolul și influența mass-media, simbolurile culturale și poziționarea adversarilor politici.

Identificarea publicului țintă

Nicio idee politică nu poate conveni întregii populații, așa cum niciun om politic nu se poate bucura de popularitatea unanima. Într-o democrație, deciziile politice se obțin prin negocieri între majoritate și diferitele minorități. În fiecare țară, populația este împărțită în categorii sociale bine delimitate, iar o bună parte a acestei populații își schimbă destul de greu opiniile politice. Astfel, identificarea publicului țintă pentru o campanie de marketing politic trebuie să țină cont de particularitățile diferitelor categorii sociale.

Pentru influențarea publicului țintă se poate proceda în două feluri:

¹⁴ Jacques Gerstle, *Comunicarea politică*, (Iași: Editura Institutul European, 2002), 46.

1. prin utilizarea liderilor de opinie;
2. prin segmentarea publicului în funcție de categorii sociale, de priorități, de afinități politice.

Segmentarea publicului țintă înseamnă adaptarea comunicării politice la diferitele categorii sociale. Diversificarea mesajului permite o mai bună abordare și o mai mare flexibilitate a marketingului politic. Majoritatea segmentarilor se fac după categorii sociale bine definite în funcție de educație, venit, vârstă, sex, ocupație profesională, stil de viață. Marketingul politic lucrează cu categorii sociale construite și în funcție de afinități și atitudini politice. O campanie de marketing politic, poate astfel viza, în special, pe cetățenii care nu și-au format încă o opinie, pe cei care ezită sau care au anumite idei și simpatii pentru un partid fără să fie hotărâți să voteze.

Construirea unei imagini

În marketingul politic, imaginea nu se judecă în termeni de adevărat sau fals, ci în termeni de popularitate, contradicție, claritate sau confuzie. Imaginea, în marketingul politic este prin definiție subiectivă. Înainte de formarea imaginii dorite, trebuie plecat de la faptul că există deja o imagine formată anterior. Greșelile cele mai frecvente intervin atunci când se ignoră acest lucru și se crede că formarea unei imagini politice poate începe de la zero, fără să țină cont de contextul social, de trecut sau de acțiunile adversarilor. Pentru a fi funcțională, imaginea unui om politic sau a unui program politic trebuie să fie:

- relativ cunoscută
- diferită și
- simplă.

Gestionarea imaginii

Imaginea este eminamente subiectivă și, în special, în timpul unei campanii de marketing politic intens, ea scapă deseori de sub controlul celor care o creează inițial. Problema nu se mai pune între compatibilitatea imaginii omului politic și realitatea personalității sale, ci și între strategia promovată și percepțiile schimbătoare, între influența mass-media și reacțiile schimbătoare ale publicului. Percepția omului politic sau a unui program politic este volatilă și poate evolua extrem de rapid. Astfel, lansarea unei campanii de marketing politic trebuie să fie numai prima etapă a gestionării imaginii politice. Urmează alte etape în timpul cărora imaginea politică a candidatului trebuie reevaluată permanent.

Pregătirea temelor de campanie

Ideile politice ale candidatului, platforma și originea ideologică pe care o revendică, structura și prioritățile partidului, adversarii politici și opinia publică pot să impună ca obiectiv principal teme de campanie neașteptate sau în contradicție cu propriile priorități deja stabilite. Modalitatea cea mai simplă este de a efectua o analiză solidă a așteptărilor populației și de a fi foarte bine informat despre situația existentă. Un bun consultant în marketing politic va recomanda întodeauna promovarea temelor care sunt cele mai populare în momentul campaniei, dar și încadrarea acestor teme în imaginea partidului sau a omului politic. O altă metodă este de a integra imaginea partidului și a omului politic în cadrul valorilor culturale și sociale puternic înrădăcinate.¹⁵

¹⁵ Andrei Stoiciu, *Comunicarea politică, cum se vând idei și oameni*, (București:Editura Humanitas-Libra, 2000), material preluat din capitolul 3

Concluzii

Campaniile electorale și comunicarea electorală devin din ce în ce mai complexe și de aceea este necesară pregătirea unor specialiști, capabili să fie activați în orice moment electoral. Competiția electorală este asemeni unor bătălii în care învinge inteligența și simțul practic. Comunicarea de campanie trebuie să țină seama de efectele interacțiunii dintre mesajele strategic proporționate. Pretendenții la putere se comportă asemeni unor strategii, adică acțiunile lor sunt îndreptate spre succesul campaniei lor de mobilizare a electorilor.

Eficiența comunicării politice depinde atât de gradul de acceptare culturală a mesajelor emise, cât și de legitimitatea emițătorilor. Comunicarea electorală trebuie să fie eficientă, comunicarea este o condiție a participării. Campaniile electorale s-au modernizat sub influența mediatizării vieții politice și a tehnicilor de comunicare. Comunicarea electorală este din ce în ce mai agresivă pentru electorat, se intensifică foarte mult prin intermediul mass-media lucru care poate aduce puncte negative chiar candidaților.

BIBLIOGRAFIE

- BECIU, Camelia, *Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală*, Editura Polirom, Iași, 2000
- BULAI, Alfred, *Mecanismele electorale ale societății românești*, Editura Paideia, București, 1999
- EDELMAN, Murray, *Politica și utilizarea simbolurilor*, Polirom, Editura Iași, 1999
- FRIGIOIU, Nicolae, *Imaginea publică a liderilor și instituțiilor politice*, București, Editura Comunicare.ro, 2004
- GERSTLE, Jacques, *Comunicarea politică*, Iași, Editura Institutul European, 2002
- SCHWARTZENBERG, R. Gerard, *Statul spectacol*, București, Editura Scripta, 1995
- SĂLĂVĂSTRU, Constantin, *Discursul puterii*, Iași, Editura Institutul European, 1999
- STOICIU, Andrei, *Comunicarea politică, cum se vând idei și oameni*, București, Editura Humanitas- Libra, 2000
- WOLTON, Dominique, *Despre comunicare*, București, Editura Comunicare.ro, 2012

La participation politique en Roumanie.

La dimension contestataire de l' e-rue

■ GABRIELA IONAȘCU

[University of Bucharest]

Abstract

This article aims to analyze the role of e-street in protest movements and to show the performative limits of virtual activism. To what extent is virtual activism efficient? What are the main difficulties in associating the contemporary online forms of activism with the classical forms of political participation (particularly when they are not followed by street movements, official letters, public statements etc.)? The study tackles these questions based on a case study, namely: the reaction of Romanian virtual communities to the EU refusal to include Romania in the Schengen area. The analysis will show the increasing role of virtual communities in the articulation of the Romanian protest movements, particularly in what concerns setting the media's agenda and raising public awareness. Nevertheless, these new forms of virtual activism remain without visible outcome when they are not endorsed by classical forms of participation.

Keywords

social movements; social networks;
political participation; Schengen

Résumé

L'article vise à analyser le rôle de l'e-rue dans les mouvements protestataires et à montrer les limites performatives de l'activisme virtuel. Dans quelle mesure l'activisme virtuel est-il efficace? Quelles sont les difficultés dans la compréhension des actions contestataires en tant que formes de participation politique (surtout lorsqu'elles ne sont pas doublées par des manifestations dans la rue, des lettres officielles ou des déclarations publiques, etc.)? Afin de répondre à ces questions, nous allons nous concentrer sur une étude de cas, à savoir: la réception du refus de l'Union Européenne d'intégrer la Roumanie à l'espace Schengen parmi les communautés virtuelles roumaines. Les résultats de la recherche mettent en exergue le rôle de plus en plus important des communautés virtuelles dans les mouvements contestataires roumains surtout en ce qui concerne la mise en agenda médiatique et la sensibilisation du public. Néanmoins, ces formes d'activisme restent inefficaces lorsqu'elles ne sont pas appuyées par des formules de participation classiques.

Mots-clés

mouvements sociaux; réseaux sociaux;
participation politique; Schengen

Le répertoire des modalités de participation politique a connu au cours des dernières années un vrai essor partout dans le monde. Les pochoirs, la musique électronique, les *flash mobs*, la création des événements sur *Facebook* sont devenus des moyens de contester le pouvoir et de sanctionner le jeu politique. L'Internet a irréversiblement changé le comportement des citoyens et la manière dont nous concevons le «citoyen engagé». Les réseaux sociaux sont devenus des outils d'une importance colossale dans l'organisation des mouvements contestataires, en transformant la façon de réclamer la justice. La Roumanie ne fait pas d'exception en ce sens. L'année 2013 illustre la configuration de l'e-rue et de son rôle dans la société roumaine. Les Roumains sont descendus dans la rue pour demander leurs droits et pour protester contre la classe politique- soit que nous parlons de la manifestation relative à l'affaire Schengen, soit que nous envisageons la vague de protestations contre le projet minier de Roșia Montană, etc.- en militant et en organisant leurs actions et les étapes de leurs protestations sur les réseaux sociaux. Dans ce qui suit, nous allons essayer de répondre à deux interrogations plutôt inter-liées: (a) dans quelle mesure l'activisme virtuel est-il efficace? Les communautés virtuelles influencent-elles les résultats politiques? (b) Les actions contestataires en ligne sont-elles des formes de participation politique si elles ne sont pas doublées par des actions hors ligne? Pour répondre à ces questions nous allons concentrer notre attention sur la réception du refus de la part de l'Union Européenne d'intégrer la Roumanie à l'espace Schengen parmi les usagers de la Toile et sur la force mobilisatrice des communautés virtuelles. Tout d'abord, nous allons créer un aperçu général sur la notion de «participation politique» et nous allons voir les considérations théoriques quant aux communautés virtuelles et à la participation politique en ligne, et ensuite, nous allons analyser de plus près le cas de l'affaire Schengen en Roumanie et notamment, la réaction des «citoyens virtuels» face à la manière dont les acteurs politiques roumains ont choisi de gérer le dossier.

Pourquoi cette étude de cas? La Roumanie a connu depuis le mois de mars 2011 refus après refus dans l'affaire Schengen. Jusqu'en 2013, tout le monde s'est conformé à la décision européenne. En mars 2013, la population a enfin montré son mécontentement envers les discours et les politiques des dirigeants roumains concernant l'adhésion à l'espace Schengen et elle est sortie dans la rue. Le cas choisi semble être révélateur des transformations des mouvements sociaux en Roumanie. Nous nous proposons de montrer le rôle de plus en plus important des communautés virtuelles dans les mouvements contestataires roumains et de souligner que la participation politique en ligne non-conventionnelle n'est pas efficace sans une démarche similaire hors ligne.

1. La participation politique: Aperçu général

Le concept de «participation politique» est un concept-vedette de la science politique. Il est aussi vieux et aussi important que celui de «démocratie». Même si toujours présent dans l'histoire des idées politiques, le concept de «participation politique» a changé de significations et de sens au fil du temps. Nous ne pouvons pas parler en effet d'un consensus sur la bonne définition de la notion. Au niveau d'une définition très inclusive, la participation politique est conçue comme l'activité citoyenne destinée à influencer la sélection des dirigeants et les décisions des détenteurs du pouvoir.¹ D'une manière encore plus générale, la participation politique

¹ S. P. Huntington, J.M. Nelson, *No easy choice: Political participation in developing countries*, (Cambridge: Harvard University Press, 1976), 3; S. Verba, K.L. Schlozman, H. Brady, *Voice and equality. Civic voluntarism in American politics*, (Cambridge: Harvard University Press, 1995), 38.

représente toute activité citoyenne destinée à reconfigurer certains résultats politiques.² Vu cette extension conceptuelle très généreuse, nous pouvons nous demander dans quelle mesure une action est-elle politique par sa nature ou par son but? Les graffitis aux messages à caractère politique sont-ils une forme de participation politique? Les chercheurs tendent à répondre d'une manière affirmative à notre question. En fait, ils distinguent entre les activités conventionnelles et celles non-conventionnelles.³ Le vote, le bénévolat pour une campagne politique, l'adhésion à un parti politique constituent des formes conventionnelles de participation politique, tandis que la grève, la manifestation, l'occupation illégale des locaux représentent des formes non-conventionnelles. La distinction repose, en fait, sur la mise en question de la légitimité du système politique. Si l'activité citoyenne est de nature contestataire ou protestataire, si elle conteste donc le procès décisionnel, elle devient non-conventionnelle. Les formes conventionnelles sont celles qui respectent le *status quo* et le pouvoir en place. La typologie a maintes fois été critiquée, certains actes qualifiés comme non conventionnels étant susceptibles de glisser vers la catégorie contraire.⁴ Linsenn et al.⁵ considèrent que la distinction formes conventionnelles- formes non-conventionnelles est une question subjective, voire problématique, vu le fait que certains actes non-conventionnels tels que la pétition ou la démonstration sont devenus au cours des dernières années de plus en plus présents dans la sphère publique et au niveau des comportements des électeurs. De la sorte, la pratique des actes configurerait et reconfigurerait la dichotomie entre les formes conventionnelles et celles non-conventionnelles de participation politique. Iasonas Lamprianou⁶ nous offre une taxonomie des formes de participation politique qui prend en considération les critiques développées dans la littérature. Selon Lamprianou, il y a toujours une distinction entre les formes conventionnelles et celles non-conventionnelles de participation politique. Néanmoins, il faudrait rajouter une nouvelle distinction au niveau des formes non-conventionnelles. Plus précisément, il faudrait mettre en ordre les théories concernant la participation politique et identifier: (a) des formes de participation non-officielles ou non-institutionnelles comme les grèves non-officielles ou les démonstrations publiques, (b) puis, des formes de participation extrêmes et non-orthodoxes, comme tirer sur un policier ou sur un autre représentant de l'Etat et, ensuite, (c) des formes alternatives et informelles, comme la musique ou la danse ou, d'une manière plus générale, les arts performatifs à caractère politique.⁷

2 Henry E. Brady, „Political participation” In: John P. Robinson, Phillip R. Shaver, Lawrence S. Wrightsman (éditeurs), *Measures of political attitudes*, (San Diego: Calif.: Academic Press, 1999), 737.

3 M. Conway, *Political Participation in the United States*, (Washington: D.C.: Congressional Quarterly Press, 2001), 20; M. Kaase, A. Marsh, „Political Action. A Theoretical Perspective” In S. H. Barnes, M. Kaase, K. L. Allerbeck, B. G. Farah, F. Heunks, R. Inglehart, M. K. Jennings, H. D. Klingemann, A. Marsh, L. Rosenmayr (éditeurs), *Political Action. Mass Participation in Five Western Democracies*, (Londre: Sage Publications, 1979), 41.

4 C.E. Riley, C. Griffin, Y. Morey, „The case for 'everyday politics': Evaluating neotribal theory as a way to understand alternative forms of political participation, using electronic dance music culture as an example”, *Sociology*, vol. 44, n°2, (2010): 345-363; P. A. Bourne, „Unconventional political participation in a middle-income developing country”, *Current Research Journal of Social Sciences*, vol. 2, n°2, (2010): 196-203

5 R. Linssen, H. Schmeets, P. Scheepers, M. Grotenhuis, „Trends in conventional and unconventional political participation in Europe between 1981-2008”, 2011. Document présenté dans le cadre de la section «L'émergence de nouveaux types de participation politique et ses conséquences» lors de la 6e Conférence générale ECPR, Reykjavik, du 25 août au 27 mai 2011.

6 Iasonas Lamprianou, „Contemporary Political Participation Research: A Critical Assessment”, In K. Demetriou, (éditeur), *Democracy in Transition: Political Participation in the European Union*, (Berlin: Springer-Verlag, 2013), 21-42.

7 Lamprianou, „Contemporary”, 27.

Où se place la participation politique en ligne par rapport à la distinction entre les formes conventionnelles et celles non-conventionnelles? Généralement, les auteurs sont partis de la prémisse conformément à laquelle ce n'est pas le milieu qui définit la nature de l'action, mais tout comme dans les contextes classiques de participation, c'est la substance, les contenus de l'action ceux qui permettent une classification des nouvelles formules d'expression politique en ligne. De la sorte, selon Hoffman⁸, adhérer à un parti en ligne, réaliser une contribution financière pour une campagne électorale ou devenir bénévole de campagne représentent des modalités de participation politique en ligne. Ces actions peuvent être facilement intégrées aux formes conventionnelles de participation politique. Elles ne contestent pas le *status quo*, mais soulignent l'intérêt des citoyens pour la vie politique et pour le processus décisionnel. En contrepartie, organiser des protestations par le biais des réseaux sociaux, encourager les mouvements contestataires, soit qu'il s'agit d'une grève, d'une révolte, d'une révolution, etc. constituent des formes non-conventionnelles. Du coup, nous constatons que la participation politique en ligne peut être à la fois conventionnelle et non-conventionnelle. C'est l'utilisation de l'Internet celle qui fait la différence et qui établit la nature de la participation en ligne. Celle-ci devient problématique le moment où nous procédons à une interrogation visant la différence entre la communication en ligne et la participation politique et néanmoins sur l'influence que la participation politique en ligne exerce sur les activités hors ligne et sur les décisions politiques.

2. L'internet et le citoyen engagé

L'activisme virtuel renforce-t-il la participation politique hors ligne? A-t-il des effets sur les résultats politiques? Il y a toute une littérature émergente sur la relation entre la participation politique et l'internet et sur l'activisme des communautés virtuelles.⁹ Au niveau de cette littérature, nous pouvons identifier des théories portant sur la relation entre les réseaux sociaux et les mouvements contestataires¹⁰, des études visant la nature des communautés virtuelles¹¹, le comportement de ces communautés et le rapport entre les concepts d'«internet» et de «démocratie»¹², etc. Il y a plutôt un consensus théorique quant à l'idée que l'internet augmente la participation politique, menant à l'accomplissement d'un idéal délibératif par le

8 Lindsay H. Hoffman, „Participation or Communication? An Explication of Political Activity in the Internet Age”, *Journal of Information Technology & Politics*, vol. 9, n°3, (2012): 217-233.

9 Bruce Bimber, „The Internet and citizen communication with government: does the medium matter?”, *Political Communication*, vol. 16, n°4, (1999):409-428; Samuel J. Best, Brian S. Krueger, „Analyzing the Representativeness of internet political participation”, *Political Behavior*, vol. 27, n° 2, (2005): 183-216; Caroline Tolbert, Ramona McNeal, „Unraveling the effects of the Internet on political participation?”, *Political Research Quarterly*, vol. 56, n°2, (2003):175-185.

10 Y. Breindl, „Internet-based protest in European policy-making: the case of digital activists”, *International Journal of E-Politics*, vol. 1, n°1, (2010): 57-72; D. Della Porta, L. Mosca, „Global-net for global movements? A network of networks for a movement of movements”, *Journal of Public Policy*, vol. 25, n° 1, (2005): 165-190; Jeroen Van Laer, Peter Van Aelst, „Internet and Social Movement Action Repertoires: Opportunities and Limitations”, *Information, Communication & Society*, vol. 13, n° 8, (2010):1146-1171.

11 V. Beaudouin, J. Velkovska, „The Cyberians: an empirical study of sociality in a virtual community”. In K. Buckner, (éditeur), *Ethnographic Studies in Real and Virtual Environments Inhabited Information Spaces and Connected Communities*, Edinburgh, 1999, pp.102-112; Felicia Wu Song, *Virtual Communities (Digital Formations)*, (New York: Peter Lang Publishing, 2009), 1-13.

12 Erik Bucy, Kimberly Gregson, „Media participation: a legitimizing mechanism of mass democracy”, *New Media and Society*, vol. 3, n°3, (2001):357-380.

biais d'une création d'une communauté citoyenne virtuelle, en représentant ainsi de plus en plus un outil dans l'organisation des protestations.

Qu'est-ce qu'une communauté virtuelle? Selon Rheingold, «une communauté virtuelle est un groupe de personnes, qui peuvent ou non se rencontrer face-à-face, et qui échangent des mots et des idées sur des babillards d'affichages («bulletins boards») ou d'autres plateformes électroniques par le biais d'ordinateurs.»¹³ Du coup, nous pouvons saisir que toute communauté virtuelle se définit par plusieurs particularités. Il y a des auteurs qui soulignent que pour avoir une communauté virtuelle il faut que la communication entre les membres se réalise d'une façon électronique¹⁴, ou que les membres se réunissent régulièrement pour discuter des sujets qui suscitent leur intérêt commun¹⁵, ou qu'il y ait un engagement réel envers la communauté, que les membres investissent du temps et de l'enthousiasme dans le développement de ces nouvelles relations sociales.¹⁶

Tout l'activisme virtuel passe-t-il pour un activisme politique? Même si au départ, l'internet avait été envisagé en tant qu'une voie régaliennne vers l'accomplissement de l'idéal démocratique, l'une des plus significatives critiques quant à l'activisme virtuel vise l'impact de ces communautés sur les résultats politiques. Selon Shulman, l'activisme virtuel n'exerce aucune influence sur les décisions des dirigeants.¹⁷ La critique de cet auteur, qui a également été développée par plusieurs chercheurs, repose en effet sur le concept de «slacktivism». L'auteur montre ainsi que si au niveau idéal-typique la délibération impliquerait l'effort cognitif et l'investissement émotionnel visant les décisions politiques, le «slavktivism» qui décrit le type d'action en ligne se réfère, en général, à des activités qui sont faciles à exécuter, ayant comme effet direct plutôt le fait de rendre les membres d'une communauté virtuelle à se sentir mieux dans leur peau. Dans son interprétation alors, l'activisme en ligne aurait des effets presque nuls en ce qui concerne l'impact direct sur les résultats politiques.

D'ailleurs, le débat acharné sur les type d'effets envisageables au niveau de l'instrumentalisation politique et de l'activisme en ligne se trouve encore à ses débuts. Les opinions en ce sens varient. Plusieurs chercheurs considèrent que l'activité en ligne compte pour les résultats politiques vu le fait qu'influence et élargie le champ informationnel de la société civile, encourage l'activité hors ligne, par l'organisation même des manifestations, des marches, des grèves, etc.¹⁸ L'internet est devenu indispensable aux mouvements protestataires parce qu'il aide à diffuser l'information - les buts, les raisons et la façon de protester; puis, la diffusion de l'information implique de coûts monétaires très réduits; et il aide néanmoins à la coordination des groupes géographiquement séparés, en facilitant ainsi les aspects

13 Howard Rheingold, „A Slice of Life in My Virtual Community”, In L. M. Harasim (éditeur), *Global Networks: Computers and International Communication*, (Cambridge: MIT Press, 1994), 58.

14 A.R. Dennis, S.K. Pootheri, V.L. Natarajan, „Lessons from the Early Adopters of Web Groupware”, *Journal of Management Information Systems*, Spring, vol. 14, n° 4, (1998): 65- 86.

15 Cliff Figallo, *Hosting Web Communities: Building Relationships, Increasing Customer Loyalty, and Maintaining A Competitive Edge*, (New York: Wiley, 1998), 13-26.

16 C.Wiertz, K. de Ruyter, „Beyond the Call of Duty: Why Customers Contribute to Firm-hosted Commercial Online Communities”, *Organization Studies*, vol.28, n°3, (2007): 347-376.

17 Stuart W. Shulman, „The Internet still might (but probably won't) change everything: Stakeholder views on the future of electronic rulemaking,” *IIS: A Journal of Law and Policy for the Information Society*, vol. 1, n° 1, (2005): 111-145.

18 Graeme Browning, *Electronic Democracy: Using the Internet to Influence American Politics*, CyberAge Books, New Jersey, 2005, pp. 169-175; Richard Groper, 'Electronic Mail and the Reinvigoration of American Democracy', *Social Science Computer Review*, vol. 14, n°2, (1996):157-68.

logistiques de la protestation.¹⁹ Il y a également des coûts pour ce type d'organisation et pour ce choix de plateforme communicationnelle, mais ceux-ci se trouvent dépassés par le nombre d'avantages possibles. Parmi les coûts impliqués, il y a l'absence d'un leader, la personnalisation de l'action publique qui au passé réunissait au niveau symbolique les mouvements en leur donnant un porte-parole; le contrôle problématique de l'évolution de la protestation, le faux conformisme, les dispenses et les contradictions discursives entre le virtuel et le quotidien (le fait que les gens tendent d'être d'accord sur l'internet mais pas dans la vie réelle), l'absence de cohésion et d'une communauté réelle (les liens faibles et temporels de la participation), d'où une motivation moins élevée pour la participation politique hors ligne.²⁰

Les coûts de la communication virtuelle ne sont pas juste moins nombreux que les avantages, mais ils sont à leurs tours contestables. Au fond, si le «milieu» n'est qu'un simple vecteur communicationnel qui ne définit pas a priori de l'action, alors n'y a-t-il une bonne raison qu'il s'agit plutôt des actions politiques classique diffusées dans un autre environnement? Les réseaux sociaux, les forums, ne représentent que des outils et des intermédiaires dans la création et le déroulement des mouvements contestataires. Ils ne causent pas et ne produisent pas les protestations²¹; et ils ne fixent pas l'idéologie des mouvements n'ont plus.²² La motivation pour une certaine cause ou la sincérité des participants, la nature de leur engagement ne sont pas a priori les conséquences du milieu virtuel. Dans cette perspective, la différence spécifique dans l'articulation du proteste consisterait au fait que l'internet réussit, à l'opposé d'autres médias plus traditionnels, d'attirer plus de participants²³, en spécial, des jeunes. De la sorte, la participation en ligne ne serait pas essentiellement différente par nature des formules communicationnelles classiques, nonobstant la force du milieu viserait plutôt un effet de la socialisation politique; d'une certaine manière, il s'agit d'une opportunité nouvelle pour les jeunes d'apprendre au moins d'une façon indirecte l'importance de la participation politique et d'être un citoyen engagé.

Par conséquent, malgré la difficulté d'estimer les effets directs de l'internet au niveau de l'articulation des nouvelles formes de participation politique, il existe un consensus visant le fait que l'internet facilite et encourage les formes conventionnelles et non-conventionnelles de participation politique, en se préfigurant en tant que un point de liaison entre la société civile et les dirigeants. Les réseaux sociaux ne constituent pas de ressorts de la mobilisation sociale, ne représentent pas la *prima causa* des mouvements protestataires, mais ils changent sans aucun doute la configuration de l'action citoyenne à long terme. La mise en agenda de l'actualité politique par le biais des moyens facilement accessibles au grand public (la traduction de la politique dans un langage commun), l'ethos d'une participation qui ne nécessite pas d'efforts considérables (souvent sous la protection d'anonymat), l'accroissement d'une conscience civique à l'égard des décisions publiques sont principalement à la base des formules les plus anciennes d'activisme politique.

19 Stefano Passini, „The Facebook and Twitter Revolutions”, *Human Affairs*, vol. 22, n°3, (2012): 305.

20 Passini, „The Facebook”, 305.

21 C.J Anderson, „Electoral Supply, Median Voters, and Feelings of Representation in Democracies” In R. J. Dalton, C. J. Anderson (éditeurs) *Citizens, Context, and Choice: How Context Shapes Citizens' Electoral Choices*, (Oxford: Oxford University Press, 2011), 214-237.

22 Passini, „The Facebook”, 307.

23 S. Joseph, „Social Media, Political Change, and Human Rights”, *Boston College International and Comparative Law Review*, vol. 35, n°1, (2012): 145-188.

3. Etude de cas: L'«affaire Schengen» et la force mobilisatrice des communautés virtuelles en Roumanie

La question de la date d'adhésion de la Roumanie et de la Bulgarie à l'espace Schengen constitue depuis longtemps un objet de dispute entre, d'une part, les acteurs politiques roumains et bulgares, et les leaders européens, et de l'autre part, entre les sociétés civiles roumaine et bulgare et les dirigeants de ces deux pays. Les autorités roumaines (tout comme celles bulgares) ont déjà prévu plusieurs dates limites pour atteindre cet objectif. Selon les informations affichées sur le site du Ministère des Affaires Étrangères de Roumanie, nous observons que le gouvernement roumain s'était engagé à adhérer à l'espace Schengen le mois de mars 2011.²⁴ Bien évidemment, ce but politique n'avait pas été accompli, la Roumanie se trouve toujours en dehors de l'espace Schengen. La plus récente estimation visant la date butoir pour l'entrée en Schengen avait été fixée en 2014, mais même cet horizon temporel vient d'être également infirmé.²⁵ Le 11 novembre 2013, le président de la Commission européenne, José Manuel Barroso, a annoncé que «la Roumanie et la Bulgarie ne rentreront pas dans Schengen en 2014, parce qu'il y a trop de pays qui s'y opposent»²⁶

Le nouveau refus réitère les observations et les discours des leaders européens des années précédentes, tout comme ceux lancés le mois de mars. Dans un entretien pour le journal *Le Monde*, la commissaire à la Justice, aux Droits fondamentaux et à la Citoyenneté, Viviane Reding, avait précisé quelques mois auparavant que «la question essentielle est de savoir si l'État de droit roumain peut nous rendre confiants. [...]» et elle continuait: «Pour ma part, je ne serais pas surprise si les États décidaient de ne pas y intégrer tout de suite la Roumanie».²⁷ Les peurs restent toujours les mêmes: la crainte d'un afflux des Bulgares et de Roumains sur le marché de travail, la peur que les autorités roumaines et bulgares vont faillir protéger les frontières nationales et que les taux d'immigration et de corruption vont s'accroître très rapidement. A l'opposé des réactions initiales des acteurs politiques roumains face au refus européen d'intégrer la Roumanie à l'espace Schengen, l'année 2013 a connu une nouvelle rhétorique politique qui n'est pas restée sans écho au sein de la société civile et parmi les usagers de la Toile. Plus précisément, il s'agit d'une série de déclarations des leaders roumains faites avant le Conseil justice et affaires intérieures du mois de mars (les 7-8 mars). Dans une grille interprétative qui laissait s'entrevoir l'écart de l'agenda politique du pays l'adhésion à l'espace Schengen, les leaders nationaux roumains avaient dénoncé la transformation d'une problématique technique et mesurable, dans une question dépendant plutôt d'une volonté et opportunité politique. Nous rappelons quelques déclarations en ce sens:

Victor Ponta, premier ministre:

«Si la décision se traduit par un nouveau report (...) l'entrée dans l'espace Schengen ne sera plus une priorité au programme du gouvernement. (...) Nous sommes prêts (pour une entrée dans l'espace Schengen) et au

24 „L'adhésion de la Roumanie à l'espace Schengen”, URL: <http://www.mae.ro/fr/node/4724>, consulté le 5 novembre 2013.

25 Irina Popescu, „Jose Manuel Barroso: Romania and Bulgaria will not enter the Schengen area in 2014”, *Romania-insider.com*, le 12 novembre 2013, URL: <http://www.romania-insider.com/jose-manuel-barroso-romania-and-bulgaria-will-not-enter-the-schengen-area-in-2014/109352/>, consulté le 12 novembre 2013/

26 Popescu, „Jose”

27 Viviane Reding citée par *Le Monde*. Déclaration reprise par «La Bulgarie pourrait griller la politesse à la Roumanie», *Presseurop*, le 3 septembre 2012, URL: <http://www.presseurop.eu/fr/content/news-brief/2626911-la-bulgarie-pourrait-griller-la-politesse-la-roumanie>, consulté le 5 novembre 2013.

moment où une décision politique sera prise dans le pays ou les pays qui croient que l'admission doit être reportée, nous entrerons, mais en tout cas cette question ne constituera plus le premier point de discussion entre la Roumanie et les partenaires européens.»²⁸

Titus Corlăţean, ministre des affaires extérieures:

«Nous avons vécu sans Schengen, nous pouvons vivre toujours sans.»²⁹

Il est aussi vrai que l'administration présidentielle roumaine avait renforcé une autre direction discursive, en rejetant la position des membres sociaux-libéraux:

«Le président de la Roumanie, M. Traian Băsescu n'accepte pas ces affirmations et réaffirme que la Roumanie maintient l'ensemble de son intérêt à rejoindre l'espace Schengen bientôt.»³⁰

Cette scission de la classe politique quant à l'affaire Schengen a tout de suite été sanctionnée par la société civile. Une réaction sociale issue justement en tant que conséquence directe d'une dispute politisée dans le contexte nationale, portée avec les moyens communicationnels classiques. C'est sur cette réaction sociale que nous allons tarder. L'affaire Schengen n'a pas alimenté les formes conventionnelles de participation politique, mais au contraire, ce sont les formes non conventionnelles, et surtout celles alternatives, qui se sont imposées et qui ont également dynamisé la participation politique formelle. Les échos et les protestations ont d'emblée eu lieu dans l'e-rue. Les communautés virtuelles, les citoyens virtuels ont réagi aux attitudes et aux actions des acteurs politiques roumains, pour qu'ensuite, ils sortent de l'espace virtuel et s'engagent dans des formes plus «classiques» des mouvements sociaux.

Facebook a sûrement joué le rôle le plus important dans la création d'un noyau contestataire, dans l'organisation des manifestations contre le nouveau tournant de la politique roumaine vis-à-vis de l'affaire Schengen et dans l'identification des mesures à prendre contre ce *statu quo*. Plus de 2300 Roumains ont modifié leurs noms sur Facebook, en ajoutant le mot «Schengen» afin de montrer leur mécontentement face aux déclarations récentes des acteurs politiques.³¹ A l'origine de cette initiative sur Facebook se trouve une blogueuse roumaine, Angela Tocilă³², qui avait déclaré:

«Il s'est agi d'une impulsion du moment, moi étant scandalisée par les déclarations de Corlăţean. J'ai mis un statut qui proposait que nous changeons de noms, en ajoutant „Schengen „. J'ai tout de suite changé le mien et j'ai attendu. Après 5 minutes, des «schengenistes» ont progressivement commencé à apparaître.»³³

28 Victor Ponta cité par Laurenţiu Mihu, „Pasul spectaculos care izoleaza Romania de Europa”, *România Liberă*, n° 6809, luni, 4 martie 2013. URL: <http://www.romanialibera.ro/actualitate/eveniment/pasul-spectaculos-care-izoleaza-romania-de-europa-295017>, consulté le 5 novembre 2013.

29 Mihu, „Pasul”.

30 Mihu, „Pasul”.

31 Flavia Drăgan, Adriana Toma, „Iniţiativă pe Facebook: România vrea în Schengen”, *România Liberă*, le 11 mars 2013, URL: <http://www.romanialibera.ro/actualitate/eveniment/initiativa-pe-facebook-romania-vrea-in-schengen-295788.html>, consulté le 5 novembre 2013.

32 Angela Tocilă est une blogueuse roumaine qui écrit des articles sur des sujets politiques. Elle écrit sur la plateforme de commentaires „Hydepark” du quotidien „Evenimentul zilei”, tout comme sur son blogue personnel politic-stand.com (URL: <http://politicstand.com/author/angela-tocila/>). La blogueuse n'est pas liée à aucun parti politique.

33 Angela Tocilă citée par Stiripescurt.ro, „Iniţiativa pe Facebook: Romania vrea în Schengen”, le 11 mars 2013, URL: <http://www.stiripescurt.ro/initiativa-pe-facebook-romania-vrea-in-schengen/1163011.html>, consulté le 5 novembre 2013.

La journaliste a également commencé une campagne virtuelle «La Roumanie veut entrer dans l'espace Schengen», une campagne qui a enregistré «717» likes jusqu'à présent. Le nombre de «likes» dévoile le caractère contextuel de l'action et d'une certaine manière son manque de représentativité pour la population roumaine. Cependant, les conséquences de l'initiative et surtout le fait que les gens sont sortis dans la rue à la suite d'une mobilisation au champ virtuel rendent le cas pertinent pour une analyse plus détaillée.

L'activité sur le réseau social *Facebook* a donc entraîné très rapidement des manifestations en faveur de l'adhésion de la Roumanie à l'espace Schengen. Sur la page *Facebook* dédiée à la protestation du 16 mars 2013, les manifestants précisaient:

«A ce stade, l'USL, mais par le manque de réaction, l'Opposition aussi, nous ont pratiquement enfermé en Roumanie, en refusant adopter les valeurs morales existantes dans la politique européenne et nous gardent en quarantaine.»³⁴

Cependant, l'enthousiasme virtuel n'a pas été doublé par une forte participation effective. Les chiffres sont en ce sens révélateurs: 6199 personnes invitées, 414 participants annoncés et 40 protestataires effectifs. De ce point de vue, le projet contestataire peut passer pour un échec. La suite de la manifestation nuance cependant les choses. Les manifestants ont réalisé une lettre adressée aux leaders européens où ils soulignaient qu':

«au nom de la majorité silencieuse dont nous sommes les portes-paroles, nous exprimons notre conviction que vous tiendrez compte de tout que la Roumanie et les Roumains peuvent fournir à l'espace Schengen de sorte que vous acceptiez l'inclusion de notre pays dans cette communauté.»³⁵

Ces actions contestataires initiées sur Facebook ne sont pas singulières et ne couvrent pas la totalité des initiatives de la société civile roumaine en faveur de l'adhésion à l'espace Schengen. Depuis 2011, les organisations non-gouvernementales de Roumanie et aussi de Bulgarie ont lancé des campagnes, des pétitions afin de soutenir le processus de cette inclusion. Le groupe civique «Unité et exigences pour Schengen en Roumanie» en tant que représentant de la société civile a entrepris toute une série de mesures pour renforcer le caractère impératif de ce but politique et social.³⁶ Les ONG, les parties composantes de ce groupe civique, ont organisé des réunions avec les institutions publiques avec des attributions dans le domaine, ont envoyé des lettres aux ambassades des pays membres, ont facilité des séjours interculturels afin que la Roumanie soit mieux connue et perçue à l'étranger, etc. Nous rappelons aussi la campagne déroulée par l'organisation non-gouvernementale bulgare, Priroda za horata /Nature pour les gens, qui invitait, le 8 mars 2012, les Roumains et les Bulgares à boycotter les produits néerlandais sur le marché jusqu'au moment où les deux pays seraient autorisés à entrer dans l'espace Schengen.³⁷ Le message de la campagne était le suivant:

34 „România vrea în Schengen”, URL: <https://www.facebook.com/events/499259926805670/>, consulté le 5 novembre 2013.

35 Drăgan, Toma, „Inițiativă”.

36 Le groupe civique „Unité et exigences pour Schengen en Roumanie» a été créé en 2011 par le Ministère d'affaires extérieures, étant composé par plusieurs organisations non-gouvernementales de Roumanie. URL: <http://www.generatiaurmatoare.org/>, consulté le 6 novembre 2013.

37 „Proteste pentru Schengen. Boicotați lălelele olandeze”, URL: http://www.realitatea.net/proteste-pentru-schengen-boicotați-lălele-olandeze-pe-8-martie_919158.html, consulté le 6 novembre 2013.

«On ne doit pas tolérer la discrimination imposée par les Pays-Bas en matière d'accès à l'espace sans frontières au cours des trois dernières années. (...) On n'est pas de personnes de qualité inférieure, le taux de criminalité n'est pas plus élevé ici, nos frontières ne sont pas dangereuses.»³⁸

Ce que 2013 apporte de nouveau est l'intérêt accru du citoyen roumain pour l'affaire Schengen, son désir de protester, de sortir dans la rue pour la protection des intérêts politiques de la Roumanie et ce que change aux niveaux des manifestations et des protestations est l'organisation électronique, l'impact virtuel ou l'influence de l'internet dans la reconfiguration de la participation politique. Si nous regardons les chiffres de la manifestation de 16 mars 2013, nous pouvons observer que l'activisme virtuel même si dynamique n'engendre pas encore d'actions hors ligne significatives et que c'est plutôt un travail en progrès. Les communautés virtuelles commencent à avoir des effets performatifs sur la scène politique et publique de Roumanie, mais ceux-ci ne représentent pas encore le *mainstream*.

Les progrès faits dans la sphère de protestations ou au niveau des formes non-conventionnelles de participation politique sont beaucoup plus visibles lorsque nous parlons de la nouvelle vague de manifestations concernant le projet minier Roșia Montană. Dans ce cas-ci, les réseaux sociaux ont mobilisé plus de 20.000 protestataires et ont représenté la principale source d'information et la principale chaîne de communication pour les manifestants. En fait, à l'opposé des protestations en faveur de l'adhésion à l'espace Schengen, où les participants virtuels étaient beaucoup plus nombreux que ceux effectifs, dans le cas des manifestations contre le projet minier Roșia Montană, le rapport a été inversé. Environ 12.000 personnes ont confirmé leur présence aux protestations sur *Facebook*, mais le nombre de protestataires «réels» a dépassé 20.000.³⁹ Nous remarquons, donc, au moins au niveau performatif, une société civile de plus en plus active, qui semble avoir appris la force de la rue et de l'e-rue et une transformation des citoyens- spectateurs en citoyens (virtuels) engagés.

Conclusions

Notre article a eu pour but de montrer l'impact du virtuel sur la participation politique, le rôle des communautés virtuelles dans les mouvements protestataires et la relation en plein changement entre l'e-rue et la rue. Nous nous sommes posés deux questions inter-liées: (a) l'activisme virtuel influence-t-il les résultats politiques? (b) les actions contestataires en lignes sont-elles des formes de participation politique si elles ne sont pas doublées par une démarche similaire hors ligne? Les réponses que nous avons trouvées d'abord au niveau théorique et ensuite renforcées par la pratique sont affirmatives. L'Internet reconfigure la taxonomie des formes de participation politique, et les actions contestataires en ligne constituent des formes de participation politiques non-conventionnelles. La «participation politique» est, en général, conçue comme étant l'activité citoyenne destinée à influencer les résultats politiques. Du coup l'activisme virtuel représente *a priori* une manière de changer le jeu politique. Cependant, il apparaît que dans la pratique ce n'est pas toujours le cas.

L'étude de cas que nous avons choisie- la réception du refus européen d'intégrer la Roumanie à l'espace Schengen parmi les usagers de l'Internet- montre les

³⁸ „Proteste”.

³⁹ „Protest masiv pentru Rosia Montana: 15.000 de oameni au iesit in strada la Bucuresti”, URL: <http://www.ziare.com/rosia-montana/protest/protest-masiv-pentru-rosia-montana-simultan-in-marile-orase-ale-romaniei-si-lumii-1257005>, consulté le 6 novembre 2013.

limites performatives de l'activisme virtuel. La participation virtuelle, le fait d'être engagé dans une action protestataire virtuelle ne représente pas une garantie pour un engagement hors ligne. Même si les communautés virtuelles jouent un rôle de plus en plus important dans la culture protestataire roumaine, les protestations organisées en ligne ne rencontrent pas le même succès dans la vie réelle. Notre étude de cas semble enregistrer les reconfigurations des mouvements sociaux en Roumanie et la découverte de la protestation virtuelle. L'une des questions qui se posent dans ce contexte-ci est dans quelle mesure assistons-nous à un «réveil social» et à une forme de participation politique alternative et dans quelle mesure les actions contestataires quant à l'affaire Schengen restent une forme de participation politique classique dont les objectifs sont toujours politiques?

BIBLIOGRAPHIE

Livres et chapitres de livres

- ANDERSON, C.J., «Electoral Supply, Median Voters, and Feelings of Representation in Democracies», In DALTON R. J., ANDERSON C. J. (éditeurs) *Citizens, Context, and Choice: How Context Shapes Citizens' Electoral Choices*, Oxford, Oxford University Press, 2011.
- BARNES, S. H., KAASE M., ALLERBECK K. L., FARAH B. G., HEUNKS F., INGLEHART R., JENNINGS M. K., KLINGERMANN H. D., MARSH A., ROSENMAYR L. (éditeurs), *Political Action. Mass Participation in Five Western Democracies*, Londres, Sage Publications, 1979.
- BRADY Henry E., „Political participation” In ROBINSON John P., SHAVER Phillip R., WRIGHTSMAN Lawrence S. (éditeurs), *Measures of political attitudes*, San Diego, Calif.: Academic Press, 1999.
- BROWNING Graeme, *Electronic Democracy: Using the Internet to Influence American Politics*, New Jersey, Cyber Age Books, 2005.
- CONWAY M., *Political Participation in the United States*, Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press, 2001.
- FIGALLO Cliff, *Hosting Web Communities: Building Relationships, Increasing Customer Loyalty, and Maintaining A Competitive Edge*, New York, Wiley, 1998.
- HUNTINGTON S. P., NELSON J.M., *No easy choice: Political participation in developing countries*, Cambridge, Harvard University Press, 1976.
- LAMPRIANOU Iasonas, „Contemporary Political Participation Research: A Critical Assessment”, In DEMETRIOU K., (éditeur), *Democracy in Transition: Political Participation in the European Union*, Berlin, Springer-Verlag, 2013.
- RHEINGOLD Howard, „A Slice of Life in My Virtual Community”, In Harasim L. M. (éditeur), *Global Networks: Computers and International Communication*, Cambridge, MIT Press, 1994.
- SHAVER Phillip R., WRIGHTSMAN Lawrence S. (éditeurs), *Measures of political attitudes*, San Diego, Calif.: Academic Press, 1999.
- VERBA S., SCHLOZMAN K.L., Brady H., *Voice and equality. Civic voluntarism in American politics*, Cambridge, Harvard University Press, 1995.
- WU SONG Felicia, *Virtual Communities (Digital Formations)*, New York, Peter Lang Publishing, 2009.

Articles

- BEST Samuel J., KRUEGER Brian S., „Analyzing the Representativeness of internet political participation”, *Political Behavior*, vol. 27, n° 2, 2005.
- BIMBER Bruce, „The Internet and citizen communication with government: does the medium matter? ”, *Political Communication*, vol. 16, n°4, 1999.
- BOURNE P. A., «Unconventional political participation in a middle-income developing

country», *Current Research Journal of Social Sciences*, vol. 2, n°2, 2010.

BREINDL Y., „Internet-based protest in European policy-making: the case of digital activists”, *International Journal of E-Politics*, vol. 1, n°1, 2010.

BUCY Erik, GREGSON Kimberly, „Media participation: a legitimizing mechanism of mass democracy”, *New Media and Society*, vol. 3, n°3, 2001.

DENNIS A.R., POOTHERI S. K., NATARAJAN V.L., „Lessons from the Early Adopters of Web Groupware”, *Journal of Management Information Systems*, vol. 14, n°4, 1998.

GROPER Richard, ‘Electronic Mail and the Reinvigoration of American Democracy’, *Social Science Computer Review*, vol. 14, n°2, 1996.

HOFFMAN Lindsay H., „Participation or Communication? An Explication of Political Activity in the Internet Age”, *Journal of Information Technology & Politics*, vol. 9, n°3, 2012.

HUNTINGTON S. P., NELSON J.M., *No easy choice: Political participation in developing countries*, Cambridge, Harvard University Press, 1976.

JOSEPH S., „Social Media, Political Change, and Human Rights”, *Boston College International and Comparative Law Review*, vol. 35, n°1, 2012.

PASSINI Stefano, „The Facebook and Twitter Revolutions”, *Human Affairs*, vol. 22, n°3, 2012.

RILEY Griffin C., MOREY Y., „The case for ‘everyday politics’: Evaluating neotribal theory as a way to understand alternative forms of political participation, using electronic dance music culture as an example”, *Sociology*, vol. 44, n°2, 2010.

SHULMAN Stuart W., „The Internet still might (but probably won’t) change everything: Stakeholder views on the future of electronic rulemaking,” *IIS: A Journal of Law and Policy for the Information Society*, vol. 1, n° 1, 2005.

TOLBERT Caroline, McNeal, Ramona „Unraveling the effects of the Internet on political participation?”, *Political Research Quarterly*, vol. 56, n°2, 2003.

VAN LAER Jeroen, VAN AELST Peter, „Internet and Social Movement Action Repertoires: Opportunities and Limitations”, *Information, Communication & Society*, vol. 13, n° 8, 2010.

WIERTZ C., DE RUYTER K., „Beyond the Call of Duty: Why Customers Contribute to Firm-hosted Commercial Online Communities”, *Organization Studies*, vol.28, n°3, 2007.

Documents non publiés

LINSSEN R., SCHMEETSS H., SCHEEPERS P., GROTEHUIS M., «Trends in conventional and unconventional political participation in Europe between 1981–2008», 2011. Document présenté dans le cadre de la section „L’émergence de nouveaux types de participation politique et ses conséquences» lors de la 6e Conférence générale ECPR, Reykjavik, du 25 août au 27 mai 2011.

Ressources en ligne

DRĂGAN Flavia, Toma Adriana, «Inițiativă pe Facebook: România vrea în Schengen», *România Liberă*, le 11 mars, 2013, URL: <http://www.romanalibera.ro/actualitate/eveniment/initiativa-pe-facebook-romania-vrea-in-schengen-295788.html>, consulté le 5 novembre 2013.

MIHU Laurențiu, „Pasul spectaculos care izoleaza Romania de Europa „, *România Liberă*, n° 6809 luni, 4 martie 2013, URL: <http://www.romanalibera.ro/actualitate/eveniment/pasul-spectaculos-care-izoleaza-romania-de-europa-295017>, consulté le 5 novembre 2013.

POPESCU «Jose Manuel Barroso: Romania and Bulgaria will not enter the Schengen area in 2014», *Romania-insider.com*, le 12 novembre 2013, URL: <http://www.romania-insider.com/jose-manuel-barroso-romania-and-bulgaria-will-not-enter-the-schengen-area-in-2014/109352/>, consulté le 12 novembre 2013.

«L’adhésion de la Roumanie à l’espace Schengen», URL: <http://www.mae.ro/fr/node/4724>, consulté le 5 novembre 2013.

«La Bulgarie pourrait griller la politesse à la Roumanie», Presseurop, le 3 septembre 2012, URL: <http://www.presseurop.eu/fr/content/news-brief/2626911-la-bulgarie-pourrait-griller-la-politesse-la-roumanie>, consulté le 5 novembre 2013.

«Protest masiv pentru Rosia Montana: 15.000 de oameni au iesit in strada la Bucuresti», URL: <http://www.ziare.com/rosia-montana/protest/protest-masiv-pentru-rosia-montana-si-multan-in-marile-orase-ale-romaniei-si-lumii-1257005>, consulté le 6 novembre 2013.

«Proteste pentru Schengen. Boicotați lalelele olandeze „», URL: http://www.realitatea.net/proteste-pentru-schengen-boicotati-lalele-olandeze-pe-8-martie_919158.html, consulté le 6 novembre 2013.

URL: <http://www.generatiaurmatoare.org/>, consulté le 6 novembre 2013.

URL: <http://politicstand.com/author/angela-tocila/>, consulté le 6 novembre 2013.

Aspecte problematice și posibile soluții privind modelele de regionalizare în Uniunea Europeană

■ ANGELA-RAMONA DUMITRU

[University of Craiova]

■ ADRIAN-COSMIN BASARABĂ

[West University of Timișoara]

Motto: „Nimeni nu tăgăduiește faptul că succesul economic al țării depinde de succesul regiunilor sale.”
(Elżbieta Bieńkowska, ministru polonă a Dezvoltării Regionale)

Abstract

Over the past five decades there have been regionalization bills in Europe, more or less successful. The representative ones for the subject in question are those elaborated in Francophile and Francophone countries such as: the Bill concerning the Regionalization of France (April 27th 1969); The Egmont Pact, Belgium (May 24th 1977); the Regionalization of Poland, coordinated by Jerzy Buzek (January 1999); the Bill regarding the Regionalization of Romania (2013). In 2013 Romania, the division of the national territory in eight regions has some objectives that seem to be taken from the Charter of Fundamental Rights of the European Union. The Gaullist pattern of regionalization and the manner in which it operationalizes the sharing of competences between regions and departments, the common elements between the current Romanian political scene and the Belgian Egmont Pact, the supremacy of some cities that are apparently more insignificant to the detriment of others according to the Polish model, all these represent problematic aspects that demand pertinent solutions within the project of regionalization of Romania.

Keywords

regionalization; Community acquis; Gaullism; Egmont Pact; Poland; Romania

Introducere

Pentru a individualiza lingvistic termenul de „regionalizare”, trebuie precizat dintru început că acesta există în toate cele 24 de limbi oficiale ale Uniunii Europene, în majoritatea dintre acestea comportând rădăcina comună „regio-”. În limba română, cuvântul de bază „a regionaliza” provine din franțuzescul verb tranzitiv «régionaliser», explicitat în zilele noastre prin descentralizare în beneficiul unei regiuni. În dicționarele franceze ale secolului XX – veac în cursul căruia au fost puse bazele unor proiecte de regionalizare în țări având ca limbă maternă franceza – regionalizarea era anvizată dihotomic din punct de vedere al avantajelor: fie ca transferul către regiuni de competențe care aparțineau puterii centrale¹, fie ca descentralizare în profitul regiunilor (a puterii politice, economice, administrative)².

Literatura geopolitică de specialitate identifică patru modele europene de regionalizare – și anume:

¹ *Le Petit Larousse en couleurs 1995, nouvelle édition* (Paris: Maison d'Édition Larousse, 1994), 870.

² *Dictionnaire de la langue française, nouvelle édition* (Paris: Maison d'Édition Hachette, 1994), 946.

napoleonian, german, anglo-saxon, scandinav – existând și tipuri hibride. Fiind conștienți de imposibilitatea tratării exhaustive a acestui subiect, vom analiza câteva dintre proiectele de regionalizare care pot fi considerate adevărate probleme controversate ale istoriei recente.

În ultimele 5 decenii au existat și subzistă proiecte de legi ale regionalizării, sortite eșecului sau înfăptuite în Europa. Reprezentative în economia tematicii descentralizării sunt cele elaborate în țări francofone și francofile precum: Proiectul de Lege privind Regionalizarea Franței (27 aprilie 1969); Pactul de la Egmont în Belgia (24 mai 1977); regionalizarea Poloniei, concertată de Jerzy Buzek (ianuarie 1999) și proiectul Legii Regionalizării României (2011-2013).

Finalul gaullismului istoric – Proiectul de lege al Generalului privind regionalizarea

În aprilie 1969, pentru a răspunde dorințelor de modernizare a țării exprimate cu prilejul manifestațiilor din 1968 – chiar momentul vizitei sale oficiale în România (mai 1968)³ –, Charles de Gaulle a pregătit o reformă a Senatului însoțită de o lege privind regionalizarea. Harta privind rata migrației nete în Hexagon (Franța continentală) între 1962 și 1975 confirmă o accentuată migrație pozitivă în vest, sud și est, în detrimentul unei migrații negative în nord. Declinul industriilor tradiționale a fost cauza depopulării Nordului, a regiunii Lorraine, în profitul Sud-Estului și a regiunii Rhône-Alpes în plină expansiune. Exodul rural a continuat, dar a fost aproape încheiat în Normandia, Franche-Comté și Champagne. A fost, de asemenea, finalul creșterii regiunii pariziene, cauzat de descentralizarea administrativă înspre Centru, ai cărui poli erau Orléans și Chartres.

La 24 martie 1968, Generalul a luat cuvântul la inaugurarea celui de-al 50-lea Târg Internațional de la Lyon, expunând cu acel prilej resorturile politicii de dezvoltare regională care trebuie să fie cea a Franței și să contribuie la cooperarea economică europeană. În discursul său de la acea dată⁴, de Gaulle atrăgea atenția asupra faptului că fiecare dintre regiunile care erau mărginite de frontiera franceză îi puneau pe toți, în măsura propriei lor dezvoltări, în relație mai strânsă și directă cu exteriorul.

Tabloul prăbușirii Franței gaulliste⁵ pare a se oglindi fidel în România recentă. Situația economică este alarmantă: creșterile de salarii se repercutează asupra prețurilor, balanța comercială se degradează, capitalurile se disipă în Franța. În 1968, devalorizarea francului pare ineluctabilă când, la 23 noiembrie, președintele decide să păstreze paritatea monedei și să adopte un plan de austeritate. Dacă scadența economică este crescută din nou, Charles de Gaulle⁶ simte din plin că acea criză din mai '68 i-a zdruncinat autoritatea. Georges Pompidou și partidul U.D.R. («l'Union pour la Défense de la République») au câștigat „alegerile groazei”, dar Generalul vrea o nouă consacrare. Este obiectul referendumului asupra „Proiectului de Lege relativ la crearea regiunilor și a reformei Senatului”⁷.

3 Dinică Ciobotea, Ileana Marinaș, *Charles de Gaulle la Craiova* (Craiova: Aius, 2007), 37.

4 Charles de Gaulle, *Discours sur la réforme régionale*, Lyon, le 24 mars 1968, mis en ligne le 13 septembre 2006, www.gaullisme.fr

5 Vezi, pe larg, lucrarea lui Lucian Boia, *Franța, hegemonie sau declin?* (București: Humanitas, 2010).

6 Alexandru Vianu, Camil Mureșan, Robert Păiușan, Simona Nistor, *Președinții Franței*, (Craiova: Universalia – Dialog, 1991), 163 – 173.

7 *Document descriptif de la réforme sur le Sénat et la régionalisation, soumis au peuple Français par le référendum le 27 avril 1969.*

Primul capitol al proiectului – Dispoziții constituționale –⁸ ar fi statuat existența regiunilor ca și colectivități teritoriale. Ar fi fost vorba de circumscripțiile de acțiune regională create în 1960, plus Corsica. Competențele lor ar fi fost lărgite, în materie de dotări colective, de locuire și mai ales de urbanism. Pentru a-și exercita autoritatea, regiunea ar fi putut să intenteze acțiuni în judecată, să recurgă la împrumut, să reînnoiască contracte, să ia participațiuni în societăți de economie mixtă, să creeze, să gestioneze sau să concesioneze instituții publice și să încheie convenții cu alte regiuni. Consiliile regionale ar fi fost compuse: trei cincimi, din deputați aleși în regiune și din consilieri regionali teritoriali, aleși de consiliile generale (unu pe departament⁹, pentru trei ani) și de consiliile municipale sau delegații lor (ceilalți, pentru șase ani); două cincimi, din consilieri regionali socio-profesionali, desemnați de organismele reprezentative, pentru șase ani. Dispoziții particulare urmau a fi luate pentru regiunea pariziană, Corsica și departamentele de peste mări, toate schițate cu fidelitate în „Harta Regiunilor” așa cum erau ele prevăzute de reforma privind regionalizarea, respinsă prin referendum la 27 aprilie 1969.

Din Declarația Generalului de Gaulle, Președintele Republicii, expunând motivele proiectului de lege relativ la crearea de regiuni și la reformarea Senatului transpare determinarea acestuia în crearea celor 21 de regiuni franceze: „Ceea ce bunul-simț cere deci, și în primul rând, este ca participarea să ia loc acolo unde se hotărăsc măsurile care privesc viața francezilor. Asupra acestui subiect capital se propune ca, păstrând comunele și departamentele noastre, a organiza țara noastră în regiuni care vor fi, în general, vechile noastre provincii puse în plan modern, având suficientă întindere, resurse, populație, pentru a-și lua singure partea în ansamblul efortului național; de a introduce, alături de aleși, în consiliu unde fiecare va trata propriile sale probleme, reprezentanți ai categoriilor economice și sociale; de a face astfel, pe plan local, noile centre ale inițiativei și ale cooperării, precum și resorturile dezvoltării.”¹⁰.

Articolul 6 al Decretului¹¹ este și astăzi – la aproape 44 de ani de la elaborarea lui – cât se poate de actual pe plan european, din perspectiva faptului că face vorbire despre *transfer de competențe* privind următoarele sectoare: echipamente sanitare și sociale; dotări culturale și monumente istorice; echipamente școlare din primul și cel de-al doilea ciclu de învățământ; licee și colegii agricole; formarea profesională a adulților; instalații sportive și socio-educative; echipamente urbane și de transport urban sau inter-urban; lucrări de alimentare cu apă și de asanare; șosele; baze aeriene civile; instalații portuare, maritime și fluviale; drumuri navigabile; lucrări de protecție contra apelor și de apărare împotriva mării; lucrări hidraulice; servicii publice rurale și ameliorări funciare; amenajări de sate și habitat rural; dotări forestiere nedomeniale; parcuri naturale regionale; amenajări turistice; construcții publice, altele decât cele destinate serviciilor acționând exclusiv în contul Statului. Iată deci că proiectul gaullist era cât se poate de aplicat pe problematicile sociale, culturale, educative, de urbanism și amenajarea teritoriului etc.

A urmat finalul apoteotic al gaullismului istoric. Președintele Franței a anunțat că, în caz de respingere, el se va retrage din demnitățile ocupate. Opoziția a

8 Journal Officiel de la République Française, Présidence de la République, *Décret n° 69-296 du 2 avril 1969 décidant de soumettre un projet de loi au referendum*, titre Ier, chapitre Ier (*Dispositions constitutionnelles*), article 2, publié le 3 avril 1969, www.legifrance.gouv.fr

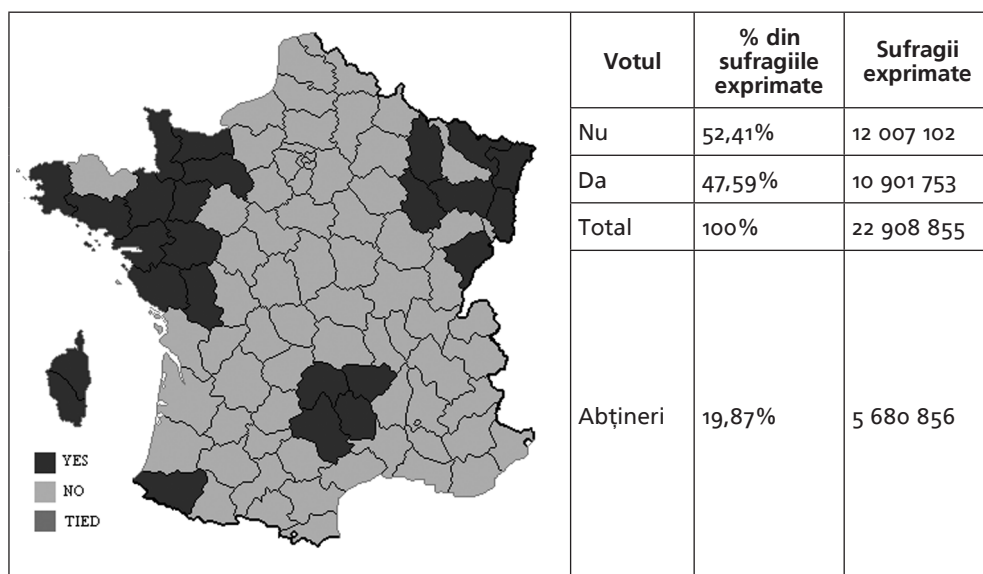
9 În principiu, județele României au fost organizate după unitățile administrative ale Franței numite «départements». Cele 101 departamente franceze sunt grupate actualmente în 22 de regiuni metropolitane și 5 regiuni de peste mări.

10 République française, *Référendum du 27 avril 1969, Déclaration du Général de Gaulle, Président de la République exposant les motifs du projet de loi relatif à la création de régions et à la rénovation du Sénat*, 11ème paragraphe.

11 JORF, *Décret cité*, chapitre II (*Dispositions générales*), article 6, 11ème paragraphe, lieu cité.

chemat la vot negativ, dar de Gaulle și-a văzut planurile aneantizate și la dreapta eșichierului politic, prin declarația fostului său Prim-ministru, Georges Pompidou, un candidat popular în caz de plecare a președintelui, reducând teama de vid a electorilor gaulliști, plasat „în rezerva Republicii”. Fostul său Ministru de Finanțe, Valéry Giscard d’Estaing a indicat că nu va vota „da”. Doar UDR-ul (Uniunea pentru Apărarea Republicii) a făcut campanie pro. Dezbaterea a fost centrată astfel foarte rapid pe menținerea sau nu a Generalului la putere, în locul disecării intereselor sau inconvenientelor reale ale regionalizării și reformei. Electorii francezi au avut de răspuns la următoarea întrebare: „Aprobați sau nu proiectul de lege supus poporului francez de către Președintele Republicii relativ la crearea de regiuni și la reformarea Senatului?”¹².

După cum se poate observa și consultând harta anexată mai jos, la 27 aprilie 1969, în Hexagon „nu-ul” a prevalat cu 52, 41 %¹³, rezultat care a dus la demisia lui Charles de Gaulle, a doua zi după scrutin. Cu toate acestea, „făurind o nouă Franță într-o Europă pustiită, Charles de Gaulle a creat o nouă lume”.¹⁴

Sursa: Map for the 1969 French referendum, fr.wikipedia.org

Pactul belgian de la Egmont (24 mai 1977)

Pactul de la Egmont a fost astfel numit după castelul belgian unde au avut loc negocierile. Acordul de la Egmont face parte, împreună cu Acordurile de la Stuyvenberg, din ceea ce numim Pactul Comunitar, care avea drept scop pacificarea definitivă a problemelor comunitare belgiene. Pactul de la Egmont era rezultatul unui compromis semnat la 24 mai 1977 la Palatul Egmont de către Leo Tindemans (cel de-al 43-lea prim-ministru belgian), Jan Grauls (șeful său de cabinet)

¹² Jorf, *Décret cité*, article 2, lieu cité.

¹³ Décision n° 69-10 REF du 02 mai 1969, *Proclamation des résultats du référendum du 27 avril 1969 relatif au projet de loi relatif à la création de régions et à la rénovation du Sénat*, recueil, p. 55, www.conseil-constitutionnel.fr

¹⁴ Caius Traian Dragomir, „Charles de Gaulle: suferințele, destrămarea și renașterea Europei”, *Magazin istoric* 11 (1995): 67.

și președinții partidelor guvernamentale CVP (Partidul Creștin-Democrat flamand, olandofon), PSC (Partidul Social-Creștin, francofon), BSP-PSB (Partidul Socialist Belgian), VU (Volkspartij – Partid Naționalist Flamand) și FDF (Frontul Democratic al Francofonilor). În timpul negocierilor de la Stuyvenberg (17-23 februarie 1978), Pactul de la Egmont a fost modificat parțial.

Acest pact istoric între flamanzi, valoni și bruxellezi nu a fost finalmente realizat. Motivele trebuie căutate în puternica opoziție în ceea ce privește pactul manifestată din interiorul și din afara partidelor guvernamentale, avizele negative ale Consiliului de Stat privind mai mulți piloni ai acordului, interpretările divergente ale acordului de către flamanzi și francofoni, tensiunile interne din cadrul partidelor și complexe proceduri de realizare. La 11 octombrie 1978, Prim-ministrul Tindemans declara Camerei că, pentru el, „Constituția nu este o bucată de hârtie fără valoare”¹⁵, dându-și apoi demisia. În aceste condiții, cu siguranță că nu se mai putea pune problema unui Pact comunitar. Anumite elemente ale acordului au fost reluate în revizuirile ulterioare ale Constituției; altele reapar odată cu căutarea unui compromis pentru problematicile comunitare.

Acordul implica o reformă radicală a Statului, cu mai multă autonomie pentru cele trei comunități – cu consilii și guverne disociate și o competență decretală – și crearea de 3 regiuni, de asemenea cu consilii și guverne proprii, care puteau să voteze ordonanțe, altfel spus baza organizării politice federale actuale. Comunitățile erau competente în ceea ce privea persoanele, regiunile – în materie de locuri, un concept care a fost realizat în mod efectiv odată cu o reformă ulterioară a Statului.

Ceea ce este mai puțin cunoscut este faptul că Pactul de la Egmont prevedea și suprimarea structurilor politice provinciale, pentru a le înlocui cu 25 de sub-regiuni, precum și o reformă a Camerei și a Senatului. Regiunea Bruxelles rămânea limitată la 19 comune, iar membrii consiliului regional bruxellez urmau a fi aleși pe liste unilingve. A guverna în consens și procedura „soneriei de alarmă”¹⁶ erau alte măsuri menite a contracara minorizarea olandofonilor la Bruxelles. În comunele bruxelleze și în cele 6 comune cu facilități¹⁷, Comisii Comunale Regionale ar fi fost fondate, pentru a lăsa comunele să-și regleze ele însele chestiunile legate de persoane. Consiliul Comunal Francofon primea astfel posibilitatea de a furniza subsidii pentru activități socio-culturale în comunele cu facilitate. La Bruxelles, alte garanții pentru olandofoni erau de asemenea legate de situația francofonilor în cele 6 comune de periferie. În plus, tutela administrativă a celor 6 era încredințată Ministerului Afacerilor Interne.

Compromisul s-a lovit de un puternic protest din partea flamandă. Ca și regimul facilităților în compromisul lingvistic de la Hertoginnedal¹⁸, regimul privind comunele mărginașe din partea flamandă a fost considerat și el ca fiind inacceptabil. Protestul s-a reunit în Comitetul Anti-Egmont, care avea să organizeze numeroase acțiuni, în special manifestația din 23 octombrie 1977 de la Dilbeek (actualmente comună în provincia Brabantul Flamand, limitrofă cu Regiunea Capitalei Bruxelles)¹⁹. Mai multe administrații comunale au intervenit și ele în protest cu acțiunea „acolo unde Flamanzii sunt la ei ACASĂ”²⁰.

15 De Vlaamse Rand documentatiecentrum, *Le Pacte d'Egmont*, 1.

16 De Vlaamse Rand documentatiecentrum, *Le Pacte d'Egmont*, 2.

17 Comune cu facilități – comune în care o serie de servicii publice sunt oferite în altă limbă decât limba oficială a comunei.

18 Chris Morris, *Language dispute divides Belgium*, BBC News, Brussels, 13 May 2005.

19 Belgium Archives, *Politics Egmont Pact Demonstrators in Dilbeek on 23.10.1977*, EuroPhoto BELGA provider.

20 În olandeză „waar Vlamingen THUIS zijn”.

Arhivele belgiene conservă 12 imagini elocvente privind Pactul de la Egmont.

Fotografia alăturată, datată 23 octombrie 1977, îi înfățișează pe demonstrații anti-Egmont Pact de la Dilbeek afișând mesajul «*Nous avons été VU(S)!*» – traducibil cu dublu sens: „*Noi am fost (pro) VU* (Volksunie – Partidul Naționalist Flamand – n.a.)!” sau „*Noi am fost VĂZUȚI!*”.

Virulentele opoziții erau determinate și de interpretările divergente ale flamanzilor și francofonilor privind anumite puncte din acord și declarațiile intense pe acest subiect în media belgiană. Tensiunile crescânde între șefii de guvern și președinții partidelor care negociaseră pactul au ipotecat și ele compromisul. În interiorul Partidului Creștin-Democrat flamand (CVP, olandofon) domnea un mare dezacord, ca de altfel și în celelalte partide flamande, unde acordul lăsa locul unor schisme. Leșirea din această problemă va asigura o criză politică importantă în cadrul partidelor, având drept consecință rupturi radicale în Volksunie (VU – Partid Naționalist Flamand) și o scindare comunitară în cadrul ultimului partid unitar, și anume Partidul Socialist Belgian (BSP). În mod neașteptat, la 11 Octombrie 1978, printr-un discurs emoționant, Prim-ministrul Leo Tindemans a anunțat demisia guvernului său.

Istoricul Pact de la Egmont nu a fost niciodată adoptat, din cauza lipsei de voință politică în rezolvarea unor evidente probleme privind statutul Regiunii Capitalei Bruxelles²¹, pe care Partidul Creștin Flamand a căutat să-l reducă la o poziție inferioară celorlalte două regiuni belgiene. Acest pact viza regionalizarea teritoriului, asigurând o anume autonomie Flandrei și Valoniei. O mare parte din acel text, exceptând dispozițiile privind Bruxelles-ul²², a format baza pentru reforma constituțională din 1980. În 1993, în Belgia a fost adoptată o nouă constituție, vizând descentralizarea puterii federale. Regiunea bruxelleză a devenit astfel în mod concret ce-a de-a treia din țară, alături de Flandra și Valonia. Această Constituție a adus un oarecare echilibru politic și regional legat de împărțirea echitabilă a puterilor între diferitele comunități.

Regionalizarea Poloniei, concertată de Jerzy Buzek (ianuarie 1999)

Fiind primul european din fostele țări comuniste care a deșinut Președinția Parlamentului European (14 iulie 2009 – 17 ianuarie 2012), Jerzy Buzek fusese în deceniul anterior Prim-ministru al Republicii Polone (1997 – 2001) și un fervent continuator al politicii Solidarității (*Solidarność*). De altfel, în cazul polon al regionalizării trebuie să începem prin recunoașterea angajamentului de lungă durată al Solidarității la descentralizarea puterii și la auto-guvernare. În primul rând, guvernul condus de Jerzy Buzek a propus reducerea numărului de voievodate (*województwo*) de la 49 la 12 și introducerea de aproximativ 300 de districte (*powiaty*). Au urmat numeroase proteste, unele provincii dorind să-și păstreze statutul, altele alăturându-se protestului drept contrapondere a celor mai întinse, iar celelalte opunându-se vehement divizării provinciilor lor. Guvernul a revenit la masa negocierilor.

²¹ Paul F. State, *Historical Dictionary of Brussels*, (Lanham (Md.): Scarecrow Press, 2004), 100.

²² State, *Historical*, 101.

Președintele Alexander Kwasniewski a aprobat planul partidului său (ALD – Alianța Stângii Democratice) de a crea 17 provincii – numărul de provincii din Polonia comunistă, înaintea desființării județelor în 1975. Guvernul a contrapropus un număr de 15, iar Kwasniewski și-a exercitat dreptul de veto. Apoi guvernul a acceptat un număr de compromis de 16 provincii. În Polonia a avut loc o dezbatere publică pe parcursul a 3 ani de zile, despre cum să se facă regionalizarea. În analiza finală, „întreaga dezbatere cu privire la numărul de provincii nu a fost nimic altceva decât un politic remorcher-de-război: nici un argument substanțial sau cu vreo greutate considerabilă nu au fost prezentate de către părțile implicate”²³.

La acea dată, s-a ajuns la un eșafodaj teritorial funcțional, care rezistă până în prezent, cu mici modificări în ceea ce privește numărul de unități aferente fiecărei structuri. Prezentăm în tabelul de mai jos fluctuația entităților administrative polone în ultimii 15 ani:

Organizarea terit.-admin.	Voievodate (województwo)	Districte (powiaty)	Municipii	Comune (gmina)
1 ianuarie 1999	16	373		
2013	16	314	65	2.478

Harta²⁴ ilustrând reformele administrative puse în aplicare începând cu luna ianuarie a anului 1999 confirmă faptul că numărul provinciilor a fost redus și că districtele au fost reînstate. Un mare număr de orașe care fuseseră, în perioada 1975 – 1998, capitale de provincii și-au pierdut acest statut privilegiat în favoarea celor deținând supremația după 1999. Însă prea puține studii academice analizează acest fenomen urban deloc de neglijat. Dacă 11 capitale de provincie se aflau, în 2010, într-o situație bună, chiar foarte bună (din perspectiva creșterii economice și a ocupării forței de muncă), nu putem afirma același lucru și despre orașele intermediare de mijloc, care erau la începutul acestui deceniu în mare măsură dependente de cele amintite și reduse adesea la statutul de „orașe dormitor”²⁵.

Pentru a fi mai aplicați, vom lua cazul celui mai populat voievodat al Poloniei: Manzovia – regiune administrativă din centrul țării – subsumează un număr de 85 de orașe, printre care și capitala polonă Varșovia, căreia îi datorează bunele sale rezultate. La sfârșitul secolului trecut, această regiune a „îmbrățișat” 5 regiuni mai mici. Așadar, 5 orașele (având o populație de mai puțin de 100.000 de locuitori fiecare) beneficiaseră de statutul de reședință de voievodat, privilegiu pe care l-au pierdut la începutul anului 1999. Cu excepția municipiului Plock (unde se află locația PKN Orlen – cea mai mare companie din Polonia, unul dintre cele mai importante concerne petroliere din lume), toate celelalte sunt în prezent absolut dependente de capitală și se confruntă din plin cu criza economică și socială. Per total însă, întreaga regiune Manzovia este prima dintre regiunile poloneze al cărei produs intern brut / locuitor a depășit pragul de 75% al mediei regiunilor Uniunii Europene.

În chiar anul intrării în vigoare a actualei împărțiri teritoriale a Poloniei – 1999 – această țară a devenit membră a NATO și avea o populație de aproximativ 38 milioane de locuitori. Originar din Wadowice, Papa Ioan Paul al II-lea a întreprins

23 Jennifer Yoder, „Leading the Way to Regionalization in East Central Europe: An Evaluation of Poland’s Territorial and Administrative Reforms”, *European Studies* 279.

24 Jonathan D. Shea & William F. Hoffman, „Poland: From 1999 (map)”, în *In Their Words: A Genealogist’s Translation Guide to Polish, German, Latin, and Russian Documents* (Volume I: Polish), (New Britain, CT: Language & Lineage Press, 2000).

25 François Bafoil, *Regionalization and decentralization in a comparative perspective Eastern Europe and Poland*, (Varșovia: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2010), 11.

cel mai mare număr de vizite pastorale oficiale în chiar țara sa natală – Polonia –, penultima dintre acestea fiind efectuată în perioada 5 – 17 Iunie 1999. Îndemnând la o mai mare deschidere a Europei către creștinism, această cea de-a 87-a călătorie apostolică²⁶ a vizat multe dintre reședințele de voievodate. La 11 Iunie 1999, pentru prima dată Suveranul Pontif a ținut un discurs în fața Camerelor reunite ale Parlamentului Polon²⁷, transmițând catolicilor – reprezentând aproximativ 90% din structura confesională a Republicii Polone – faptul că „*Biserica avertizează împotriva unei reduceri a viziunii Europei, care o considera exclusiv sub aspectele sale economice și politice, precum și contra unei relații acritice cu un model de viață consumerist. Dacă vrem ca noua unitate a Europei să fie durabilă, trebuie să o construim pe valorile spirituale care au fost cândva baza, ținând cont de bogăția și de diversitatea culturilor, precum și de tradițiile fiecărei națiuni. Într-adevăr, ea trebuie să devină Marea Comunitate Europeană a Spiritului. Îmi reînnoiesc aici apelul către bătrânul continent: Europa, deschide porțile către creștinism!*”²⁸.

Până în prezent, regiunile poloneze au dovedit o excelentă utilizare a fondurilor europene, aproape toți cei 17 miliarde de euro din cadrul programelor operaționale regionale au fost deja folosiți. Iată de ce, după cinci ani de mandat, Ministrul polon al Dezvoltării Regionale, doamna Elżbieta Bieńkowska afirma cu mândrie că, în țara sa, „*Nimeni nu tăgăduiește faptul că succesul economic al țării depinde de succesul regiunilor sale.*”²⁹.

Proiectul Legii Regionalizării României

Despre regiune ca unitate administrativ-teritorială distinctă s-a vorbit, în România, încă din secolul al XIX-lea. În acea perioadă, au fost propuse mai multe modele de reorganizare administrativă, însă niciunul nu a fost aprobat și aplicat. Abia în anul 1925 a fost pusă în aplicare prima reformă administrativ-teritorială unificatoare. Potrivit acesteia, județele se puteau asocia în regiuni dacă aveau anumite interese comune. Totuși, inconsistența modelului a condus la adoptarea unei noi legi în 1929, prima lege care a încercat să introducă o descentralizare reală a structurilor administrativ-teritoriale din România (sate, comune rurale, comune urbane, județe). Noul cadru constituțional, din 1938, a condus însă la crearea unui nou tip de organizare a teritoriului României – au fost create 10 ținuturi ca unități administrative. După cel de al doilea război mondial, prima reorganizare teritorial-administrativă a fost aprobată în 1950. Potrivit acestui model, teritoriul României era împărțit în regiuni (28 la număr), orașe, raioane și comune³⁰. Totuși, nici această reformă nu a avut o viață lungă, o alta fiind adoptată în 1968. Potrivit acesteia din urmă au fost înființate județele (39 la număr), municipiile, orașele, comunele și satele României, fără subordonare administrativă unele față de altele. Ultima modificare semnificativă din acea perioadă a fost realizată în 1981, când o parte a județului Ilfov a fost anexat capitalei, iar județul Ialomița a fost împărțit în două

26 Pe site-ul oficial al Sfântului Scaun sunt disponibile toate discursurile ținute cu prilejul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în Polonia, în câteva dintre limbile oficiale ale Uniunii Europene, și anume: engleză, franceză, germană, italiană, poloneză, portugheză, spaniolă, www.vatican.va
27 Pape Jean Paul II, «Discours au Parlement Polonais tenu vendredi, le 11 Juin 1999 à Varsovie», *L'Osservatore Romano* édition hebdomadaire en langue française 26: 5-6.

28 Apud *La Documentation Catholique*, 2208: 670-674.

29 Interview avec Elżbieta Bieńkowska, «Développement de la Pologne: histoire d'un succès européen qui perdure», *La revue de la Commission européenne «Panorama info-regio»* 44 (hiver 2012): 4-7.

30 Mariana Cernicova, *Regiunea de Dezvoltare V Vest: Politică și administrație*, (Reșița: InterGraf, 2003), 10

(formându-se județul Călărași). Prin urmare, România modernă a experimentat numeroase modele de reorganizare administrativ-teritorială, structura administrativă actuală fiind cea stabilită în 1968.

Imediat după 1989, România s-a confruntat cu numeroase probleme: șomaj, inflație ridicată, descreștere economică generalizată, sărăcirea unei mari părți din populație, creșterea disparităților dintre zonele rurale și cele urbane etc.. Toate acestea au condus la conturarea unor noi provocări, cum ar fi: privatizarea și restructurarea întreprinderilor de stat, liberalizarea pieței economice și pieței muncii, o nouă mobilitate socială și educațională etc.. Pentru a răspunde acestor provocări, România a aplicat o politică de liberalizare treptată cu scopul de a atenua costurile sociale pe termen scurt. Consecința a fost însă diminuarea dramatică a PIB-ului/cap de locuitor în perioada 1989 – 1996.

În aceste condiții, un interes deosebit pentru politica regională apare în România în jurul anului 1996, în primul rând din necesitatea de a corecta diferențele regionale existente, dar și din dorința României de a se alinia principalelor tendințe de regionalizare ce aveau loc la nivel european. În același timp, această politică a trebuit să fie privită ca o condiție esențială a procesului de integrare a României în structurile europene.

Astfel, politica de dezvoltare regională a început să se contureze în România odată cu funcționarea în 1996 a *Programului Național Indicativ PHARE* (între Guvernul României și Comisia Europeană). Acest program s-a derulat pe o perioadă de doi ani și a avut ca obiectiv principal desfășurarea unor activități pregătitoare care să permită Guvernului României să introducă măsuri specifice de politică regională³¹.

Pornind de la acest program a fost elaborată *Carta Verde a dezvoltării regionale în România* (1997). Aceasta a evidențiat că în România există diferențe majore între nivelele de dezvoltare ale diverselor regiuni ale țării și că acestea sunt rezultat atât al potențialului diferit al acestora, cât și al modelelor demografice, economice, sociale și politice care le-au caracterizat de-a lungul istoriei³². Carta Verde propunea definirea a șase arii prioritare, a regiunilor de dezvoltare, precum și crearea unei Agenții Naționale de Dezvoltare Regională (ANDR) – responsabilă cu elaborarea și implementarea politicii regionale a țării, și a unui organism consultativ neguvernamental, Consiliul Național pentru Dezvoltare Regională (CNDR).

Pe baza propunerilor din Carta Verde, în 1998, a fost stabilit cadrul legal al politicii regionale prin *Legea nr. 151/1998*, ceea ce a reprezentat un pas important în pregătirea României pentru managementul instrumentelor structurale. Legea nr. 151/1998 definea obiectivele politicii naționale în domeniu, instituțiile implicate, competențele, instrumentele specifice promovării politicii regionale și stabilirea împărțirii teritoriului României în opt regiuni de dezvoltare.

Astfel, teritoriul României a fost împărțit în 8 regiuni, numite *regiuni de dezvoltare* sau regiuni statistice, care grupează cele 41 de județe existente și Municipiul București. Aceste regiuni au fost create datorită faptului că unitatea de bază a politicii regionale comunitare este unitatea de tip NUTS 2, iar în perspectiva aderării României la UE, aceasta trebuia să-și creeze unități teritoriale similare cu cele ale Uniunii. În România, regiunile de dezvoltare nu reprezintă unități administrativ-teritoriale și nu au personalitate juridică, ele fiind înființate prin asocierea liber consimțită a unităților administrative românești și corespunzând unităților statistice NUTS 2. Astfel, cele 8 regiuni de dezvoltare constituie cadrul de elaborare, implementare

31 Marton Balogh, Ioan Hosu, Daniel, Florin Pop, „Dezvoltare Regională”, în *Harta actorilor și problema aderării la Uniunea Europeană*, (București: Fundația pentru o Societate Deschisă, 2003), 9.

32 Corneliu Dincă, *Regionalizarea sau dilemele guvernării regionale*, (Craiova: Sitech, 2005), 161.

și evaluare a politicii regionale în România, fiind subiectul programelor de dezvoltare regională și a analizelor statistice din ultimii ani. Se poate spune că apariția acestei legi a marcat, pentru țara noastră, începutul conturării premiselor elaborării și aplicării unei politici regionale coerente, precum și a premiselor alinierii la obiectivele și cerințele politicii regionale a Uniunii Europene.

La 28 iunie 2004, datorită contextului politico-economic specific României în acea perioadă – se făceau eforturi intense de aderare la structurile europene, iar dezvoltarea regională reprezenta un capitol deosebit de important în procesul de aderare –, Parlamentul României a elaborat o nouă lege a dezvoltării regionale care să înlocuiască Legea nr. 151/1998, și anume Legea nr. 315/2004. Cu scopul de a armoniza legislația românească cu cea europeană, noua lege aduce o serie de modificări în comparație cu legea ce a guvernat dezvoltarea regională până atunci. Potrivit art. 1, Legea nr. 315/2004 stabilește „cadru instituțional, obiectivele, competențele și instrumentele specifice politicii de dezvoltare regională în România”. Concluzionând, Legea nr. 315/2004 publicată în Monitorul Oficial la 29 iunie 2004, modificată și completată ulterior de Ordonanța de urgență nr. 111/2004, reprezintă legea fundamentală a dezvoltării regionale în România, ea realizând transpunerea într-un cadru legal a tuturor procedurilor ce s-au efectuat în decurs de 5 ani în domeniul dezvoltării regionale, proceduri care anterior nu erau cuprinse într-un cadru legal unitar, ci în mai multe modificări ale legii inițiale. Mai mult chiar, această lege asigură un cadru descentralizat al dezvoltării regionale, acordând Agențiilor de Dezvoltare Regională mai multă libertate în aplicarea programelor, dând acestora posibilitatea de a încheia parteneriate și contracte în vederea eficientizării activității lor.³³

Actualul proiect al regionalizării României se situează în descendența unei vechi tradiții francofile din ale cărei experiențe europene trebuie să-și tragă învățămintele. De altfel, și modelul propus de Traian Băsescu în 2011 vine în tradiția gaullistă care ne prezintă *descentralizarea ca reformă a statului*.

Relațiile româno-franceze „trădează” istoria unei îndelungate prietenii pe care România pare să o cultive și în modelul de regionalizare inițiat, cu aspecte din modelul napoleonian precum uniformitatea și simetria, dar totuși distinct prin maniera descentralizării: „Administrația publică în cadrul regiunii se organizează și funcționează în temeiul principiilor descentralizării, autonomiei regionale, (...)”³⁴. Printr-un raport aritmetic demografico-teritorial, dacă în Franța anului 1969, cu o suprafață de peste 674.000 km² și având populația de aproximativ 50 de milioane locuitori, se dorea crearea a 21 de regiuni, în România anului 2013, cu suprafața de 238.391 km² și populația de cca. 20 de milioane locuitori, împărțirea teritoriului național în 8 regiuni este proporțională. Ca și în cazul modelului gaullist, regiunile vor fi, în general, vechile noastre provincii istorice redenumite în cazul arealului geografic românesc prin punctele cardinale aferente lor – Transilvania (Centru); Moldova (N-E); Crișana și Maramureș (N-V); Banat (V); Oltenia (S-V); Muntenia (S); Dobrogea (S-E) –, cărora li se adaugă cea de-a VIII-a regiune, și anume București-Ilfov³⁵.

Obiectivele prioritare pe care regiunea le urmărește par desprinse din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene³⁶, cu libertăți (de informare și exprimare, ale artelor și științelor, de întrunire și de asociere ș.a.m.d.) ce incumbă dreptul la: muncă, pluralism, asistență medicală, tratament egal, respectarea vieții pri-

33 Adrian Basarabă, *Politică regională* (Timișoara: EUROBIT, 2008), 51-52.

34 *Proiectul Legii Regionalizării României (2013)*, capitolul I, secțiunea I (*Regiunile și autonomia regională*), art. 4, pct. (1).

35 *Proiectul Legii Regionalizării României (2013)*, art. 2, pct. (2) a)–h).

36 Parlamentul European, Consiliul și Comisia, *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*, 2007/C 303/01.

vate și de familie, educație, bună administrare etc.³⁷. Rămâne însă de văzut dacă românii vor înțelege prin aceasta raportul corect libertate – responsabilitate, și în ceea ce privește alegerea, pentru un mandat de 4 ani, prin scrutin uninominal a Președintelui Consiliului Regional (numit curent guvernator)³⁸. Dacă în proiectul de regionalizare a Franței (1969) exista sintagma „transfer de competențe”, în Pactul belgian de la Egmont (1977) – cea de „competență decretală”, în Proiectul Legii Regionalizării României (2013) se face vorbire explicită de 3 „tipuri de competențe”³⁹: exclusive ale statului; partajate (stat-regiune); exclusive ale autorităților administrației publice regionale. Domeniile vizate acoperă o plajă largă de dezvoltare, atât pe orizontală (de ex. prin ocuparea forței de muncă) cât și pe verticală (prin dezvoltarea urbană) a societății românești.

Articolul 6 al Decretului gaullist din 2 aprilie 1969 este proiectat în articolul 21 al Legii regionalizării României (2013), prin definirea interesului regional și anunțarea unui viitor Plan pentru Dezvoltare Regională.

Ce are în comun scena politică a actualei României cu Belgia Pactului de la Egmont (1977)? În primul rând, actori politici care se coalizează sau disociază cu rezeziciunea schimbării unui decor de teatru, în rolurile principale fiind USL (Uniunea Social-Liberală, alianță hibridă) și PDL (Partidul Democrat-Liberal, de centru-dreapta). Între timp PNL-ul a părăsit USL-ul intrând într-o alianță de centru dreapta cu PDL-ul numită ACL (Alianța Creștin-Liberală). În logica politică, UDMR (Uniunea Democrată Maghiară din România) se erijează în diferență specifică, întrucât este membră a PPE (Partidul Popular European), dar se deosebește de celelalte partide românești ale acestei mari familii politice europene prin pactizarea când cu acestea, când cu opozantele lor. Precum nu se dorea minorizarea olandofonilor din Bruxelles, la fel se încearcă un regim de facilități pentru minoritățile din România (cea maghiară fiind cea mai vocală). În sintagme de drept vizând echidistanța față de problemele minorităților, Proiectul Legii Regionalizării României propune respingerea tuturor formelor de discriminare și xenofobie plus recunoașterea autonomiei comunităților locale, promovarea sistemului de autonomie, sporirea identității culturale, sociale și economice pe întreg teritoriul regional⁴⁰, dar și avertizarea asupra imposibilității de a aduce atingere caracterului de stat național, unitar și indivizibil al României⁴¹.

În loc de concluzii

Desi am prezentat anterior asemănările și filiația proiectului de regionalizare a României atât cu modelul francez cât și cu cel belgian considerăm că modelul polonez este cel mai adecvat pentru a fi „importat” în România din cel puțin următoarele motive:

- Trebuie realizat consensul tuturor forțelor politice fiind nevoie de modificarea Constituției;
- Numai Polonia are, în spațiul central-est european, regiuni de rang intermediar (de tip NUTS 2) care au și statut administrativ, ceea ce a contribuit la foarte bună absorbție a fondurilor europene;
- Similaritățile privind nivelul de dezvoltare economică al regiunilor (în cazul ambelor state majoritatea sunt regiuni Obiectiv 1, adică cu PIB/locuitor mai mic decât

³⁷ Proiectul Legii Regionalizării României (2013), cap. I, secțiunea I, art. 3, pct. (1) a)→m).

³⁸ Proiectul Legii Regionalizării României (2013), secțiunea II (Autoritățile administrației publice regionale), art. 12, pct. (2), (3).

³⁹ Proiectul Legii Regionalizării României (2013), art. 18, pct. (1) a)→c).

⁴⁰ Proiectul Legii Regionalizării României (2013), secțiunea I, art. 3, pct. k), l).

⁴¹ Proiectul Legii Regionalizării României (2013), art. 4, pct. (2).

75% din media PIB-urilor regiunilor UE) și al istoriei politice recente a acestora (ambele state fiind până acum 25 ani parte a „blocului comunist”).

Este poate și motivul pentru care Ministerul Dezvoltării Regionale a apelat la partea poloneză și la experți din această țară ca și consilieri în procesul de regionalizare a României, iar alegerea doamnei Corina Crețu în funcția de Comisar european pentru dezvoltare regională în mandatul 2014-2019 ne fac să fim optimiști și să considerăm că la sfârșitul acestui interval vom putea analiza modelul românesc de regionalizare finalizat cu succes.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare:

DE GAULLE, Charles, *Discours sur la réforme régionale*, Lyon, le 24 mars 1968, mis en ligne le 13 septembre 2006, www.gaullisme.fr

PAPE JEAN PAUL II, «Discours au Parlement Polonais tenu vendredi, le 11 Juin 1999 à Varsovie», în *L'Osservatore Romano édition hebdomadaire en langue française* 26, www.vatican.va

Décision n° 69-10 REF du 02 mai 1969, *Proclamation des résultats du référendum du 27 avril 1969 relatif au projet de loi relatif à la création de régions et à la rénovation du Sénat*, recueuil, www.conseil-constitutionnel.fr

Parlamentul European, Consiliul și Comisia, *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*, 2007/C 303/01

République française, Référendum du 27 avril 1969, *Déclaration du Général de Gaulle, Président de la République exposant les motifs du projet de loi relatif à la création de régions et à la rénovation du Sénat*

Journal Officiel de la République Française, Présidence de la République, *Décret n° 69-296 du 2 avril 1969 décidant de soumettre un projet de loi au referendum*, publié le 3 avril 1969, www.legifrance.gouv.fr

***, *Proiectul Legii Regionalizării României (2013)*

***, *Le Pacte d'Egmont*, De Vlaamse Rand documentatiecentrum

Cărți și articole:

BAFOIL, François, *Regionalization and decentralization in a comparative perspective Eastern Europe and Poland*, Varșovia, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2010

BALOGH, Marton, HOSU, Ioan, POP, Daniel, POP, Florin, „Dezvoltare Regională”, în volumul *Harta actorilor și problema aderării la Uniunea Europeană*, București, Fundația pentru o Societate Deschisă, 2003

BASARABĂ, Adrian, *Politică regională*, Timișoara, EUROBIT, 2008

BIENKOWSKA, Elżbieta, „Développement de la Pologne: histoire d'un succès européen qui perdure” în *La revue de la Commission européenne «Panorama inforegio»* 44/hiver 2012

BOIA, Lucian, *Franța, hegemonie sau declin?*, București, Humanitas, 2010

CERNICOVA, Mariana, *Regiunea de Dezvoltare V Vest: Politică și administrație*, Reșița, Inter-Graf, 2003

CIOBOTEA, Dinică, MARINAȘ, Ileana, *Charles de Gaulle la Craiova*, Craiova, Aius, 2007

DINCĂ, Corneliu, *Regionalizarea sau dilemele guvernării regionale*, Craiova, Sitech, 2005

DRAGOMIR, Caius Traian, „Charles de Gaulle: suferințele, destrămarea și renașterea Europei” în *Magazin istoric*, nr. 11/1995

MORRIS, Chris, *Language dispute divides Belgium*, BBC News, Brussels, 13 May 2005

SHEA, Jonathan D., HOFFMAN, William F., „Poland: From 1999 (map)”, în *In Their Words: A*

Genealogist's Translation Guide to Polish, German, Latin, and Russian Documents, Volume I: *Polish*, New Britain, CT, Language & Lineage Press, 2000

STATE, Paul F., *Historical Dictionary of Brussels*, Lanham (Md.), Scarecrow Press, 2004

VIANU, Alexandru, MUREȘAN, Camil, PĂIUȘAN, Robert, NISTOR, Simona, *Președinții Franței*, Craiova, Universalia – Dialog, 1991

YODER Jennifer, „Leading the Way to Regionalization in East Central Europe: An Evaluation of Poland's Territorial and Administrative Reforms” în *European Studies* 279

Dicționare:

***, *Dictionnaire de la langue française, nouvelle édition*, Paris, Maison d'Édition Hachette, 1994

***, *Le Petit Larousse en couleurs 1995, nouvelle édition*, Paris, Maison d'Édition Larousse, 1994

Stolen Identity: The Armenian People

■ IRIS MIHAI

[West University of Timișoara]

■ ADRIAN-COSMIN BASARABĂ

[West University of Timișoara]

Abstract

This paper analyses the factors that have shaped the Armenian identity over time, based on the main historical events and strategic actors who made their contribution to the becoming of the Armenian people and their identity. The central issue of the article is the Armenian genocide which had a major influence on the way that Armenians see themselves and the world around them, today. The study revealed that not only the genocide that happened almost a century ago, had a major impact on the Armenian identity, but also the current recognition or denial of facts by the contemporary world. In this respect, the role of the Diaspora proved priceless, because they were the ones that pressured their host countries to recognize the genocide and to support Armenia. The topic is presented from a phenomenological perspective, trying to capture the human experience in the way it was perceived by the Armenian people.

Keywords

identity; Armenian genocide; European Union; Turkey; development

1. Introduction

Identity consists in a set of values that characterize a group or a society, its emergence can be temporarily placed at the foundation of the group/nation, evolving together with the said groups. Identity is the generator of specific ways of thinking and behaviors of a certain community, at economical, political, cultural and social levels².

Former component of the Soviet Union, Armenia is the 143rd country in size, in the global hierarchy. It is situated on the belt that separates Europe from Asia, displaying a fascinating cultural identity, comprising elements from both European and Asian cultures. Armenia is characterized by a rich cultural heritage, being one of the first countries to adopt Christianity as its official religion, early in the 4th century³. As far as population is concerned, Armenia is a rather small and homogenous country;

1 This work was supported from the European Social Fund through Sectorial Operational Programme Human Resources Development 2007 – 2013, project number POSDRU/159/1.5/S/142115, project title „Performance and Excellence in Postdoctoral Research in Romanian Economics Science Domain”.

2 Mark R. Leary, June Price Tangney, *Handbook of self and identity* (New York: Guilford Press, 2003).

3 Vahan M. Kurkjian, *A History of Armenia* (Los Angeles: IndoEuropean Publishing, 2008).

according to the World Bank, the estimates for 2013 show that Armenia has a population of 2.976.566. 97.9% of the population are Armenians, 1.3% Kurds, 0.5% Russians and another 0.3% other ethnicities⁴.

Recent studies have uncovered traces of the Armenians dating back in the 4000 BC, placing them among the oldest civilizations. The elements found so far show that Armenians had been an advanced civilization in the Bronze Age⁵. Armenia has an interesting past having been subject of outside intervention for several periods which alternated with bursts of autonomy. During the past two millenniums Armenia has been part of the Roman, Byzantine, Arab, Persian and Ottoman Empires, each of them influencing to a certain degree the Armenian people, culture and identity.

The Ottoman Empire had the strongest influence because it was the one that ruled over the Armenian people for the longest period and also due to the ideologies they have embraced over the time. Ottomans had a very strong and prominent national identity manifested through strong ideologies such as panturcism, panislamism and panturanism. **Panturcism** was a political movement which begun at the dawn of the 19th century whose main goal was the unification of all Turkish speaking people from the Ottoman Empire, Russia, China, Iran and Afghanistan under the same modern state. Panturcism is defined by the idea of ethnical, political and cultural unity of all Turks⁶. **Panislamism** was another political movement that aimed at unifying all Muslims in an Islamic state; panislamism is a derived form of nationalism projected through religion⁷. **Panturanism** was a rather utopian political movement whose goal was the unification of all turanian people; its followers thought that all uralo-altaic people: ottoman Turks from Istanbul and Anatolia, Turcomans from Central Asia and Persia, Tatars from southern Russia and Transcaucasia, Hungarians, Finnish, several tribes from Siberia, Mongols, Koreans and Japanese, should form a single state⁸.

Though these movements did not belong to the Armenian people, they are relevant to Armenians because they were part of the Ottoman Empire, when the above-mentioned movements had been the driving force behind the policies adopted by the Ottomans. These ideologies gave a sense of belonging to the ottoman Turks, reducing the minorities to second-class citizens. Due to these beliefs spread at all levels of the population, the ottoman administration was able to consolidate the loyalty of their people and to turn them against the minorities who wanted equal rights. Gaining the understanding and the support of the majority of the people had been the first step in the direction of attaining homogeneity for the Ottoman Turks by eliminating the *disturbing* foreign elements.

The ethnic cleansing from 1915 has been one of the filthiest operations in human history, a limitless injustice which still continues today due to the fact that Turkish and Armenian people cannot find a common language to understand each other, being unable to put an end to their ancestral problems. The Armenian history after the genocide cannot be understood without acknowledging the impact that it had upon the first, second, third, and now, fourth generation of Armenian people. Though it has passed almost a century since the events that took place between 1915-1916, Armenians have not forgotten what happened then, the impact

4 The World Factbook – CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>, visited 02.09.2014.

5 Martiros Kavoukjian, *The Genesis of Armenian People* (Montreal, 1982).

6 Robert Melson, Leo Kuper, *Revolution and genocide: on the origins of the Armenian genocide and the Holocaust* (Chicago: University of Chicago Press, 1996), 139.

7 Azmi Özcan, *Pan-Islamism: Indian Muslims, the Ottomans and Britain (1877-1924)* (Leiden: Brill Academic Publishers, 1997), 164.

8 Philip H. Stoddard, *The Ottoman Government and the Arabs, 1911 to 1918: a preliminary study of Teşkilât-ı Mahsusa*, (Princeton: Princeton University, 1963).

of the genocide continuing to remain an important component of the becoming of the young Armenians – the third and fourth generations, and also of how they see themselves and the world around them.

This topic has become one of the important priorities on the international agendas of several countries brought together by the common goal of mediating the Turkish-Armenian conflict and contributing to the reinforcement of peace in the area.

2. The Armenian Genocide and the Correlation Between the Recognition/Denial of the Genocide and the Shaping of the Armenian Identity

The Armenian Genocide can be divided into two stages: the *Hamidian massacres* and the *Young Turks* deportations. There are several hypotheses which can be considered explanatory for the events that took place at the dawn of the 19th century and the beginning of the 20th century. One of these hypotheses consists in underlining the cultural differences between the dominant population and the tolerated minorities, Turks being Islamic and Armenians being a Christian minority, in fact the first community ever adopting Christianity as official religion in 301, even before the Roman Empire. These differences generate others which were best reflected in the life styles of the two ethnic groups and in the inverted ratio between the rights and obligations of each party. During this period Armenians were deprived even of basic rights such as freedom of expression, property, safety, up to the point of their right to live. They lived as sidelined beings, burdened by taxes and frightened by those meant to protect them: the forces of order.

If at its beginnings the Ottoman Empire seemed an unstoppable force, the 19th century was marked by important changes concerning this great power. After having reached its climax, the evolution of the Ottoman Empire began to be characterized by a descendent trajectory; by 1914 it had lost all its territories from Europe and Africa. This shameful decay has unleashed a lot of tension within the territories occupied by Ottomans. Turks had been humiliated by losing the land conquered through the blood spill of their ancestors, land now lost to people that the Ottoman Empire had considered as being its own, after having integrated the nations whose territories they had occupied. Thus, the Armenian people aspiring to being part of the decision making process raised suspicions among Muslim Turks, for whom sharing power with minorities was an unbearable thought⁹.

A third hypothesis is the need for the Ottoman Empire to raze any chance for Armenians to ally Russians - the main political opponent of the Ottomans in the area. Due to the outspoken desire of the Armenians to have equal rights with the Turks, they were perceived by the Turks as being a dissatisfied part of the population always willing to strike against the ottoman administration in order to acquire equal status. This potential of betrayal could have harmed the Empire and its interests. The existence of a buffer belt inhabited by the Armenians was perceived twofold: on the one hand, shield in case of an invasion providing the Turks precious time to double back; and, on the other hand, menace due to the fact that the inhabitants had no connection with the Turkish state, other than political, which made their loyalty susceptible¹⁰.

Regardless of the hypothesis we choose to support, the impact is real and it can be measured in human lives, more correctly, in human deaths. We will never

⁹ Arnold Toynbee, *Experiences*, (Oxford: Oxford University Press, 1969).

¹⁰ Toynbee, *Experiences*, 214.

know for sure how many of them, but one thing is sure: there have been over 1,5 million. 1,5 million people killed with cold blood by the Turkish guards or by the nomad Kurdish tribes, or who died by hunger, thirst, exhaustion or diseases like cholera, typhus, dysentery during their marches through the desserts of Syria and Mesopotamia, or who were taken off coast and drowned in the waters of the Black Sea or the Euphrates river. The number of those killed during the *Young Turks* rule of the Ottoman Empire equals the sum of the population of the 22 smallest countries in the world today; this means that if this ethnical cleansing exercise would have taken place today in these countries, they would be wiped out from the face of the Earth. At this number, whatever it would be, one must add the number of those tortured through the most diverse practices inspired from the Spanish Inquisition and from the darkest acts recorded in the human history, practices like crucifixion, nailing horseshoes on human feet, burning on pyre, raping women and children and many others applied with total lack of humanitarianism – it is like people had forgotten that they were dealing with people.

It is a fact that a century ago information didn't travel as fast as it does today, but even then it was impossible to bury in the desert a million people and hope that nobody will notice. There are both spoken and written testimonials, there are images, documents and letters, all describing what happened in Armenia between 1915 and 1916, and even so, there isn't unanimously recognition of the genocide. The world today is divided into three categories based on the position adopted towards the Armenian genocide: those who recognize it, those who remain neutral and those who deny it.

Turkey, together with Azerbaijan, strongly denies the genocide, motivating that Armenians have augmented the number of victims in order to attract international compassion. Even more, Turkey affirms that it has never led massacres against the Armenians and that those who died during the Young Turks era, have been victims of the World War I, which didn't decimate important parts just from the Armenian population, but also from the Turkish population¹¹. Researchers affirm that denial of genocide is a common fact for perpetrators, the situation being similar in the Cambodia Genocide or Jewish Holocaust.

Most world states have a neutral position, either because they don't have all the needed information in order to shape a clear opinion, either because they have various external affairs with one of the two countries involved or with the supporters of one or other side. Recently there appeared a new perspective, namely the fact that genocide recognition should be debated by researchers and historians and not by politicians, which aims at justifying the lack of position of some countries.

The third category consists of those who recognize the genocide and according to the Zoryan Institute it includes 28 states and several organizations or groups. It is recognized and sentenced at several levels: public opinion, researchers, states, international organizations or movements, political formations etc. The first state that recognized the Armenian Genocide, after Armenia, of course, was Uruguay in 1965. Though today Turkey doesn't recognize the genocide as it didn't over the past century, there was one Turkish government that recognized it¹². This was the

¹¹ Christopher Hitchens, *Turkey Denies History* (2010), <http://historynewsnetwork.org/article/125231>, visited 07.09.2014.

¹² Though it is hard to say that it recognised the genocide, taking into account that the word was first used in 1943 by Raphael Lemkin; but Damad Ferit Pasha's government convicted the Young Turks leaders for crimes against humanity, underlining that the genocide scheme wasn't drawn up quickly, but rather methodical with the clear purpose of eliminating the Armenian population. These are the elements that the United Nations General Assembly uses today to define the term 'genocide' (according to the *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* from 1948).

government led by Damad Ferid Pasha, the same government that has organized the trials during which the leaders of the Young Turks, Talât, Enver and Jemal, have been sentenced to death in absence¹³.

The genocide produced a strong imprint in the Armenian consciousness. It is difficult to be rejected even by a single person, but to be rejected by a whole community must be dreadful. What is even worse, is the fact that Armenians weren't blamed for what they did, but solely because they had a different ethnicity. This had a strong impact upon the Armenian identity because it proved that all their values had no worth for the perpetrators. Due to the lack of intervention from the international community they could have believed that their values had no worth also for the other countries. And what is a value without worth? It is a worthless value. This is how Armenians lost their identity due to the genocide. All their values being reduced to nothing and their own value being reduced to statistics of deaths resulted in the deprivation of their identity. It is debatable whether their identity was kept in relation to each other, within their community.

After the genocide ended, the Armenian identity entered a reconstruction process. In this phase they stepped in with a mentality of survivors, they had overcome the worst that can ever happen to someone. They were much stronger, keen on living and on proving their value by rebuilding their identity. Both the local community and the Diaspora were committed to building a new Armenia, one that could be home to the Armenians, that could offer them protection, a place where they could fulfill their goals and raise their children.

3. The Role of the Diaspora in Preserving and Promoting the Specific Cultural Identity Elements Of The Armenians

The main group that fights at the international level for the Armenian genocide recognition, by Turkey and by the whole world, consists of Armenians. They can be divided into two subgroups: residents of Armenia and Diaspora. Diaspora is the most active due to its efforts in the countries of residence to promote the Armenian question and to keep it alive for almost a century now. Through continuous efforts, they managed to pressure the different governments of the world to recognize the genocide, hoping that this way they will be able to determine Turkey, indirectly, to recognize the genocide as well. The Armenian Diaspora consists of the survivors of the deportations which have spread all over the world. At the moment, the number of the Armenians from the Diaspora (6 millions) is twice as high as the number of Armenians living in Armenia (2,9 millions). They have formed communities in 85 different countries, the largest communities being in Russia, USA, France and Canada¹⁴.

Regardless of their origin, Diaspora groups present a few common particularities: they keep alive the memory of their country of origin; they create myths about their homeland, myths that they pass on to the next generations; they feel a strong connection with the country of origin due to which they encourage the following generations to return to the homeland after the conflicts cease; they struggle to help their country; in order to keep their ethnical identity until they can return to their country, they organize a series of cultural, artistic and historical events¹⁵. The Armenian Diaspora presents all these characteristics and this justifies their need to

13 M. Şükrü Hanioglu, *The Young Turks in Opposition* (Oxford: Oxford University Press, 1995).

14 Ayse Hur, „Turks cannot be without Armenians, Armenians cannot be without Turks!”, *Taraf Newspaper* (2008), <http://www.zoryaninstitute.org/dialogue/Turks%20cannot%20be%20without%20Armenians.pdf>, visited 22.09.2014.

15 Melvin, Ember; Carol R. Ember; Ian A., Skoggard, *Encyclopedia of Diasporas: Immigrant and Refugee Cultures Around the World, Volume II: Diaspora Communities*, (New York: Springer Science + Business Media Inc., 2005), 36.

keep alive the Armenian identity. The recognition of the genocide is part of their identity and this is why they need the world to support them, because the recognition of the genocide has for them the same value as the recognition of their identity. An essential characteristic of the Armenian identity is the persistence with which they demand the truth. This drive is now stronger than ever; the first generation after the genocide wasn't so active because they preferred forgetting, not remembering what happened then. The second generation passed through the Second World War which prevented them from taking any consistent measures in this direction. But the third generation has all the means needed: has the appropriate context, benefits from the burst of technology, and together with it, the burst of information. They are the ones that need to prove the existence of the genocide, that need to acquire confirmation from the whole world, but even more important, to pressure Turkey to admit that it is the successor of the Armenian genocide perpetrators.

There is no doubt that the Armenian Diaspora has played a key role in preserving the Armenian identity, but there is another factor which contributed strongly to its preservation: the sealed borders which prevented foreign elements to enter and alter the local values. This is an interesting case because, even if we live in a globalized world, connected in every possible way and even if Armenia stands on the confluence of Europe, Asia and Africa, it is an isolated country. Out of its 1254 km of borders, 1055 km are locked, functioning like a barrier that blocks any transfer of people, goods, money, information or culture. Armenia is today thwarted by its own borders.

Identity has two components: the way it is perceived by its beholder and the way it is perceived by the outsiders. Sometimes the two coincide, but sometimes they are completely different. The role of the Diaspora is to make sure that the outside world sees the Armenian identity in the right way, that they understand and accept the Armenian values in the same way the Armenians do.

4. Where does Eu Stand and Why?

European Union is among the powers that recognize formally the genocide. This is attested by several documents and resolutions issued since 1987 until today. On the 18th of June 1987, the European Parliament has recognized the Armenian genocide and has launched an initiative by which it asked Turkey to recognize it too. On the 24th of April 1998, on the Armenian Genocide Memorial Day, the European Council adopted declaration 275/24.04.1998 by which the signatories recognize the 24th of April 1915 'as being the date on which began the implementation of the plan to annihilate the Armenians that lived in the Ottoman Empire'. The European Union tried to contribute also to the solving of the conflict between Armenia and Azerbaijan over Nagorno Karabagh through the Minsk Group, but without any visible results.

The position of the EU is somehow surprising if we take into account the fact that Turkey is a candidate country for the EU integration since 1999, but its integration process has started much earlier, in 1963, by signing the *Ankara agreement*. Though it came a long way, Turkey still has a series of steps that need to be taken in order to become an EU member, and one of those steps consists in solving its conflicts, among which, the one with Armenia.

Is the Armenian Genocide the real reason why Turkey hasn't entered the EU or is it just an excuse? It is hard to tell, the only one that can answer this question is Turkey. If Turkey would admit the Armenian genocide and would solve its conflicts with Armenia, it would be one step closer to the EU. There are, of course, the *Copenhagen criteria*, but Turkey is on the right track there. At the moment, we

would be tempted to say that the genocide is the obstacle that hinders Turkey's integration. It would be interesting to see what would happen if this obstacle would be removed.

Though the EU has not stated a clear position on the major cultural differences between Turkey and the rest of the Union, some member states expressed their concern about integrating 70 million Muslims in a supra-structure otherwise Christian. Though the EU doesn't have an official religion, the majority of its population is Christian and though the EU's slogan is 'Unity in diversity', it seems that the diversity it wants to display is rather strict, being chosen by the representatives of the member states.

Asked about his personal opinion on the integration of Turkey into the EU, Orhan Pamuk, the winner of the Nobel prize for literature in 2006, one of the most appreciated Turkish writers, said that 'keeping Turkey outside the EU represents a source of economic and cultural costs for both' and that the decision of integration depends 'less on the politicians and more on the citizens'. We consider his opinion as being realistic because both EU and Turkey are democratic structures that rely on the will of their citizens and that have a bottom-up approach for solving such dilemmas.

Including Turkey into the European Union is a strategic action not only for the two, but also for many other actors who interact with any of them. On one hand, for the EU, the accession of Turkey would mean increased recognition, new markets, cheap work force, stronger influence in the Middle East – all these being attributes which cannot be overlooked. On the other hand, for Turkey, the EU would mean reducing its costs generated by the import-export activities, an incentive to continue its democratization process, the feeling of belonging to one of the most prestigious, functional, superstate structure in the whole world – all these being priorities for the Turkish state.

5. Conclusions

The identity of a people is a set of values that forms over time. Being immaterial, one would say it is impossible to be taken away, but history proves us wrong. The year 1915 changed the course of history for the Armenian people, being the climax of their suffering, of their poor governing and also the beginning of the avulsion of their identity consolidated over thousands of years. What it took the Armenian identity 5 millenniums to build, the Ottomans needed a few months to destroy. The Armenian identity can be studied from various perspectives, but for this paper we have chosen the phenomenological perspective that captures the human experience as it was felt and not transposed into a data set. The ethnical cleansing performed by the Ottomans in 1915 has eradicated a third of the Armenian population, has destroyed their spiritual and material values, culminating in the shatter of the Armenian identity.

After being crippled by the Ottomans, their identity remained a myth brought to life by the survivors of the genocide. After having overcome the genocide, the survivors rose stronger, determined to make amends, and so did the Armenian identity.

In a speech for the international conference 'Turkey, EU and the Armenian Question', dr. Fatma Muge Gocok, sociology professor at Michigan University stated 'As Turkish citizen, I don't bare a fault, but I am responsible for what happened to Armenians in 1915'. The meaning of this sentence lies in the fact that the today Turkish citizens cannot be blamed for what happened a century ago, but they bare the responsibility to admit the genocide as being part of their national history. Most Turkish citizens are aware that admitting the genocide is a must, not because it is

the moral thing to do, but because it is an important step in the direction of democratization. They blame the Turkish state for not allowing them to discuss openly about it, especially now when the two states have started the negotiation process; they consider unjust the fact that discussions are held only at highest levels when the issues concern the whole nation¹⁶.

After a century of silence, Turks and Armenians have the chance to resume discussions, the only precondition being their mutual availability to listen. This could result into the removal of the psychological stereotype that the citizens of the two states created for each other; Armenians will find out that Turks are not the enemy they were taught to hate and Turks will learn that the goal of the life of an Armenian is not the discreditation of Turkey for his/her own benefit¹⁷.

BIBLIOGRAPHY

DADRIAN, Vahakn N., *The History of the Armenian Genocide: Ethnic Conflict from the Balkans to the Caucasus*, Oxford: Berghahn Books, 1995.

EMBER, Melvin; EMBER, Carol R.; SKOGGARD, Ian A., *Encyclopedia of Diasporas: Immigrant and Refugee Cultures Around the World, Volume II: Diaspora Communities*, New York: Springer Science + Business Media Inc., 2005.

HANIOĞLU, M. Şükrü, *The Young Turks in Opposition*, Oxford: Oxford University Press, 1995.

HUR, Ayse, „Turks cannot be without Armenians, Armenians cannot be without Turks!“, *Taraf Newspaper*, the 1st of September 2008.

KAVOUKJIAN, Martiros, *The Genesis of Armenian People*, Montreal, 1982.

KURKJIAN, Vahan M., *A History of Armenia*, Los Angeles: IndoEuropean Publishing, 2008

MELSON, Robert; KUPER, Leo, *Revolution and genocide: on the origins of the Armenian genocide and the Holocaust*, Chicago: University of Chicago Press, 1996

ÖZCAN, Azmi, *Pan-Islamism: Indian Muslims, the Ottomans and Britain (1877-1924)*, Leiden: Brill Academic Publishers, 1997

STODDARD, Philip H., *The Ottoman Government and the Arabs, 1911 to 1918: a preliminary study of Teşkilât-ı Mahsusa*, Princeton: Princeton University, 1963

TER-GABRIELIAN, Gevorg, „Armenia-Turkey Rapprochement: The Most Significant Positive Event in the Region Since 1994 (If it Happens)“, *Caucasus Analytical Digest*, November 2009

TER-GABRIELIAN, Gevorg, „The Larger Context“, *Caucasus Analytical Digest*, November 2009

TOYNBEE, Arnold, *Experiences*, Oxford: Oxford University Press, 1969

Public Lecture „Turkey, the European Union and the Armenian Question“, the 12th of December 2005, transcriptions, <http://www.zoryaninstitute.org/dialogue/Gocek.htm>

CIA World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

The World Bank, <http://www.worldbank.org/>

16 Public Lecture „Turkey, the European Union and the Armenian Question“, the 12th of December 2005, transcriptions, <http://www.zoryaninstitute.org/dialogue/Gocek.htm>, visited 22.09.2014

17 Gevorg Ter-Gabrielyan, „Armenia-Turkey Rapprochement: The Most Significant Positive Event in the Region Since 1994 (If it Happens)“, *Caucasus Analytical Digest* (2009), <http://www.css.ethz.ch/publications/>, visited 22.09.2014.

Cultura organizațională în contextul globalizării

■ MIHAI COVACI

[„Hyperion“ University of Bucharest]

Abstract

Organizational culture is crucial in maintaining the effectiveness of an organization. Globalization, under ubiquitous appearance, influences the behavioral managerial and valuable substrate of existing organizations. Taken extended sense, organizational culture is a collective mental programming that distinguishes the members of an organization to another. In this context, globalization can be focused on identifying those scheduling algorithms that avoid as many „bugs“ or to identify the components of an organizational culture in which to develop a syntropy framework, components considered stabilizing but which can slow or prevent the continuous and sustainable development.

Keywords

culture; organization; globalization; management; synergy

Cadrul conceptual

Organizațiile sunt o variabilă constantă a societății umane și o constantă indispensabilă într-o societate globalizatoare. Fiecare act al nostru este dependent de organizații. Indiferent de tipul acțiunii (serviciu, caritate, lăuri de poziții, atribuțiuni diverse) acestea depind de existența organizațiilor. Suntem într-o inconștientă dependență de organizații. Organizațiile ne ghidează viața, ne pregătesc pentru viață, ne condiționează, ne inspiră și practic ne acompaniază viața. Organizațiile acționează sistematic în viețile noastre și suntem în permanență membrii unei organizații. Organizațiile au prezență ușor insinuantă care tinde să domine societatea chiar fără a lăsa impresia că vor s-o facă.

Analizii au propus o multitudine de definiții legate de ce este și ce înseamnă organizația. Definițiile organizațiilor sunt dependente de evoluția domeniilor de cercetare, de apariția unor noi domenii interdisciplinare, de schimbarea formelor organizaționale existente etc. Limitările impuse de anumite definiții pot induce idei parțial validate de realitatea socială. Definițiile existente pot fi sistematizate sau reunite sub anumite cadre ale definițiilor. În acest context, organizația reprezintă grupuri structurate sau o unități sociale centrate pe anumite obiective specifice.

O definiție care surprinde chintesenta organizațională este aproape imposibil de formulat datorită scopurilor existenței, diversității, complexității și adaptării permanente la mediul tehnologic „nici în literatura consacrată analizei organizaționale nu vom găsi o modalitate unică de raportare la organizații și cu atât mai puțin ne putem aștepta la o definiție unitară sau acceptată de toți analiștii. Pe de o parte se poate constata un specific al definițiilor în funcție de perspectiva, fie ea sociologică, ecologică, economică, a psihologiei sociale etc., din care sunt analizate organizațiile. Pe de altă parte, însăși evoluția analizei organizaționale a consacrat noi modalități de definire a organizațiilor, în funcție de contribuțiile aduse de-a lungul timpului de diferitele cercetări teoretice și practice”¹.

Organizațiile pot fi considerate preponderent sisteme deschise adaptative dar parțial și sisteme închise. Organizațiile sunt un sistem deschis prin faptul că interacționează cu mediul în care își desfășoară activitatea. Ca exemple din această categorie de organizații pot fi enumerate școlile, corporațiile, spitalele, bisericile etc. Organizațiile ca sisteme complet închise au o mică probabilitate de existență deoarece propriile structuri și mentalități vor fi tributare vectorilor din mediul unde își desfășoară activitatea. De aici rezultă că organizația trebuie analizată în propriul context unde se creează sinergie sau breșe culturale de influențare reciprocă și deci nu putem admite existența unui sistem complet închis.

Cultura organizațională este considerată a fi „forța” invizibilă din spatele lucrurilor ușor observabile și tangibile dintr-o firmă, este energia socială ce determină oamenii să acționeze. Putem compara cultura organizațională a unei firme cu personalitatea unui individ, ce întrunește o serie de aspecte vizibile și mai puțin vizibile, dar care furnizează viziunea, sensul, direcția și energia necesare pentru evoluție².

În viziunea lui Hofstede, culturile organizaționale au pătruns în fiecare colț al societății noastre. Asemănător cu softurile computerelor, cultura funcționează ca un software mental pentru om, și în același timp joacă un rol important în modul nostru de a simți, gândi și de a acționa³. Cultura organizațională reprezintă personalitatea organizației, felul în care ea funcționează. În termenii limbajului neacademic, cultura organizațională poate fi înțeleasă prin „cum facem noi lucrurile pe aici”.

Globalizarea înțeleasă ca și teorie „sugerează că cultura globală este promovată de o serie de dezvoltări sociale și culturale... apariția unor patternuri globale ale consumului și consumerismului; cultivarea unor stiluri de viață cosmopolitane” iar „globalismul presupune o nouă conștiință a lumii ca spațiu unitar”⁴. Globalizarea poate apărea ca un fenomen care se desfășoară la nivel macro și ușor distant. De facto, fenomenul se manifestă ca o problemă la nivel micro care are un impact asupra vieții de zi cu zi. Identitatea și exprimarea experienței culturale sunt condiționate de vastul proces al globalizării.

Termenul „globalizare” a fost dezvoltat pentru a sublinia realitățile lumii noastre, și anume: internaționalizarea piețelor de bunuri și servicii, precum și apariția și proliferarea de companii multinaționale implicate în dezvoltarea comprehensivă a spațiilor financiar, de producție, marketing și management. Procesele globalizării sunt o componentă vitală a economiei mondiale contemporane care astfel determină modalitatea de abordare a socialului și a resursei umane.

1 Mihaela Vlăsceanu *Organizațiile și cultura organizării* (București: Editura Trei, 1999), 34.

2 Marian Năstase, *Cultura organizațională și managerială* <http://www.biblioteca.digitala.ase.ro/biblioteca/paginaz.asp?id=cap1> accesat în data de 14.10.2014.

3 <http://www.idemployee.id.tue.nl/g.w.m.rauterberg/lecturenotes/DG000%20SCA/Cultures%20and%20Organizations.Hofstede.EBS.pdf> accesat în data de 16.10.2014.

4 Gordon Marshall, *Oxford Dicționar de Sociologie* (București: Editura Univers Enciclopedic, 2003), 627-628.

Cum influențează globalizare cultura organizațională?

În contextul actual, organizațiile contemporane alături de economia contemporană sunt abordate ca un tot unitar. Organizațiile nu pot exista izolate, nu poate supraviețui în afara unei rețele mai extinse stabilită la toate nivelurile iar scopul existenței lor este „pentru a servi necesităților oamenilor (și nu invers)”⁵. Economia mondială și implicit organizațiile sunt privite ca un sistem unitar, ca un întreg compus din părți mai mici sau mai mari, mai mult sau mai puțin dezvoltate. Astfel o parte din deciziile locale trebuie luate în funcție de tendința generală impusă de procesele globalizării.

Cultura organizațională suportă influențe masive din interacțiunea care se creează între state, organizații (corporații), persoane aflate în mobilități de serviciu cu influențe și trăsături culturale diferite. Societatea noastră este martora unei sinergii concentrate pe stabilirea unor elemente culturale ce au un caracter de universalitate și de uniformizare fără să țină cont de specificul unei anumite zone geografice sau a unui anumit grup local. În situația dată, factorii decidenți din cadrul structurilor organizatorice își vor trata organizația și cultura organizațională proprie, asemenea unei piese într-un mozaic multinațional. Lumea este privită ca o sursă de potențial nelimitat cu noi furnizori și noi produse într-un cadru menit să amplifice competitivitatea organizațională. „Globalizarea este profitabilă pentru corporațiile multinaționale care integrează în rețelele proprii sistemele de producție internațională.”⁶

Într-o anumită organizație, propria cultura este identificabilă cu personalitatea umană. Canalele ei de transmitere sunt variate, în funcție de tipul sistemului prezent, cum ar fi: o ținută specifică, reguli nescrise, limbaje speciale sau anumite jargoane care facilitează comunicarea între membrii organizației, standarde de etică socială, morală și de comportament. Cercetările asupra elementelor culturilor sau sub-culturilor organizaționale indică faptul că organizațiile sunt percepute ca având caracteristici unice și care au stabilitate în timp. Tocmai aceste elemente stabilizatoare din perspectiva internă sunt modificate sub influența factorilor globalizării. Cultura organizațională transpare din istoria organizației, din tipul de activitate, din prioritățile și specificul persoanelor implicate și se adaptează la mecanismele generale ale globalizării. Cultura organizațională într-un anume sens, reprezintă armonizarea sau egalizarea valorilor individuale în vederea orientării lor convergente spre realizarea obiectivelor fundamentale ale organizației. În lipsa de alte instrumente consacrate cultura organizațională poate reprezenta un ghid pentru persoanele din cadrul organizației.

Globalizarea forțează schimbarea și adaptarea exterioară sau interioară. Din acest punct de vedere globalizarea obligă la reconsiderarea conceptelor de cultură organizațională și de identitate culturală. Fenomenele legate de adaptare la procesul globalizării, internaționalizării și la așa numită „undă” a mondializării pot fi identificate ca fenomene ale transculturalității. Organizațiile sunt considerate un organism viu, care reacționează la schimbările de mediu încercând în același timp să profite de aceste schimbări. „Teoria contemporană a globalizării susține că aceasta cuprinde două procese complet contradictorii – de omogenizare și diferențiere –, că există o interacțiune completă între localism și globalism, și că se manifestă puternice mișcări de rezistență împotriva proceselor de globalizare.”⁷

5 Mihaela Vlăsceanu, *Organizații și comportament organizațional* (Iași: Editura Polirom, 2003), 23.

6 <http://cdn.intechopen.com/pdfs-wm/38371.pdf> *The Role of the International Organisms in the Globalization Process*, accesat pe 20.10.2014.

7 Gordon, *Dicționar*, 628.

Globalizarea poate impune și anumite limitări asupra dezvoltării propriilor rețele organizaționale. „Mediile instituționale sunt caracterizate de elaborarea de reguli și reglementări la care organizațiile se conformează și pe care trebuie să demonstreze că le respectă pentru a primi sprijin și legitimare (acreditate) din partea mediului (de exemplu o universitate). Produsul/serviciul furnizat este mai degrabă ambiguu, incert, cu grad ridicat de complexitate (de pildă, învățământ superior).”⁸

Dintr-o perspectivă neutră Erhard Friedberg după ce evaluează o paradigmă uitată, estimează că „organizațiile nu absorb pasiv o cultură exterioară, ci produc și poartă propria cultură”⁹. Astfel globalizarea și cultura organizațională au abordări diferite cu perspective multiple și între globalizare și cultura organizațională nu poate fi stabilită o relație univocă.

Stilul managerial sub presiunea influențelor globale

Globalizarea înțelege în sens comportamental influențează cultura organizațională prin conștientizare sentimentului unitar și al unei perspective holistice. Studiile actuale privind impactul culturii organizaționale asupra competitivității au evidențiat necesitatea conștientizării de către aparatul administrativ a valorii și importanței componentelor culturii organizaționale care pot conduce la obținerea de performanțe superioare.

Adaptarea organizației la cerințele globalizării înseamnă în general, parcurgerea mai multor stări intermediare între două stări de echilibru relativ (una dintre stări fiind cultura națională). În cadrul dat, organizațiile pot fi considerate categorii sociale formalizate și codependente de evoluțiile condițiilor sociale exogene.

Cercetarea culturii organizaționale reprezintă o modalitate de evaluare a personalul fără a face apel la utilizarea unor modele psiho-sociale avansate sau costisitoare. Manifestarea culturală organizațională, permite observarea atitudinii și comportamentului uman, motivațiile acestora, simbolurile de reprezentare, valorile, viziunile și concepțiilor existente în cadrul organizațional. Rezultatele cercetărilor culturii organizaționale sunt tot mai larg acceptate de manageri în vederea utilizării lor ca un instrument de perfecționare a propriei structuri.

Studiile¹⁰ arată că valorile culturale prezente în organizațiile caracterizate de performanță sunt următoarele:

- *orientarea spre munca în echipă*. Oamenii sunt dispuși să pună obiectivele echipei mai presus de cele proprii;
- *sinceritatea*. Comunicarea este sinceră și deschisă, asigurând folosirea în comun a informațiilor și reducând la minimum secretele;
- *împuternicirea angajaților*. Autoritatea și responsabilitatea sunt descentralizate și delegate pe scară largă;
- *respectul pentru individ*. Se manifestă toleranță față de deosebirile dintre oameni în plan cultural, profesional sau social;
- *orientarea către client*. Se consideră că activitatea trebuie să fie determinată de condiții ale pieței și de obligația de a-i satisface pe clienți;
- *spiritul competitiv și dorința de a învinge*. Toți angajații sunt mobilizați de dorința de succes, de realizare;
- *atitudinea de întreprinzător*. Există deschidere față de inovare și de asumarea riscurilor;
- *asumarea răspunderii personale*. Se pornește de la ideea că interesul pentru rezultate are o importanță critică pentru succesul firmei;

8 Lazăr Vlăsceanu, *Sociologie* (Iași: Editura Polirom, 2011), 202.

9 Raymond Boudon, (coord) *Tratat de Sociologie* (București: Editura Humanitas, 1997), 428.

10 <http://www.ince.ro/romanaMihaelaSpataruOtelea.pdf> accesată în data de 24.10.2014.

- *învățarea continuă*. Se produce înnoirea continuă a aptitudinilor și atitudinilor;
- *încrederea*. Angajații sunt convinși că fiecare dintre ei luptă cât poate pentru interesele firmei.

Dintr-o ancheta pilot, desfășurată în 2011¹¹, privind influența culturii organizaționale asupra competitivității organizaționale au fost identificate următoarele caracteristici nefavorabile susținerii performanței firmei (organizației):

- lipsa de încredere și deschidere;
- orientarea pe termen scurt;
- orientarea spre interior.

Trebuie subliniată însă și coexistența unor valori favorabile dezvoltării unei culturi prielnice performanței și competitivității, și anume:

- predispoziția pentru creativitate;
- asumarea unui grad mare de risc;
- schimbarea și flexibilitatea.

În comparație cu structurile adaptate la condițiile impuse de globalizare, în multe dintre organizațiile cu specific românesc a fost păstrată structura organizațională tradițională piramidală, cu mai multe niveluri ierarhice și birocratice, ceea ce perpetuează barierele în calea comunicării, menține rigiditatea structurală și diminuează capacitatea de adaptare la schimbări. Practicile manageriale în cadrul organizațiilor românești au adesea accente birocratice puternice, cu proceduri laborioase și cu tentă rigidă. Inclusiv organizațiile politice caută acea „armonizare” cumva indusă de mecanismele globalizării „Globalizarea actuală a accelerat și intensificat toate aceste interacțiuni și a silit clase politice din societăți diferite să se coordoneze între ele”¹².

Tipuri de culturi organizaționale adaptate la sistemul globalizării

Demarcația poate fi făcută între organizațiile cu potențial mare de adaptare și cu menținerea unui echilibru între cerințe și oferte. Organizațiile performante sunt caracterizate de un grad ridicat de adaptare a sistemului informațional la structura organizatorică, de existența unor metode de motivare a salariaților, conflictualitate redusă și adoptarea unui comportament proactiv.

Modelele cele mai vehiculate sunt cele elaborate de Charles Handy¹³.

Cultura de tip Putere se regăsește frecvent în organizațiile mici, sau în unele companii comerciale și financiare, unele sindicate, organizații politice și grupuri de presiune etc. din punct de vedere al eficienței, organizația este dependentă de încredere și empatie. Sunt puține reguli/proceduri și o birocratizare redusă. Controlul este asigurat de persoanele cheie și în aceste culturi controlul este lăsat în seama unor persoane individuale, și mai puțin în a unor comitete. Performanța este apreciată după rezultatele obținute și nu după mijloace. Atmosfera din aceste medii de lucru poate părea aspră, reușita fiind însoțită de o lipsă a eticii și de o fluctuație pronunțată a forței de muncă, din cauza eșecurilor individuale sau a părăsirii acestui cadru competițional. Aceste culturi pot fi tot atât de neplăcute, pe cât de eficace.

Cultura de tip Rol este caracteristică organizațiilor clasice, formale. Aceste tipuri de organizații sunt caracterizate prezență specializată. Au un grad ridicat de formalizare și proceduri fiind controlate de o echipă de conducere restrânsă. Eficiența organizației depinde de alocarea rațională a sarcinilor de lucru și a responsabilităților. Dezavantajul major este rigiditatea.

¹¹ <http://www.ince.ro/romanaMihaelaSpataruOtelea.pdf> accesată în data de 27.10.2014.

¹² Vladimir Pasti, *Sociologie politică* (București: Editura Ziua, 2003) 27.

¹³ http://www.lindsay-sherwin.co.uk/guide_managing_change/html_overview/05_culture_handy.htm accesat în data de 30.10.2014

Cultura de tip Sarcină este orientată preponderent către sarcini profesionale. Autoritatea se bazează pe puterea de expert în defavoarea poziției ierarhice. Individul are un grad mare de autonomie în propria activitate și se dezvoltă competențe bazate pe respect reciproc. Această cultură este cea mai pregătită să răspundă favorabil tendințelor curente ale schimbării și adaptării iar managementul este flexibil.

Cultura de tip Persoană este destul de rar întâlnită iar individul reprezintă un punct central în cadrul ei. Rolul ei se reduce la a-i servi și ajuta pe membrii ei, promovându-le în același timp și interesele fără anumite obiective globale. Angajatul este independent total iar autoritatea o reprezintă expertul, atunci când există.

Două sau mai multe astfel de culturi pot coexista în cadrul aceleiași organizații contribuind la complexitățile vieții acesteia. Cultura tip „sarcină” este mult mai bine adaptată condițiilor unui mediu complex și fluctuant, similar celui actual. Totodată, pentru adoptarea schimbărilor este necesară o conducere fermă, de aici necesitatea unor elemente ale culturii tip „putere”.

Globalizarea necesită acceptare și trebuie privită, datorită caracterului ei omniprezent, ca o stare de normalitate a lumii actuale. Organizațiile performante și-au însușit această stare a transformărilor continue pe care le produce globalizarea și își ajustează permanent abordările raportat la fenomenul globalizării, adică se află permanent în cadrul nepermanentului.

Actualul model al globalizării este caracterizat de câteva pattern-uri organizaționale. Lipsa stabilității, lipsa perenității ideilor și a instrumentelor de lucru, creșterea decalajelor de dezvoltare economico-socială, diferențe în standardul calității vieții, nevoia asigurării surselor de energie, creșterea pericolului epuizării unor resurse naturale de bază și altele, transformă tranzitoriul globalizării în esența lumii contemporane. Astfel, cultura organizațională a fost „globalizată” sau s-a produs globalizarea culturală a organizațiilor. Întrebarea legitimă care poate rezulta dintr-o privire de ansamblu asupra globalizării poate fi formulată astfel: se poate face distincția între globalizare ca perioadă și globalizare ca mod de abordare? „Toate studiile arată că într-un același eșantion de întreprinderi coexistă unele organizații foarte performante și altele care supraviețuiesc la un nivel ‘suboptimal’, fără a fi totuși eliminate. Există deci o diferență între nivelul de performanță optimal al unei organizații și Acela ce duce la eliminarea sa. Această diferență corespunde unei plaje de toleranță sau indiferență a mediului, în cadrul căreia o organizație va fi liberă să-și fixeze propriile obiective și criterii de performanță, oarecum independent de ‘condițiile’ mediului.”¹⁴

Concluzii

Organizațiile sau sistemele organizaționale au nevoie de un aflux continuu de informație pentru a-și păstra poziția și pentru a lua decizii care să conducă la un management concurențial competitiv. Parțial această suplinire este asigurată de procesele globalizării. Problema filtrării informațiilor primite din exterior poate fi vitală în cadrul unui management competitiv și mai ales în cadrul susținerii unei curbe de dezvoltare continuă. Acest filtraj este acompaniat și de feedbackul mediului exogen interpretat de organizație. La baza formării culturii organizaționale stau mai mulți factori mai mult sau mai puțin interdependenți cum ar fi: viziunea, contextul exterior și interior, schimbarea liderului, evenimente neprevăzute, globalizarea etc. Oricare ar fi factorul care duce la formarea unei culturi organizaționale el trece prin criterii de evaluare și validare. Ultimii ani marchează ascendența dimensiunii tehnologice în cadrul organizației și a unui management global implicit. Cultura

¹⁴ Boudon, (coord) *Tratat*, 418.

organizațională și, implicit, cultura managerială reprezintă expresii majore de manifestare a factorului uman la nivelul organizației globalizatoare contemporane.

BIBLIOGRAFIE

BOUDON, Raymond (coord) *Tratat de Sociologie*, traducere de Delia Vasiliu și Anca Ene, București, Editura Humanitas, 1997.

MARSHALL, Gordon *Oxford Dicționar de Sociologie* traducere de Sergiu Băltățescu, Florin Iacob, Liviu Șerbănescu și Cristian Toader, București, Editura Univers Enciclopedic, 2003.

PASTI, Vladimir *Sociologie politică*, București, Editura Ziua, 2003.

VLĂSCEANU, Lazăr (coord) *Sociologie*, Iași, Editura Polirom, 2011.

VLĂSCEANU, Mihaela *Organizații și comportament organizațional*, Iași, Editura Polirom, 2003.

Resurse online

<http://cdn.intechopen.com/pdfs-wm/38371.pdf>

<http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/paginaz.asp?id=cap1>

<http://www.idemployee.id.tue.nl/g.w.m.rauterberg/lecturenotes/DG000%20SCA/Cultures%20and%20Organizations.Hofstede.EBS.pdf>

<http://www.ince.ro/romanaMihaelaSpataruOtelea.pdf>

http://www.lindsay-sherwin.co.uk/guide_managing_change/html_overview/05_culture_handy.htm

Discriminarea – substitut al competenței și indicator al proastei administrări

■ VASILE BURTEA

[„Hyperion“ University of Bucharest]

Abstract

The present study attempts to define the concept of discrimination, in order to highlight several manifestation forms, this endeavour being absolutely necessary with relation to its analysis, making possible the moral and the judicial sanction exerted by society. Keeping in mind that discrimination is venom to society, as well as to the connections between its members, the demonstration of the discriminatory deed requires credible and credible instruments and means.

Keywords

types of discrimination; traditions; norms; values; social practice; social education; the culture of discrimination (of nondiscrimination)

1. Introducere

Noțiunea de discriminare, pe cât de des este aplicată în viață, pe atât de diverse reacții și atitudini stârnește când este discutată ori analizată în forme mai mult sau mai puțin oficiale, mai mult sau mai puțin științifice, mai mult sau mai puțin publice. Puțini sunt și aceia care, la cuvântul discriminare, își pot depăși atitudinea și comportamentul emoțional în favoarea discursului analitic, rațional și echidistant asupra unui fenomen cu care conviețuim de la naștere și cu care trăim cotidian.

Spunem aceasta deoarece viața noastră cotidiană este plină de acte discriminatorii, fără de care, în cele mai multe din cazuri, nici nu ar fi posibilă.

Faptul că la masa la care ne-am așezat, într-un restaurant, servește doar unul dintre ospătarii localului, semnifică, de fapt, un act de discriminare față de toți ceilalți ospătari. Opțiunea pentru un fel de mâncare, cumpărarea unei perechi de încălțăminte, opțiunea pentru un tren anume, nu sunt decât tot atâtea discriminări, atât timp cât din mulțimea posibilităților existente optăm pentru sau preferăm una sau foarte puține. Dar când ne căsătorim? Opțiunea pentru un bărbat sau pentru o femeie anume, reprezintă altceva decât o imensă discriminare față de mulțimea bărbaților sau femeilor lumii?

Întrebarea legitimă ce se impune, nu poate fi alta decât aceea dacă ar fi

posibil altfel, dacă s-ar putea opta pentru toate posibilitățile existente? Răspunsul nu poate fi decât negativ.

Dar nu spre astfel de discriminări „normale” se îndreaptă analiza noastră, ci este vorba de discriminările „dureroase”, de discriminările care aduc oamenilor suferințe, umilință, încălcarea demnității umane, de cele care aduc nedreptate, inegalitate, inechitate și, de ce nu?, pagube de orice natură, ori încalcă drepturi și libertăți cetățenești acordate și recunoscute de lege, lezând libera dezvoltare a personalității umane și, implicit, a societății. Michael Banton apreciază că „orice fel de selecție este un tip de discriminare, dar cuvântul devine mai util (a se citi mai important, mai pregnant sau chiar mai deranjant – n.n.) atunci când i se atașează un adjectiv care să specifice criteriul discriminării, de pildă sexul, rasa, religia etc.”¹.

Norman Goodman apreciază că „discriminarea constă în tratamentul inegal al oamenilor, bazat pe apartenența lor la un grup sau categorie socială”².

O interesantă definiție operațională a discriminării întâlnim în Ordonanța Guvernului României nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată, unde se precizează: „prin discriminare se înțelege orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, pe bază de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, categorie socială, convingeri, sex, orientare sexuală, vârstă, handicap, boală cronică necontagioasă, infectare HIV, apartenență la o categorie defavorizată, precum și orice alt criteriu care are ca scop sau efect restrângerea sau înlăturarea recunoașterii, folosinței sau exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice.”

Noi vom reține că *discriminarea este un tratament diferit pentru persoane sau grupuri diferite aflate în situații identice sau foarte asemănătoare*. Tratamentul diferit are la bază, se întemeiază pe o caracteristică (adjectiv) explicită ori tănuită. Discriminarea se bazează pe o atitudine, ce se formează, de multe ori, pe un sentiment sau pe un complex de sentimente, dar este mult mai mult decât o atitudine. Discriminarea este un comportament, ce vizează acționalul, praxisul social, motiv pentru care are urmări, consecințe, repercusiuni, prin caracterul său selectiv.

2. Tipuri de discriminare

Pe lângă *discriminările* nominative, cu grad înalt de generalitate, ce rezultă din definiția Ordonanței 137/2000, pe care le putem numi *discriminare politică, discriminare economică, discriminare în educație sau discriminare culturală etc.* (sintetic discriminări pe domenii), dintre care cea mai importantă este, desigur, *discriminarea în muncă*, vom încerca să identificăm, în scopul unei mai bune *demonstrări în vederea instrumentării* în fața diferitelor instanțe sau autorități și câteva forme și modalități prin care discriminarea ființează, se produce și afectează.

Experiența și practica de zi cu zi ne arată că discriminarea nu este întotdeauna un act de voință, un act ori fapt conștient, efectuat cu bună știință, ci este, și nu de puține ori, și act inconștient. În schimb, discriminarea este întotdeauna un fapt social concret, o acțiune, un demers soldat cu consecințe imediate sau mediate concrete. Ea nu poate fi confundată cu atitudinea, deși are la bază o atitudine, nu este un sentiment deși se poate fundamenta (și de cele mai multe ori se fundamentează) pe sentimente. Discriminarea este un fapt concret, identificabil, ce poate fi delimitat și supus judecării și sancționării legale și/sau morale.

1 Banton, Michael, *Discriminarea*, (București: Editura DU Style, 1998), 135.

2 Goodman, Norman, 1992, *Introducere în sociologie*, (București: Editura LIDER, 1992), 202.

Nu de puține ori, o persoană care discriminează o altă persoană, un grup ori o comunitate, nici măcar nu realizează că a făcut un lucru bun, lăudabil chiar. *Pregătirea profesională precară ori ignorarea codului deontologic* al funcției ori profesiei, sunt factori favorizanți importanți pentru acte discriminatorii, care, în conștiința discriminatorului individual sau colectiv, apar, de cele mai multe ori, drept lipsă de variante, de soluții, de posibilități. Nu trebuie ignorată nici *comoditatea de a face* conform regulilor și procedurilor. Conștientizarea pe scară mai mult ori mai puțin largă a discriminării, depinde de normele și valorile unei societăți, de tradițiile și obiceiurile sale, de practica socială curentă și, mai ales, de educația socială, care asigură specificul respectivei societăți. Și pentru că a venit vorba de educație, trebuie să menționăm că modul de comportare nondiscriminatoriu, ca și atitudinea sancționatoare față de discriminare, reprezintă aspecte ce se pot educa, se pot forma și însuși atât în cadrul procesului de învățământ școlar cât și în practica curentă a vieții sociale, în procesul de conviețuire după reguli și norme, în procesul de educație, privit în accepțiunea sa cea mai largă, adică în contextul a ceea ce cotidian numim educație socială. De aceea se vorbește de o cultură a nediscriminării (nondiscriminării) sau de una a discriminării (discriminării).

Trebuie învățat, știut de toată lumea, cum se identifică discriminarea, iar pentru un asemenea demers trebuie să cunoaștem diferitele forme sub care aceasta se manifestă și, implicit, cine sunt purtătorii faptelor discriminatorii. Numai cunoscând evantaiul de forme și tipuri sub care discriminarea tulbură viața socială la diferitele sale nivele putem elabora instrumentele și metodele cu ajutorul cărora discriminarea trebuie combătută, sancționată, pedepsită, stărpită.

Educația este cea care formează deprinderi, atitudini și comportamente discriminatorii sau reactive la discriminare. Reacția apare ca atitudine la ceva subuman și, indubitabil, imoral³. Cum în zilele noastre instrumentul cel mai eficient și mai la-ndemâna maselor, pentru cele mai multe forme de educație, este școala, educația școlară, apreciem din start că o pondere covârșitoare în educația noastră nondiscriminatorie trebuie să o aibă această instituție și slujitorii săi. Cu condiția ca aceștia să-și depășească limitele și propria educație și, în primul rând, să dorească a fi profesioniști desăvârșiți, profund fideli codului deontologic.

2.1. Discriminarea conștientă și inconștientă

Continuând ideea de mai sus, după opinia noastră, o primă clasificare a discriminării se poate face în *conștientă sau voluntară și inconștientă sau involuntară*.

Discriminarea inconștientă nu este cu nimic mai puțin imorală sau antisocială decât cea conștientă. Michael Banton remarcă faptul că „pot fi adoptate hotărâri extrem de discriminatorii fără a se da seama cum se cuvine de ele”⁴. *Sancta simplicitas* nu este un motiv de înțelegere și acceptare, mai ales la începutul mileniului al III-lea, fiindcă ea produce, la nivelul conștiinței și personalității discriminatorului, un impact și o „presiune morală” infinit mai mică sau chiar de nivel zero, pe când, pentru discriminat, discriminarea, oricât de inconștientă ar fi, tot motiv de umilință ori suferință devine, ca semn a lipsei de respect pentru ființa umană. Un individ, un funcționar, un manager sau un demnitar, pătruns de conștiința rolului și locului său, care-și exercită atribuțiile cu competență și, eventual, pasiune, nu poate discrimina involuntar.

2.2. Discriminare directă și indirectă

Din perspectiva modului în care se produce, discriminarea este directă și indirectă. Cu privire la acest aspect, Organizația Internațională a Muncii(OIM), analizând

³ Banton, *Discriminarea*, 19

⁴ Banton, *Discriminarea*, 49

fenomenul discriminării în muncă în România, apreciază că „discriminările directe se bazează pe caracteristici fizice sau caracteristici morale *presupuse*, ca, spre exemplu, *țigănilor nu le place munca*”⁵ pe când „discriminările indirecte privesc formarea și accesul la angajare: unii rromi sunt marginalizați din cauza veniturilor lor scăzute; în consecință, copiii lor nu pot obține o pregătire tehnică sau profesională în cadrul sistemului educativ. Rezultă de aici, pentru acești copii, dificultăți de acces la slujbe calificate și o marginalizare care tinde la reproducerea schemei începute cu generația precedentă”⁶.

Directiva Consiliului Europei nr. 2000/43/EC din 29 iunie 2000 privind implementarea principiului tratamentului egal între persoane, indiferent de originea rasială sau etnică, la litera (a) a paragrafului 2. a articolului 2, apreciază că „discriminarea directă are loc când o persoană este defavorizată în comparație cu alta, a fost ori va fi tratată diferit într-o situație asemănătoare, din motive rasiale sau etnice”⁷. La litera (b), a aceluiași paragraf și articol, se precizează că „discriminarea indirectă are loc când o prevedere *aparent neutră* (s.n.), criteriu sau practică, pot pune persoane de o anumită origine rasială sau etnică într-un anume dezavantaj, în comparație cu altă persoană, cu excepția cazului în care acea prevedere, criteriu sau practică este justificată în mod obiectiv de un țel legitim, iar modul de realizare al acelui scop este adecvat și necesar”⁸.

Un exemplu, cu consecințe dramatice, ulterior aplicării sale, în primul rând, pentru minoritatea rromă, îl constituie o astfel de prevedere strecurată, *aparent neutră*, în dispozițiile *Legii nr. 18/1991 a fondului funciar*. Alineatul (1) al art. 18 din această lege (art. 19 în legea republicată) prevede: „Membrilor cooperatori activi care nu au adus teren în cooperativă sau au adus teren mai puțin de 5.000 mp, precum și celor care, neavând calitatea de cooperatori, *au lucrat în orice mod ca angajați în ultimii 3 ani în cooperativă sau asociații cooperatiste* (s.n.), li se pot atribui în proprietate loturi din terenurile prevăzute la art. 17, *dacă sînt stabiliți sau urmează să se stabilească în localitate* (s.n.) și nu dețin teren în proprietate în alte localități”⁹. Aceasta înseamnă că persoanele care nu au adus teren agricol în cooperativa agricolă de producție (C.A.P.) și în ultimii 3 ani nu au mai lucrat în agricultura cooperativei din localitatea în care-și avea locuința (deși în anii anteriori au lucrat, probabil, în acest C.A.P.), ci în C.A.P.-ul din localitatea învecinată ori în agricultura întreprinderilor agricole de stat (I.A.S.), au pierdut dreptul la constituirea proprietății asupra unei suprafețe de teren arabil de 5.000 m.p. Adică o pop. 179] ulație a cărei forță de muncă (la acel moment) era ocupată în proporție de 48%¹⁰ în agricultură (întreaga etnie fiind legată tradițional de agricultură) rămâne, la început de mileniu III, fără nici o posibilitate de a-și hrăni numeroasele familii. Situația ar fi putut fi evitată dacă textul de lege ar fi fost formulat în sensul oportunităților egale, stipulând că au acest drept cei care au fost *angajați în ultimii 3 ani în agricultură*.

2.3. Discriminarea în drept sau discriminarea prin lege

Se referă la *discriminări conținute în prevederile diferitelor acte normative sau în aplicarea acestora datorită ambiguităților interpretabile pe care le conțin*.

5 Bureau International du Travail, „Rapport de la Commission d'enquête instituée en vertu de l'article 26 de la Constitution de l'Organisation Internationale du Travail pour examiner la plainte relative à l'observation par la Roumanie de la convention (nr. 111) concernant la discrimination (emploi et profession), 1958”, *Buletin Oficial*, Suplément 3, vol LXXIV, Genève; (1991): 234.

6 Bureau International du Travail..., 234

7 *Directiva Consiliului Europei nr. 2000/43/EC din 29 iunie 2000 privind implementarea principiului tratamentului egal între persoane, indiferent de originea rasială sau etnică*, pagina de web a Consiliului Europei;

8 *Directiva Consiliului Europei nr. 2000/43/EC din 29 iunie 2000*.

9 *Legea nr. 18/1991 a fondului funciar*, în *Monitorul Oficial al României, Partea I*, nr.37/1991

10 Vasile, Burtea, *Rromii în sincronia și diacronia populațiilor de contact*, (București: Editura Lumina Lex, 2002), 179.

Sunt legi sau alte acte normative în a căror conținut există prevederi care favorizează ori defavorizează unele grupuri sau categorii sociale, ori membri ai acestora. Acest tip de discriminare este specific regimurilor segregate, cu o politică de apartheid, dar le întâlnim și în regimurile ce se prezintă ca fiind democrate. Dacă în perioada anilor '70-'80, până în 1989 nu cunoaștem decât un act normativ prin care se producea discriminări pe criterii etnice (Ordinul Inspectorului General al Miliției, prin care se interzicea persoanelor de etnie română să conducă mașinile proprietate personală aparținând etnicilor rromi), după 1989 au apărut destule acte normative, chiar la nivel de lege votată de Parlament, care adăpostesc nedorite și numeroase discriminări. Legea nr. 18/1991, citată mai sus, este un exemplu grăitor care discriminează o categorie de lucrători în agricultura socialistă de altă categorie care au lucrat în același domeniu. Dar aceasta nu a fost singura. *Legea nr. 92/1992 privind organizarea judecătorească* abundă, în prevederi discriminatorii nu numai în domeniul salarizării, dar și al pensiilor, obligațiilor către stat ale magistraților etc.

2.4. Discriminarea socială, instituțională și structurală

Dacă avem în vedere cine sunt persoanele (fizice sau juridice) care discriminează, atunci putem vorbi de o discriminare socială sau instituțională.

Dacă actul discriminării este produs de o instituție a statului sau de o filială, sucursală, reprezentanță ori instituție deconcentrată teritorial, putem spune că ne aflăm în fața unui act de discriminare instituțională, iar dacă discriminarea aparține unuia sau mai multor cetățeni, reprezentanți ai unor persoane juridice (de drept privat), putem califica acest fapt ca unul de discriminare socială.

Referitor la ultima aserțiune este posibil să existe voci, susținute chiar de argumente, care vor spune că discriminarea efectuată sau produsă de un individ, **reprezentant** al unei entități sociale, nu este și nu poate fi discriminare socială, ci un caz izolat, o atitudine personală, un fapt particular etc. Din păcate lucrurile nu stau așa, deoarece discriminatorul, ca și discriminatul, de altfel, este rezultatul unui anumit tip de educație care nu poate fi decât social, este rodul unei concepții de viață și produsul unei societăți, cu norme, valori, obiceiuri, atitudini și comportamente moștenite, învățate, transmise, iar discriminarea menționată nu se produce într-un mediu privat ci într-unul public, chiar dacă este vorba de o persoană juridică de drept privat.

Michael Banton apreciază că „discriminarea este o acțiune individuală, dar, dacă, prin definiție, membrii aceleiași clase sunt tratați în mod asemănător, ea este în același timp un model social de comportament colectiv”¹¹. Și autorul continuă precizând că „modelele de inegalitate stabilite într-o generație sunt transmise ușor generațiilor următoare, deoarece oamenii se maturizează socotindu-le atât corecte din punct de vedere moral, cât și naturale”¹².

Ceea ce apare realmente ca surprinzător se referă la faptul că *discriminatul însuși*, dacă este produsul aceleiași societăți, educații sau culturi, ajunge să *considere propria-i discriminare ca normală*, fiindcă așa au fost tratați și înaintașii și strămoșii săi. Chiar dacă îl afectează și îi produce traume sufletești, el justifică un asemenea comportament ca ținând de soartă, noroc sau voință a divinității, care așa a lăsat lumea și viața, iar *el nu trebuie decât să se supună și să-și accepte condiția* ce i-a fost dată.

Norman Goodman, referindu-se la discriminarea instituțională o definește ca acțiune care e posibil să nu fi fost făcută cu intenția de a fi discriminatorie, dar a avut acest efect¹³. În accepțiunea noastră definiția sociologului american este mai

¹¹ Banton, *Discriminarea...*, 25

¹² Banton, *Discriminarea...*, 25

¹³ Goodman, *Introducere...*, 203.

potrivită discriminării indirecte, decât celei instituționale. Sigur că sunt și acțiuni instituționale desfășurate cu intenții bune, salutare, dar care datorită schimbării conjuncturii politice, schimbării legislației sau datorită unor „surprize” în evoluția economică se soldează cu rezultate regretabile pentru o parte a populației sau pentru anumite grupuri, dar și aici, lipsa unor condiții inițiale care să afecteze accesul egal la resurse scoate problema din sfera discriminatoriului instituțional și o plasează spre alte zone.

Cercetătoarea germană, fostă cetățeană română, Brigitte Mihok, referindu-se la „atacurile și violențele față de rromi”, vorbește de *discriminare structurală*¹⁴ care ar fi, tot o *discriminare socială*, dar *efectuată la adăpostul toleranței statului*, reprezentat de una sau mai multe instituții ale sale, act ce implică complicitatea statului, concretizată în neimplicarea și nesancționarea actelor de discriminare sau chiar în încurajarea discriminării prin formele sale de manifestare: ostilitate, abuz și ura etnică, dar fără ca el, statul, să fie implicat direct, la vedere.

Rezultă că, pentru autoarea citată, *discriminarea structurală face trecerea de la cea socială spre cea instituțională, statuând acest fenomen ca formă constitutivă (structurală) a societății.*

2.5. Discriminarea brută sau vulgară

Avem de-a face cu o discriminare brută, vulgară, „la vedere”, atunci când *aceasta capătă forme publice evidente, nemascate în nici un fel, de-a dreptul provocatoare și, de cele mai multe ori, nesancționate nici social, nici juridic.* În această categorie intră înscrisurile cu privire la accesul în locurile publice (exemplu: interzis accesul chinezilor), anunțurile în legătură cu ocuparea unor locuri de muncă (exemplu: angajează..., exclus rromi), lozincile de pe ziduri (exemplu: moarte evreilor) etc.

2.6. Discriminarea subtilă

O întâlnim în lucrul cu instituțiile, cu funcționarii, cu angajații unor societăți comerciale etc. Este *caracterizată de inacțiune, neglijare, lipsă de comunicare sau comunicare și informare incompletă etc.*, adică aspecte specifice proastei administrări ori lipsei de profesionalism.

Nu este nevoie ca la o instituție publică ori la o societate comercială să existe anunțuri discriminatorii brute, vulgare, dar este suficient, dacă respectivele unități sau unii dintre angajații lor au o politică sau atitudini și comportamente discriminatorii, să refuze ori să „uite” să înregistreze cererea ori documentul prezentat de persoana care aparține unui grup discriminat sau, mai grav, să uite ori să refuze să rezolve cererea, ori să dea răspuns la petiție, să nu o prezinte persoanei îndrituite să o aprobe etc.

În această categorie se includ și refuzul sau eschiva de a da explicații clare și complete cu privire la procedura de soluționare sau explicațiile pripite, răstite, incomplete, precum și „îndrumarea” către instituții sau persoane care nu au nici o legătură cu problema în cauză.

Ascunderea după lipsa de atribuții legate de îndrumarea persoanei, lipsa de timp, invocarea slabei puteri de înțelegere a solicitatorului etc., reprezintă fațete ale aceluiași fenomen.

Desigur că aceleași reacții le putem întâlni și în cazurile de incompetență profesională sau de inaptitudine de a presta o muncă cu publicul, dar aceasta este o altă problemă, iar manifestările sale nu efectuează nici o selecție în funcție de anumite determinante (adjective).

¹⁴ Brigitte, Mihok, „Situația romilor din județul Mureș și elaborarea unor strategii de sensibilizare”, *Altera*, Liga Pro Europa, Târgu Mureș, (1997): 120.

2.7. Discriminarea perversă

Această formă de discriminare este specifică instituțiilor statului „însărcinate” cu combaterea discriminării.

Dacă o instituție este desemnată de guvern, ori altă structură a statului, să desfășoare, în domeniul său de activitate, acțiuni menite să combată sau să limiteze fenomenul discriminatoriu ori acțiunile discriminatorii, aceasta își poate continua comportamentul discriminatoriu prin acțiuni de fațadă, fără consistență, fără efect pe termen lung ori, cum se spune în limbaj neacademic, „de poză”, pentru a avea ce raporta.

Să presupunem că o instituție, specializată în combaterea șomajului și ocuparea forței de muncă, primește sarcina să lichideze discriminarea în muncă față de străini sau emigranți. Aceasta poate rămâne cu un comportament discriminatoriu organizând, pentru aceste categorii, târguri de slujbe (jobs-uri) fără o largă publicitate, fără a se asigura că acțiunea este cunoscută și de angajatori și de cei lipsiți de locuri de muncă, în zile în care respectivele categorii de oameni fără muncă au zile sfinte, în care nu lucrează, ori încheie respectivele acțiuni imediat după deschidere, sub pretext că cei interesați nu s-au prezentat ori angajatorii s-au răzgândit.

Invocarea lipsei de interes, de mobilizare sau de coparticipare din partea grupului în favoarea căruia s-a efectuat acțiunea de sprijinire, reprezintă motivațiile cele mai des invocate pentru justificarea nereușitei ori eșecului acțiunii, deși aspectele menționate nu au de-a face cu profesionalismul, deontologia și buna administrare.

Tot în aceeași notă a comportamentului discriminatoriu sau indiferent rămânem și în cazul în care dintr-o familie formată din 7-8 membri, să zicem emigranți, este angajat capul familiei, cu un salariu minim pe economie sau mai mare cu ceva peste minim, dar suficient de mic pentru a nu face față nevoilor zilnice ale familiei.

Respectiva unitate raportează cu emfază soluționarea unui caz disperat, deși știe că, dacă nu vor fi angajați și alți membri ai familiei, respectivul salariu nu are cum să satisfacă nici nevoile minime ale unei persoane și, mai devreme sau mai târziu, va întoarce spatele binelui făcut și v-a căuta singur soluționarea problemei, indiferent cât de legale ori la limita legalității vor fi formele pentru care va opta.

Eventualul refuz al locului de muncă, pe motiv de nivel al salariului ori de incompatibilitate cu nivelul de pregătire sau/și profesie, se va interpreta ca lene, lipsă de interes, caracteristice întregii categorii, clase sau grup, înclinație spre zona economiei gri sau spre câștiguri ilicite etc. și nicidecum ca lipsă de interes și profesionalism din parte celor îndrituiți și obligați prin atribuțiile de serviciu să soluționeze problema.

2.8. Ostilitatea

Aceasta reprezintă o formă de manifestare a discriminării, fără a avea întotdeauna, drept rezultat, un act de discriminare. Ostilitatea ține, în primul rând, de componenta atitudinal-comportamentală (comportament ostil sau atitudine ostilă) față de ceva sau cineva. *Ostilitatea reprezintă posibilitatea ca cel ce este mânat sau animat de un astfel de comportament (trăire) să producă un act de discriminare, dacă ar avea condiții prielnice sau dacă nu ar exista teama de eventuale repercusiuni.* O persoană poate avea un comportament ostil și, totuși, să își facă treaba în mod corect, fără discriminări, dar și fără plăcere, ba chiar cu regrete și insatisfacții. Respectiva persoană efectuează, să zicem, un serviciu public altfel decât „simte” că ar trebui să-l facă, dacă regulile sau teama nu ar obliga-o să-l facă într-un anumit fel sau cum „crede” că ar merita să-i fie prestat respectivul serviciu persoanei cu care intră în relație.

Ce-i drept, nu este ușor ca o astfel de persoană să-și stăpânească pornirile ostile pentru a nu produce discriminări în serie, dar nici nu este o imposibilitate. Buna cunoaștere a profesiei și regulilor sale, respectul pentru codul său deontologic, sunt

elemente frenatorii a pulsionilor discriminatorii. Desigur, această „predispoziție” are mari șanse de a deveni acțiune, ori de câte ori condițiile vor permite sau monitorizarea va fi slabă, ineficientă. Aici, o importanță deosebită are educația față de muncă sau structura personalității subiectului ce-și exercită atribuțiile de rol.

Ascunderea în fața procedurilor pentru a nu soluționa, răstălmăcirea sau interpretarea restrictivă a procedurilor sunt exemple și soluții la îndemâna comportamentului ostil.

Mergând pe linia exemplificărilor, am aminti reacția corpului profesoral al Facultății de Drept din cadrul universității București care, la solicitarea scrisă a unor organizații neguvernamentale ale rromilor de a se acorda și la această facultate (după modelul celorlalte facultăți de drept și universități de stat din țară) câteva locuri speciale pentru absolvenții de liceu rromi, acesta a refuzat solicitarea sub motivul că legea română nu permite discriminări pe criterii etnice și solicitarea reprezintă o discriminare contrară legii. Atitudinea apare cu atât mai ostilă cu cât în Strategia Guvernului României privind îmbunătățirea situației rromilor, promovată prin H.G. nr. 430/2001, cât și în Ordonanța Guvernului României privind combaterea și prevenirea tuturor formelor de discriminare nr. 137/2000¹⁵, astfel de fapte sunt considerate acțiuni afirmative ce au drept scop recuperarea decalajelor istorice, în vederea asigurării șanselor egale în competiția socială. Aceste documente normative, precum și exemplul celorlalte facultăți (inclusiv de drept) au constituit „stimulentul” pentru care organizațiile amintite au „îndrăznit” să solicite reprezentanților lumii academice de la respectiva facultate locurile speciale, fără a-și pune vreun moment problema că legea poate fi interpretată și așa de către chiar cei mențiți să educe societatea în spiritul toleranței și șanselor egale. De fapt, atitudinea unor juriști români față de minoritatea rromă s-a văzut atât în sentințele cu circumstanțe agravante și pedepsele disproportionale (prezentate de presă) în raport cu fapta, acordate unor membri ai acestei minorități, precum și în procesele dintre români și rromi pierdute în țară de către rromi și apoi câștigate la Curtea Europeană de la Strasburg.

2.9. Ura etnică

Are drept bază și sursă de alimentare ostilitatea față de ceea ce este diferit etnic sau rasial, dar nivelul și calitatea educației sociale reprezintă factorul determinant. De asemenea, imposibilitatea de a accepta și aprecia succesul social, chiar situațional, momentan sau pe o perioadă scurtă, al unor persoane ce aparțin unor grupuri minoritare (etnice, religioase, sexuale, sociale) - aspect ce-și are rădăcinile tot în tipul de educație socială de care a „beneficiat” persoana sau grupul social -, se transformă în sursă de ură etnică. *Eșecul sau neîmplinirea propriei vieți sau unora dintre scopuri sunt percepute, adesea, ca având drept cauză existența sau acțiunile unor grupuri etnice minoritare, etniilor conlocuitoare, văzute mai solidare sau mai „orientate” social.* Și această anomalie devine sursă de ură etnică. Din păcate, istoria României a cunoscut astfel de „sentiment” tradus în acțiune socială, discriminatorie, începând cu legile antievrești și sfârșind cu pogromurile asupra evreilor din Moldova, Bucovina sau Basarabia și, de ce nu?, continuând cu cele 46 de atacuri colective asupra comunităților de rromi, în perioada de după 1989 sau conflictele interetnice și interconfesionale din aceeași perioadă.

De ce includem aici și conflictele interconfesionale? Deoarece, în cea mai mare parte, membrii confesiunilor aflate în conflict erau percepuți ori (poate mai corect) se percepeau reciproc ca fiind aparținători la etnii diferite, în ciuda faptului

¹⁵ Ordonanța Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 99/ 2007 și Hotărârea Guvernului nr. 430 din 25 aprilie 2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației rromilor în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 252/2001.

că aceștia nu aparțineau decât la religii și/sau provincii diferite, locuite de aceeași etnie.

Exemplul profesorilor de drept de la forma anterioară de discriminare este valabil și pentru ura etnică. Poate că nu toți respectivii profesorii pot fi caracterizați de așa ceva, dar faptul că nu s-a reușit să se creeze o majoritate care să voteze altfel sau faptul că un număr foarte mic a reușit să convingă o majoritate (și încă una de la care se așteaptă mult), spune foarte multe despre existența acestui sentiment la nivelul societății românești.

2.10. Discriminarea religioasă

Are drept grup țintă aparținătorii la altă religie sau confesiune decât cea dominantă (care întrunește cei mai mulți enoriași) într-o zonă sau regiune. Deși discriminarea pe motive religioase, din punct de vedere al conținutului, ar trebui să fie ceva diferit de discriminarea pe baze etnice, aceste două tipuri de discriminare sunt totuși foarte asemănătoare. Nu numai prin atitudinea ostilă față de ceea ce este diferit sau părătitoare în raport cu cei de aceeași religie, dar și prin felul și modul de manifestare. Așa cum menționam și la paragraful precedent, aparținătorii la altă religie văd pe cei care nu sunt de aceeași religie ca ei nu doar ca persoane cu alte credințe și percepțe religioase, ci ca pe ceva total diferit, ca și cum ar fi aparținători la alte etnii, deși ambele grupuri aparțin la aceeași etnie, aceeași cultură, cu deosebirea că unul a îmbrățișat o altă religie la care aderă mai puțini credincioși decât la religia dominantă. Dacă grupul religios minoritar reușește să se afirme și ca un grup ce înregistrează o oarecare prosperitate socială, care îl situează pe linia unui relativ progres social colectiv, ostilitatea atinge cote remarcabile. Acest relativ succes nu este niciodată pus pe seama unei mai bune coeziuni sociale ce poate fi luată drept model, ci pe legături și susțineri financiare externe menite să distrugă propriul grup prin punerea sub semnul întrebării a percepțelor religiei dominante.

Fără a pune semnul identității, similar putem aprecia și discriminările la care sunt supuși, în anumite cazuri sau conjuncturi, aparținătorii la minorități profesionale, persoanele cu dizabilități, cu orientări sexuale diferite, apatrizii, străinii, migranții, azilanții ori solicitanții de azil etc.

În special, persoanele cu dizabilități sunt discriminate la adăpostul unor pușouri de condescendență, de paternalism care, nu de puține ori, se încheie cu „la ce le trebuie lor așa ceva, ce să facă ei cu...”, ce le trebuie mai mult..., lor mai bine le dăm (sau acordăm)...” fără a consulta aceste grupuri, fără a le cunoaște adevăratele dorințe, nevoi, scopuri și posibilități

2.11. Discriminarea profesională

Ca și cea economică, prin care unor minorități ori categorii sociale li s-a interzis să desfășoare anumite activități economice, să investească în anumite domenii ale economiei etc., au existat și perioade când membrilor unor grupuri etnice sau sociale li s-a interzis să practice anumite profesii și ocupații (de obicei în administrație). Și aici, cazul evreilor rămâne un caz de notorietate. În Evul Mediu, membrilor acestui grup nu li s-a permis să practice decât profesiile considerate, în acea vreme, ca fiind murdare, nedemne etc. Așa se explică de ce evreii, nevoiți să se orienteze spre aceste profesii și să se specializeze foarte bine pentru a evita concurența și a câștiga încrederea clienților, au devenit medici renumiți, bancheri și finanțiști de renume etc.

2.12. Discriminarea pe bază de apartenență la un gen

Cunoscută și sub denumirea de *discriminare de gen (sexuală sau sexism)*, discriminarea bazată pe apartenența la un sex, de obicei la sexul feminin (da nu numai), a fost prezentă în toate societățile și nu îndrăznim să afirmăm că în prezent

fenomenul este eradicat undeva. Ea a avut drept suport mileniiile din istoria omenirii când forța fizică a constituit elementul principal al supraviețuirii și progresului. Potrivit precizărilor art. 4 lit. g) din Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, republicată, *prin discriminare bazată pe criteriul de sex se înțelege discriminarea directă și discriminarea indirectă, hărțuirea și hărțuirea sexuală a unei persoane de către o altă persoană la locul de muncă sau alt loc în care aceasta își desfășoară activitatea*¹⁶. În completarea definiției citate, am adăuga că o persoană poate fi discriminată pe criteriu de sex nu numai de către o altă persoană, ci și de către o instituție, o lege, o politică sau concepție. Mai mult, discriminare poate exista nu numai la locul de muncă. Faptul că femeile, secole întregi, nu au avut drept de vot (primele femei din lume au votat în 1893 în Noua Zeelandă, iar româncele abia în 1946), ori nu au avut (și în multe religii încă nu au) dreptul să devină preot ori să practice anumite profesii, nu este legat de locul de muncă sau de locul în care-și desfășoară activitatea.

Important rămâne faptul că se fac eforturi demne de luat în seamă pentru eliminarea discriminării de gen. De un real și indispensabil folos, în soluționarea problemei, pe lângă actele normative, instituțiile și structurile constituite special în acest scop, rămâne progresul științifico-tehnic și tehnologic, care elimină munca fizică și diminuează importanța forței fizice, aspecte fără de care nu ar fi fost posibile nici schimbarea concepțiilor sociale, politice și filosofice.

Fără a se identifica, dar asemănătoare, este și *discriminarea datorită orientărilor sexuale ale indivizilor*. Persoanele cunoscute ca aparținătoare altor orientări sexuale decât majoritatea (gay, lesbiene, transsexuali) suferă tratamente diferite, ostile ori mai puțin favorabile decât alte persoane doar pentru această caracteristică de care, de cele mai multe ori, nu sunt răspunzători.

2.13. Abuzul

Este tot o formă de discriminare, dar, spre deosebire de ostilitate, *abuzul capătă haina acțiunii cu efecte sociale concrete evidente. În ciuda existenței normelor și regulilor, acestea sunt încălcate cu bună știință. Comportamentul abuziv riscă sancțiunea socială și înfruntă „opreliștile” pentru a se materializa, pentru a-și da satisfacție*. Abuzul este o discriminare riscată, în pofida evidențelor. Este o sfidare bolnăvicioasă a dezirabilului. Ura, în general, și ura etnică, rasială, religioasă, homofobia, sunt sursele abuzurilor. Puterea irațional utilizată, ca și dorința de câștig pe orice cale devin, de asemenea, surse de abuz.

Neacordarea ajutorului social(venitul minim garantat), de către primari, primării sau consilii locale, în cuantumul și forma prevăzute de lege, nu constituie altceva decât regretabile forme de abuz. Acordarea corectă a acestui drept stipulat de lege doar în preajma campaniilor electorale sau utilizarea acestui drept al unor categorii de cetățeni ca armă electorală nu este altceva decât abuz. În aceeași notă a abuzului se menține și adoptarea de către consiliile locale a unor norme, plafoane sau reguli, în vederea acordării ajutorului social, total diferite sau contrare spiritului legii care reglementează această activitate este Legea nr. 416/2001¹⁷. Ele reprezintă elocvente surse de abuz instituțional. Tot abuz este și utilizarea celor 72 ore pe care trebuie să le presteze beneficiarii de ajutor social în folosul personal al primarului ori acoliților săi, în loc să fie utilizate în folosul comunității, conform legii. Abuzul, în aceste cazuri, este alimentat de sentimentul de ură și dispreț față de semenii care nu-și pot asigura singuri necesarul minim pentru o existență decentă. Dacă această

¹⁶ Ordonanța Guvernului nr. 102/2000 privind statutul refugiaților, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 436/2000;

¹⁷ Legea nr. 416/2001 privind venitul minim garantat, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 401/2001;

imposibilitate este asociată cu o parte a unei categorii sociale sau a unei etnii anume, sursa abuzului devine ura etnică sau/și sentimentele rasiste.

2.14. Antisemitismul

Dacă ura etnică nu are o țintă foarte precisă, ea îndreptându-se, în funcție de condiții, interese ori frustrări, spre oricare reprezentant(membru) al unei etnii sau a etniei în ansamblul său, antisemitismul se îndreaptă întotdeauna spre un grup țină precis, luat în globalitatea sa, și anume grupul etnic al evreilor. Grupul este văzut ca fiind caracterizat de presupuse trăsături specifice negative dintre care: antisocialitatea (dușman al creștinilor, disponibilitate de sacrificare a creștinilor, responsabil de uciderea Mântuitorului acum 2000 de ani, de către strămoșii grupului), profitismul, înclinația spre speculă și necinste, rapacitatea, mirositor (usturoi), murdar etc. aspecte care, în perioadele de extremism politic și social maxim, au făcut ca grupul să fie considerat *rasă inferioară*, deși, în integralitatea sa, grupul etnic al evreilor aparține rasei albe ca și grupurile care-l opresau. Reflexul în planul comportamentului și acțiunii sociale apare ca marginalizare a grupului sau a unor membri, punitate, limitarea ori anularea drepturilor și libertăților cetățenești etc. Acțiunile antisemite au mers până la deportare, genocid și holocaust. Legile antievrești din preajma și din timpul celui de-al II-lea război mondial (în total 107 acte normative) fac parte din suportul unor astfel de acțiuni abuzive.

De ce antisemitismul, ca și xenofobia și naționalismul, reprezintă pentru noi tot forme de discriminare? Deoarece în planul acțiunii sociale se concretizează în tratamente diferite, de la forma lor nuanțată, atitudinală, până la formele abuzive, brute, în raport cu ceilalți participanți la viața socială, supuși aceluiași sistem juridic și acelorași forme oficiale de organizare statală.

2.15. Xenofobia

Înțeleasă inițial ca spaimă, frică, teamă de străini, ca expresie (justificată) a comportamentului uman în fața necunoscutului, chiar dacă necunoscutul se materializează în semeni de-i săi (membri ai umanității), noțiunea a căpătat conotații cum ar fi cele de *atitudine respingătoare, dispreț sau ură față de străini*. Comportamentul poate parcurge o gamă ce merge de la ignorarea prezenței acestora, supravegherea sau izolarea socială, până la interzicerea accesului, separarea teritorială etc. Xenofobia este asemănătoare cu ura etnică, dar se manifestă nu față de una sau mai multe etnii luate în ansamblul lor, ci față de toate persoanele care nu fac parte din etnia proprie, care nu aparțin propriului grup (comunități, culturi), ci aparțin altor culturi, altor arealuri și, uneori, altor religii. Într-un cuvânt, xenofobia apare ca atitudine de respingere a unor persoane care aparțin unor entități politico-culturale sau statale diferite, motiv pentru care, atitudinal și comportamental, sunt supuse unor tratamente diferite. Atitudinea de respingere se manifestă nu numai față de oameni (persoane) ca reprezentanți (exponenți) ai altor culturi ori realități, ci și față de comportamente, instituții, obiceiuri, tradiții, idei (forme culturale) care sunt considerate a nu aparține culturii proprii, spațiului autohton.

2.16. Naționalismul

Reprezintă o formă de discriminare ce decurge din concepția (*convingerea*) *potrivit căreia propria națiune este superioară tuturor celorlalte*. Aceasta este văzută ca mai harnică, mai organizată, mai civilizată, cu o cultură superioară, aspecte pe care trebuie să le impună celorlalte națiuni, ori, dacă celelalte națiuni nu acceptă, ele trebuie eliminate. Din acest motiv aparținătorii altor națiuni sunt tratați diferit, limitându-li-se accesul la resurse, pe care, în opinia celor ce se consideră superiori, nu știu să le gospodărească, să le utilizeze etc. sau chiar li se limitează ori interzic drepturi și libertăți (de expresie, de a produce, de a reprezenta etc. etc.).

Naționalismul nu trebuie confundat cu atitudinea generată de sentimentul nobil al patriotismului, a mândriei de a aparține unei națiuni sau etnii, ori cu străduința de a promova și afirma normele și valorile propriului spațiu etnic sau național spre a fi cunoscute, integrate în patrimoniul universal, ca parte componentă a diversității și creației umane.

Naționalismul promovat de N. Bălcesu, M. Kogălniceanu, N. Iorga și chiar C. Rădulescu-Motru, aparține acestei atitudini patriotice, de promovare a valorilor și intereselor naționale, ca elemente ale culturii și patrimoniului omenirii, fără a nega legitimitatea și dreptul la existență a altor culturi și națiuni și fără a manifesta atitudini de superioritate față de acestea. Au existat și voci potrivit cărora concepția profesorului și academicianului Constantin Rădulescu-Motru ar fi de esență extremistă, dar, în opinia noastră, ideile expuse în lucrarea *Naționalismul cum se înțelege. Cum trebuie să se înțeleagă*¹⁸[6], chiar dacă conțin și unele influențe ale lucrărilor cu caracter biologist, bine reprezentate în spațiul german pe care academicianul l-a cunoscut bine, nu se confundă cu acestea și nu pot fi catalogate drept extremiste.

Naționalismul păcătuiește prin exacerbară sentimentului național și a calităților proprii națiuni sau culturi, văzute și prezentate ca superioare în raport cu celelalte națiuni sau culturi, iar tratamentele sau atitudinile față de exponenții acestora sunt tributare acestei concepții.

2.17. Segregarea

Reprezintă o *formă de discriminare materializată în separare teritorială a unor populații, în funcție de apartenența la o etnie, la o religie, la o categorie socială etc.* Așa cum am arătat în altă parte¹⁹ procesul de marginalizare fizico-geografică a populației rrom, proces pe care l-am numit marginalitate, nu este altceva decât formă de segregare impusă ori autoimpusă (automarginalizare, autosegregare). Norman Goodman apreciază că „segregația implică separarea fizică și socială a diferitelor grupuri rasiale și etnice”²⁰ [Goodman, 204]. Ne-am permite să adăugăm, pentru mai multă acuratețe a spațiului conceptual, că separarea fizică și socială a diferitelor grupuri se referă la cetățenii aceleiași națiuni, în interiorul granițelor naționale și implică drepturi, libertăți și tratamente diferite. Segregarea nu se manifestă doar pe un areal terestru, ca simplu land al aceleiași țări. Ea capătă forme concrete de o mare diversitate. De exemplu: separarea copiilor în școli de cartier și școli de centru sub pretextul proximității teritoriale este o formă de segregare. Dacă această separare se produce în localități, de obicei sate ale aceleiași comune, locuite preponderent de membrii unei etnii, desigur că avem de-a face cu un proces de segregare etnică. Dar această „împărțire” poate avea loc și în cadrul aceleiași școli prin constituirea de clase segregate, deși procesul de învățământ se desfășoară în aceeași limbă. Avem clase formate din copii proveniți din „familii bune” (avute sau cu un nivel cultural mai ridicat) și clase cu copii proveniți din familii nevoiașe sau cu un nivel de cultură mai scăzut, ceea ce generează, *volens-nolens*, o reproducere socială negativă. Dacă în această împărțire avem de-a face cu copii proveniți din etnii diferite, aprecierile nu pot fi decât în consecință. În aceeași notă, opinăm că nici clasele nu sunt scutite, prin felul în care sunt aranjați elevii în bănci, de note sensibile de segregare-discriminare. Dacă elevii proveniți din anumite categorii sociale sau etnice sunt așezați într-o parte a clasei, iar cei proveniți din alte categorii sociale sau etnice într-o altă parte a clasei, avem de-a face cu o formă de segregare la nivelul aceleiași clase de studiu. Tot aici includem și repartizarea elevilor pe

¹⁸ Constantin Rădulescu, Motru, *Naționalismul cum se înțelege. Cum trebuie să se înțeleagă*, (București: Editura Lumen, 1910).

¹⁹ Burtea, *Rromii...*, 135.

²⁰ Goodman, *Introducere...*, 204.

corpuri de clădiri: mai întreținute și dotate din punct de vedere didactic și clădiri la care fondurile pentru reparații, întreținere și dotare nu au mai ajuns; ca și în repartizarea în cadrul aceleiași corp de clădire pe nivele dotate și întreținute diferit.

Segregarea poate fi politică de stat, ca politica mareșalului Ion Antonescu, față de evrei și romi, pe care i-a deportat în Transnistria, în perioada în care a fost șef al statului; stat pe care a înțeles să îl conducă dictatorial prin decrete-legi, cu complicitatea celorlalte instituții, partide și a societății, acestea având o poziție favorabilă, fie explicită, fie tacită, procesului de segregare.

2.18. Apartheid-ul

Reprezintă *politica de interdicere brutală și drastică, umilitoare, a unor drepturi și libertăți, prin intermediul sistemului legislativ, normativ și juridic, ca și prin forță, a populațiilor de etnii sau rase diferite. Această politică, definită de interdicțiile de tot felul față de un grup anume, este promovată de stat, prin organismele sale guvernamentale și neguvernamentale și are asociată forța represivă a acestuia*. Represiunea se exercită nu numai prin ceea ce se înțelege prin structurile ministerului de interne, ci și prin cele ale armatei și serviciilor speciale, dar și ale structurilor civile ori semicivile. Caracteristica procesului legislativ, în cazul apartheid-ului, o constituie elaborarea unor legi cu prevederi diferite pentru diferitele populații ale aceleiași țări, respectiv ale aceleiași stat. Apartheid-ul se asociază întotdeauna cu discriminarea în drept sau discriminarea prin lege.

Concepția ce stă la baza unei astfel de organizări sociale este una de sorginte extremist rasistă, potrivit căreia unele rase ori etnii sunt superioare celorlalte. Consecința în planul acțiunii sociale o constituie tratamentul diferit, mai ales la nivelul drepturilor și obligațiilor legale.

2.19. Rasismul

Reprezintă, ca și apartheid-ul, *forma extremă a discriminării*. El nu se manifestă doar la nivelul separării etnice cu ajutorul forței represive a statului, ci, mai ales, la nivelul concepției, filosofiei și teoriei sociale, cu consecințe, desigur, la nivelul acțiunii sociale. N. Goodman explică rasismul prin „ideea că o categorie rasială este inerent superioară alteia”²¹. Apreciem că, în concepția autorului american, este nevoie de a se preciza clar ce înțelege prin categorie rasială sau măcar prin categorie, precum și dacă între „idee” și concepție sau filosofie se pune semnul egalității ori sunt concepte diferite, cel puțin din punctul de vedere al sferei. Michel Wieviorka apreciază că „termenul „rasism” este utilizat abuziv pentru a desemna populismul, xenofobia și chiar un naționalism neliniștitor”²². După afirmațiile gânditorului francez, rasismul, chiar dacă din punct de vedere conceptual aparține timpurilor moderne, „cea mai mare parte a istoricilor ideii de rasism situează extraordinarul ei avânt în secolul al XIX-lea”²³, dar, apreciază același autor „ideea potrivit căreia există rase superioare și rase inferioare și, mai ales, ideea că rasa modelează cultura și fundamentează diferențele sociale ... ar trebui căutate undeva departe, în trecut, acolo unde se află izvoarele culturii europene moderne, adică la grecii din epoca elenistică, sau măcar în Evul Mediu”²⁴.

Împărțirea oamenilor în rase inferioare și superioare, printr-o concepție socială determinist-biologistă, a avut drept consecință, la nivelul acțiunii sociale, existența lagărelor de exterminare ale fascismului german și național-socialismului celui de-al III-lea Reich.

²¹ Goodman, *Introducere...*, 214.

²² Michel, Wieviorka, *Spațiul rasismului*, Editura Humanitas, București, 1991), 7-9.

²³ Wieviorka, *Spațiul...*, 22

²⁴ Wieviorka, *Spațiul...*, 21

3. Alte forme de discriminare

Discriminările nu sunt doar forme nocive societății, păcii și stabilității sociale sau creatoare de insatisfacții și dureri la nivelul simțirii și gândirii personalității umane. Tot tratamente diferite pentru grupuri și indivizi diferiți sunt și acțiunile menite să atenueze, să compenseze ori să înlăture efectele distructive ale discriminărilor examinate mai sus. Deoarece aceste acțiuni sau tratamente sunt numite de diferiți teoreticieni discriminări, ba unele se și numesc ca atare, le vom numi în continuare tot discriminări. Dintre acestea vom aminti mai jos pe cele mai cunoscute.

3.1. Discriminarea pozitivă

Așa cum ne informează N. Goodman „recent, termenul *discriminare pozitivă* a fost folosit pentru referirea la asigurarea unor avantaje speciale indivizilor doar pentru faptul că aparțin unor categorii sociale. Acest concept, ..., are implicații politice și rămâne controversat”²⁵. Într-adevăr, termenul rămâne controversat atât timp cât nu se precizează *cumulat*: căror categorii sociale li se asigură unele avantaje, din ce motive și pentru cât timp.

Avantajele care li se acordă acestor categorii nu diferă cu nimic de „avantajele” care se acordă alergătorului de pe culoarul din marginea pistei de alergare ce înconjură un teren de fotbal, „avantaj” fără de care respectivul alergător ar fi nevoit să parcurgă o distanță mult mai mare decât concurentul de pe culoarul din imediata apropiere a terenului de fotbal, sau de „avantajul” constituit de suportul ce trebuie așezat sub persoana înaltă de 1,4 m atunci când trebuie să manevreze, să zicem, o manetă aflată la o înălțime la care o persoană înaltă de 1,9 m nu are nevoie de așa ceva. De ce li se acordă aceste „avantaje”? Întâi pentru a face morală, echitabilă, competiția socială în ceea ce privește *accesul la resurse*, concept utilizat în sensul său cel mai larg, ca resurse de existență, resurse de trai decent, resurse materiale, de viață, de habitat, de putere, de reprezentare, de afirmare, de reproducere culturală, de păstrare și perpetuare a identității etc. În al doilea rând, pentru compensarea, mereu parțială, a dezavantajării, discriminării și marginalizării etc. la care au fost supuse unele grupuri de-a lungul istoriei lor sociale. Fiindcă de aceste grupuri și categorii sociale este vorba atunci când ne referim la anumite „avantaje” ce se asigură. „Avantajele” în discuție nu sunt acordate pentru toată viața sau istoria viitoare a grupului, nici pentru a depăși grupurile cu care coexistă și care le-a dezavantajat prin număr și forță (adică neloial) de-a lungul istoriei. Și nici tuturor membrilor acestor grupuri; ci doar membrilor care au stringentă nevoie de sprijin și doar până în momentul în care se poate aprecia că grupul sau grupurile în cauză pot porni de pe aceleași poziții sau de pe poziții aproximativ egale cu ale grupurilor favorizate istoric, în competiția socială, care trebuie să se desfășoare din perspectiva și sub egida oportunităților egale. Această acțiune nu reprezintă altceva decât un demers pentru necesara moralitate socială a cărei lipsă devine „susceptibilă să tulbure pacea și securitatea popoarelor, precum și coexistența armonioasă a persoanelor în cadrul aceleiași stat”²⁶ sau, altfel zis, pacea și stabilitatea oricărei societăți – valoare la care oamenii nu trebuie să renunțe ori să o ignore sub nici un argument. Deci, discriminarea pozitivă, nu poate fi decât necesară istoric și limitată în timp. Rolul său vizează moralitatea competiției sociale și acordarea daunelor morale celor tratați fără morală sau lipsiți de posibilitatea naturală de a participa cu aceleași șanse la competiția socială. Este plusul de oxigen de care grupurile defavorizate au nevoie pentru a intra în normalitate, depășindu-și frapantele decalaje istorice.

Pe de altă parte, așa cum afirmă sociologul american, conceptul „are implicații politice” deoarece fără voință politică acțiunea de discriminare pozitivă, instituțional

²⁵ Goodman, *Introducere...*, 202.

²⁶ Banton, *Discriminare...*, 16

și social, nu este posibilă. Altfel spus, voința politică reprezintă linia de start și în procesul de construire a ceea ce se numește societatea oportunităților egale.

3.2. Măsurile (acțiunile) pozitive (afirmative)

În opinia noastră și acțiunile afirmative reprezintă o formă de discriminare, care, *uneori, se confundă cu discriminarea pozitivă*. Conceptul a apărut ca un substitut al conceptului de discriminare pozitivă, datorită reacțiilor generate de acesta din urmă, atât la nivelul dezbaterii teoretice cât și al acțiunii sociale. Într-un cuvânt, *măsurile (acțiunile) afirmative s-au născut din nevoia de a pondera apetitul teoreticienilor și practicienilor rasiști, care respingeau ideea de discriminare pozitivă printr-o falsă atitudine nondiscriminatorie, anistorică și rigidă*.

Apreciem că nu se poate pune semnul identității între cele două concepte; cel de *acțiune afirmativă având o sferă mai redusă decât cel de discriminare pozitivă*, implică în mod deosebit instituționalul și guvernamentalul și „constă în practica stabilirii de obiective și programe pentru mărirea numărului membrilor grupurilor minoritare în organizații ca: afaceri comerciale, posturi guvernamentale și instituții educaționale”²⁷. Nu reprezintă o reacție a societății (în sens saint-simonist sau rousseaunist) cum ne asigură sociologul menționat, ci reprezintă, în primul rând, înțelegerea sau acceptare necesității unor acțiuni și demersuri, în beneficiul grupurilor sau păturilor defavorizate, de către guverne și instituții, ca urmare a negocierii sociale, pentru realizarea păcii și stabilității sociale, sau a exercitării unor presiuni externe.

Puțin mai vag și apreciind din perspectiva egalității de șanse între femei și bărbați, Legea nr. 202/2002 apreciază la art. 4 lit. e) „că prin acțiuni pozitive se înțelege acele acțiuni speciale care sunt întreprinse temporar pentru a accelera realizarea în fapt a egalității de șanse între femei și bărbați și care nu sunt considerate acțiuni de discriminare”²⁸.

Acest tip urmărește evidențierea și creșterea vizibilității a grupurilor istoric marginalizate²⁹, spre încurajare și participare la viața societății, iar grupurile cu care coabitează (de obicei cele majoritare) să se convingă de posibilitățile și calitățile lor încă necunoscute și neutilizate, în vederea unor viitoare acțiuni, programe și proiecte derulate în parteneriat.

3.3. Măsurile speciale

Măsurile speciale se deosebesc de precedentele două prin *perioada de timp în care acționează și sunt valabile*. Ele nu au atât un caracter global ci, *în adoptarea lor, se mizează pe efectele produse în timp*, pe multiplicarea exemplului, pe creerea de modele. Ele nu au caracter de acțiune macrosocială, materializată în efecte concrete, ci își manifestă eficiența prin impact.

Acordarea unor locuri speciale la diferite facultăți și universități, pentru absolvenții de liceu rromi, reprezintă o astfel de măsură menită să creeze în timp o intelectualitate rromă aptă să identifice, să cuantifice și să ierarhizeze problemele esențiale ale etniei din care fac parte, să constituie un grup de dialog capabil să negocieze și să colaboreze cu diferitele instituții ale statului sau/și structuri ale societății pentru proiectarea și implementarea unor politici destinate recuperării distanței istorice dintre etnia rromă și restul societății. Măsura a mai vizat crearea de modele de urmat în comunitate, dar și formarea unor cadre care, asumându-și etnicitatea, să lucreze în comunitățile din care au pornit, reprezentându-le în același timp.

3.4. Măsurile compensatorii

²⁷ Goodman, *Introducere...*, 215.

²⁸ Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse între femei și bărbați, republicată, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.150/01.03.2007.

²⁹ Burtea, *Rromii...*, 125.

Fără a se deosebi de precedentele trei, măsurile compensatorii ar reprezenta, în opinia noastră, sintagma care ar fi capabilă să *asigure o mai bună permisivitate și sprijinul comunităților sau al societății* pentru celelalte trei. Deoarece sensibilizarea societății (românești), aflate ea însăși în efort de recuperare și compensare a propriilor rămăneri în urmă și măcinată de neajunsuri cotidiene, este destul de ridicată la expresii de genul: *discriminare pozitivă, acțiuni afirmative, măsuri speciale* în favoarea cuiva (rejectat sau marginalizat vreme îndelungată), deoarece sugerează ori lasă impresia unor frustrări sau demersuri care ar defavoriza membrii proprii, sintagma de *măsuri compensatorii* are șanse mai ridicate de acceptare. Ea nu vine pe un teren gol, fiind utilizată și pentru măsurile luate în favoarea celor care și-au pierdut proprietățile, a celor arestați pe motive politice, a celor strămutați, deportați etc. La acestea se adaugă și încărcătura psihologică a sintagmei care, *volens-nolens*, îndeamnă la reflecție și nu numai.

4. Suportul material al discriminării

Atât în cazul formelor subtile sau perverse de discriminare cât și în cazul celorlalte, suportul material, ce face posibilă existența acestor forme, îl reprezintă, din partea categoriei defavorizate, sărăcia și, implicit, lipsa de putere fizică (număr, volum) sau putere investită, spre care accesul îi este îngădit sau refuzat. Păturile și categoriile pe care le avem în vedere, pentru această analiză, sunt, în ansamblul lor, minoritățile: naționale, etnice, sociale (vârșnici, copii, femei, persoane cu dizabilități, homosexuali, șomeri, persoane aflate în detenție, apatrizi, refugiați, migranți), păturile și categoriile sărace ori sărăcite de istorie ori cu diferite deficiențe fizice sau psihice - determinante (caracteristici, adjective) care le defavorizează, le fac slabe în competiția socială. Micile excepții, nu fac decât să întărească regula și, oricum, aceste excepții își rezolvă problemele pe care le au prin mijloace și căi proprii, de obicei neoficiale.

Atitudinea persoanelor și instituțiilor față de problemele și doleanțele membrilor grupurilor defavorizate include, conștient sau nu, și realitatea mijloacelor precare, care nu le permit să angajeze avocați, să facă apel la firme de consultanță, să efectueze deplasări, să reclame la instanțele superioare, să capete audiență și sprijin din partea unor autorități și potențați etc.

În același timp, discriminării, dincolo de educația pe care o au, dincolo de motivele care îi împing spre discriminări voite, conștiente, „apelează” la acte de discriminare și datorită neputinței de a rezolva profesional o problemă, din lipsă de pregătire profesională, din comoditate și lipsă de obișnuință de a se documenta cu privire la probleme pe care nu le stăpânesc sau nu le stăpânesc suficient. Altfel, discriminarea devine și corolar al incompetenței, (instituționale), al lipsei de pregătire profesională serioasă. Mai exact, discriminarea devine un indicator al proastei administrări, nu numai a unor defectuoase și ineficiente relații sociale. Se alege varianta cea mai comodă: a ignorării, nerezolvării, respingerii, a lui „nu se poate” etc.

Nici lăcomia, comoditatea sau dorința de a etala discreționar puterea, așa cum am mai amintit, nu sunt altceva decât elemente suport pentru multe dintre formele de discriminare. Este dificil și irealist să ambiționăm să „izolăm” un singur suport al discriminării, fiindcă formele se amestecă și se combină, având ponderi și influențe diferite în momente și conjuncturi diferite.

De asemenea, absența unui proces educativ unic, complex, elaborat conștient și direcționat la nivel macrosocial, lipsa reprezentanților direcți, declarați, în sferele puterii, ca și a „tutorelui” din afară ori dinăutru (care ar trebui să se materializeze în lege și respectul față de ea), constituie canale de penetrare a discriminării.

BIBLIOGRAFIE

Cărți:

- BANTON, Michael, 1998, *Discriminarea*, Editura DU Style, București;
- BENJAMIN, Lya, 1993, *Studiu introductiv la volumul I Evreii din România între anii 1940-1944, legislația antievreiască*, Editura Hasefer;
- BURTEA, Vasile, 2002, *Rromii în sincronia și diacronia populațiilor de contact*, Editura Lumina Lex, București;
- GOODMAN, Norman, 1992, *Introducere în sociologie*, Editura LIDER, București;
- RĂDULESCU, Motru Constantin, 1910, *Naționalismul cum se înțelege. Cum trebuie să se înțeleagă*, Editura Lumen, București;
- WIEVIORKA, Michel, 1991, *Spațiul rasismului*, Editura Humanitas, București;

Reviste:

- MIHOK, Brigitte, 1997, *Situația romilor din județul Mureș și elaborarea unor strategii de sensibilizare*, în revista *Altera*, Liga Pro Europa, Târgu Mureș;

Legislație:

- Bureau International du Travail, 1991, *Rapport de la Commission d'enquête instituée en vertu de l'article 26 de la Constitution de l'Organisation Internationale du Travail pour examiner la plainte relative à l'observation par la Roumanie de la convention (nr. 111) concernant la discrimination (emploi et profession)*, 1958, în Buletin Oficial, Suplément 3, vol LXXIV, Genève;
- Legea nr. 18/1991 a fondului funciar, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.37/1991;
- Legea nr. 416/2001 privind venitul minim garantat, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.401/2001;
- Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse între femei și bărbați, republicată, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.150/01.03.2007;
- Ordonanța Guvernului nr. 102/2000 privind statutul refugiaților, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 436/2000;
- Ordonanța Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 99/ 2007
- Hotărârea Guvernului nr. 430 din 25 aprilie 2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 252/2001.
- Directiva Consiliului Europei nr. 2000/43/EC din 29 iunie 2000 privind implementarea principiului tratamentului egal între persoane, indiferent de originea rasială sau etnică, pagina de web a Consiliului Europei;
- Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2106 (XX) din 21 decembrie 1965, la care România a aderat la 14 iulie 1970 prin Decretul nr. 345, publicat în Buletinul Oficial al României, partea I, nr. 92/28.07.1970.

O explicație istoric-instituționalistă a evoluției politicii de mediu a Uniunii Europene

■ ADELIN DUMITRU

[National University of Political Studies and Public Administration]

Abstract

In this paper I offer a possible explanation of the early development of the Environmental Policy of the European Union by resorting to the historical institutionalist paradigm. I hold that the evolution of this policy, purportedly peculiar in that it was basically absent from the original treaties, can be adequately explained by this paradigm, due to the fact that it can illustrate how the original institutional arrangement led ultimately to consequences that were far from what the actors involved in setting up that arrangement intended. An important caveat concerns the fact that throughout the paper I use a specific meaning of historical institutionalism, i.e. one that is fully compatible with the introduction of ideas and norms in the explanans.

Keywords

Critical Junctures; Environment
Mainstreaming; Locked-in interests;
Normative power; Path dependency;
Unforeseen Consequences

I. Introducere

În cele ce urmează voi aborda Politica de Mediu a Uniunii Europene utilizând cadrul conceptual al instituționalismului istoric. Voi alocă partea de început clarificărilor metodologice asupra acestei variante a neoinstituționalismului, urmând a aplica ulterior conceptele specifice acestei abordări pe evoluția politicii de mediu, cu o atenție sporită acordată reglementărilor privitoare la reducerea poluării. Consider necesară o remarcă suplimentară, și anume aceea că, deși în mod evident voi trata lucrurile din perspectiva evoluției lor istorice, analiza nu se dorește a fi una exhaustivă și nici cu precădere cronologică. Mai mult, îmi voi limita analiza la originile politicii de mediu și la evoluția acesteia până la Tratatul de la Nisa, deoarece consider că instituționalismul istoric se pliază mult mai bine pe acele decenii de început ale acestei dimensiuni a politicii Uniunii Europene.

II. Clarificări conceptuale asupra instituționalismului istoric

Instituționalismul istoric poate fi definit drept o abordare teoretică ce își propune să analizeze situații empirice, având o orientare istorică și acordând atenție modului în care instituțiile structurează și influențează comportamentul

politic¹. Reprezentând o *aurea mediocritas* între instituționalismul alegerii raționale și cel sociologic, instituționalismul istoric consideră că relația dintre structură și agenți este una de interdependență – instituțiile nu determină comportamentul, ci oferă doar un context specific care limitează într-o măsură mai mare sau mai mică alegerile actorilor politici². Caracterul „median” al instituționalismului istoric reiese de altfel și din aceea că este „un proiect teoretic” de rang mediu³. Conceptul central este evident cel de „instituție”, definit în mod asemănător de diferiți teoreticieni. Astfel, Hall și Taylor consideră că instituțiile sunt „proceduri formale sau informale, rutini, norme și convenții”, a căror evoluție este influențată de dependență de cale și consecințe neintenționate.⁴ Ikenberry consideră că termenul „instituție” se aplică deopotrivă caracteristicilor organizaționale ale unei comunități politice, dar și normelor și regulilor care stabilesc relațiile dintre actori, altfel spus, aranjamentelor guvernamentale, structurii socio-politice, ordinii normative a comunității politice⁵.

Printre asumptiile fundamentale ale instituționalismului istoric se numără cele care postulează existența unor consecințe nebănuite ale adoptării unei anumite configurații instituționale, a dependenței de cale, a momentelor critice de ruptură („critical junctures”), sau, ceva mai controversat, a unui echilibru punctat („punctuated equilibrium”). Dependența de cale este probabil adevărată „marcă înregistrată” a instituționalismului istoric, și se referă la aceea că „deciziile timpurii generează stimulente care îi determină pe actori să perpetueze opțiunile instituționale și de politică moștenite din trecut”⁶ – în opinia mea, o definiție mult prea deterministă, care este susceptibilă de a da naștere la disensiuni privind caracterul istoricist al instituționalismului istoric. Astfel, voi prefera ca pe parcursul acestei secțiuni să operationalizez o altă definiție, în care dependența de cale e asemănată unei structuri ramificate, în care alegerea unei ramuri înseamnă îndeobște că drumul pe acea ramură este preferat, creându-se astfel un efect de inerție și de *lock-in*, *status quo*-ul perpetuându-se.⁷ Din momentul în care o alegere a fost făcută, alegerile viitoare sunt influențate, actorii ajustându-și strategiile astfel încât să se plieze pe aceasta.⁸ Această persistență a căii este, în ciuda aspectului determinist, perfect rațională, dovedind complementaritatea neoinstituționalismelor. Interese mascate („vested interests”) și costuri nebănuite („sunk costs”) caracterizează alternativele ce s-ar îndepărta de la starea de fapt.⁹ Mai mult, există instituții ce se auto-perpetuează („self-reinforcing institutions”), ceea ce le face să devină din ce în ce mai rezistente în fața șocurilor exogene. În fața acuzelor că nu pot explica schimbarea, instituționaliștii istorici au recurs la reversul medaliei, apelând la

1 Sven Steinmo, „What is Historical Institutionalism?”, in *Approaches in the Social Sciences*, ed. Donatella Della Porta and Michael Keatin (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 150

2 Ellen Immergut, „The Theoretical Core of the New Institutionalism”. *Politics Society* 26, no.5, 1998, 26

3 Sven Steinmo and Kathleen Thelen, „Historical Institutionalism in Comparative Politics”, in *Structuring Politics. Historical Institutionalism in Comparative Politics*, ed. Sven Steinmo, Kathleen Thelen and Frank Longstreth (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 2

4 Peter Hall and Rosemary Taylor. „Political Science and the Three New Institutionalisms”, paper presented at the MPIFG Scientific Advisory Board, May 1996, 6-7

5 John Ikenberry. „Institutions and the Politics of the State”. Paper presented for a conference on „New Perspectives on Institutions”, University of Maryland, 1994, 6;12

6 Mark Pollack, „Teoretizarea elaborării politicilor UE” în *Elaborarea Politicilor în Uniunea Europeană*, ed. Hellen Wallace, Mark Pollack și Alasdair Young (București: Institutul European din România, 2011), 18

7 Mark Pollack, „The new institutionalisms and European integration”, in *European Integration Theory*, ed. Antje Wiener and Thomas Diez (Oxford: Oxford University Press, 2009), 127

8 Kathleen Thelen, „Historical Institutionalism in Comparative Politics”. *Annu. Rev. Polit. Sci.* 2, 1999, 385

9 Thelen, „Historical Institutionalism”, 391

profețiile ce se autorealizează din sociologie, prin introducerea conceptului de instituții ce se auto-sabotează („self-undermining institutions”), care produc presiune în creștere pe măsură ce crește timpul.¹⁰ În plus, instituționalismul istoric consideră că este esențial să plasăm constrângerile instituționale și oportunitățile induse de acestea în procesul istoric. Instituțiile crează un cadru rezilient, în care schimbarea nu poate fi decât incrementală, datorită culturii, tradiției, sau simplei inerții, fiind necesare șocuri externe pentru a se schimba structura. Fiecare dintre șocurile externe („critical junctures”) condiționează dezvoltarea ulterioară. Un alt concept ce va fi utilizat în aplicarea instituționalismului istoric asupra politicii de mediu îl reprezintă cel de „policy feedback”, conform căruia fiecare stadiu al dezvoltării politice este condiționat de rezultatele alegerilor trecute. *In nuce*, este vorba de o „mână grea a istoriei”, asumția centrală fiind aceea că istoria nu doar că este importantă, dar limitează și posibilitățile schimbării politice, reducând gama de opțiuni disponibile actorilor.¹¹

Am menționat anterior faptul că o acuză la adresa instituționalismului istoric o reprezintă presupusa incapacitate a acestuia de a explica schimbarea instituțională¹², ceea ce s-ar dovedi o acuză care ar face imposibilă aplicarea acestei abordări pe o politică de mediu în continuă schimbare. Thelen consideră că pentru a înțelege mai bine schimbarea instituțională este necesar să ne uităm la modul în care au fost create, la legătura inextricabilă dintre formarea instituțională prin „critical junctures” și reproducerea aranjamentelor instituționale prin efectele de feedback¹³. Steinmo arată cum predominantă la un moment dat a fost explicația echilibrului punctat, prin care se considera că instituțiile rămân stabile vreme îndelungată până să fie supuse șocurilor exogene – lucru ce a fost repudiat deoarece se considera că acordă prea multă importanță contingenței și anulează impactul acțiunilor umane.¹⁴ Tocmai de aceea, o soluție ingenioasă a constituit-o introducerea în paradigma instituționalismului istoric a unui element neglijat, și anume ideile¹⁵. Steinmo recurge la un artificiu epistemologic, în sensul în care, dacă instituțiile constituiau pentru teoreticienii alegerii raționale o formă de contractualism, mecanisme prin care se reconcilia clivajul dintre raționalitatea individuală și interesele colective, și care astfel permiteau actorilor să depășească dilemele colective¹⁶, el reinterprează ideile ca fiind soluții la dilemele colective¹⁷. Mai precis, inovația instituțională emerge atunci când actorii au abilitatea de a profita de noul suflu ideatic, identificând probleme ce trebuie rezolvate printr-o soluție particulară, ideile fiind înțelese astfel ca fiind „adaptări creative care pot fi evaluate dintr-o perspectivă atât rațională cât și emoțională”. Recrudescența componentei ideatice în analiză, afirmă el, poate

10 Mark Pollack, „The new institutionalisms and European integration”, in *European Integration Theory*, ed. Antje Wiener and Thomas Diez (Oxford: Oxford University Press, 2009), 128

11 John Ikenberry. „Institutions and the Politics of the State”. Paper presented for a conference on „New Perspectives on Institutions”, University of Maryland, 1994, 2; 8; 16-17; 23; 29

12 Lucru reliefat de Steinmo „What is Historical Institutionalism?”, in *Approaches in the Social Sciences*, ed. Donatella Della Porta and Michael Keatin, 167

13 Kathleen Thelen, „Historical Institutionalism in Comparative Politics”. *Annu. Rev. Polit. Sci.* 2, 1999, 400

14 Sven Steinmo, „What is Historical Institutionalism?”, in *Approaches in the Social Sciences*, ed. Donatella Della Porta and Michael Keatin, 168

15 Neglijat doar de anumiți autori. Ikenberry de exemplu atrăgea atenția asupra semnificației culturii, ideologiei, ideilor novatoare: „Institutions and the Politics of the State”. Paper presented for a conference on „New Perspectives on Institutions”, University of Maryland, 1994, 2

16 Robert Bates, „Contra Contractarianism: Some reflections on the New Institutionalism”, *Politics Society* 16, 1998, 387-390

17 Sven Steinmo, „What is Historical Institutionalism?”, in *Approaches in the Social Sciences*, ed. Donatella Della Porta and Michael Keatin, 170

reprezenta concomitent resurgența importanței actorilor.¹⁸ O perspectivă teoretică mult mai „radicală”, care refuză monismul metodologic¹⁹, este cea a lui Schimdt, care pledează pentru congruența explicațiilor provenite din noile instituționalisme. Autoarea consideră că limitările explicative ale noilor instituționalisme au fost generate de perspectiva conflictuală la care au recurs teoreticienii – mult mai utilă ar fi îmbinarea abordărilor, abordări la care adaugă *instituționalismul discursiv*. Acesta se concentrează pe „conținutul substanțial al ideilor și pe procesele interactive care generează acele idei și le comunică publicului. Nu se referă doar la comunicarea ideilor, ci și la contextul instituțional în și prin care ideile sunt comunicate”. Infuzia acestui instrument teoretic în instituționalismul istoric ar permite geneza unei noi tradiții, care să vadă ideile ca fiind la baza constituirii instituțiilor, cu toate că, neîndoios, și ideile sunt modificate la rândul lor de instituții. Conform acestei perspective, instituționalismul istoric poate realiza un salt calitativ de la static la dinamic.²⁰ Voi folosi aceste aspecte atunci când voi arăta că, datorită prevalenței ideilor ecologiste în vechile state membre ale UE, cadrul instituțional a fost modificat pentru a încorpora principii derivate din această formă, pozitivă de altfel, a unui imperia-lism ideatic ca motor al valorilor post-materialiste.

Un ultim aspect ce consider că trebuie clarificat, pentru a evita digresiuni metodologice în analiza politicii de mediu, îl constituie statutul special al echilibrului punctat. Anterior, am apreciat că acesta este un element al instituționalismului istoric, dar trebuie remarcat faptul că nu există unanimitate între cercetători. Unii dintre aceștia consideră că echilibrul punctat este de sine stătător, definindu-l drept un cadru de analiză pentru o narațiune care consideră aranjamentele instituționale ca fiind stabile pentru o perioadă, fiind supuse invariabil însă factorilor exogeni (crize financiare, războaie, etc), ceea ce determină debutul transformării substanțiale a acestora. Pe de altă parte, instituționalismul istoric este văzut ca înglobând o serie de concepte ce explică cum instituțiile sunt stabile, fiind însă supuse schimbării incrementale. Dezavantajul instituționalismului istoric este văzut ca neputând explica transformarea. Mai mult, pare a imita echilibrul punctat, de vreme ce studiile empirice efectuate de cercetători dovedesc de multe ori că transformările sunt produse de factori exogeni, în ciuda aparentelor necesare cauze endogene.²¹ Totuși, pentru a facilita explicația, voi considera pe parcursul acestei lucrări că echilibrul punctat este o parte integrată a instituționalismului istoric, fiind deplin compatibil cu momentele de ruptură („critical junctures”), diferența constând în accentul pus pe echilibru în cazul primului.²²

În concluzie, ipoteza înaintată în această secțiune este aceea că structura instituțională influențează rezultatele jocurilor politice. „Regulile instituționale oferă stimulente diferite actorilor, oferind resurse de putere diferite. Instituții diferite modifică contextul în care grupurile și indivizii își definesc interesele, iar astfel instituțiile structurează alegerile raționale ale actorilor politici”²³. Consider că politica

18 Steinmo, „What is Historical Institutionalism”, 173

19 Folosesc acest termen în ciuda unor aprecieri conform cărora instituționalismul istoric nu este o metodă și nici o teorie specifică, ci o abordare: Steinmo, „What is Historical Institutionalism?”, 150

20 Vivien Schmidt, „Give peace a chance: reconciling four (not three) new institutionalisms”, in *Ideas and Politics in Social Science Research*, ed. Daniel Beland and Robert Cox. Forthcoming, 9;13;20

21 Aceste considerații sunt preluate din Van der Heijden: „Different but equally plausible narratives of policy transformation: A plea for theoretical pluralism”. *International Political Science Review* 34. No. 57, 2012 60

22 De altfel, și Van der Heijden, spre finalul lucrării amintite, afirmă că, din rațiuni de spațiu, nu a discutat și problematica apartenenței echilibrului punctat la instituționalismul istoric - Van der Heijden, „Different but equally plausible”, 71n

23 Steinmo, „What is Historical Institutionalism?”, 168

de mediu oferă un cadru propice analizei, deoarece a avut o evoluție unică, de la a nefiind inclusă în Tratatul de la Roma la spectaculoasa dezvoltare din deceniile ce au urmat adoptării primului Program de Acțiune pentru Mediu. Mai mult, concentrarea pe o politică a Uniunii Europene are avantajul de a fi deplin congruentă cu atenția acordată de autori ce avansează teze istoric-instituționaliste procesului decizional, precum și limitelor reprezentate de diverși „parametri instituționali” în analizele pe care le întreprind.²⁴ Nu în ultimul rând, apreciez că, dacă acceptăm importanța instituțiilor (neimplicând acordarea unui rol covârșitor factorului instituțional în obținerea rezultatelor, ci doar luându-l în calcul ca unul dintre factorii constituenți), instituționalismul istoric este varianta cea mai adecvată studiului politicilor Uniunii Europene, deoarece transcende limitările conceptuale ale instituționalismului alegerii raționale, concentrându-se nu doar asupra modificărilor survenite în strategiile adoptate de actori, ci și asupra schimbărilor obiectivelor acestora²⁵. Pe de altă parte, are avantajul ca, spre deosebire de instituționalismul sociologic, să beneficieze deopotrivă de un caracter sincron și diacronic. Aceste considerații sumare nu sunt însă menite să excludă complementaritatea paradigmelor, ci doar să arate faptul că, în acest subdomeniu de studiu, nucleul ideatic instituționalist-istoric poate maximiza rezultatele cercetării²⁶.

III. Aplicație asupra Politicii de Mediu

Politica de mediu este, prin prisma evoluției sale, unică în rândul politicilor Uniunii Europene. Aceasta a evoluat de la a absenta cu desăvârșire din tratatul constitutiv din 1957 la a reprezenta astăzi un „sistem matur de guvernare multi-nivel”²⁷. Această „poveste de succes instituțională” a reprezentat, în opinia mea, nu doar o sporire a competențelor UE în detrimentul statelor membre, ci și un simbol al rolului din ce în ce mai important jucat de UE în lume, știut fiind faptul că, „în cursul procesului de instituționalizare, UE a evoluat de la poziția de codaș la Viena la cea de lider la Kyoto în negocierile globale privind mediul”²⁸.

O scurtă privire de ansamblu asupra politicii de mediu ne permite să observăm efectele vizibile ale acestei evoluții calitative. Se apreciază că, la nivel empiric, reprezintă o „istorie a expansiunii, adâncirii și instituționalizării politicii, care își are originea în decidenții pragmatici și adaptabili din Comisie, într-o dinamică competitivă între statele membre și în rolurile de facilitare jucate de către Curte, Parlamentul European și grupurile de interese sociale”, fiind vorba, întocmai ca în asumțiile teoretice ale instituționalismului istoric, de procese de „instituționalizare treptată”²⁹. Evident, aceste momente de evoluție graduală sunt potențate uneori de șocuri exogene, această dialectică a evoluției interne și a momentelor de „critical juncture” ducând la sinteza constând în dobândirea de credibilitate a UE, evoluția politicii de mediu reprezentând întocmai un plus de legitimitate, într-o perioadă

24 Steinmo and Thelen, „Historical institutionalism in comparative politics”, 7

25 Steinmo and Thelen, „Historical Institutionalism in comparative politics”, 8

26 Deși unii autori ar considera inadecvată folosirea termenului „maximiza”, de vreme ce se consideră îndeobște că instituționalismul istoric nu folosește cadrul conceptual al economiei neoclase, în care individul este un maximizator de utilitate, ci se bazează pe asumția „satisficienței”, înaintată de Herbert Simon – Steinmo and Thelen, „Historical Institutionalism in comparative politics”, 7

27 David Benson and Andrew Jordan, „Environmental Policy”, in *European Union Politics*, ed. Michelle Cini and Nieves Borragan Perez-Solorzano (Oxford: Oxford University Press, 2010), 359

28 Andrea Lenschow, „Politica de mediu: dinamici conflictuale în schimbarea politicilor”, în *Elaborarea Politicilor în Uniunea Europeană*, ed. Hellen Wallace, Mark Pollack și Alasdair Young (București: Institutul European din România, 2011), 276

29 Lenschow, „Politica de mediu”, 276

intempestivă, dat fiind contextul crizei economice și financiare, remarcându-se reiterat impactul acestei politici asupra interesului reputațional al Uniunii.³⁰

Poate se impune o definiție a politicii de mediu, ce, evident, va fi operaționalizată pe parcursul analizei. McCormick definește politica de mediu ca reprezentând „acțiunile deliberate luate de către guvern cu scopul de a oferi activităților umane o perspectivă asupra efectelor negative asupra naturii și resurselor naturale, și care își propun să se asigure că schimbările induse de om nu au efecte primejdioase asupra omului”³¹.

Ca în toate chestiunile studiate în științele sociale, și asupra politicii de mediu există mai multe perspective. De exemplu, afirmațiile lui Andrew Jordan par a repudia ipoteza șocurilor exogene, așadar echilibrul punctat: „politica de mediu a UE a fost în mare parte neafectată de vicisitudinile politice și economice, crizele bugetare periodice și valurile recurente de Euro-pesimism care au afectat integrarea europeană”³². Totuși, voi arăta că anumite crize externe, chiar de mai mici dimensiuni, au afectat evoluția acestei politici. Politica de mediu a evoluat printr-o instituționalizare graduală, urmare a recunoașterii actorilor politici a influenței normelor, regulilor și convențiilor stabilite asupra comportamentului acestora³³.

Evoluția politicii de mediu poate fi împărțită în mai multe etape. Voi utiliza împărțirea lui McCormick, care identifică o fază a concentrării asupra pieței comune (1957-1972), o revoluție a mediului (1973-1986), o fază a competențelor legale ale UE (1987-1992, și o fază a consolidării (începând cu 1992).³⁴ Deoarece nu urmăresc o prezentare exhaustivă a politicii de mediu, mă voi referi doar la acele evenimente și decizii care confirmă ipoteza existenței unei dependențe de cale în evoluția acestei politici.

În primul rând, în tratatul constitutiv al Comunității Economice Europene nu existau referințe la mediu, astfel încât, ulterior, actorii politici au trebuit să instrumentalizeze măsurile ecologice adoptate, în sensul considerării acestora drept mijloace pentru atingerea obiectivului inclus în Articolul 2 al TCEE, și anume îmbunătățirea calității vieții. Astfel, încă de la început, politica de mediu a fost condiționată de restricții instituționale – nu existau prevederi legale pentru a obține acordul statelor membre, și orice acțiune, dacă se adopta, trebuia corelată obiectivelor economice³⁵. Totuși, consecințele neintenționate postulate de instituționalismul istoric se dovedesc a fi prezente – și se confirmă și asumția centrală a acestei abordări, conform căreia structura influențează, dar nu determină deciziile actorilor, care au reușit să eludeze cadrul legal și să profite de nișele din tratat pentru a adopta măsuri împotriva poluării. Pe de altă parte, aranjamentul instituțional la nivel macro din 1957 s-a dovedit a oferi o a doua direcție, alternativă, de abordare a problemelor ecologice – mă refer aici la crearea Euratom, ca entitate distinctă, de sine stătătoare. De exemplu, adoptarea directivei 59/221 în 1959 cu privire la protecția sănătății publicului și lucrătorilor împotriva pericolelor asociate radiațiilor cu ion, primul act legislativ european pe mediu, a fost posibil datorită Articolului

30 Lenschow, „Politica de mediu”, 277

31 John McCormick, *Environmental Policy in the European Union* (Hampshire: Palgrave, 2001), 21

32 Andrew Jordan, „Introduction: European Union Environmental Policy – Actors, Institutions and Policy Processes” in *Environmental Policy in the European Union. Actors, institutions and processes*, ed. Andrew Jordan (London: Sterling, 2005), 1

33 Philipp Hildebrand, „The European Community's Environmental Policy: 1957 to 1992: From Incidental Measures to an International Regime?” in *Environmental Policy in the European Union. Actors, institutions and processes*, ed. Andrew Jordan (London: Sterling, 2005), 21

34 McCormick, *Environmental Policy*, 42, 45, 57, 61

35 Philipp Hildebrand, „The European Community's Environmental Policy: 1957 to 1992: From Incidental Measures to an International Regime?” in *Environmental Policy in the European Union. Actors, institutions and processes*, ed. Andrew Jordan (London: Sterling, 2005), 21, 22-23

2 al Euratom, conform căruia erau necesare standarde de siguranță uniforme pentru protecția angajaților în centrale nucleare și a publicului.³⁶ De altfel, dintre toate instrumentele legale prevăzute de Articolul 189 al TCEE, directivele vor fi cele mai frecvent utilizate în privința problemelor de mediu³⁷. Un catalizator instituțional al politicii de mediu a fost crearea unui Comitet pe Mediu în Parlamentul European, cu toate că acesta va juca un rol important numai după reforma din 1979.

Interesantă mi se pare a fi perioada începutului anilor '70. Considerată un „evîntunecat”³⁸ în privința politicii de mediu, votul unanim în Consiliu, a cărui predoponderență fusese cauzată de criza scaunului gol indusă în 1966 de De Gaulle, era însă mult mai permisibilă în ceea ce privește procedura adoptării deciziilor în Comisie – aceasta era mult mai puțin birocratizată pe atunci. Acest lucru a făcut posibilă folosirea de către Comisie a „etapei formulării politicii pentru a-și promova rolul de actor supranațional și pentru a promova norme riguroase de mediu ce depășesc situația actuală din statele membre.”³⁹ Birocratizarea progresivă a dus, prin dependență de cale, la niște consecințe deosebit de interesante, într-un joc interdependent al structurii și agenților. Astfel, admiterea Greciei în Comunitate în 1981 a dus la necesitatea reorganizării Comisiei astfel încât fiecare stat să dețină un Directorat Generat (DG) - Serviciul Protecției Mediului și Consumatorului⁴⁰ a devenit DG. Acesta, cu un rol minor inițial, a crescut în importanță după adoptarea Actului Unic European (AUE), devenind implicat în asigurarea că instituțiile ce se ocupau de procesul decizional al UE aveau în vedere impactul asupra mediului în deliberările lor.⁴¹

În urma Conferinței Summitului de la Paris din 1972, a fost adoptat primul Program de Acțiune pentru Mediu în 1973, care aducea principii noi, precum importanța acțiunii preventive, „poluatorul plătește” sau stabilirea unor linii de acțiune diferite în funcție de tipul de poluare.⁴² Instituțiile contează atât prin prevederile lor, cât și prin ceea ce nu reușesc să reglementeze. Consecința neprevăzută a faptului că în tratatele constitutive ale comunităților nu se prevedea dreptul acestora de a strânge taxe a dus la neadoptarea taxei pe carbon, care trebuia să impună penalități asupra irosirii energiei, taxele variind în funcție de conținutul termal al combustibilului și urmând a fi folosite pentru a promova utilizarea surselor de energie *environmentally-friendly*. Marile industrii ale cărbunelui și oțelului s-au opus, iar Marea Britanie și-a utilizat dreptul de veto, unanimitatea fiind necesară conform Compromisului de la Luxemburg din 1966.⁴³ Deciziile adoptate în trecut au consecințe nebanuite. Alegerile prezente sunt dependente de calea asumată în trecut, într-o măsură mai mare sau mai mică. Pluralismul Comunității Economice Europene a dus astfel la efecte de feedback ce au preferat să păstreze *status quo*-ul, interesele fiind blocate („locked in”). Era nevoie de un moment de ruptură („critical juncture”) pentru a întrerupe această continuitate intempestivă.

36 McCormick, *Environmental Policy*, 43

37 Philipp Hildebrand, „The European Community's Environmental Policy: 1957 to 1992: From Incidental Measures to an International Regime?” in *Environmental Policy in the European Union. Actors, institutions and processes*, ed. Andrew Jordan London: Sterling, 2005, 20

38 Andrew Jordan, „Introduction: European Union Environmental Policy”, 5

39 Lenschow, „Politica de mediu”, 264

40 Creat în 1973

41 McCormick, *Environmental Policy*, 52-57. Pentru o perspectivă conform căreia DG-Mediu este mult mai slab decât echivalentul său american, dar, cu toate acestea, a reușit să „colonizeze nișele instituționale”, vezi David Benson and Andrew Jordan, „Environmental Policy”, in *European Union Politics*, ed. Michelle Cini and Nieves Borraran Perez-Solorzano (Oxford: Oxford University Press, 2010), 364

42 Philipp Hildebrand, „The European Community's Environmental Policy: 1957 to 1992: From Incidental Measures to an International Regime?” in *Environmental Policy in the European Union. Actors, institutions and processes*, ed. Andrew Jordan London: Sterling, 2005, 24-25

43 McCormick, *Environmental Policy*, 34-35

Acest șoc exogen, necesar pentru a duce la schimbare conform modelului echilibrului punctat, a fost „afacerea Seveso” din 1982-1983, când containere conținând reziduuri toxice colectate după un accident la o instalație din Italia au dispărut și au fost descoperite ulterior în Franța. A urmat Directiva 82/501 ca răspuns comunitar⁴⁴. Acest aparent mic răspuns a dus însă, corelat cu al treilea Program de Acțiune pentru Mediu⁴⁵ și cu Summitul Consiliului European de la Stuttgart din iunie 1983, la prevederile din AUE. Aș dori însă să remarc că și ceea ce s-a petrecut la Summit a constituit un rezultat al dependenței de cale, însă una mult mai sinuoasă și cu origini ce au avut rezultate cu totul neașteptate. Astfel, conform lui McCormick, Consiliul European a adoptat declarația privind necesitatea accelerării eforturilor destinate combaterii poluării mediului la presiunile Germaniei de Vest, care deținea Președinția. Poziția Germaniei, la rândul ei, era influențată de noile descoperiri empirice ale efectelor poluării asupra pădurilor și de susținerea în creștere a populației pentru Partidul Verde, care câștigase cu câteva luni mai înainte primele locuri în Bundestag. ⁴⁶Dependența de cale de care vorbesc vine pe filiera adoptării unui sistem electoral în Germania la începutul secolului XX⁴⁷ care a făcut posibilă intrarea în Bundestag a unui partid mic, ce nu aparținea *mainstream*-ului politic RFG-ist. Mai mult, aducând în discuție concepția susținută de Ikenberry⁴⁸, reprezentarea noilor idei manifestate de către public a fost posibilă prin alegerea directă a membrilor Parlamentului European începând cu 1979 și prin reforma instituțională adusă de Actul Unic European, prin care s-a introdus procedura co-operării Consiliului cu Parlamentul.⁴⁹ Rolul Parlamentului European s-a văzut prin aceea că implementarea politicilor de mediu a fost o non-problemă până să fie politizată de PE începând cu anii '80. Mai mult, titlul VII-Mediu introdus în TCEE de AUE a făcut ca politica de mediu să devină *de jure*, după ce o lungă perioadă fusese *de facto*⁵⁰. Tratatul de la Maastricht din 1992 a constituit cadrul instituțional care va influența evoluția ulterioară a politicii de mediu, introducând Votul cu majoritate calificată prin articolul 130s în majoritatea problemelor legate de mediu (mai puțin taxele de mediu, management-ul resurselor de apă, securitatea energetică) și prin semnificația articolul 3 care confirma importanța politicilor în domeniul mediului.⁵¹

Discutând despre reprezentarea UE în organizații internaționale referitoare la mediu, Sbragia afirmă că: „Abilitatea de a fi reprezentat la nivel internațional în probleme legate de protejarea mediului nu era în tratate. În fapt, protejarea mediului nu era menționată în tratate. Statele membre cu siguranță nu se așteptau la reprezentarea Comunității în Foruri internaționale pe probleme de mediu”⁵².

44 McCormick, *Environmental Policy*, 28-29

45 Ce a introdus noi concepte, precum reducerea poluării la sursă, reducția poluării foncie, controlul transfrontalier al poluării, controlul reziduurilor, dezvoltarea de tehnologii „curate” – McCormick, *Environmental Policy*, 53

46 McCormick, *Environmental Policy*, 53-54

47 Motivată de disproporționalitatea în transformarea voturilor în locuri, dar și de ascensiunea socialiștilor Lucas Leemann and Isabela Mares, „The adoption of proportional representation”, disponibil la http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2061393, 26-27

48 John Ikenberry. „Institutions and the Politics of the State”. Paper presented for a conference on „New Perspectives on Institutions”, University of Maryland, 1994, 2

49 Philipp Hildebrand, „The European Community's Environmental Policy: 1957 to 1992: From Incidental Measures to an International Regime?” in *Environmental Policy in the European Union. Actors, institutions and processes*, ed. Andrew Jordan (London: Sterling, 2005), 34

50 David Benson and Andrew Jordan, „Environmental Policy”, in *European Union Politics*, ed. Michelle Cini and Nieves Borragan Perez-Solorzano (Oxford: Oxford University Press, 2010), 369

51 McCormick, *Environmental Policy*, 62

52 Alberta Sbragia, „Institution-building from Below and Above: The European Community in Global Environmental Politics”, in *Environmental Policy in the European Union. Actors, institutions and processes*, ed. Andrew Jordan (London: Sterling, 2005), 204

Dependența de cale se evidențiază din nou. Mai recent, decidenții UE urmăresc să contracareze „efectele combinate ale poluării asupra diferitelor elemente ale mediului și interdependența dintre acestea”, prin punerea accentului pe schimbări climatice, biodiversitate sau legătura dintre poluare și sănătate, lucru dovedit de Directiva cadru privind apa din 2000, care aducea „în prim plan efectele transfrontaliere ale poluării apei”⁵³.

Nu în ultimul rând, această secțiune poate constitui o contribuție la a rezolva o problemă identificată de Steinmo și Thelen⁵⁴, și anume predilecția instituționalismului istoric spre analize comparative „statice”, precum și relativa slabă dezvoltare a teoriilor explicând schimbarea instituțională, prin recurgerea la o perspectivă conform căreia instituțiile sunt forjate de către contextul socioeconomic și politic în care funcționează.⁵⁵ Astfel, am putut explica apariția unui Directorat General al Comisiei Europene pe probleme de mediu, folosind cadrul conceptual instituționalist-istoric. Mai mult, prin sublinierea interdependenței dintre politic și instituțional, am depășit într-o oarecare măsură impasul semnalat de aceiași Thelen și Steinmo în ceea ce privește modelul krasnerian al echilibrului punctat.⁵⁶

IV. Concluzie

Am arătat astfel cum numeroase aspecte ale Politicii de Mediu pot fi explicate peremptoriu prin instituționalismul istoric, folosind concepte precum dependența de cale, echilibru punctat, aducând în discuție importanța ideilor, conform noului trend în literatura de specialitate a abordării semnificației discursului. Politica de Mediu a evoluat continuu, în special după instituționalizarea efectivă în urma adoptării Actului Unic European, prin care a devenit parte constitutivă a tratatelor comunităților europene. Consider suficientă pentru demonstrarea ipotezei prezentarea unor momente cheie în obținerea a ceea ce s-ar putea numi *environment mainstreaming*, deși o critică legitimă ar putea fi legată de limitarea temporală a analizei. Totuși, având în vedere caracterul inductiv al instituționalismului istoric⁵⁷, analiza nu își propune să fie neapărat cea „adevărată”, ci să aducă o contribuție în explicarea unui anumit aspect al politicilor Uniunii Europene. Astfel, consider că demersul anterior se poate încadra, potrivit unei taxonomii specifice filozofiei științei, în categoria anti-realismului, mai exact cel de sorginte epistemologică⁵⁸. În aceeași notă, dacă acceptăm teza conform căreia scopul științei este de a rezolva *puzzle-uri*, progresul echivalând cu o mai bună capacitate de a rezolva probleme și nu cu a acumula cunoștințe⁵⁹ (irefutabile), atunci demersul din prezenta lucrare poate constitui un progres în ceea ce privește înțelegerea dintr-o anumită perspectivă a evoluției unei politici a Uniunii Europene.

O viitoare cercetare ar putea-o constitui aceea privind influența evoluției instituționale a Uniunii Europene asupra cetățenilor săi și aportul jucat de politica

53 Lenschow, „Politica de mediu”, 273

54 Steinmo and Thelen, „Historical institutionalism in comparative politics”, 14

55 Problemă care a fost menționată și în secțiunea II a acestei lucrări. Vezi și Steinmo and Thelen, „Historical institutionalism..”, 20

56 Despre acest impas, vezi Steinmo and Thelen, „Historical institutionalism in comparative politics”, 15

57 Steinmo and Thelen, „Historical institutionalism in comparative politics”, 12

58 Kuhn preocupându-se, conform exegezei, de a demonstra că nu putem stabili valoarea de adevăr a unei teorii, de vreme ce nu avem acces la instrumentele metodologice ale unei teorii independente de realitate, pentru a „compara realitatea și teoria” – Alexander Bird, „Kuhn, Nominalism and Empiricism”, *Philosophy of Science*, 70, no. 4, 2003, 718

59 Bird, „Kuhn, Nominalism and Empiricism”, 691

de mediu în răspândirea ideilor ecologiste. S-ar închide astfel cercul deschis prin *input*-ul ideatic ecologist în ultimele decenii ale secolului trecut, printr-un *output* ce ar confirma modificarea ideilor, preferințelor și atitudinilor actorilor politici de către dinamica instituțională⁶⁰. Evident, o astfel de cercetare ar trebui precedată de un studiu alocat dezvoltării recente a politicii de mediu, mai ales semnificației Strategiei Europa 2020⁶¹. Mai mult, prevederile Tratatului de la Lisabona ar favoriza cercetarea, de vreme ce, prin inițiativa cetățenească, cetățenii beneficiază de un nou instrument direct pentru modificarea politicilor Uniunii Europene, astfel încât nu ar fi inadecvată extinderea conceptuală a sintagmei „actor politic”, menționată anterior. Chiar și în lipsa unei astfel de cercetări putem însă observa importanța chestiunilor ecologice în activitatea Uniunii Europene – precum sublinierea de către vice-președintele Comisiei Europene responsabil pentru Industrie și Antreprenoria, Antonia Tajani, a rolului Întreprinderilor Mici și Mijlocii în dezvoltarea unei economii „verzi”⁶² – justificând astfel utilizarea sintagmei *environment mainstreaming* – utilizând o definiție operațională împrumutată din studiile asupra *gender mainstreaming*, i.e. încorporarea chestiunilor de mediu în toate procesele politice, sau, mai extins, „organizarea, îmbunătățirea, dezvoltarea și evaluarea proceselor politice astfel încât o perspectivă ecologistă este încorporată în toate politicile la toate nivelurile și la toate stadiile, de către actorii implicați în mod normal în procesul decizional”⁶³. Mai mult, prin obligativitatea încorporării considerațiilor ecologiste în implementarea Fondurilor Structurale și de Coeziune⁶⁴, caracterul *mainstream* nou dobândit de politica de mediu este reiterat – consecință, după cum am demonstrat, a dependenței de cale⁶⁵.

V. Addenda – Uniunea Europeană ca putere normativă

Am subliniat anterior importanța ideilor, pornind de la anumite definiții ale instituțiilor ce au fost înaintate pentru a îngloba relevanța inovării conceptuale. Pe de altă parte, am adus în discuție și complementaritatea instituționalismelor, ceea ce înseamnă s-ar traduce printr-o necesitate de a apela la dimensiunea normativă, menționată doar succint în textul propriu-zis. Unii autori, precum Hall, consideră că rolul dimensiunii normative este semnificativ, neputând fi ignorat nici măcar într-o paradigmă a alegerii raționale, fiind inerente așteptărilor cu care actorii participă la negocierile privind reforma instituțională.⁶⁶

Au avut totuși normele relevanță în evoluția politicii de mediu? Ambiguitatea unui eventual răspuns la această întrebare derivă din faptul că un cadru de analiză preponderent instituționalist istoric va lua în calcul atât intențiile actorilor cât și consecințele nebănuite ale deciziilor adoptate de către aceștia. Totuși, pentru a

60 Steinmo and Thelen, „Historical institutionalism...”, 27

61 Și a obiectivului 3, referitor la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, la creșterea ponderii surselor de energie regenerabile, precum și la eficientizarea consumului de energie: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_ro.htm

62 http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=7194&lang=en&title=European-SMEs-getting-greener%2C-contributing-to-a-resource-efficient-economy

63 Definiția este adaptată după cea a *gender mainstreaming* a Consiliului Europei – vezi Mieke Verloo, „Mainstreaming Gender Equality in Europe. A critical frame analysis approach”, in *The Greek Review of Social Research*, 117, 2005, 13

64 Tony Gore and Peter Wells, „Governance and evaluation: the case of EU regional policy horizontal priorities”, *Evaluation and Program Planning* 32, 2009, 162

65 Sau, alternativ, constituind un rezultat al intersecției a numeroase dependențe de cale

66 Peter Hall, „Historical Institutionalism in Rationalist and Sociological Perspective”, in *Explaining Institutional Change. Ambiguity, Agency and Power*. Ed. James Mahoney and Kathleen Thelen (New York: Cambridge University Press, 2010), 211

obține o oarecare *aurea mediocritas*, o versiune verosimilă ar suna în felul următor: actorii vor avea de a face cu anumite constrângeri instituționale produse prin dependențe de cale care le vor limita într-o oarecare măsură abordările, iar normele inoculate poate chiar ca rezultat al dependenței de cale vor constitui elemente luate în considerație în timpul adoptării deciziilor actuale. În literatura de specialitate pot fi identificate începuturile timide ale recunoașterii relevanței Uniunii Europene în „guvernanța de mediu globală”, i.e. cooperare în privința problemelor de mediu, prin intermediul unei rețele de organizații de mediu și de convenții, la care UE a contribuit prin diseminarea normelor și standardelor⁶⁷. Mai mult, UE a contribuit la difuziunea normelor referitoare la mediu⁶⁸. Eco-condiționalitatea, de exemplu, a jucat un rol important în diminuarea practicilor dăunătoare mediului, putându-se intui că o astfel de măsură va avea reverberații puternice. Cu toate acestea, există probleme de credibilitate, date fiind problemele ecologice legate de Politica Agricolă Comună, de exemplu⁶⁹. Dar, cu toate că UE este încă deficitară în această politică cheie, la nivelul statal, se identifică un proces de blocare (*entrapment*), în sensul în care statele au dificultăți în a eluda „dictatele normelor substanțiale ale Uniunii Europene și astfel acceptă, oricât de reticent, politici consistente cu normele respective”, ce diferențiază uneori de preferințele lor actuale.⁷⁰ Se dovedește astfel că asumția raționalității este congruentă în ultimă instanță cu rolul jucat de dimensiunea normativă, care transcende considerațiile egoiste, cu toate că nu este vorba de o puritate inerentă actorilor, ci o consecință nebănuită a unui incremental proces de evoluție a politicii de mediu, aceasta devenind multifacțată odată cu trecerea timpului și din ce în ce mai dificil de contestat de către actorii „prinși” în reglementările ce susțin eșafodajul. Evident, faptul că politica de mediu a trecut printr-un proces de *mainstreaming* – ceea ce se mai poate numi și condiția publicității⁷¹ –, după cum am arătat în secțiunea alocată concluziilor, a contribuit decisiv la această limitare a opțiunilor permise statelor membre – dovedind exact asumțiile instituționalismului istoric, dar dovedesc totodată caracterul *sui generis* al Uniunii Europene, fiind un fel de triumfi al Bermudelor instituțional, prin aceea că nu se mai poate aplica *parlance*-ul realist și neorealism privind caracterul anarhic al sistemului internațional, o consecință nebănuită a unor decizii incrementale ce au dus la rezultate disproporționate de mari comparativ cu mizele inițiale.

Într-adevăr, o astfel de evoluție justifică într-o oarecare măsură, oricât de limitată, aprecierea lui Manners că Uniunea Europeană este o putere normativă, i.e. „schimbă normele, standardele și prescripțiile politicii mondiale”, creând distanță față de așteptările limitate ale stato-centrismului.⁷² Printre principiile promovate de Uniunea Europeană și care au un așa-zis caracter universal aplicabil se numără pacea sustenabilă, libertatea, democrația, drepturile omului, statul de drept, egalitatea, solidaritate asocială, dezvoltarea durabilă și buna guvernanță⁷³. Conform lui Manners, dezvoltarea durabilă este o punte ce stabilește un necesar echilibru între creșterea economică și potențialele repercusiuni asupra mediului înconjurător⁷⁴,

67 John Vogler, „The European Contribution to Global Environmental Governance”, *International Affairs (The Royal Institute of International Affairs 1944-)* 81, no. 4, 2005, 835-836

68 Vogler, „The European Contribution..”, 843

69 Vogler, „The European Contribution..”, 847

70 Frank Schimmelfenning and Daniel Thomas, „Normative institutionalism and EU foreign policy in comparative perspective”, *International Politics* 46, 2009, 492

71 Conform unor considerații din Schimmelfenning and Thomas, „Normative institutionalism..”, 494

72 Ian Manners, „The Normative Ethics of the European Union”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 84, no.1, 2008, 45

73 Manners, „The Normative Ethics..”, 46

74 Manners, „The Normative Ethics..”, 54

potențialul de putere normativă al Uniunii Europene trebuind să țină cont de condiția rezonabilității, definită ca angajarea actorilor implicați într-un dialog susținut, dublat de instituționalizarea unor canale de comunicare și parteneriat între aceștia⁷⁵, fiind așadar vorba de instituționalismul discursiv menționat anterior și care este, după cum afirmă Schimdt, congruent cu cel istoric⁷⁶.

În opinia mea, dimensiunea normativă a politicii de mediu este o consecință nebanuită a unor decizii adoptate de liderii politici la un moment dat, sub anumite constrângeri create de noul suflu ideatic privind astfel de considerații post-materialiste. Dacă Uniunea Europeană este o putere normativă, atunci cu siguranță politica de mediu este domeniul în care acest lucru se vede cel mai clar.

BIBLIOGRAFIE

- BATES, Robert. „Contra Contractarianism: Some Reflections on the New Institutionalism”. *Politics Society* 1988. 16
- BELAND, Daniel and COX, Robert. *Ideas and Politics in Social Science Research*. Forthcoming: Vivien Schmidt, „Give peace a chance: reconciling four (not three) new institutionalisms”
- BIRD, Alexander. „Kuhn, Nominalism and Empiricism”, *Philosophy of Science* 2003, 70, no. 4
- CINI, Michelle Nieves and BORRAGAN Perez-Solorzano (ed.), *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2010: Andrew Jordan and David Benson, „Environmental Policy” (358-373)
- DELLA Porta, Donatella and Keatin, MICHAEL (ed.). *Approaches in the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008: Sven Steinmo, „What is Historical Institutionalism?” (150-178)
- GORE, Tony and WELLS, Peter. „Governance and evaluation: the case of EU regional policy horizontal priorities”, *Evaluation and Program Planning* 2009, 32
- HALL, Peter and TAYLOR, Rosemary. „Political Science and the Three New Institutionalisms”, paper presented at the MPIFG Scientific Advisory Board, May 1996
- IKENBERRY, John. „Institutions and the Politics of the State”. Paper presented for a conference on „New Perspectives on Institutions”, University of Maryland, 1994.
- IMMERGUT, Ellen. „The Theoretical Core of the New Institutionalism”. *Politics Society* 1998 26, no.5
- JORDAN, Andrew (ed.). *Environmental Policy in the European Union. Actors, institutions and processes*. London: Sterling, 2005: Andrew Jordan: „Introduction: EUROPEAN Union Environmental Policy – Actors, Institutions and Policy Processes” (1-19). Philipp Hildebrand: „The European Community’s Environmental Policy: 1957 to 1992: From Incidental Measures to an International Regime? (19-42). Alberta Sbragia: „Institution-building from Below and Above: The European Community in Global Environmental Politics” (201-225)
- LEEMAN, Lucas and MARES, Isabela. „The adoption of proportional representation”, disponibil la http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2061393
- MAHONEY, James and THELEN, Kathleen. *Explaining Institutional Change. Ambiguity, Agency and Power*. New York: Cambridge University Press, 2010: Peter Hall, „Historical Institutionalism in Rationalist and Sociological Perspective” (204-224)
- MANNERS, Ian. „The normative ethics of the European Union”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 2008. 84, no.1
- MCCORMICK, John. *Environmental Policy in the European Union*. Hampshire: Palgrave, 2001
- SCHIMMELFENNING, Frank and Thomas, Daniel. „Normative institutionalism and EU foreign

75 Manners, „The Normative Ethics..”, 58

76 Schmidt, „Give peace a chance”, 26: „Instituționalismul discursiv se poate baza pe asumptiile oricărui dintre celelalte trei instituționalisme”

policy in comparative perspective", *International Politics* 2009 46

STEINMO, Sven and Tolbert, Caroline. „Do Institutions Really Matter? Taxation in Industrialized Democracies" *Comparative Political Studies* 1998, 31

STEINMO, Sven; Thelen, Kathleen and Longstreth, Frank. *Structuring Politics. Historical Institutionalism in Comparative Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992: Sven Steinmo and Kathleen Thelen „Historical Institutionalism in Comparative Politics (1-32)

THELEN, Kathleen. „Historical Institutionalism in Comparative Politics". *Annu. Rev. Polit. Sci.* 2, 1999

Van der HEIJDEN. „Different but equally plausible narratives of policy transformation: A plea for theoretical pluralism". *International Political Science Review* 2012 34. No. 57

VERLOO, Mieke. „Mainstreaming Gender Equality in Europe. A critical frame analysis approach", in *The Greek Review of Social Research*, 2005, 117

VOGLER, John. „The European Contribution to Global Environmental Governance", *International Affairs (The Royal Institute of International Affairs 1944-)*. 2005 81, no. 4

WALLACE, Hellen, Pollack, Mark și Young, Alasdair (ed.). *Elaborarea politicilor în Uniunea Europeană*. București: Editura Institutul European din România, 2011: Mark POLLACK, „Teoretizarea elaborării politicilor UE" (13-37), Andrea Lenschow, „Politica de mediu: Dinamici conflictuale în schimbarea politicilor" (259-279)

WIENER, Antje and Diez, Thomas (ed.). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press, 2009: Mark Pollack: „The new institutionalisms and European Integration" (125-144)

European Commission Website

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_ro.htm,

http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=7194&lang=en&title=European-SMEs-getting-greener%2C-contributing-to-a-resource-efficient-economy

Roma Minority in Romania and its Media Representation

■ GABRIELA CREȚU

[Independent Researcher]

Abstract

The aim of this paper is to put into light main aspects of the relationship between the image of Roma as perceived by the majority of population and its representation in the Romanian press from 1990 until 2006.

The representation of Roma is considered a cause and, in the same time, a consequence of the identity problem of this population as an ethnic group, on one side, and of its social status, on the other side. The situation of Roma in the Romanian society, the modalities of Roma portrayal in press and the factors that influence its representation are addressed in the paper.

Keywords

Group identity; Roma minority; image; media; Romania

After the year 1990, the role and the impact of mass media have often been emphasized in debates regarding violence and discrimination against Roma. Until 2007 when Romania became member of the European Union, the press was considered an active source of stereotypes anti-Roma, the coverage of this minority issues focusing the attention mainly on elements with negative connotation such as violence, crime, illegal activities etc. But is the press indeed responsible for the negative portrayal of Roma group or is just reinforcing a „mirror image” created by ingroup-outgroup perceptions, image that already exists in the public consciousness? The representation of Roma could be considered a cause and, in the same time, a consequence of the identity problem

1 Brofenbrener, U., quoted by Alexis Heraclides, „Socialization to conflict. A case study of the national historical ingroup/outgroup images in the educational system in Greece”, *The Greek Review of Social Research* 38 (Jan.-Apr.1980). The image of a group/nation is „the totality of attributes that a person recognizes when he contemplates that nation or group” - Scott, W. A., „Psychological and Social Correlates of International Images” in Kelman (ed.), *International Behaviour* (Holt-Rinehart and Winston, 1965), 72.

of this population as an ethnic group², on one side, and of its social status, on the other side.

The ethnic identity is, in essence, a past-oriented form of identity, embedded in the cultural heritage of the individual or group. This form of identity contrasts with a sense of belonging linked with citizenship within a political state, or present-oriented affiliations to specific groups demanding professional, occupational or class loyalties³. The difference between the ethnicity claimed by the people themselves and that attributed to them by others is addressed. In either case is very probable that the perception of ethnicity will not rest upon some scientific sociological or anthropological truth, but on subjective interpretation⁴. This subjective position regarding ethnic identity could transform the differences between ethnic groups into source of conflict, as the theories about the nature of conflict reveal.

On the other side, an objective dimension of Roma image could consist in their status as „problem people“, due to economic and educational inequalities among them and the other groups (i.e. Romanians and Hungarians, in particular). The economic variables, associated with the cultural ones, determine an over-representation of Roma in certain socially prescribed roles, which make them „undesirable“⁵ and isolate them at the society's periphery.

For a broader picture of Roma representation has to be highlighted how these visible and objective indicators could easily get transformed into perceptions and thus became stereotypes. Stereotypes are rooted in the web of social relations between groups and „do not derive solely or even mostly from the workings of our cognitive system“⁶. The cognitive differentiation effects associated with categorization let space for „illusory correlation“ and exaggeration of descriptive attributes still further to form the full-blown stereotypes. In shaping the ingroup-outgroup messages there is habitual to perceive „unambiguous, simplified and familiar messages“, which tend to be dichotomized⁷, and media represent one of the main sources of simplified and penetrating messages, making characterizations and pointing out those groups that do not fit the dominant social model. Symbols and stereotypes are useful means of quickly bringing to the audience's collective

2 The „ethnic group“ notion is considered as Weber defines it, referring to „those human groups that entertain a subjective belief in their common descent because of similarities of physical type or of customs or of both, or because of memories of colonisation or migration“ in Montserrat Guiberman, John Rex (eds.), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration* (Polity Press, 1997), 2.

3 G. De Vos, L. Ramanucci-Ross (eds.), *Ethnic Identity. Cultural continuities and Change* (The University of Chicago Press, Chicago & London, 1982), 363.

4 The representation of the identification with an ethnic group can be accomplished through the use of symbols. As Anthony Cohen appreciates „ethnicity has come to be regarded as a mode of action and of representation: it refers to a decision people make to depict themselves or others symbolically as the bearers of a certain cultural identity“ (Montserrat Guiberman, John Rex (eds.), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration* (Polity Press, 1997), 4.

5 „...a group's culturally distinctive behavior patterns or the particular socio-economic circumstances in which it finds itself could provide the seed-bed in which certain stereotypical perceptions about it could readily flourish“ (Rupert Brown, *Prejudice. Its Social Psychology* (Blackwell, Oxford & Cambridge, 1995), 84.

6 Brown, Rupert, *Prejudice. Its Social Psychology* (Blackwell, Oxford & Cambridge, 1995), 86. Stereotypes are defined in *The American Heritage Dictionary* as „conventional, formulaic, and usually oversimplified conception, opinion or belief“ (C.C. Wilson, F. Gutierrez, *Race, Multiculturalism and Media. From Mass to Class Communication* (Sage Publications, 1995), 61.

7 Alexis Heraclides, „Socialization to conflict. A case study of the national historical ingroup/outgroup images in the educational system in Greece“, *The Greek Review of Social Research* 38 (Jan.-Apr.1980): 33.

consciousness a character's anticipated value system and/or behavioural expectations. Usually they are already embedded in audience's assessment system and easily accepted. Besides, the images that correspond with the expectancies of the audience more probably resist change and are easily internalized.

The socialization process and the acceptance of a group membership, as explained by the theories of group dynamics, changes attitudes and behaviour and influence the ingroup-outgroup image. The openness in accepting diversity is limited, conformity and obedience to general tendencies become the common behaviour. The image of Roma group seen by other groups has evolved under the auspices of socio-cultural transmission and inter-groups comparison.

The stereotype is often combined with prejudice and becomes a dangerous instrument for conflict outburst. Stereotyping and frustration-aggression dynamic have received considerable attention in the psychological and sociological literature on inter-group relations⁸. In Milton M. Gordon's analysis on ethnic group relations, the element of stereotyping appear to be rather widespread cognitive inadequacies reinforced by affective tendencies and lack of equal-status between groups⁹. The inter-group relations could degenerate because of variables such as¹⁰: a) frustration-aggression mechanisms in which aggression is easily produced by frustration and directed toward scapegoats; b) felt dissatisfaction phenomena based on mechanism of relative deprivation; c) calculation of success chances, which seems to be exclusively an intellectual or cognitive phenomena, but, in fact, is affected by emotional considerations; d) conflict escalation, the tendency for parties in conflict to react to each other's threats and reprisals by escalating the level of aggression, punishment and revenge.

Within this framework, the paper highlights the main aspects of the relationship between the image of Roma as perceived by the majority of population and its representation in the Romanian press.

Roma in Romania between 1990 and 2006: ethnic or social minority?

According to the 2002 census, in Romania, 535,250 (2.5%) people out of a total population of approximately 22 million identified themselves as Roma (for comparison, Romanians 89.5%, while Hungarians 6.6%). It is widely acknowledged, however, that this figure is inexact; estimates of the actual figure of Roma in Romania range between 1.5-2.0 million¹¹. The disparity between the real number of Roma and the census figures is undoubtedly influenced by the strong anti-Roma prejudice in Romanian society, which discourages Roma from official acknowledging of their identity. Almost ten years later, in 2011, the official figure of Roma population in Romania was 619,000 people out of 19 million (3.2%)¹².

8 For a classic statement see G. W. Allport, *The nature of Prejudice* (Cambridge, Addison-Wesley, 1954).

9 M.M. Gordon, „Theory of Racial and Ethnic Group Relations”, Nathan Glazer, D. P. Moynihan (eds.), *Ethnicity. Theory and Experience* (Harvard University Press, 1975), 97.

10 M.M. Gordon, „Theory of Racial and Ethnic Group Relations”, Nathan Glazer, D. P. Moynihan (eds.), *Ethnicity. Theory and Experience* (Harvard University Press, 1975), 98, n. 9.

11 „State of Impunity” paraphrasing Jean-Pierre Liegeois and Nicolae Gheorghe, „Roma/Gypsies: An European Minority” (London, Minority Rights Group, 1995), www.errc.org, viewed on May 17, 2003.

12 „Recensământul populației și al locuitorilor 2011”, http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2012/02/Comunicat_DATE_PROVIZORII_RPL_2011_.pdf, viewed on May 12, 2003

In the 1990s, the general situation of Roma population does not seem to improve much and in many cases became markedly worse. In Romania, as in other Central and East European countries, Roma had to face difficulties rising from unemployment¹³, deteriorating living conditions, high levels of illiteracy, indirect and direct forms of discrimination, community „skinhead“ and police violence, all of which continue to push Roma further to the margins of society.¹⁴ Despite this general situation, among the Romanians became overspread the image of Roma that became „millionaires“ overnight, image determined by Roma's life style and their disputed trade activities. This phenomenon of invidious comparison, determined by the discrepancy between the traditional image of Roma, „uneducated“ and „undesirable“ and the new image that draws them as enriched people, in a situation of rank disequilibrium¹⁵, facilitated the propagation of discontent among the majority of population. This perception, associated with Roma's cultural and behavioural differences, labelled as „uncivilized“ people, with „non-human“ behaviour¹⁶, thieves and beggars represented an active source of conflict in early 1990s.

In 1991, Human Rights Watch reported that: „Ethnic hatred and violence against Gypsies in Romania has escalated dramatically since the 1989 revolution. During the last 20 months, rarely a month went without another Gypsy village being attacked. Gypsy homes have been burned, their possessions destroyed, they have been chased out of villages and, in certain areas, have not been allowed to return in their homes [...]“¹⁷. In most of the cases Roma represented the scapegoats for mob frustration and dissatisfaction caused by the difficulties of transition.

Conflicts between Roma and Romanians

A short overview of the conflictual situations between Roma and the majority population is useful in order to distinguish the manner in which media mirrored these events. Ian F. Hancock, quoting Cohn, suggests that Roma exist for responding to a need of non-Roma for a marginal „contra-culture“¹⁸ in order to play the scapegoating role for majority's economic and social problems. In Southeast European countries have been identified three types of violence against Roma: community violence, skinhead and other racially motivated attacks and unwarranted police abuse¹⁹. From among these, in Helsinki Watch reports are identifiable two types of violence that could characterize Roma-Romanians relationship during '90s: mob / community violence and police abuse. The mob violence was present in early '90s

13 Between 1990 and 2006, the rate of Romani unemployment in Romania is between 80 and 90% and in some communities even 100%. Regarding the skills level, 80% of Romanian Roma are unskilled and only 16% of skilled workers are skilled in a modern profession („Roma in Romania“, www.errc.org/publications, viewed on May 17, 2003).

14 „Looking at Human Security in a Regional Context – The Situation of Roma and Sinti in the OSCE“, www.osce.org/odihr/cprsi/index.php?s=8c, viewed on May 13, 2003.

15 Jeffrey Z. Rubin, Dean G. Pruitt, Sung H. Kim, *Social Conflict. Escalation, Stalemate and Settlement* (McGraw-Hill Inc., New York, 1994), 19.

16 Isabel Fonseca, *Bury me standing. The Gypsies and their journey* (Alfred A. Knopf, New York, 1995), 166. The author quotes some statements of Romanians about Roma's habitudes: „Even people who work all day do not have horses like theirs“, „Even the smallest Gypsy children are thieving monkeys“, „They are millionaires“, „They beat us when we tell them to get off our land“, „They kept horses up there“ [in the apartments assigned to and destroyed by Gypsies (n.n.)].

17 Human Rights Watch quoted in „State of Impunity“, www.errc.org, viewed on May 15, 2003

18 Ian F. Hancock, „La fonction du mythe tsigane“ in Patrick Williams (ed.), *Tsiganes: Identite, Evolution* (Syros Alternative, 1989).

19 „Looking at Human Security in a Regional Context – The Situation of Roma and Sinti in the OSCE“, www.osce.org/odihr/cprsi/index.php?s=8c, viewed on May 11, 2003

(1990-1995) and consisted in perpetration of violent events especially in villages or small towns (i.e. Bolintin Deal - 1991, Hadareni - 1993, Bacu - 1995) with significant number of Roma inhabitants. The attacks against Roma were often encouraged by the non-intervention of police in defending them. Helsinki Watch reported that „violent attacks against the homes and persons of Gypsies, and the failure of Romanian authorities to provide protection against such violence, are a serious human rights concern”²⁰.

As a result of Targu Mures clash (1990) between Romanians and Hungarians many Roma were singled out for prosecution, even though was acknowledged they played a small role in the violence. The conclusions of Helsinki Watch investigations in this case describe how Roma had been made scapegoats and held responsible for the clashes²¹. In the case of Targu Mures the police had totally failed in anticipating the violence and responding to calls for assistance once the violence was in progress.

Since 1996 until 2000, although mob violence against Roma decreased, it was replaced by systematic police raids on Roma houses, associated with high levels of brutality. What about the legal resolution of abuses, the situation remained unchanged: police officers or individuals accused of ill-treating Roma were rarely charged with a crime. The frequent raids of the police were often justified as necessary for preventing the possible Roma crimes, being based on prejudices regarding Roma' behaviour.

The portrayal of Roma in the Romanian press²²

In the 1990s until the year 2006, when refer to Roma, the journalists invariably tend to exploit the fictitious image of this community, catering to a public familiar with stereotypes about Roma. In general there is a world of difference between Roma' daily reality and the perception that outsiders have about it. Although the information regarding Roma exists, the mythical image of this non-integrated population persists together with stereotypes and „clichés” on the base of anti-thetical approach. In this context, media have their greatest effect when they are used in a manner that reinforces and channels attitudes and opinions that are consistent with the psychological makeup of the person and the social structure of the groups that form the target audience. The influence of media is evident when they reinforce rather than attempt to change the opinions of those in their audience. Thus, the media audience see only a slice of the Roma community, one that do not jar their preconceptions, but reinforce and even legitimize them.

Media's role does not consist only in reinforcing an already existent image about Roma, but it contributes significantly in shaping this image. The technique developed by the mass media in dealing with Roma and others outside the mainstream involve symbols and stereotypes. Because they deal with a wide audience, come to rely on symbols and stereotypes as shorthand ways of communicating through headlines, characters and pictures²³. The symbol was the term that called up a whole set of characteristics ascribed to those associated with the term in the minds of the mass audience. News media rarely covered activities in Roma community, unless, in accordance with media's „surveillance function”, they were perceived

20 Human Rights Watch, *Destroying Ethnic Identity: The Persecution of Gypsies in Romania* (New York: Human Rights Watch, 1991).

21 Human Rights Watch, „Overview of human rights developments”, www.hrw/europe/romania.php, viewed on May 10, 2003

22 The examination of the references to Roma population in the Romanian media concentrates on the period from the year 1990 to the year 2000.

23 Clint C. Wilson, Felix R. Gutierrez, *Multiculturalism and the Media. From mass to class communication* (Sage Publications, 1995), 43.

as a threat to the established order, or, in accordance with the „correlation function“, they were covered during colourful cultural festivals²⁴.

In the 1990s, one overriding factor characterized media representation of Roma: the information was not originated from a Romani source nor involved consultation with Roma themselves. Indeed, most of this news appeared without Roma even being aware of them²⁵. This happened also because, in general, Roma tried to avoid as much as possible the contact with the external world. Although the mythical image created a Roma' ethnic identity which does not reflect Roma' reality, this situation did not provoked Roma reactions until this community started to redefine its identity. In fact, the denial of the fiction has, in many cases, a contrary effect: its repetition reinforce the stereotypes. The stereotypes, once created, remain active and become difficult to convince media to broadcast well documented information regarding Roma. In case the media inform that one Roma family or one person belonging to this group is involved in a crime, whole Roma community living in that area is suspected for crime.

According to the above mentioned arguments, could be considered three lines of approach of Roma subject in media: a) the black chronicle (i.e. crime and violence), which has been pushed from serious journalism into the yellow press; b) the „romantic stream“, a reaction to the lack of proper information and a consequent reliance on literature that present Roma in a biased picture; c) the „realist approach“, whereby the media try to view problems from the point of view of the majority: „It's nice what you say about Roma, but have you tried living next to them?“.

Violence as a leitmotif in characterizing Roma in the 1990s

Generally speaking, the media are quite active in promoting stereotypes and in press articles the Roma people is presented mainly in violent contexts. In 1998, some titles from two national newspapers show this attitude: „A Bloody Settlement of Accounts between Two Gypsies“ (Adevarul, May 20, 1998), „The Trial of Fane Capatana Confrontation between Gypsy Mafias“ (Adevarul, June 24, 1998), „The Gypsies from Cazanesti Fight for the Stolen Aluminium“ (Adevarul, July 13, 1998), „The Fights Between Gypsy Mafias take a Break. The Perpetrators of „Assault from Straulesti“ were Arrested“ (Ziua, July 14, 1998), „Two Groups of Gypsies, Armed with Baseball Bats, Fought in the Zone of Strandul Tineretului“ (Ziua, July 29, 1998).

A study conducted by the Intercultural Institute in Timisoara as art of a project on „the role of the press in harmonizing interethnic relations“, revealed the frequency of the key words in articles about Roma in the main newspapers for the period from May 1995 to April 1996. The most frequent categories had to do with „colour of skin“, „infraction“, „Romani ethnicity“ and „group“²⁶. Another study, realized by the Agency for Press Monitoring „Academia Catavencu“ and the Foundation Romani Criss, revealed the results of monitoring six newspapers (five national and one local), during the period February-August 2000. Roma minority

24 Clint C. Wilson, Felix R. Gutierrez, *Multiculturalism and the Media. From mass to class communication* (Sage Publications, 1995), n. 26. Wilson and Gutierrez, describing the functions of media, take over the classification of the major functions of communication made by Harold Lasswell: 1) **surveillance** of the environment, disclosing threats and opportunities affecting the value position of the community and of the component parts within it; 2) **correlation** of the different parts of society in responding to the environment; 3) **transmission** of the social heritage from one generation to the next.

25 „The Media and the Roma in Contemporary Europe: Facts and Fictions“, Prague, September 1996, www.per-usa.org/media.htm, viewed on May 9, 2003

26 „The Media and the Roma in Contemporary Europe: Facts and Fictions“, Prague, September 1996, www.per-usa.org/media.htm, viewed on May 8, 2003

is protagonist in 41.35% from a total of 343 articles that were analysed. The major part of events described were conflictual, mainly of criminal nature, and almost all the stereotypes used have negative connotation: „Gypsy offender“, „violent Gypsy“, „Gypsy mafia“, „dirty Gypsy“, „illiterates“, „Gypsy law“²⁷. If the stereotype related to Roma's skin colour is mentioned by the first study as one of the most frequent in newspaper's articles during 1995-1996, the second study does not point it out among the most frequent stereotypes in the year 2000. This reveals a change of attitude from racial discrimination to Roma representation as a social problem. But from the results of both studies comes out the persistence of a dominant feature of Roma image, as it is present in the newspapers: aggressiveness.

Part of Roma associations and Roma representatives²⁸ considered that this image reflected by the press was mainly originated in the Romanian Police practice of discriminatory recording and publishing of Roma criminal offenders. The statistics on criminality published by the police and provided to the press in specific cases of criminal offences, are seen as source of anti-Roma hostility among the public opinion²⁹.

But is there true that Roma, as a group, are more inclined to crimes that are non-Roma? The fact that a disproportionate amount of petty crime is committed by Roma does not mean that there is a cause-effect relationship between being a Roma and committing a crime. Yet that is what is implied when it is mentioned that it was a Rom who robbed somebody. Is it Roma who are over-represented on the crime list or is it the unemployed? Is it the case that Roma commit more crimes, or that the police are more likely to arrest someone if is Rom? When audience is informed that a suspect is a Rom, they are being told not only what is perpetrator's ethnicity, but also that the ethnicity is important to the account. This facilitates the connection between Roma and criminality in the minds of auditors.

In a number of cases of anti-Roma violence, members of the majority community justified their behaviour, in part, by the alleged failure of law-enforcement officials to take appropriate steps when members of the Romani community committed illegal acts. This led them to engage in what they called „popular justice“, evicting Roma from their villages, including some who were not accused of any crime. But how media presented these conflicts?

The press coverage of the conflicts between Roma and the Romanians have evolved during years from emphasizing the deficiencies of the judicial system, which failed to punish the allegedly criminal behaviour of Roma, to highlighting the unlawful behaviour of Roma themselves, transforming them in scapegoats. A change is noticeable also in sources of information: if the 1991 incident in Bolintin Deal brought forth a wide variety of articles, many of which largely speculative, later there was greater use of official sources and local documentation. There was an increase in journalists' use of police jargon, sometimes repeating verbatim terms found in the police inspectorate's press releases: „Gypsy, without occupation“, „with (or without) penal antecedents“, „with (or without) legal domicile in locality“, „known criminal“ etc³⁰.

27 „Prezenta populatiei Roma in presa romaneasca“, www.mma.ro/database/romanicroiss.ro, viewed on May 14, 2003

28 „Romania: Roma Ethnicity record in police files“, report drafted by Nicolae Gheorghe, CRISS association, Convention of Roma Association, www.riga.lv/minelres/archive/ and „Images and Issues: Coverage of the Roma in the Mass Media in Romania“, Sinaia, 1997, www.per-usa.org/imgs_iss.htm, viewed on May 16, 2003

29 „Romania: Roma Ethnicity record in police files“, report drafted by Nicolae Gheorghe, CRISS association, Convention of Roma Association, www.riga.lv/minelres/archive/, viewed on May 15, 2003

30 „Images and Issues: Coverage of the Roma in the Mass Media in Romania“, Sinaia, 1997, www.per-usa.org/imgs_iss.htm, viewed on May 7, 2003.

Final remarks

In this paper two main arguments are addressed: the role of ingroup-outgroup relations in shaping a certain perception of Roma image and the importance of media representation for the evolvement of the interethnic relations. The relationship between media and those portrayed by the media influence the attitudes of the other ethnic groups in rapport with Roma. In most of the cases misinformation is determined by the need of the others (the major part of auditors) to have the confirmation of their own beliefs (as individuals and as a group) and this deepens the distance between reality and its perception. The dichotomization in terms of „we“ and „they“, „good“ and „bad“, proliferated by press feeds the social need for identity, and creates or strengthens stereotypes. For responding to this need in many cases the truth about Roma is ignored and this helps the wide spreading of discriminatory views. The Roma identity is based traditionally on myths that presented them on a romantic manner, leaving space for speculations about their daily life, speculations, which became part of ingroup-outgroup imagery. These false images, that cannot be easily removed as they are internalized and correspond to an „historical image“ about Roma, make difficult the real communication between Roma and the Romanians. In the 1990s, the syndrome of finding in Roma the scapegoats for unpleasant situations came out of the stereotyped image of Roma, combined with the prejudices about their „aggressive“ character. The situation started to change after the year 2000 due to socialization with problem-solving rather than with the conflict.

REFERENCES

Monographs and articles

- BROWN, Rupert, *Prejudice. Its Psychology*, Blackwell, Oxford & Cambridge, 1995
- Centre for Research of Interethnic Relations and the Ethno-cultural Diversity Centre, *Ethno-barometer: May-June 2000*, Cluj-Napoca, 2000
- DE VOS, George; RAMANUCCI-ROSS, Lola (eds.), *Ethnic Identity. Cultural Continuities and Change*, 2nd edition, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1982
- FONSECA, Isabel, *Bury me standing. The Gypsies and their journey*, Alfred A. Knopf, New York, 1995
- FRASER, Agnus, *The Gypsies*, Blackwell, Oxford UK and Cambridge USA, 1993
- GORDON, Milton M., „Theory of Racial and Ethnic Group Relations“, in Glazer, Nathan & Moynihan, Daniel P. (eds.), *Ethnicity. Theory and Experience*, Harvard University Press, 1975
- GUIBERMAN, Montserrat; Rex, John (eds.), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Polity Press, 1997
- GURR, Ted R., *Minorities at Risk. A Global View of Ethnopolitical Conflicts*, United States Institute of Peace Press, Washington DC, 1995
- HANCOCK, Ian F., „La function du mythe tsigane“, in Patrick Williams (ed.), *Tsiganes: Identite, Evolution*, Syros Alternative, 1989
- HERACLIDES, Alexis, „Socialization to conflict. A case study of the national historical ingroup-outgroup“ images in the educational system of Greece“, *The Greek Review of Social Research* 38, Jan.-Apr. 1980
- HOROWITZ, Donald L., *Ethnic groups in conflict*, University of California Press, 1985
- Human Rights Watch, *Destroying Ethnic Identity: The Persecution of Gypsies in Romania*, New York, 1991
- SIBELY, David, *Outsiders in urban societies*, Oxford, Basil Blackwell, 1981

WILSON, Clint C.; Gutierrez, Felix R., *Multiculturalism and the Media. From mass to class communication*, Sage Publications, 1995

Online sources

Centre for Documentation and Information about Minorities in Southeast Europe, „Roma from Romania”, www.romanothan.ro/romana/paroaarte/docs/rm_d_rn.htm

Human Rights Watch, *Overview of human rights developments*, www.hrw/europe/romania.php

„Images and Issues: Coverage of the Roma in the Mass Media in Romania”, Sinaia, 1997, www.per-usa.org/imgs_iss.htm

„Looking at Human Security in a Regional Context – The Situation of the Roma and Sinti in the OSCE” at www.osce.org/odihr/cprsi/index.php?s=8c

„Prezenta populatiei Roma in presa romaneasca” (“The Presence of Roma Population in Romanian Media”) at www.mma.ro/database/romanicriss.ro

„Recensamantul populatiei si al locuitorilor 2011”, http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2012/02/Comunicat_DATE_PROVIZORII_RPL_2011_.pdf

„Roma in Romania”, www.errc.org/publications/factsheets/romani.shtml

„Romania; Roma Ethnicity Record in Police Files”, www.riga.lv/minelres/archive

„State of Impunity. Human rights Abuse of Roma in Romania”, www.errc.org/publications/reports/romaniaE_2001.doc;

„The Media and the Roma in Contemporary Europe: facts and Fictions”, Prague, September 1996, www.per-usa.org/media.htm.

Brațul armat al partidului-stat: Garda Națională

■ FLORIN GRECU

[„Hyperion“ University of Bucharest]

Abstract

The single party was the militarized political institution of the new authoritarian regime lead by King Carol II by using the armed hand of single organization in the state, The National Guard. The militarization of policy represented the main dimension of the regime and the state architecture revealed the single party capacity to militarize the administrative institutions. The architecture of National Renaissance Front was similar to a military unit, the official attributions of the National Guard consisted in the maintenance of order in the territory, and unofficially regarded the monitoring of members and opposites of the party and regime, by control and surveillance activity. The National Guard was politicized institution of the regime and of the single party which proved its inefficiency because of the subordination of the commandant general to the single party. Militaries lead the single organization as well as the National Guard.

Keywords

militarization; recruitment;
bureaucracy; Single Party; (anti)
propaganda; National Guard

Introducere

Prezentul articol își propune să analizeze, din punct de vedere interdisciplinar, recurgând la referințe de *political science* și la legislația epocii, precum și la documente de arhivă, utilizând metoda comparativă, modul în care s-a fabricat o instituție paramilitară care a servit intereselor partidului-stat, în cadrul unui regim politic monopartidist. Studiul prezintă arhitectura Gărzii Naționale, precum și relațiile dintre Frontul Renașterii Naționale și aceasta. Pe de o parte, vor fi analizate în mod critic, misiunile unițăților de Gardă, prin trimiterea la documente de arhivă, fapt care va demonstra că Garda Națională dispunea de un Serviciu de Informații și Propagandă, adică, după cum vom vedea, făcea poliție politică. Pe de altă parte, studiul mai analizează incompatibilitățile dintre FRN și Gardă, precum și „criteriile” de selecție ale celor care intenționau să se înscrie în organizația politică unică, printr-un studiu de caz cu privire la recrutarea și numirea elementelor tinere în structurile de conducere ale FRN.

Ce a fost Garda Națională pentru partidul unic? De ce regimurile autoritare dispun de astfel de instrumente militare care servesc intereselor politice? Aceasta sunt interogațiile la care voi încerca să răspund și anume că regimul monarhiei autoritare și-a fabricat instituții pe care, ulterior, le-a politizat

cu scopul de a controla întreg aparatul de stat și de partid. Răspândirea ideologiei regimului reprezenta misiunea partidului unic și a instrumentelor cu care a fost înzestrată: Garda Națională. Partidul unic, în special Garda Națională și astfel s-a creat un regim politic arbitrar, prin politizarea excesivă a birocrăției partidului-stat. Valențele militariste ale organizației unice au definit partidul și regimul ca pe unul care a avut sprijinul armatei.

Militarizarea politicului

Instrumentul politic și armat al Frontului Renașterii Naționale a fost Garda Națională a partidului unic monarhic. Despre Garda Națională se poate afirma că s-a dorit a fi un substitut al Gărzii de Fier. Denumirea, aproape identică, relevă această axiomă. Prin fabricarea Gărzii Naționale, soldatul nu și-a mai îndeplinit misiunea de ostaș, ci a îmbrățișat misiunea sarcinilor politice cu care a fost înzestrat de noul regim. Referința teoretică a lui Armin Heinen, și anume că „regimurile autoritare necesită sprijinul armatei, iar dictatura regală românească nu a făcut excepție”¹, se vrea a fi demonstrată prin dezvoltarea noțiunii militarizării instituțiilor statului, prin prezența generalilor în structurile de conducere ale partidului unic. Prefecții și primarii erau colonei și generali activi sau în retragere ai armatei române, puși sau numiți în funcții prin decret regal. Politizarea instituției Gărzii se va realiza prin intermediul funcționarilor și ideologiei frontiste. În epocă se spunea că „Garda nu era o organizație după modelul întrebuintat de partidele politice în care totul se reducea la asmuțirea unor oameni împotriva altor oameni”². Aluzia făcea trimitere la haosul politic instaurat de pluralitatea organizațiilor politice, adică la decadența democrației, parlamentarismului și politicianismului.

Apariția militarilor, în politică și în aparatul de stat, denotă existența unui regim politic lipsit de legitimitate pe care monarhia autoritară nu o putea administra decât prin recurs la forță armată. Fiind organizați și disciplinați în plan ierarhic, dotați cu spirit corporativ și cazon, promovând o comunicare reciprocă și dispunând de forța armelor, militarii reprezintă, deseori, cea mai puternică structură a societății. Intervenția militară apare justificată ca fiind întreprinsă în numele interesului și al securității naționale, în scopul evitării dezlănțuirii războiului civil sau în scopul proceselor de modernizare economică și socială³. Forțele armate și partidul unic își protejază, își legitimează și întrepătrund acțiunile, atât sub aspect organizațional, cât și sub cel funcțional, de la propagandă la activități culturale, de la modernizare economică la acțiuni în domeniul legislativ⁴. Fabricarea celei de-a doua forțe armate, paramilitare, a fost reprezentată de apariția organizației auxiliare a FRN-ului, care a fost condusă de elemente ale armatei sau de foste cadre ale corpului ofițeresc, înscrise în partidul unic. Unitățile Gărzii erau conduse de comandanți, numiți dintre membrii FRN, preferați fiind foștii ofițeri activi ai armatei sau cei în rezervă. Astfel, „comandantul Capitalei, comandantii de Ținut și Județ au fost numiți prin decret regal, la propunerea Ministerului de Interne. Toți ceilalți comandanți de plasă, centru orășenesc, comună și sat au fost numiți prin decizia generalului-comandant. Nu oricine putea fi comandant, ci doar aceia care urmau,

1 Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, Ediția a-II-a, (București: Editura Humanitas, 2006), 341-342.

2 „Solemnitatea depunerii jurământului comandanților de ținut ai gărzilor naționale. Cuvântarea lui A. Călinescu”, *Universul*, 4 mai 1939, 11.

3 Domenico Fisichella, *Știința Politică. Probleme, Concepte, Teorii*, trad. din limba italiană și postfață de Victor Muraru, (Iași: Editura Polirom, 2007), 362.

4 Fisichella, *Știința Politică...*, 364.

în prealabil, cu succes, cursurile de comandanți”⁵. Generalul-comandant reprezenta organul de conducere permanentă a Gărzii și, în această calitate, îndeplinea funcția de membru în Consiliul Superior al FRN. Generalul era ajutat în conducerea Gărzii de un Stat Major, numit prin decret regal, dintre foștii ofițeri superiori ai armatei active. Statul Major al Gărzii dispunea de un Serviciu al Propagandei, care avea ca atribuții culegerea informațiilor privitoare la starea de spirit din țară, la problemele de interes obștesc și față de principiile și scopurile FRN, precum și propaganda prin publicații periodice, în legătură cu această organizație⁶.

Regimurile autoritare cu valențe militare, prin ofițeri, controlează actul de guvernare, care este lipsit, în acest fel, de orice ideologie specifică și acționează pe baze prevalent pragmatice, în limitele mentalității birocratice, specifice militarilor și civililor, în prezența unui partid unic, de masă, sponsorizat de putere, care poate fi prezent mai mult cu scopul de a ocupa spațiul politic, pentru a reduce participarea populației la viața politică, decât în scopul unei mobilizări populare, fie chiar controlate⁷. În acest sens, rolul „Gărzilor Naționale a fost acela de a fi chemate să păstreze contactul strâns cu masele populare, având datoria să le îndrume, să le orienteze și să remedieze cu un ceas mai devreme împotriva agitatorilor care cereau oamenilor aderarea la organizații străine, contrare intereselor țării”⁸. Despre rolul Gărzii Naționale s-a exprimat și istoricul Nicolae Iorga, consilier regal, care considera că „Frontul, cu Garda lui națională, este tot ce poate fi mai bun pentru monarhie, iar Coroana trebuie să găsească mobilizare și în alte forțe, decât cea a maselor mobilizate de cine știe ce demagog. Țara a sprijinit prin *Front* Coroana, în primul rând, dar Coroana trebuie să se sprijine pe un Parlament liber”⁹. Atitudinea critică a istoricului Nicolae Iorga, la adresa regimului și partidului condus de regele Carol al II-lea, se observă prin poziția acestuia în legătură cu necesitatea fundamentării regimului, în vederea reînvierii instituției parlamentului și reintroducerea libertăților fundamentale ale cetățenilor, suspendate prin decretul stării de asediu care introducea cenzura¹⁰.

Mobilizarea, pe de parte, poate antrena segmente limitate ale populației, la nivel de elite, ori poate lua un caracter de masă, în cazul în care ea este decisă de populație, anterior mobilizată în cadrul unei situații politice mai competitive, dar lipsită de instituții politice capabile să satisfacă cerințele generate de mobilizare ori să garanteze desfășurarea unor procese stabile de schimbare socială și politică¹¹. Pe de altă parte, populația, agitată din punct de vedere politic, este răcită de regimul autoritar instaurat, inducând uneori cetățenii spre forme de apatie și detașare. Ceea ce regimul îi cere populației este, în fond, să nu se ocupe de politică¹². Domenico Fisichella, analizând regimurile autoritare de mobilizare, ajunge la concluzia că acestor regimuri „le este mai mare tentația de a antrena mulțimile sociale în procesele politice, fără însă ca mobilizarea să ajungă să cuprindă omul în multitudinea dimensiunilor sale: autoritarismelor le este suficientă antrenarea și sprijinul persoanelor ca subiecți politici, în postura lor politică, și nicidecum ca subiecți totali”¹³.

5 „Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Gărzii Naționale”, *Universul*, 26 aprilie 1939, 9, vezi și A.N.I.C. Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 17/1939, ff. 2-3.

6 *Universul*, 26 aprilie 1939, 9.

7 Fisichella, *Știința Politică*, 364.

8 „Depunerea jurământului comandanților de Gărzii FRN din Ținutul Bucegi”, *Universul*, 8 mai (1939):15.

9 Nicolae Iorga, „Desbaterile parlamentare”, Senatul, ședința din 28 iunie 1939, în *Monitorul Oficial*, nr. 9, partea a III-a, București, Imprimeria Centrală, (1939):7.

10 Decretul Regal, Nr. 856, „Instaurarea stării de asediu”, *Monitorul Oficial*, Nr. 34 din 11 februarie (1938): 1-2.

11 Fisichella, *Știința Politică*..., 359.

12 Fisichella, *Știința Politică*..., 359.

13 Fisichella, *Știința Politică*...,368.

Militarii erau cei care coordonau activitatea FRN-ului, având rolul de a supraveghea membrii partidului, în interiorul și în afara organizației politice unice. Scopul era reprezentat de mobilizarea indivizilor în jurul regelui, împotriva legionarismului și propagandei comuniste, care agitau spiritele tineretului și muncitorilor. O altă dimensiune a FRN este reprezentată de faptul că partidul unic era așezat pe baze profesionale, efect al statalismului organic și al ordinii constituționale corporative, reprezentând exprimarea preocupărilor publice și fiind completată cu o Gardă proprie, ca instrument de disciplină și ordine interioară. Astfel, „FRN a reprezentat mijlocul prin care Națiunea și-a exprimat gândurile și a fost rezervorul din care, printr-o selecție severă a elitelor, se vor recruta elementele de conducere ale țării”¹⁴. Rațiunea de existență a Frontului Renașterii Naționale a fost ca, pe de o parte, „membrii Frontului să lămurească masele populare, prin contact direct, să propage actele de guvernământ în legătură cu împrejurările, pe de altă parte, Frontul Renașterii Naționale va fi în stare, prin ramificații tentaculare, să plece urechea la bătăile inimii mulțimii, să culeagă din milioanele de căminuri modeste dorințele și voințele care tind și au dreptul să se facă auzite, aceste milioane de pături trebuie să alcătuiască plămada din care iese apoi, printr-o sinteză înțeleaptă, voința și dorința națiunii”¹⁵. Prin urmare, ideologia oficială a regimului a fost exercitată de guvern asupra populației, prin intermediul membrilor Gărzilor Naționale și a partidului unic și cu ajutorul rezidenților din ținuturi. FRN reprezenta legătura dintre indivizi și elitele locale care aveau ca obiective exercitarea mobilizării sociale prin intermediul ideologiei.

Arhitectura Gărzii Naționale

Organele de execuție ale FRN se regăseau în relații de dependență ierarhică, conform articolului 22 din *Regulamentul de organizare a FRN*, adică ierarhia era stabilită pe cele trei categorii de profesii. Cu alte cuvinte, Secretarul General, pentru ocupații intelectuale, avea în subordine numai pe secretarii pentru profesiile intelectuale, fără autoritate asupra celor de la categoria agricultură sau muncă manuală. Pentru Garda Națională, ierarhia era stabilită de art. 10 din *Regulamentul Gărzii Naționale*, care amintea faptul că „în ea nu intrau decât comandanții de unități ai Gărzii”¹⁶. Generalul-Comandant reprezenta organul de conducere permanent al Gărzii. El întruhipa întreaga activitate a Gărzii, potrivit directivelor primite din partea Directoratului Frontului. O dispoziție interesantă este înscrisă în articolul 35, din *Regulamentul Gărzii Naționale*, care prevedea că: „întrebuințarea unităților de Gardă Națională se producea la ordinul Generalului-Comandant, iar în cazuri de vădită urgență și necesitate și la cererea Secretariatului Frontului, la sat, comună și plasă; în această eventualitate, se solicita și aprobarea Secretariatului de județ al FRN”¹⁷. Garda era un organ auxiliar al FRN, iar Generalul-Comandant al Gărzii Naționale îndruma activitatea acesteia, potrivit directivelor primite din partea Directoratului. Misiunile Unităților de Gardă constau în: a) menținerea ordinii cu prilejul manifestațiilor de orice fel ale organizațiilor FRN; b) cooperarea cu organizațiile existente, în vederea pregătirii pentru apărarea pasivă împotriva atacurilor aeriene; c) colaborarea cu Straja Țării și Serviciul Social; d) cooperarea în timp de război cu organele militare, pentru menținerea siguranței, liniștei și execu-

14 „Aniversarea Noii Constituții, Cuvântarea lui A. Călinescu”, *Universul*, 1 martie (1939): 3.

15 „Cuvântarea lui Victor Vălcovici”, *Țara Nouă prin Munca Tuturor, Biblioteca FRN*, (București: Editat de Subsecretariatul de Stat al Propagandei, Imprimeria Statului, (1939): 19.

16 A.N.I.C., Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 151.

17 Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 151.

țarea unui Serviciu de Informații¹⁸. Candidații pentru calitatea de membru al Gărzii trebuiau să îndeplinească următoarele condiții: a) să fie membri ai Frontului; b) să fie valizi; c) să aibă cel puțin vârsta de 23 de ani și cel mult vârsta de 50 de ani; d) să știe a scrie și a citi românește; e) să fi avut întotdeauna o bună purtare în societate¹⁹.

Statul Major al Gărzii Naționale dispunea de un *Serviciu de Informații și Propagandă* care se afla sub îndrumarea *Consilierului Tehnic*. Acest serviciu avea ca principale atribuții colectarea informațiilor de ordin politic care: a) se refereau la activitatea diferiților oameni politici neîncadrați în FRN sau încadrați de formă, ca să-și poată continua activitatea lor de ponegrire sau defăimare a regimului actual, la adăpostul organizației FRN; b) Activitatea viza, în general, orice acțiune politică contrară ideologiei și doctrinei FRN; c) Această sferă de acțiune includea orice curent politic-social, idei sau păreri care circulau în public pe căi ascunse, de la om la om, verbal sau scris; d) Erau vizați, în special, foștii demnitari politici care se simțeau înlăturați de la conducerea FRN sau nu mai aveau nicio întrebuințare și deci nicio sursă de venituri, fiind nemulțumiți cu simpla calitate de membri FRN²⁰. Aceste informații se aduceau la cunoștința Comandantului General și Ținutului care le centraliza pe județe și păstra evidența acestor elemente. De la Comandamentul General al Partidului Națiunii, Serviciul Informații, prin referatul din 5 iulie 1940, pentru executarea dispozițiilor Marelui Stat Major, se poate observa faptul că Cercurile de Studii funcționau în vederea străngerii de informații, pentru existența statului român. Era necesar să se creeze câte un serviciu contrainformativ, camuflat, sub denumirea de *Serviciu de Studii și prevederi*²¹. Comandanții Gărzilor Naționale de județe trebuiau să întreprindă și o acțiune contrainformativă depinzând direct de cei trei delegați²².

Serviciului informații al Gărzii partidului unic

Comandantul Gărzii Naționale de plasă și de comună era un organ în subordinea comandantului de Județ. El cauta informații și le transmitea, în formă brută, comandantului Gărzii Naționale de Județ. Comandantul de plasă și comună nu poseda niciun fel de scripte și nu ținea niciun fel de dosar în această privință. Informațiile recoltate se transmiteau verbal sau prin note informative fără oprirea vreunei copii²³. La capitolul IV-lea din Legea pentru organizarea FRN se amintea despre mijloacele contrainformative. Astfel, metodele militarizate practicate de partidul unic nu erau specifice unei organizații politice, ci unităților militare și poliției politice. Prin urmare, recrutarea agenților informatori acoperiți și rezidenți se făcea dintre membrii Gărzilor Naționale care erau selecționați și care puteau să corespundă cerințelor din toate punctele de vedere, fiind apti a întreprinde o acțiune contrainformativă. Acești agenți rezidenți, acoperiți ca ocupație, comunicau direct cu comandamentul respectiv și puteau fi cunoscuți numai de aceștia. Pentru identificarea lor, comandamentul de județ, putea emite un număr de ordine dintr-un carnet special²⁴. Care erau problemele de urmărit? Acest lucru era specificat în capitolul al V-lea și anume: „contrainformații de ordin politico-social, starea de spirit a populației, activitatea diferiților oameni politici încadrați sau neîncadrați în Partidul Națiunii, acțiuni contrare ideologiei și doctrinei Partidului Națiunii, idei sau păreri care circulă pe căi ascunse, contra, de la om la om, verbal sau scris, informațiuni de ordin polițienesc sau judiciar, acțiuni ce urmăreau răsturnarea ordinii sociale prin

18 Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 151.

19 A.N.I.C., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, Dosar 171/1939, f. 7.

20 A.N.I.C., Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 326.

21 Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 327.

22 Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 327.

23 Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 328.

24 Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 330.

acte de teroare, spionaj, acțiuni subversive, tot ce este contrar siguranței interioare și exterioare a statului”²⁵. Măsurile propuse de Statul Major au constatat în: „acțiuni concentrate cu armata și celelalte autorități administrative, de jandarmerie, poliție, școli bisericești ale țării; propagandă intensă pentru ideologia FRN, prin metode de convingere și întărire a încrederei în noua orânduire a Statului, prin recăștigarea celor care au fost vremelnici abătuți de la calea românismului”²⁶.

Dacă antipropaganda era de competența armatei, ținerea sub control a fostelor partide politice era de competența partidului unic și a guvernului. Elementele care se ocupau de exercitarea controlului erau funcționarii, printre care și rezidentul regal. Din cercetarea documentelor de arhivă a rezultat faptul că rapoartele rezidentului contribuiau la politica guvernamentală. Circulara pe care o trimitea Secretariatul General al FRN către secretari FRN de Ținut și Județ specifica faptul că „în unele județe ale țării se găseau elemente care activase în fostele partide politice și care, în loc să se alăture acțiunii, se izolau de mișcarea FRN, criticând noua mișcare politică”²⁷. Anumiți agenți ai unor grupări politice desființate nu pierdeau prilejul să-și manifeste neîncrederea în FRN. Metoda de a semăna neîncrederea în rândul celor de bună credință (atât la orașe, cât și la sate) trebuia combătută cu toate mijloacele. Românii trebuiau să fie uniți în jurul Tronului și conducătorilor acestui neam. Aveau datoria de a demasca pe semănătorii de știri false; de a afla numele tuturor celor care răspândeau aceste zvonuri dăunătoare unității neamului, aveau obligația de a cunoaște programul FRN, de a răspândii ideologia sa, în vederea formării unui spirit public sănătos²⁸. Raportul către Ministerul de Interne infirmă adevăratul rol jucat de Garda Națională, care nu a fost în stare să-și îndeplinească atribuțiile pentru care a fost înființată. Garda era lipsită de acel dinamism care ar fi trebuit să fie caracteristica principală a acestei organizații. Programul era insuficient de atractiv și a făcut ca membrii Gărzii să fie utilizați mai mult pentru decor la diferite manifestații frontiste, și prea puțin la o activitate reală, impunătoare și atractivă²⁹. Astfel, „membrii au fost autorizați să facă pe agenții de constatare a contravențiilor la legea speculei, argumentează raportul, prin faptul că unitățile erau formate din oameni de peste 50 de ani, care erau obosiți și inapți pentru o activitate care cerea mobilitate, spirit de inițiativă și entuziasm”³⁰. Raportul cerea întocmirea unui program plăcut, căci de el depindea succesul sau insuccesul executării lui. Prin comparație, „din experiența altor țări, s-a putut trage concluzia că atât în mediul rural, cât și în cel urban exercițiile de tir, practicarea de sporturi adecvate situațiilor, servicii de pază, control, siguranță generală, activități culturale și sociale, coruri, fanfare și diferite concursuri de stimulare, prezentau un mai mare interes. La șefători sau consfătuiri, se recomanda să se caute ca toți participanții să aibă rol activ”³¹.

Atribuțiile Gărzii Naționale, ca organ de ordine al FRN, au constatat în cooperarea în timp de război, cu organele militare pentru menținerea siguranței și liniștii publice. Conform noii legi a FRN, Serviciul în Garda Națională era considerat ca fiind o onoare care se încredința numai celor hotărâți să se sacrifice pentru interesele superioare ale țării și pentru Rege³². În cadrul NSDAP, de exemplu, „ordinele erau încredințate doar formațiunilor de elită ale partidului, care erau silite să asculte ordinele Fuhrer-ului și să execute voința conducerii politice a partidului”³³,

25 Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 330.

26 Fond FRN, dosar 2/1939-1940, f. 70.

27 Fond FRN, dosar nr. 2/1939-1940, f. 130.

28 Fond FRN, dosar nr. 2/1939-1940, f. 130.

29 Fond FRN, dosar nr. 23/1940, f. 141.

30 Fond FRN, dosar nr. 23/1940, f. 141.

31 Fond FRN, dosar nr. 23/1940, f. 141.

32 Fond FRN, dosar nr. 1/1939, f. 99.

33 Hannah ARENDT, *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, (București: Editura Humanitas, 2006), 494.

„Selecția” membrilor Gărzii Naționale

Dintr-un raport de activitate al Secretarului din Ținutul Someș pentru toate categoriile: agricultură și muncă manuală, industrie și comerț și ocupații intelectuale putem afla mai multe detalii, în privința relațiilor dintre FRN și Garda Națională, și anume: „comandanții de Gardă nu erau prea bine aleși, că aveau un aer de întâietate și se amestecau în chestiuni la care nu se pricepeau”³⁴. Obiecțiile puneau în lumină faptul că „membrii Gărzilor nu erau recrutați cu destulă grijă dintre persoanele cele mai corecte și dinamice, iar combaterea speculei dădea prilej la semnalaarea de abuzuri interesante din partea angajaților Gărzilor”³⁵. Raportul amintea de nevoia delimitării perfecte a atribuțiilor Gărzilor în rândul cadrelor FRN, pentru ca ele să-și poată îndeplini rolul. Pe de altă parte, dintr-un alt raport al Ținutului Marea din 14 martie 1940, putem afla că „Garda Națională era pusă sub ascultarea președinților locali și era nevoie ca președintele să știe cine merită să fie în Gardă și cine nu, de unde rezulta că președintele confirma tinerii membrii ai Gărzii”³⁶. Raportul, pe de o parte, amintea despre recrutarea în Gardă a oamenilor vârstnici, ieșiți din elementele armatei. Bătrânii puteau fi întrebuințați atât la menținerea ordinii, a siguranței publice, cât și ca mână de lucru. Pe de altă parte, raportul, indica Gărzii faptul că trebuia să-și pună la punct un serviciu de informații, precum și unități de ordine compuse din elemente tinere și sportive care să cunoască boxul și să se instruiască în mijloacele de apărare, pentru a fi apte, la nevoie, să aducă repede la ascultare pe cei cu totul recalitrânți³⁷. Activitatea politică a Frontului Renașterii Naționale se desfășura după metodele și mijloacele armatei, care coordona activitatea membrilor Garzii Naționale, iar membrii brațului armat făceau parte din partidul unic carlist și, în plus, erau plătiți de către organizația politică, ca funcționari de stat și de partid. Militarii conduceau atât partidul unic, cât și Garda Națională.

Agitatorii și bătaușii electorali³⁸ ai partidelor politice desființate, pe de o parte, au fost înlocuiți cu *elementele educate* de către partidul unic spre a asigura ordinea, iar pe de altă parte, selecționarea, recrutarea membrilor Gărzii, nu se realiza pe principii meritocratice, generând astfel corupție, în rândul brațului armat al Frontului. Atribuțiile oficiale ale Gărzii constau în menținerea ordinii în ținuturi, iar cele neoficiale aveau în vedere monitorizarea membrilor și opozanților partidului și regimului. Activitățile de control și supraveghere erau specificate în chiar programul FRN și al Gărzilor Naționale. Supravegherea comuniștilor și legionarilor de către Gărzile Naționale, în colaborare cu Marele Stat Major, viza controlul activității subversive a acestora, prin propaganda derulată împotriva schimbării ordinii statale, monarhice.

Elementul critic adus acestei instituții militarizare a organizației politice unice, din chiar interiorul organizației, a constat în neîndeplinirea programului și atribuțiilor cu care a fost înzestrată Garda Națională. Principala dimensiune a gărzilor regale a fost cea de răspândire a ideologiei FRN, modalitate prin care s-a încercat reformarea spiritului tineretului, în sens frontist, în conformitate cu principiile doctrinare ale Gărzii și partidului unic. Ascensiunea tineretului în funcțiile partidului și ale Gărzii s-a dorit a fi în concordanță cu retorica populistă promovată de regim. Membrii Gărzii erau mai mult decorativi, însă rol de parodie a jucat și Parlamentul corporatist, cât și organizația politică unică, iar noul regim autoritar a reprezentat decorul vechiului regim democratic.

34 Fond FRN, dosar nr. 18/1939, f. 138.

35 Fond FRN, dosar nr. 18/1939, f. 138.

36 Fond FRN, dosar nr. 6/1939-1940, f. 199.

37 Fond FRN, dosar nr. 6/1939-1940, f. 199.

38 Sorin Radu, *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919-1937)*, (Iași: Editura Institutul European, 2004), 216.

Concluzii

Statul a fost cel care controla birocrăția, prin intermediul partidului și Gărzii Naționale, care era populată, în mare parte, cu ofițeri din armata română. Ca și în administrație, construcția partidului unic, cu personal de la stat, se făcea prin numiri și avansări, ca și în perioada funcționării regimului parlamentar democratic, conform rapoartelor studiate. Deși se proclama ca fiind un nou regim, el se comporta ca și cum ar fi fost regimul vechiului sistem. Ideologia oficială a regimului a fost exercitată de guvern asupra populației, prin intermediul membrilor Gărzilor Naționale și partidului unic, dar și cu ajutorul rezidenților din ținuturi. Funcționarea partidului-stat s-a datorat simbiozei dintre elitele militare și cele politice din cadrul partidului unic, reprezentând instrumentul de autoritate în opera de guvernare. FRN nu era doar un instrument de control administrativ, ci mai era și sursă de propagandă, având datoria să desfășoare activități antipropagandistice, împotriva curentelor ideologice ale vremii, în special împotriva mișcării comuniste și legionare, activități care erau de resortul Marelui Stat Major, care obliga pe șefii de județe și de ținuturi să se ocupe de gestionarea acestui pericol de ordin statal.

Garda Națională a fost instituția politizată a regimului și a partidului unic care și-a dovedit ineficiența datorită subordonării generalului comandat față de partid. Militarii conduceau atât partidul unic, cât și Gardă Națională. Studiarea documentelor de arhivă a confirmat faptul că Garda era lipsită de dinamism, iar programul era insuficient de atractiv pentru membrii săi, care erau folosiți mai mult la manifestatii. Accederea tineretului în funcții, în cadrul partidului unic și a Gărzii Naționale, a reprezentat una dintre dezideratele nerealizate ale regimului. Prin intermediul statului, „partidul propaga ideologia cu ajutorul mijloacelor de constrângere, de publicitate și de propagandă”³⁹. Implementarea ideologiei regimului în toate straturile societății reprezenta atributul noilor instituții: Gărzile Naționale, FRN-ului și Cercurilor de Studii. Noile instituții erau ideologizate și au servit instaurării ordinii în țară, prin intermediul organelor coercitive de supraveghere și control.

BIBLIOGRAFIE

Cărți:

ARENDT, Hannah, *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, București, Editura Humanitas, 2006.

ARON Raymond, *Democrație și totalitarism*, traducere de Simona Ceașu, București, Editura All, 2001.

HEINEN Armin, *Legiunea Arhanghelului Mihail, O contribuție la problema fascismului internațional*, traducere de Cornelia Esianu și Delia Esianu, București, Editura Humanitas, 2006.

FISICHELLA Domenico, *Știința Politică, Probleme Concepte, Teorii*, traducere din limba italiană și postfață de Victor Muraru, Iași, Editura Polirom, 2007.

Țara Nouă prin Munca Tuturor, Biblioteca FRN, București, Editat de Subsecretariatul de Stat al Propagandei, Imprimeria Statului, 1939.

Documente de arhivă:

A.N.I.C., Fond FRN, dosar nr. 18/1939

A.N.I.C., Fond FRN, dosar nr. 2/1939-1940

A.N.I.C., Fond FRN, dosar nr. 6/1939-1940

³⁹ Raymond Aron, *Democrație și totalitarism*, traducere de Simona Ceașu, 9 (București: Editura All, 2001), 203.

A.N.I.C., Fond FRN, Dosar nr. 23/1940

A.N.I.C., Fond *FRN*, Dosar nr. 848/1940

A.N.I.C., Fond *FRN*, Dosar nr. 850/1940

A.N.I.C., Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 171/1939

Monitorul Oficial:

Monitorul Oficial, Nr. 34 din 11 februarie 1938.

Monitorul Oficial, nr. 9, partea a III-a, Imprimeria Centrală, București, 1939.

Ziare din epocă:

Universul, nr. 58 din 1 martie 1939.

Universul, nr.111, din 26 aprilie 1939.

Universul, nr. 119 din 4 mai 1939.

Universul, nr.123 din 8 mai 1939.

European Institutional Developments and Evolutions Post-Lisbon Treaty

■ CRISTIAN SORIN DUMITRESCU

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

■ MARCELA MONICA STOICA

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

■ MARIAN POPA

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

The current article aims at analysing the main difficulties the European institutions were confronted to and identifying the axes of urgent reforms of the European construction, which are claimed to be applied, immediately, after the recent parliamentary elections from 25 of May together with the installation of the new decision teams in Brussels. While the first part of the article examine the action of the various European institutions within the new constitutional architecture, the second part will cover some axes needed which could be followed by the Union starting with the new term. In the context of the economic and financial crisis, the first European institutional cycle under the terms of the Lisbon Treaty –2009-2014, became an important challenge for the application of the provisions concerning the functioning of the European institutions. An objective assessment of the ways regarding the practical implementation of the Treaty must take into consideration the negative influence of the economic crisis upon the decisions assumed by the high national and European responsables.

Keywords

Lisbon treaty; European elections; European Parliament; euroskepticism; presidency; leadership; integration

The Functioning of the European Institutions According to the Provisions of the Lisbon Treaty

The adoption of the Lisbon Treaty induced a NEW dynamic, difficult to be anticipated at the moment of its ratification. Therefore, the necessity of a rapid adaptation to severe constraints was hindered by several dysfunctions of the fundamental text. From the start of the new European cycle, two unknown basic issues regarded:

- 1). the duplications between the permanent European Council President and of the EU Council Presidency, dealing with the adoption of the European agenda at short and medium time, and,
- 2). the external action which is accomplished both by the European responsables, above mentioned, and by the President of the European Commission and the High Representative.

We appreciate that the interdependence between the European functions have to take into account the current differences concerning, on one side, the Presidencies of the European Commission and European Parliament, directly emerging from the Euro-parliamentarian elections, and, on the other side, the positions of the President of the European Council and of the High Representative, appointed by the Heads of government and state.

I. The European Commission

The work of a Commission with 27 members (from July 2013 with the accession of Croatia, we have an European Union of 28) continued to be inefficient as before the adoption of the Lisbon Treaty. In this context, many opinions affirmed that the institution which gives the original impetus to the European project is losing speed with a view to the other institutions.¹ Although this trend is not simple to be explained, politicians and experts consider that a profound polarization is the main negative consequence of the Commission's decreased role. This assertion is based on the fact that the founding Treaties conferred upon the European Executive the power to impel the Union, being placed beyond the immediate interests of the Member States. Thus, a Commission working with 6-9 members was capable to initiating a huge volume of European legislation and to representing the European integration in a neutral way.² Notwithstanding, the successive enlargements of the EU led to a non rational repartition of the Commissioners mandates. In order to maintain the classical formula –one member state/one Commissioner or 5 big states - 2 commissioners/the other 10 having one commissioner.

Trying to reach a compromise, the Nice Treaty has limited the number of Commissioners at 18, corresponding to a Union of 27 states. Further, one of the most interesting innovations of the Constitutional Treaty focusing on this issue advanced the proposal of a reduction of the composition of the Commission to maximum 12 – 13 members, complying with its effective areas of action. The aim of this change was to avoiding not only the overlapping between the European policies, but the installation of veritable *feuds* having low interdependence in relation with the interests of the Member States.

It must also be underlined that within the period of the elaboration of the Convention's project, while the *big States* were those pleading in favour of a reduced Commission, the majority of the *small states* considered that their participation at the European institutional process could better guaranteed the existing formula.³ The Lisbon Treaty partially resumed the Convention's proposal in a *rendez-vous clause*⁴ stipulating that, starting with 1 November 2014, the European Commission will consist of member representing two thirds of the number of the Member States, President and High Representative included., on the basis of a equal rotationally system.⁵ Further, after the entry into force of the Lisbon Treaty, although the provision regarding a reduced Commission was less ambitious than it was made by the Constitutional Treaty, the high responsible of the national Member States, concerned in eliminating possible shortages of the Member States (ex. Ireland who initially rejected the Treaty), took the decision to prolongation of the current status of the functioning of the Commission-one State/one Commissioner.⁶

In this way, this decision accepts the *status quo* of an over dimensioned and not adapted Commission, until 2019 or in the case of a Union with 30 members. It is out of question that a reduced Commission could have strengthened the position of its President in the balance of institutional powers, having in mind that the Commission still possesses the „sole right of initiative“ to start the EU lawmaking process.

1 Jean-Yves Bourslinges, *Audition within the European Affairs Committee*, National Assembly, France, 12 December 2012.

2 The Commission of six has 9 members, each of the 3 big states having 2 commissioners.

3 Valéry Giscard d'Estaing, *La cacophonie européenne*, Le Point, 06.06. 2013.

4 Cf. art. I-26, TUE.

5 Cf. art. 17 TUE. This change was taken with a view of a positive outcome of the second Irish referendum on 2 October 2009.

6 Decision of the European Council, 22 May, 2012.

As regards the portfolios' exercise, the Commission Barroso II confronted itself to the same problems devolving from the lack of convergence between the majorities at European and national level given the various electoral cycles, at term or anticipated. The first remark to be made is a duplication of a several expertise fields as a direct result of too many commissioners. For example, the external action of the Commission has been affected by the lack of coherence resulting from the activities of 4 Commissioner acting as High Representative for CFSP (the Common Foreign and Security Policy), Development and Human Aid, Enlargement and Commercial Policy. Duplications were evident with a view the portfolio for aid and answers in crisis situation and the Neighbouring Policy was transferred under the competence of the Commissioner for Enlargement.

The EU Council

According to the Lisbon Treaty, the EU Council gained in transparency while maintaining all the competencies regarding the setting up of the agenda and the achievements of political compromises. The changes of administrative matter has been generated by the functioning of the Council of General Affairs and Council of External Affairs, both replacing the former Council of General Affairs and External Affairs. Consequently, the EU Council Presidencies were the more exposed institutions with a view to the new disposals, because they had the task to put the change in application.⁷

In assessing the functioning of the Council Presidencies, whose main responsibility consists in fixing the agenda of the European summits, we are of the opinion that a lack of coherence prevailed in what could be considered as a Union in search of a political leadership.⁸ We agree with this conclusion if we are comparing the efforts made both by the German Presidency during the first half of 2007 and the French Presidency during the second half of 2008, succeeding in resuming and ratifying the new Treaty, to the results of the several Presidencies exercised by states having less motivation.⁹

Among the main causes, we could find the following:

- 1) Exercise of the EU Council Presidency by a state whose economy is in recession – Spain;
- 2) New members holding the EU Council Presidencies for the first time – Slovenia, Czech Republic, Poland, Lithuania. On one side, there are Member States having no experience in organizing a European agenda and, on the other side, Member States proving to be euroskeptical. At the same time, it was a country more concerned to change its internal constitutional mechanism, at to the limit of the political criteria of the EU, and here we speak about Hungary;
- 3) The Council presidencies were assumed between 2009 – 2012, when the economic crisis reached its highest peak, by states which are not members of the Euro Zone – Czech Republic, Sweden, Hungary, Poland, Denmark. As a particular case, Poland had a performing economy due to an intelligent devaluation of its currency but was less involved in the economic governance and Euro Zone crisis;
- 4) Absence of progress in promoting several internal European strategies, articulated around some political or economic general objectives supposed to be leading to the strengthening of the European cohesion (interconnexion of the infrastructures, the Danube Strategy, Eastern Partnership). As regards the Eastern Partnership, Poland failed to position it as the top priority of its Presidency; Lithuania didn't come to sign under its term the Association Treaty with Ukraine in the prolongation

⁷ Art 9C, TUE

⁸ Arielle Thedrel, La présidence tournante de l'UE en perte d'influence, *Le Monde*, 31/12/2011.

⁹ Arielle Thedrel.

of the Eastern Partnership, which became effective only after the acceleration of the conflicts between Russia and Ukraine. Among the priorities of Polish and Hungarian Presidencies were the achievement of the Schengen space, especially with the problem of the accomplishment of the criteria by Romania and Bulgaria. Both rotational Presidencies couldn't, from a firm position, negotiate with the founding states – France, Germany or Netherlands, which show the limited powers they dispose thereupon;

5) Some Presidencies have privileged, some aspects related more to their own priorities, difficult to be treated within a difficult economic period.

Taking into account these aspects, it would be easier to understand why the biome Merkel – Sarkozy conducted the Unions' policies, at least until 2012, when Francois Hollande became President of France. As far as the negative effects prevail, it is hard to say if the European framework could be reinvented through a new Convention as it was in 2002/2003.

European Parliament

Under the terms of the Treaty, the European Parliament is the institution which became stronger because it acquired important new powers. In particular, the co-decision has been extended to a substantially larger range of areas¹⁰ and has become co-legislator for most of the European law. Notwithstanding, Parliament continued to work for getting more competences, passing without convulsions over the crisis period.

If we shall take into consideration an intergovernmental issue - the external action of the Union – we observe that EP has pursued to have a major role, beyond it has received through the Lisbon Treaty. In this sense, it must be mentioned its firm preoccupation to exert a control upon the European Service for External Action (ESEA).¹¹

Thus, along the period 2009 – 2010, among the objectives of the EP was present the search of a compromise regarding the functioning of this structure. An agreement was, finally, achieved after some important concessions from the part of each Commission, Spanish Council Presidency and High Representative. The debates within the EP claimed a strengthened overview and democratic responsibilities exercise. In accordance with the compromise, European Parliament will have a say over the European funds for third countries and will control the budget of the ESEA.¹² As a direct effect of the right to exercise a politically control over the CFSP, the EP has also get the right to proceed to the hearing of the EU ambassadors, after their appointment. When the High Representative could not be present at a plenary session of the Parliament, she/he could be replaced by a commissioner or a national Foreign Affairs Commissioner (or Minister, as it's called, usually in the Membr States).

European Council

After the significant changes introduced by the Lisbon Treaty, the European Council has become an European institution, *de jure* and not only *de facto*. The creation of a full-time European Council President is considered to be one the most major changes of the reformed Treaty.¹³ As regards the job description of the

¹⁰ Agriculture, Fisheries, energy, Transport, Structural funds. French Senate, EA Committee, Communication on the European Parliament and the institutional balance within the Unioni, 17 November, 2010.

¹¹ French Senate, *idem*.

¹² Elmar Brok, European Parliament, Report on the functioning of the European External Service, adopted on 22 October, 2009.

¹³ Cf. Art. 9 B, TUE.

permanent President, we remind that, within the European Convention debates, two opinions confronted: Executive President, similar to the French institutional pattern and, secondly, Chairman, conforming to the classical Parliamentary British system. Having in mind the permanent taunt esteeming that the Union has not a real political force, it would have been adequate that this new position could confer more coherence and clarity to the European action.

Generally, all through the last European term, the institutional framework has extended the same propensities observed over the last two decades: the taking over by the European Council of the Commission's integration role. Consequently, the main challenging issues have been settled due to the involvement of the European Council. The launching of the European semester and of the Pact on the Euro Plus were the most possible adequate answers trying to guide the surveillance and budgetary reform. The European Council's role was decisive in order to save the Euro Zone; it is true, always, in the last moment. In order to accelerate the necessary steps, the European Council decided to sit in supplementary meetings which held the European agenda all over the last 5 years.¹⁴

Nevertheless, an assessment on the role of the first permanent President has to conclude that he was, at least, equivocal. Even though at the beginning of his mandate, Herman Van Rompuy was aware of the need that Europe should stress on the political decisions, with a systematic approach to the sensitive topics, in order to deliver a clear and coherent message for the public opinion, his term didn't meet all expectations. While he firmly acted and succeeding in setting up a task force concerning the economic governance, Van Rompuy seemed to work more as a General secretary and not as top voice of the Union.

The lack of visibility of the political Europe

In installing a High Representative for CFSP, the Lisbon Treaty has conferred upon him strengthened competencies – vice-president of the Commission and President of the General Affairs Council in view to have a significant impact on the way EU formulates and implements its external policies. Therefore, it was presumed a change in the way Member States interact with the High Representative and contribute to EU policy – making in this area. Instead of allowing more flexibility to this function, the Heads of state and government preferred to appoint an honest person having no diplomatic experience. This person is a former commissioner, Catherine Ashton who finally achieved her tasks with less visibility than expected. Obviously, her charge was much complex since the EU still lacks an effective external and security policy, based upon a qualified majority vote, as it was proposed by the Franco - German contribution at the European Convention.¹⁵

In the field of defence, Europe has proved to be as inactive as 15 years ago by the time of the Balkans crisis, being unsuccessful to formulate a collective answer in the case of the Libyan crisis.¹⁶ This partial abandon of its security and defence objectives is more dramatic even though the Lisbon Treaty has introduced the arrangements in this scope. The main challenge for EU lies with its incapacity to rapid deploying the battle group as support of its missions. To this aim, Europe needs concrete achievements to regain in credibility on the international scene.

¹⁴ The Stability Pact reform, the 6 legislative package and the Surveillance, coordination and governance Treaty are major interventions of the European Council.

¹⁵ European Convention, French-German Contribution on the external action of the Union, 15 January 2003.

¹⁶ Nicolas Baverez, „L'Europe orpheline“, *Le Point*, 01/05/2014.

II. Short Time Challenges

The application of the Lisbon Treaty in an economic crisis period, significantly, raised citizens' interrogations with respect to the functioning of the European institutions. If, in normal conditions, the people's interest towards the decision-making mechanism in Brussels regarded general aspects, at present, the effective measures taken by the EU became much more important for the public opinions. Therefore, a comparative perception between the European institutional coordination and their transposition at national level must converge in relation with a reformed dynamic.¹⁷

Five years since the entry into force of the Lisbon Treaty, it is difficult submit a definite answer regarding the effects on the balance of influence between the various EU institutions, the general impression being that of a recess of the general interest.

There is a danger that within the reformed institutional framework, the Commission couldn't fulfil its founding role.

At what extent will the results of the last European elections influence upon the repartition of the positions of Presidents of the Commission and European Parliament as the Treaty of Lisbon stipulates? As it is acknowledged, the Treaty states that the EU Council will proceed to the nomination of the President of the Commission on the basis of the European elections.¹⁸ At its turn, the European Parliament should decide if it agrees or not with this candidate. One consequence emerging from the Treaty, mandatory, is true, only in practice, is that the party who won the elections has to propose the Commission President. Notwithstanding, the European Council will locking for preserving their former practices, by continuing to nominate him in accordance with political negotiations.¹⁹ Even the practical arrangements of the Treaty provisions are not very clear, it is hard to believe that the European Council will try to go round without a solid motivation. Moreover, federalists argue that not electing an Executive with real powers represent the main reason ordinary Europeans do not identify with the Parliament. It is hard to believe that a European responsible could have an effective role without a strong domestic experience in the matter.

The main challenge this institution is currently facing results from the acceptance of its representativeness based on degressive proportionality. Referring to the representativeness of the EP, the European Council called²⁰ for the completion in 2017 of the review of the repartitions of the EP mandates by demographic evolutions and number of Member States.

During the 5-year term, the EP's role as representative of European opinions may coincide or not with the ruling majority in the Member States. Considering the fact that in the Member States, local or national elections are conducted under schedules different than the European one, the issue of the legitimacy of decisions taken in Brussels at national level becomes, in the context of economic crisis, extremely sensitive. Likewise, if until now, assuming the EP political projects implied an agreement between the MEPs of the left and those of the right, the assertion of a strong Eurosceptic movement will require a different strategy from 2014²¹.

The election of the EPs President, results from a political arrangement between the EPP and the PES, completed through two mandates for 2 and a half years

17 Nicolas Baverez, „L'Europe“.

18 Art. 17 UE

19 Jean-Louis Sauron, Atlantico Read more at <http://www.atlantico.fr/decryptage/europe-face-au-casse-tete-renouvellement-ensemble-dirigeants-jean-luc-sauron-947200.html#hod4m1X9lrGUDZJ.99>

20 European Councils Decision from 23.06.2013

21 Alain Franco, L'extreme droite peut-elle bloquer l'Europe? Le Point, 15 May 2014

by two successive presidents nominated by the two political groups. The need for compliance with the new provisions of the Treaty, according to which two main positions (President of the Commission and High Representative) shall be exercised for a period of five years, may also lead to the abandonment of this practice, which does not correspond to an increased need for transparency²².

In view of the European elections in 2019, it would be welcomed to review an idea expressed by the European Convention that could be beneficial for the re-launch of Europe - permanent presidential elections based on universal suffrage by citizens, or, at least, in a first stage by European and national parliamentarians. This could give an increased visibility to the Union, proposing, after the model used by most federal states, a legitimated President.²³

In the extension of this idea, the President of the Commission, together with the whole College would be appointed by the European Parliament. Such initiatives may lead to a more credible Union that finds itself in a pronounced drift.²⁴

Conclusions

The constraints of the last institutional cycle emphasize the deadlock of Union. More than in other period of the European construction, the one which just ended seemed to be dominated by the intergovernmental logic, European leaders taking over in Brussels engagements difficult to be put in practice at home. Also, the lack of coordination between the leading couple of the Union, the President of the Commission, and the President of the European Council was manifest. In the next period, it would be difficult to have French-German driving force to give orientation to the Union.

Further to the European elections, the current absence of an agreement between the European leaders is subjects of concern. One of the bigger lessons after these elections is that an ever-increasing role of the EP does not seem to be increasing legitimacy. Instead of positive arrangements, this might be the beginning of the return of the nation states and their role in the EU. The European leadership has to work in the direction of a less technocratic Commission which, jointly with the European Parliament, should reformulate an identity on common values and projects, focusing on a transparent set of priorities for the next five years.

In this sense, the new persons in charge in Brussels should be as competent as possible and not the result of a shadowed negotiations.²⁵

As it is known, at the start of the 2014 euroelections, the main political family parties appointed and launched their candidates: Martin Schulz, from Party of European Socialists (PES) and Jean -Claude Juncker, from European People's Party (EPP). From 751 seats in the European Parliament, according with the Lisbon Treaty, the European Populars gained 221 manadates and the European Socialists 191.²⁶

In spite of tough negotiations, more or less transparently, finally, the provision from Lisbon Treaty regarding the respect of the results of the European elections, that is the political configuration, is found in electing as President of the European Commission of a representative proposed by EPP. Jean-Claude Juncker,

22 Jean-Luc Sauron, <http://www.atlantico.fr/decryptage/europe-face-au-casse-tete-renouveau-ensemble-dirigeants-jean-luc-sauron-947200.html#hod4m1X9lrGUDZJ.992>

23 Corinne Delay, *Les élections européennes 2014: un scrutin aux multiples enjeux*, www.robert-scumann.eu

24 Pierre – Henri Reymond, Rapport d'information sur les perspectives de l'Union européenne, nr. 407, Senat français, 26 fevrier 2014.

25 Anne Bauer, „Les dossiers urgents de l'Europe”, *Les Echos*, 22 mai 2014.

26 <http://www.euractiv.com/sections/eu-elections-2014/voter-participation>

the first permanent President of the Eurogroup from 2005 to 2013, was nominated, on 27 June, officially, by the European Council, for the position of President of the European Commission. The European leadership is completed with Martin Schultz as president of the European Parliament, starting with July.

Therefore, we can conclude that the process to decide on and adopt the innovations of the Lisbon Treaty was already characterized by what the reform intends to accomplish such as joint leadership and partly enforcing compliance through clearly emphasising the will of the majority.

BIBLIOGRAPHY

Bauer, Anne, „Les dossiers urgents de l'Europe », *Les Echos*, 22 mai 2014.

Baverez, Nicolas, „L'Europe orpheline », *Le Point*, 01/05/20142.

Deloy, Corinne, „Les élections européennes 2014:un scrutin aux multiples enjeux”, www.robert-scumann.eu.

D'Estaing, Valéry Giscard, « La cacophonie européenne », *Le Point*, 06.06. 2013.

Franco, Alain, „L'extrême droite peut-elle bloquer l'Europe?” *Le Point*, 15 mai 2014.

Reymond, Pierre – Henri, « Rapport d'information sur les perspectives de l'Union européenne », nr. 407, *Senat français*, 26 février 2014.

Sauron, Jean – Luc <http://www.atlantico.fr/decryptage/europe-face-au-casse-tete-renouveau-ensemble-dirigeants-jean-luc-sauron-947200.html#hod4m1IX9lrGUDZJ.99>

French Senate, Meeting of the EU Affairs Committee, 16 February, 2010, pp. 3-4.

French Senate, Committee for EU Affairs, Communication – European Parliament and the institutional balance within the Union, 17 November 2010.

Thedrel, Arielle, La présidence tournante de l'UE en perte d'influence, *Le Monde*, 31/12/2011.

<http://www.euractiv.com/sections/eu-elections-2014/voter-participation>

Reforma sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești din România, în contextul integrării europene

■ NICOLAE ELVIS CIOABĂ

[University of Bucharest]

Abstract

The Superior Council of Magistracy represent a cornerstone of the Romanian court management system. This responsibility is partly shared with the Ministry of Justice. The reform of the court management system in Romania has been and still is disputable, the main actors being on one hand the magistrates and on the other the Ministry of Justice. While observing this „dispute” we may discover a third actor, namely the European Union, who has entered scene in the context of Romania’s European integration. This research is looking to plausibly explain which was the part played by the EU and how did it influence the above mentioned reform, with special emphasis on the Superior Council of Magistracy.

Keywords

reform of the judicial system;
Superior Council of Magistracy; justice
independence; European Union;
management system; EU integration;
composition of CSM

În societățile contemporane, justiția¹ este o funcție fundamentală a statului, iar funcționarea și gestionarea acesteia reprezintă atribute ale Consiliului Superior al Magistraturii (CSM) în vederea garantării independenței justiției. Gestionarea instanțelor judecătorești din România implică doar sfera organizatorică a activității, nu și pe cea care ține de îndeplinirea actului de justiție. Prin urmare, dimensiunea analizei noastre va reflecta doar reforma sistemului de gestionare dintr-o perspectivă funcțională.

Cel mai important organ al sistemului de gestionare a instanțelor de judecată românești este, în prezent, CSM. Atribuții ale gestionării instanțelor de judecată îi revin și Ministerului Justiției.²

¹ Noțiunea de „justiție” este susceptibilă de două accepțiuni: în primul rând justiția este o funcție, funcția de a judeca prin aplicarea legii. Aceasta funcție aparține exclusiv statului. În al doilea rând prin justiție se înțelege ansamblul organelor competente să pună în mișcare funcția de a judeca. Din această perspectivă, justiția este un serviciu public al statului. L. Cadieț, *Découvrir la justice*, (Paris: Dalloz, 1997), 13-42

² De exemplul, Ministerul Justiției și-a păstrat un rol important în ceea ce privește realizarea unei strategii naționale pentru justiție, asigurarea mijloacelor logistice pentru funcționarea instanțelor și parchetelor, gestionarea begetului justiției, etc. Ministerul Justiției are calitatea de ordonator principal de credite. În materia administrării bugetelor instanțelor judecătorești a se vedea prevederile cuprinse în articolele 131 - 136 din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară.

Problematika sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești a reprezentat, și încă reprezintă, o reală „dispută”³ dintre cei care își revendică dreptul de autogestionare a instanțelor judecătorești (în spetă judecătorii) și Ministerul Justiției care nu dorește să facă prea multe concesii cu privire la atribuțiile sale tradiționale. În contextul disputei dintre cei doi actori (CSM și Ministerul Justiției), un al treilea își face apariția în procesul aderării europene a României, respectiv Uniunea Europeană. Astfel, perspectivele de reformă a justiției românești s-au născut dintr-o triplă viziune: o viziune europeană (exprimată de Comisia Europeană prin Rapoartele de țară și prin Rapoartele privind progresele realizate de România în cadrul *Mecanismului de Cooperare și Verificare*⁴), una internă sistemului (a judecătorilor români) și o a treia susținută de Ministerul Justiției. Care au fost principalele modificări aduse sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești în perioada aderării României la Uniunea Europeană? În ce măsură integrarea României în Uniunea Europeană a influențat procesul de reformă a sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești? Studiu de caz efectuat în prezenta lucrare vizează reforma CSM în contextul integrării europene.⁵ Analiza noastră se va focaliza doar pe evoluția Consiliului de la reparația sa, în anul 1991, și până în prezent. Printr-o analiză diacronică a principalelor modificări aduse, putem afirma că au existat trei valuri de reformă ale sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești în România. Primul val, cel incipient, coincide cu adoptarea Constituției în anul 1991 și a legilor de organizare judecătorească. Cel de-al doilea val este marcat de revizuirea Constituției în anul 2003 și de adoptarea Pachetului de legii judiciare⁶ din anul 2004. Și, nu în cele din urmă, cel de-al treilea val, care începe să prindă contur, este reprezentat de cele două proiecte recente⁷ de revizuire a Constituției. Uniunea Europeană a exercitat și încă exercită o influență fără precedent asupra proceselor de reformă a sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești.⁸

Alegerea acestei teme are la bază atât motive empirice cât și teoretice, dar și rolul pe care justiția îl are în cadrul unei societăți democratice. Importanța acestui domeniu este certificată și de Uniunea Europeană care a decis să continue

3 Cu titlul de exemplu, un motiv al disputei dintre CSM și Ministerul Justiției este considerat a fi gestionarea bugetului instanțelor judecătorești. Potrivit art. 136 din Legea nr. 304/2004, începând cu data de 1 ianuarie 2008, atribuțiile Ministerului Justiției referitoare la gestionarea bugetului instanțelor judecătorești trebuiau să fie preluate de Înalta Curte de Casație și Justiție. Această măsură a fost amânată, în nenumărate rânduri, prin ordonanțe de urgență, de Guvernul României, astfel încât ea nu se aplică nici astăzi. Guvernul a apreciat că Instanța Supremă nu dispune încă de capacitatea tehnică, materială și de resurse umane necesare pentru a asigura această funcție. În acest context al amânării transferului de atribuții privind gestionarea bugetului instanțelor judecătorești de către Curtea Supremă, CSM a sesizat Curtea Constituțională în baza art. 146 lit. e) din Constituție, motivând că prin subfinanțarea sistemului judiciar se aduce atingere independenței justiției. Curtea Constituțională prin DCC nr. 901/2009 a decis că *independența financiară a justiției nu este determinată de existența unui anume titular însărcinat cu gestionarea bugetelor, ci de existența în sine a unei alocații bugetare suficiente pentru a asigura buna funcționare a instanțelor*. Pentru mai multe detalii, a se vedea, Traian-Cornel Briciu, *Instituții judiciare*, (București: C.H. Beck, 2012), 37-39.

4 MCV a fost instituit prin Decizia Comisiei Europene 2006/929/CE din 13 decembrie 2006 (JOUE L 354 din 14 decembrie 2006, p. 56)

5 Sistemul de gestionare a instanțelor judecătorești din România implică CSM, președinții instanțelor judecătorești și Ministerul Justiției.

6 Este vorba despre: Legea nr. 304/2004 privind organizarea judecătorească, Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, Legea nr. 317/2004 privind CSM. La acestea adăugăm și Legea 247/2005 privind reforma în domeniul justiției.

7 Este vorba despre proiectul de revizuire a Constituției elaborat de Comisia prezidențială în 2011 și despre actualul proiect de revizuire, aflat în dezbatere publică.

8 Mecanismele și instrumentele de influență ale UE sunt considerate a fi: programele de twinning, rapoartele de țară, MCV, finanțarea prin fonduri europene, etc.

monitorizarea procesului de reformă a sistemului judecătoresc din România. Noi vom cerceta conținutul reformelor aduse sistemului nostru în discuție, identificând dacă acesta a evoluat sau nu, în cele trei etape ale reformei.

Din punct de vedere metodologic, într-o primă fază am analizat legislația și literatura de specialitate în vederea identificării principalelor noutăți aduse de cele trei valuri ale reformei sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești. Cea de a doua fază de lucru a acestei lucrări a constat în identificarea principalelor mențiuni făcute de Comisia Europeană în Rapoartele de țară și în Rapoartele de după aderare (MCV) cu privire la reforma sistemului în discuție.

Pe baza întrebărilor cercetării și a ipotezelor formulate, mai sus, cele două variabile de lucru sunt: variabila independentă reprezentată de instrumentele de preaderare ale Uniunii Europene în privința promovării unei reforme a sistemului de gestionare care să asigure independența justiției în România. Variabila dependentă este considerată a fi procesul de reformă a sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești din România, în speta reforma CSM. Pe baza celor afirmate, obiectivul principal al acestei lucrări este acela de a analiza modalitatea în care procesul de aderare a României la Uniunea Europeană a influențat reforma sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești.

I.Reconstrucția sistemului de gestionare a instanțelor judecătorești la începutul anilor '90

Schimbarea regimului politic la sfârșitul anului 1989 în România a antrenat o serie de reforme (sociale, economice, instituționale, etc.) la nivelul societății românești, printre care, cea mai importantă, considerăm noi, reforma sistemului de justiție. Reforma justiției a implicat, pentru început, adoptarea unei Constituții democratice în anul 1991, a Legii nr. 92/1992 privind organizarea sistemului judecătoresc și a Legii nr. 59/1993 pentru modificarea Codului de Procedură Civilă.⁹

După cum se poate vedea, din enumerarea de mai sus, primul pas, și cel mai important, al reformelor l-a constituit adoptarea Constituției¹⁰ în anul 1991, act fundamental care a pus bazele unei organizării instituționale, democratice, bazate pe valorile și principiile statului de drept. Acest val de reformă a readus în ansamblul instituțional al României, CSM.¹¹ De asemenea, prin Legea nr. 59/1993 pentru modificarea Codului de procedură civilă a fost reintrodusă calea de atac a apelului¹², tradițională sistemului procedural român, existentă în perioada precedentă regimului comunist, fiind astfel reînființate, după o absență de aproximativ patru decenii, Curțile de Apel.¹³

Tezele pentru Constituția din 1991 au susținut două idei cu privire la CSM. Prima dintre acestea se referea la un CSM compus din magistrați deputați și senatori iar cea de a doua idee susținea ca lucrările Consiliului să fie prezidate de Ministrul Justiției.¹⁴ Doar ce de a doua idee a fost consacrată în Constituția din 1991. Așadar,

9 Viorel-Mihai Ciobanu, „Câteva reflecții cu privire la reforma justiției în România.” *Dreptul*, 2 (2006): 17.

10 Constituția României a fost adoptată în sesiunea Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991, a fost publicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 233 din 21 noiembrie 1991 și a intrat în vigoare în urma aprobării ei prin Referendumul național din 8 decembrie 1991.

11 Prin Decretul nr. 132/1949 privind organizarea judecătorească, Consiliul Superior al Magistraturii a fost suprimat.

12 Briciu, *Instituții*, 23

13 Prin Legea de organizare judecătorească nr. 5/1952 au fost desființate Curțile de Apel și implicit calea de atac a apelului.

14 Viorel-Mihai Ciobanu, comentariu la art. 133 din Constituția României, în Ioan Muraru, Elena-Simina Tănăsescu (coord.), *Constituția României. Comentariu pe articole*, (București: C.H. Beck, 2008), 1261.

art. 133 alin. (1) stabilea: CSM propune Președintelui României numirea în funcție a judecătorilor și procurorilor, cu excepția celor stagiați, în condițiile legii. În acest caz, lucrările sunt prezidate, fără drept de vot, de Ministrul Justiției. Alineatul (2) al aceluiași articol prevedea: CSM îndeplinește rolul de consiliu de disciplină al judecătorilor. În acest caz, lucrările sunt prezidate de președintele Curții Supreme de Justiție. De asemenea, potrivit art. 124, alin. (1) din Constituție, promovarea, transferarea și sancționarea judecătorilor erau dispuse numai de CSM, în condițiile legii. Acestea erau principalele atribuții constituționale ale Consiliului. Cât privește componența CSM, acesta era alcătuit, potrivit art. 132 din Constituție, din magistrați aleși, pentru un mandat de 4 ani, de Camera Deputaților și de Senat, în ședință comună. Legea nr. 92/1992 privind organizarea judecătorească reglementa în detaliu atribuțiile și structura Consiliului pornind de la aceste prevederi constituționale.¹⁵

După această primă etapă a reconstrucției sistemului de valori democratice, a definirii raporturilor instituționale și a consacării drepturilor și libertăților cetățenești, cel de al doilea obiectiv al societății românești era aderarea la Uniunea Europeană. Proces care a antrenat un nou val de reforme instituționale la nivelul societății românești. Astfel, la 1 februarie 1993 țara noastră a semnat *Acordul european instituind o asociere între România, pe de o parte și Comunitățile Europene și statele membre ale acestora pe de altă parte*. Acest acord a fost ratificat prin Legea nr. 20/1993 și a intrat în vigoare doi ani mai târziu, în 1995, România dobândind statutul de stat asociat Uniunii Europene. La 22 iunie 1995, România a depus cererea de aderare la Uniunea Europeană. Doi ani mai târziu, în 1997, Consiliul European de la Luxembourg a hotărât acordarea statutului de stat candidat României. Anul 2000 a început cu deschiderea negocierilor de aderare ale României la Uniunea Europeană. Negocierile de aderare au fost încheiate oficial la sfârșitul anului 2004. În martie 2005 România a semnat Tratatul de aderare la Uniunea Europeană, tratat ratificat două luni mai târziu prin Legea nr. 157/2005, iar la 1 ianuarie 2007 România și Bulgaria au intrat în Uniunea Europeană.¹⁶

II. Reforma Consiliului Superior al Magistraturii în contextul aderării României la Uniunea Europeană

După acceptarea cererii de aderare la Uniunea Europeană, statul român a intrat într-un proces de monitorizare cu privire la îndeplinirea criteriilor de aderare¹⁷ în Uniunea Europeană. Negocierile de aderare ale României în Uniunea Europeană au antrenat reforme instituționale importante la nivelul societății românești în vederea alinierii la standardele europene și a favorizării convergenței în cadrul Uniunii. Procesul de aderare a României la Uniunea Europeană a condus la reforme semnificative în domeniul justiției românești ca de exemplu revizuirea Constituției

¹⁵ În anul 2002, CSM număra: 3 judecători de la Curtea Supremă de Justiție, 2 procurori de la Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, 6 judecători de la Curțile de Apel, 3 procurori de la Parchetele de pe lângă Curțile de Apel, 2 judecători de la tribunale și 1 procuror de la Parchetele de pe lângă tribunale.

¹⁶ Augustin Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, Ediția a V-a revăzută și adăugită, (București: Universul Juridic, 2011), 30-31.

¹⁷ Aceste criterii sunt cunoscute drept „criteriile de la Copenhaga”. Ele sunt în număr de trei: *criteriul politic* care presupune existența unui cadru instituțional democratic și stabil, respectarea drepturilor omului și independența justiției. Cel de-al doilea criteriu este *criteriul economic* care constă în existența unei economii funcționale care să facă față presiunilor concurențiale ale pieței interne a UE. Și, cel de-al treilea criteriu se referă la *capacitatea administrativă* de aplicare a acquis-ului comunitar. Acestea pot fi găsite la:

http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/l14536_ro.htm, accesat 07. 03.2014

în 2003 și adoptarea în anul 2004 a unei noi legislații judiciare¹⁸. Acest proces, necesar, de reformă a justiției românești a fost determinat de Uniunea Europeană în perioada de preaderare a României. De reamintit aici, hotărârea Consiliului European de la Copenhaga din 2002 care a amânat intrarea României și Bugariei în Uniunea Europeană pentru data de 01 ianuarie 2007. Impactul acestei decizii a condus imediat la aprobarea prin Hotărârea Guvernului nr. 1052/2003 a *Strategiei de reformă a sistemului judiciar pe anii 2003-2007*. Un alt exemplu al influenței Uniunii Europene în procesul de reformă a justiției românești este condiționarea accederii României la 01 ianuarie 2007 de adoptarea de către Ministerul Justiției a unei strategii clare de reformă a sistemului judiciar până la sfârșitul anului 2005. Astfel, prin Hotărârea Guvernului nr. 232/2005 s-a aprobat *Strategia de reformă a sistemului judiciar pe perioada 2005-2007 și Planul de acțiune pentru implementarea acestei reforme*.¹⁹

Revenind la reforma constituțională a CSM²⁰ făcută prin revizuirea Constituției²¹ în anul 2003, acestui organism i s-au adus importante amendamente. Sediul materiei este reprezentat de normele constituționale referitoare la CSM, și anume: art. 125, alin (2) – cu privire la Statutul judecătorilor, art. 133 – Rolul și structura CSM, și art. 134 – face referire la atribuțiile constituționale ale CSM-ului.

Înainte de a da curs analizei prevederilor constituționale, se impun, pentru început, câteva lămuriri cu privire la natura juridică a Consiliului. Care este natura juridică a CSM? Constituția României poziționează în cuprinsul ei, CSM în capitolul intitulat „Autorității judecătorești”. Tot aceeași Constituție prevede în art. 126, alin (1) că justiția se realizează prin Înalta Curte de Casație și Justiție și prin celelalte instanțe judecătorești stabilite de lege. Articolul 133, alin (1) menționează CSM ca fiind garantul independenței justiției. De aici rezultă următoarele: CSM este un organism de natură constituțională²², (al cărui principal rol este de a asigura independența justiției față de imixtiunile sau presiunile ce ar putea fi facute din sfera celorlalte două puteri în stat), care nu poate fi calificat ca un organ ce aparține puterii judecătorești, deoarece nu înfăptuiește justiția.²³ Potrivit atribuțiilor sale,

18 Este vorba despre: Legea nr. 304/2004 privind organizarea judecătorească, Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, Legea nr. 317/2004 privind CSM. La acestea adăugăm și Legea nr. 247/2005 privind reforma justiției.

19 Pentru o analiză a celor două strategii și a gradului de reflectare a obiectivelor acestora în legile judiciare din 2004 și în Legea nr. 247/2005 privind reforma justiției, a se vedea, Ciobanu, „Câteva reflecții, „ 17-38. În marea lor parte aceste două strategii cuprind mențiunile și recomandările facute de Comisia Europeană, în Rapoartele de Tară, cu privire la reforma sistemului de justiție din România.

Cele două strategii pot fi găsite pe pagina oficială a Ministerului Justiției: <http://www.just.ro/MinisterulJusti%C8%9Biei/Sistemuljudiciarrom%C3%A2n/Strategiina%C8%9Bionalealesistemuljudiciar/tabid/96/Default.aspx>, accesat 08.03.2014

20 Pentru o analiză de drept comparat a consiliilor judiciare din Uniunea Europeană, a se vedea, Ioan Leș, „Examen de drept comparat asupra sistemelor moderne de autoguvernare a magistraturii și cu privire la noile reglementări adoptate de Parlamentul României” *Dreptul*, 11 (2004): 5-32

21 Constituția a fost revizuită în anul 2003 prin Legea nr. 429/2003, lege ce a fost aprobată prin Referendumul național din 18-19 octombrie 2003 și a intrat în vigoare la data de 29 octombrie 2003, data publicării în M. Of. nr. 758 din 29 octombrie 2003 a Hotărârii CCR nr. 3 din 22 octombrie 2003 pentru confirmarea Referendumului național din 18-19 octombrie privind Legea de revizuire a Constituției României.

22 Ioan Leș, *Instituții judiciare contemporane*, (București: C.H.Beck, 2007), 109

23 Mai clară, în acest sens, este DCC nr. 339/1997 din M.Of. nr.170 din 25 iulie 1997 care a spus: „Consiliul Superior al Magistraturii nu face parte din puterea judecătorească, deoarece nu înfăptuiește justiția, ci reprezintă un organism care se interpune între puterea judecătorească și puterea executivă pentru a asigura independența justiției. Aceasta explică de ce a fost reglementat în capitolul referitor la Autoritatea judecătorească.” Pentru mai multe detalii a se vedea, Briciu, *Instituții*, 84; Leș, *Instituții*, 110

dar și a procedurii de alegere a membrilor CSM (cu un accent pe art. 18 din Legea nr. 317/2004), acest organism a fost calificat în doctrina juridică ca fiind o autoritate administrativă autonomă supusă controlului de tutelă din partea Senatului.²⁴ Prin prisma atribuțiilor constituționale dar și a celor dezvoltate de legea organică nr. 317/2004 apreciem următoarele: Consiliul Superior al Magistraturii este un organ independent având o dublă natură juridică: administrativă și jurisdicțională.

Cu privire la organizarea și funcționarea CSM, spre deosebire de prevederile Constituției din 1991, legiuitorul constituant derivat a simțit nevoia să stabilească în detaliu structura Consiliului. Dacă în forma sa inițială, cea din 1991, Constituția stabilea o structură corporatistă a Consiliului format numai din magistrați de carieră, condus de Ministrul Justiției, Legea de revizuire a Constituției a promovat o nouă viziune cu privire la alcătuirea acestuia. Prevederile articolului 133, alin.(2) din Constituție nu mai oferă posibilitatea fixării numărului de membri ai Consiliului printr-o lege organică, ci chiar articolul 133 stabilește un număr de 19 membri pentru Consiliu.²⁵ Astfel, CSM este alcătuit din 19 membri, după cum urmează: 9 judecători și 5 procurori, aleși în adunările generale ale magistraților și validați de Senat; 2 reprezentanți ai societății civile, specialiști în domeniul dreptului, care se bucură de înaltă reputație profesională și morală, aleși de Senat și care participă numai la lucrările în plen ale Consiliului; ministrul Justiției, președintele Înaltei Curții de Casație și Justiție și procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, care sunt membri de drept ai Consiliului. CSM are două secții, una pentru judecători, compusă din cei 9 judecători aleși și alta pentru procurori, formată din cei 5 procurori aleși.

Prin revizuirea Constituției, CSM are o componentă mixtă, nu mai este format exclusiv din magistrați de carieră, așa cum prevedea Constituția din 1991. Includerea în componența CSM a doi reprezentanți ai societății civile a fost apreciată în doctrina juridică ca o soluție progresistă în raport cu reglementarea anterioară, dar nesemnificativă datorită numărului lor redus și a faptului că aceștia participă numai la lucrările în plen ale Consiliului.²⁶ Și noi considerăm că este o soluție decorativă datorită rolului scăzut pe care acești doi reprezentanți ai societății civile îl au în cadrul Consiliului raportat la numărul magistraților de carieră. Mai mult decât atât în anul 2005 a fost modificată Legea nr. 317/2004 privind CSM astfel încât foarte multe atribuții importante ale Plenului au trecut în competența celor două secții ale Consiliului²⁷, în cadrul cărora cei doi membri ai societății civile nu au dreptul să participe.

Modificarea constituțională din 2003 a prevăzut și posibilitatea ca Președintele României să participe la lucrările Consiliului. El prezidează lucrările CSM la care participă. De asemenea, prin revizuirea Constituției, mandatul membrilor CSM a sporit de la 4 ani cât era înainte, la 6 ani, o modificare apreciată în literatura de specialitate pentru că ar pune la adăpost această instituție de ciclul alegerile electorale.²⁸

24 Elena-Simina Tănăsescu, „Reforma Consiliului Superior al Magistraturii între analogia dreptului și nimicuri etice”, *Pandectele Române*, 2 (2011): 25

25 Fără a intra în detalii, în doctrina juridică se consideră că această soluție, îmbrățișată de legiuitorul constituant derivat, oferă un maximum de garanții pentru stabilitatea Consiliului. Pe de altă parte, aceasta poate constitui o piedică în evoluția instituțională a Consiliului raportată la necesitățile viitoare ale societății. A se vedea, Leș, *Instituții*; Briciu, *Instituții*,

26 Ciobanu, *Constituția*, 1263; Briciu, *Instituții*, 89; Leș, *Instituții*, 99. Autorii susțin că datorită atribuțiilor importante pe care le au cele două secții ale Consiliului este imperios necesar ca reprezentanții societății civile să facă parte din acestea pentru a oferi mai multă imparțialitate procedurilor disciplinare.

27 Ca de exemplu: numirea în funcții de conducere a judecătorilor și procurorilor; propunerea către Președintele României de numire în funcție și revocare a președintelui, vicepreședintelui și președinților de secții ai Înaltei Curți, transferul și suspendarea din funcție a judecătorilor și procurorilor, etc.

28 Elena-Simina Tănăsescu, „Revizuirea Constituției”, *Curierul Judiciar*, 10 (2003): 87

Președintele CSM este ales pentru un mandat de 1 an, ce nu poate fi reînnoit, din rândul magistraților prevăzuți la alin. (2), litera a), art. 133 din Constituție. Această dispoziție generoasă poate instala la conducere Consiliului chiar și un procuror care ar coordona un organism al cărui principal rol este de a garanta independența justiției. În doctrina juridică s-a considerat că mandatul președintelui CSM este prea scurt, fapt ce nu ar permite atingerea tuturor obiectivelor asumate de acesta.²⁹ Pe de altă parte se poate considera că durata de 1 an a mandatului președintelui înlătură pericolul luptei interne dintre magistrații aleși cu privire la conducerea Consiliului, astfel încât într-un mandat de 6 ani pot exista 6 președinți și 6 vicepreședinți din cei 14 magistrați de carieră³⁰.

Atribuțiile constituționale³¹ ale CSM sunt: (i) propune Președintelui României numirea în funcție a judecătorilor și a procurorilor, cu excepția celor stagiați, în condițiile legii, (ii) îndeplinește rolul de instanță de judecată, prin secțiile sale, în domeniul răspunderii disciplinare a judecătorilor și procurorilor și (iii) garantează independența justiției.

Câteva precizări se impun cu privire la rolul de instanță de judecată a CSM. În primul rând, atunci când CSM îndeplinește rolul de instanță de judecată, prin secțiile sale, în domeniul răspunderii disciplinare, ministrul Justiției, președintele Înaltei Curții de Casație și Justiție și procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție nu au drept de vot. În al doilea rând, am văzut mai sus că acest organism nu face parte din puterea judecătorească deoarece nu îndeplinește justiția. Articolul 126 alin (1) din Constituție prevede, clar, că justiția se realizează prin Înalta Curte de Casație și Justiție și prin celelalte instanțe judecătorești. În baza acestei prevederi, doctrina juridică califică ca fiind inoportună sintagma „instanță de judecată”³² în cuprinsul articolului 134, alin (3) din Constituție. Aceasta a apreciat că, prin secțiile sale, CSM acționează, mai degrabă, ca o autoritate administrativ-jurisdicțională. În explicarea acestei calificări stă prevederea constituțională potrivit căreia hotărârile Consiliului Superior al Magistraturii în materie disciplinară pot fi atacate direct la Înalta Curte de Casație și Justiție.

Probleme de interpretare a ridicat, la început, și articolul 133, alin. (7) din Constituția României care prevede că hotărârile CSM sunt definitive și irevocabile, adică nu pot fi atacate în justiție, cu excepția celor prevăzute la art. 134, alin. (3), cele în materie disciplinară. Astfel în doctrină³³ s-a ridicat problema dacă nu cumva această prevedere ar aduce atingere accesului liber la justiție, garantat de art. 21 din Constituție. Legea nr. 317/2004 privind CSM, a reglementat prin art. 29, alin. (7) că hotărârile Plenului CSM privind cariera și drepturile judecătorilor și procurorilor pot fi atacate cu recurs la Înalta Curte de Casație și Justiție. Prin această soluție legiuitorul român a permis accesul la justiție pentru hotărârile date de Plenul CSM în probleme care țin de cariera și drepturile magistraților. La prima vedere, putem spune că această soluție este contrară dispozițiilor constituționale. Dar, în această cauză, CCR s-a pronunțat menționând că art. 133, alin (7) din Constituție se referă numai la hotărârile cu caracter juridicțional, iar cele care privesc cariera și drepturile magistraților sunt acte juridice administrative, supuse controlului judecătorec³⁴ În

29 Ciobanu, *Constituția*, 1265

30 Leș, *Instituții*, 91-115

31 Art. 134, alin. (1) și alin. (2), dar și art. 133, alin (1) din Constituția României.

32 De exemplu, profesorul Corneliu-Liviu Popescu consideră mai potrivită sintagma „consiliu de disciplină” din Constituția nerevizuită, în „Funcționarea Consiliului Superior al Magistraturii în ipostaza de instanță de judecată și dreptul la un proces echitabil”, *Dreptul*, 3 (2005): 5-41. Mai nuanțat Ciobanu face o distincție între „instanță de judecată” și „instanță judecătorească”, aceasta din urmă intrând în sfera puterii judecătorești., Ciobanu, *Constituția*, 1268

33 Popescu, „Funcționarea”, 5-41; Ciobanu, *Constituția*, 1269

34 Decizia Curții Constituționale nr. 433 din 21 octombrie 2004. Pentru o analiză a acesteia a se vedea, Popescu, „Funcționarea”, 11-16

plus, ținând seama și de prevederile art. 152, alin. (2) din Constituție, în conformitate cu care nici-o revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, nu se poate admite că legiuitorul constituant derivat a înțeles să suprima, pe calea revizuirii Constituției dreptul magistraților de a ataca în justiție actele de decizie emise de Consiliul Superior al Magistraturii.³⁵

Structurarea CSM în două secții cât și răspunderea disciplinară a judecătorilor și procurorilor pe secții au rezolvat o parte din imperfecțiunile Constituției din 1991 atunci când răspunderea disciplinară a judecătorilor era angajată în fața Consiliului Superior al Magistraturii compus atât din judecători cât și din procurori.³⁶

În concluzie, chiar dacă revizuirea constituțională a adus amendamente importante CSM, acestea au dezvoltat rolul și atribuțiile Consiliului, dar nu a schimbat cu nimic structura corporatistă³⁷ a acestuia. Includerea doar a doi reprezentanți ai societății civile și încadrarea acțiunilor acestora numai la problemele care se pot ridica în Plenul Consiliului nu au condus la o transparență a Consiliului și nici la o formă de control realizat de societate asupra activității judecătorilor. Partea bună a lucrurilor, așa cum a subliniat și doctrina juridică, este că prin reformarea CSM în anul 2003 și adoptarea Legii nr. 317/2004 s-a făcut trecerea de la o extremă la alta în funcționarea sistemului judiciar din România: de la dependență totală, la o independență totală.³⁸ Reducerea influenței sistemului politic s-a făcut prin transferul de competențe decizionale de la Ministerul Justiției (în materia gestionării resurselor umane și materiale proprii sistemului judiciar), la CSM. Rolul principal al Consiliului este asigurarea independenței sistemului judecătoresc față de influența politicului, prin atribuții de selectare, promovare și disciplinare a magistraților pe tot parcursul carierei lor profesionale.³⁹

III. Consiliul Superior al Magistraturii în Rapoartele anuale ale Comisiei Europene

Pe fondul acestor schimbări legislative survenite în anii 2003-2004, Comisia Europeană, pentru prima dată, a evaluat pozitiv justiția din România în Raportul de țară pe 2005, a apreciat introducerea pachetului de legi judiciare dar a subliniat că nu există semnale potrivite în implementarea efectivă a dispozițiilor conținute de acesta.⁴⁰ De asemenea, tot în același raport se reține că „acum CSM este singurul organism responsabil pentru cariera magistraților și organizarea curților judecătorești și a parchetelor „ fiind „încheiat transferul formal de putere de la Ministerul Justiției către CSM.” S-a mai menționat că „pregătirea continuă și acumularea de experiență practică sunt necesare pentru ca CSM să poată să își

35 În situația de mai sus descrisă, Ciobanu consideră potrivită soluția legiuitorului deoarece aceasta este rezultatul aplicării art. 20, alin (2) din Constituție care consacră regula priorității pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care statul nostru este parte. Ciobanu, *Constituția*, 1266

36 Popescu, „Funcționarea”, 20

37 Pentru o abordare critică a ceea ce este CSM astăzi, a se vedea, Elena-Simina Tănăsescu; Ramona Popescu, „Romanian High Judicial Council – between analogy of law and ethical trifles” *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 36 (2012): 165-176. Acesta poate fi găsit online la: <http://rtsa.ro/en/files/TRAS-36E-2012-12TANASESCU,%20POPESCU.pdf>, accesat 10.03.2014.

38 Elena-Simina Tănăsescu; Bogdan Dima, *Reforma constituțională: analize și proiecții*, (București: Universul Juridic, 2012), 142

39 Tănăsescu; Dima, *Reforma*, 140

40 Regular Report from the Commission on Romania's progress towards accession, European Commission, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/sec1354_cmr_master_ro_college_en.pdf, accesat 10.03.2014

îndeplinească atribuțiile într-un mod eficient.” iar cu privire la activitatea membrilor CSM s-a recomandat ca acest Consiliu să aibă o activitate permanentă pentru a evita posibile conflicte de interese.⁴¹

Atât în rapoartele precedente, cât și în cel prezentat mai sus, cuvintele cheie, aproape nelipsite din majoritatea rapoartelor date publicității de Comisia Europeană (aici le includem și pe cele din cadrul MCV) sunt independența sistemului judiciar, profesionalismul sectorului, dar și modernizarea instanțelor judecătorești.

Reforme legislative din anii 2003-2004 nu au fost suficient de convigătoare pentru Comisia Europeană, astfel încât aceasta a hotărât să mențină monitorizarea procesului de reformă a justiției din România și după data aderării României la Uniunea Europeană.⁴²

În primul Raport, de după aderarea României la Uniunea Europeană, privind monitorizarea progreselor din domeniul reformei justiției în cadrul Mecanismului de Cooperare și Verificare, Comisia Europeană aprecia „că sunt necesare eforturi suplimentare din partea CSM pentru completarea schemei de personal și pentru reformele organizatorice ale sistemului judiciar. Reformele în aceste domenii au fost puse în aplicare, dar parțial.”⁴³

În cele două rapoarte ale Comisiei Europene din anul 2008 privind progresele înregistrate de România în cadrul MCV, Comisia a subliniat, din nou, „necesitatea elaborării și puneri în aplicare de către CSM a unei scheme de personal raționale și realiste. Consolidarea capacității CSM de a-și îndeplini principalele atribuții, precum și responsabilizarea acestuia, în special cu privire la abordarea potențialelor conflicte de interese și a comportamentelor contrare eticii ale unor membri ai Consiliului.” Pe de altă parte, Comisia a atras atenția că în ciuda finanțării primite, „CSM nu și-a exercitat încă în totalitate mandatul în mod consecvent” și „este lent în ceea ce privește punerea în aplicare a deciziilor disciplinare”.⁴⁴

Și în 2009 Comisia Europeană face trimiteri la managementul resurselor umane și la transparența și răspunderea CSM, inclusiv prin asumarea de către Consiliu a responsabilităților ce îi revin. Se recomandă ca „CSM să aibă o atitudine proactivă în privința recrutărilor, a promovărilor, a măsurilor disciplinare, etc. prin publicarea hotărârilor motivate ale Consiliului într-un format clar și accesibil”.

În rapoartele pe 2010 date publicității de Comisia Europeană se arată că „există o anumită reticentă a factorilor de decizie din sistemul judiciar de a coopera și de a își asuma responsabilitatea în beneficiul reformei”.

De asemenea, în rapoartele din 2011, 2012, 2013, și cel din 2014, Comisia Europeană reiterează recomandările menționate mai sus, cele care privesc relativa transparență a activității Consiliului precum și aspecte care țin de etica și responsabilitatea membrilor CSM.

41 Pentru o analiză a acestor rapoarte a se vedea, Ion Popa, *Consiliul Superior al Magistraturii din România – de la succes instituțional la eșec funcțional*, (București: Universul Juridic, 2011), 199-211

42 Prin Decizia 2006/928/CE a Comisiei Europene din 12 decembrie 2006, Uniunea Europeană a decis instaurarea unui Mecanism de Cooperare și Verificare (MCV) pentru a sprijini statul român în vederea remedierii anumitor deficiențe în domeniul reformei sistemului judiciar, dar și pentru a monitoriza progresele realizate în acest domeniu prin intermediul unor rapoarte periodice.

43 Rapoartele privind progresele înregistrate de România în cadrul Mecanismului de Cooperare și Verificare, pot fi găsite la adresa: http://ec.europa.eu/cvm/progress_reports_en.htm, accesat 10.03.2014,

44 Popa, *Consiliul Superior*, 199-211; Radu Carp, „The Struggle for the Rule of Law in Romania as an EU Member State: The Role of the Cooperation and Verification Mechanism”, *Utrecht Law Review*, 1 (2014). Această lucrare poate fi găsită la: <http://www.utrechtlawreview.org/index.php/ulr/article/view/URN%3ANBN%3ANL%3AUI%3A10-1-115809>, accesat 10.03.2014

IV. Din nou despre revizuirea Constituției! O nouă reformă a Consiliului?

Din perspectiva unei noi reforme a CSM, în literatura juridică s-au formulat multe soluții care au variat de la o reformă în profunzime a CSM până la dizolvarea acestei autorități publice și preluarea atribuțiilor acestuia de către Înalta Curte de Casație și Justiție.⁴⁵

În ultimii ani două proiecte de revizuire a Constituției României au dominat spațiul public: primul la inițiativa Președintelui României⁴⁶ la propunerea Guvernului, proiect apărut în anul 2011 și cel de al doilea la inițiativa deputaților și senatorilor, proiect a cărui soartă se preconizează că va fi supus votului popular anul acesta.⁴⁷

Proiectul de lege inițiat de Președintele României prevede, printre altele, o serie de modificări importante ale art. 133 din Constituție cu privire la CSM. Acestea sunt: (i) Din totalul de 19 membri ai CSM, 5 sunt judecători, 5 sunt procurori aleși de adunările generale ale acestora și validați de Parlament, 6 sunt reprezentanți ai societății civile (3 numiți de Parlament și 3 de Președintele României); (ii) Președintele CSM poate fi ales din rândul tuturor membrilor CSM, magistrați sau reprezentanți ai societății civile (iii) Hotărârile Consiliului nu pot fi luate prin vot secret și se motivează. Cu siguranță aceste modificări ar fi schimbat percepția publică despre CSM, însă Curtea Constituțională le-a declarat ca fiind neconstituționale pe motiv că au ca efect încălcarea independenței justiției, în contradicție cu dispozițiile art.152 alin (1) din Constituție.⁴⁸

Cel de-al doilea proiect de revizuire a Constituției prevede următoarele modificări constituționale referitoare la CSM: (a) Durata mandatului membrilor CSM va reveni la 4 ani; (b) Se adaugă un nou alineat la art.132, care va prevedea că: Magistrații aleși membri ai CSM sunt revocați din funcție de adunările generale de la nivelul instanțelor sau parchetelor pe care le reprezintă, potrivit legii proprii de organizare și funcționare. (c) O altă măsură propusă este creșterea numărul reprezentanților societății civile de la 2 la 4 membri, viitorul CSM va număra 21 de membri. (d) Se modifică art.133, alin (3), astfel: Președintele CSM este ales pentru un mandat de un an, ce nu poate fi reînnoit, dintre judecătorii prevăzuți la alineatul (2) litera a). De asemenea, (e) Secțiile CSM propun Președintelui României numirea în funcție a judecătorilor respectiv a procurorilor, cu excepția celor stagiați, în condițiile legii. Secția de judecători a CSM gestionează în mod exclusiv cariera profesională a judecătorilor, iar Secția de procurori a CSM gestionează în mod exclusiv cariera profesională a procurorilor. Hotărârile secțiilor se atacă direct la Înalta Curte de Casație și Justiție.

45 A se vedea, Tănăsescu; Popescu, „Romanian High”, 165-176; Corneliu-Liviu Popescu, „Reforma justiției în România”, *Noua Revistă de Drepturile Omului*, 1 (2005): 157-161

46 Acesta poate fi găsit pe pagina oficială a instituției Președintelui României: www.presidency.ro, accesat 11.03.2014

47 Acesta poate fi găsit pe pagina oficială a Senatului: http://www.senat.ro/UploadFisiere/bb175b74-8e6b-4603-8589-d27a014a2dco/prop.de_revizuire_a_Constitutiei_-_final_-_25_iunie_2013.pdf, accesat 11.03.2014

48 DCC nr.799 din 17 iunie 2011, M. Of. al României, nr.440 din 23 iunie 2011. Curtea Constituțională a apreciat că *numirea a celor 6 reprezentanți ai societății civile de către Parlament și Președinte constituie o interferență a celor două puteri în activitatea autorității judecătorești, punând sub semnul întrebării rolul CSM de garant al independenței justiției*. Pentru mai multe detalii a se vedea, Tănăsescu; Dima, *Reforma*, 145

Concluzii

În „lupta” sa pentru a obține dreptul exclusiv de a gestiona instanțele judecătorești, CSM a găsit un aliat puternic în Uniunea Europeană, în perioada procesul de aderare a României. Poziția vehementă și certă pe care a avut-o Comisia Europeană în majoritatea Rapoartele de țară, susținând independența justiției în România, a favorizat ascendența CSM. Revizuirea Constituției și adoptarea legislației judiciare din 2004 au adus pentru prima dată CSM în funcția de autoritate cu rol de a garanta independența justiției, respectiv în poziția de organism apt să gestioneze sistemul judiciar. Uniunea Europeană a exercitat o influență fără precedent asupra procesului de reformă a instanțelor judecătorești în România, a sprijinit CSM pentru a deveni un organism apt să guverneze magistratura.

După ce majoritatea atribuțiilor importante au fost transferate de la Ministerul Justiției la CSM ca urmare a reformelor legislative din 2003-2004, CSM și-a dovedit lipsa de eficiență în ceea ce privește gestionarea instanțelor judecătorești. Așa cum am văzut, în prezentarea de mai sus, se pare că raporturile dintre CSM și Uniunea Europeană s-au schimbat, Uniunea Europeană criticând modul de acțiune al Consiliului în probleme care țin de gestionarea sistemului judiciar. Pe bună dreptate, putem considera că așteptările Uniunii Europene de la CSM au fost prea mari în raport cu modul în care această autoritate a înțeles să își îndeplinească atribuțiile.

O independență totală a sistemului judiciar în raport cu celelalte sfere de putere (legislativă și executivă) ar genera o situație perversă, cunoscută sub numele de *juristocrație*⁴⁹ sau guvernarea judecătorilor. Motiv pentru care unele state democratice și-au regândit logica de funcționare a consiliilor judiciare, astfel încât să se evite o astfel de situație. Un exemplu bun de urmat este reforma adusă, în anul 2008, Consiliului Superior al Magistraturii din Franța.⁵⁰ Poate că de o asemenea reformă are nevoie și Consiliul Superior al Magistraturii din România pentru a i se înlătura caracterul corporatist. Un pas important s-a făcut, așa cum am văzut, în anul 2011, dar această inițiativă a fost respinsă. Cel de-al doilea proiect de revizuire a Constituției pare că ar aduce modificări minore CSM, proiect care are șanse să fie supus aprobării prin votul cetățenilor. Rămâne de văzut care va fi viitorul rol al Consiliului Superior al Magistraturii din România.

49 J.Gicquel, *L'inscription des Conseils superieurs de la magistrature dans la Constitution, Les Conseils superieurs de la magistrature en Europe*, (Paris: La Documentation française, 1999), 36

50 Consiliul francez este format din 2 secții: Secția pentru judecători este prezidată de președintele Curții de Casație și este formată din 5 judecători, un procuror, un consilier de stat desemnat de Consiliul de Stat, un avocat și 6 personalități calificate care nu aparțin nici Parlamentului, nici sistemului judiciar, nici administrației publice. Președintele francez, Președintele Adunării Naționale și Președintele Senatului desemnează fiecare câte 2 personalități. Secția pentru procurori este prezidată de către procurorul general de pe lângă Curtea de Casație și este compusă din 5 procurori, un judecător, un consilier de stat, un avocat și 6 personalități desemnate în condițiile de mai sus. Ioan Leș, „O guvernare exemplară a magistraturii” *Curierul Judiciar*, 2 (2010): 63-65

BIBLIOGRAFIE

- BRICIU, Cornel, Traian, *Instituții judiciare*, București, C.H. Beck, 2012.
- CONSTANTINESCU, Mihai, MURARU, Ioan, IORGOVAN, A, *Revizuirea Constituției – explicații și comentarii*, București, Editura Rosetti, 2003.
- DALLARA, Cristina, *UE și promovarea rule of law în România, Serbia și Ucraina: reforma justiției și politici anticorupție în cele 3 țări*, Iași, Institutul European, 2009.
- DANILEȚ, Cristi, *Justitia in opinii și analize 2004-2010*, București, Universul Juridic, 2010.
- DUȚĂ, Oana, *Tratatul de aderare la UE: exigențe în procesul integrării României*, București Editura Universitară, 2010.
- FUAREA, Augustin, *Manualul Uniunii Europene*, Ediția a V-a, București, Universul Juridic, 2011.
- LEȘ, Ioan, *Instituții judiciare contemporane*, București, C.H.Beck, 2007.
- MURARU, Ioan, TĂNĂȘESCU, Elena Simina (coord.), *Constituția României, Comentariu pe articole*, București, C.H. Beck, 2008.
- POPA, Ion, *Consiliul Superior al Magistraturii din România – de la succes instituțional la eșec funcțional*, București, Universul Juridic, 2011.
- POPA, Ion, *Tratat privind profesia de magistrat în România*, București, Universul Juridic, 2007.
- STANOMIR, Ioan, *Constituționalism și postcomunism. Un comentariu al Constituției României*, București, Editura Universitatea din București, 2005.
- TĂNĂȘESCU, E.S.; DIMA, B. *Reforma constituțională: analize și proiecții*, București, Universul Juridic, 2012.
- ZLĂTESCU, Irina Moroianu, *Instituții europene și drepturile omului*, București, Editura Institutul Român pentru Drepturile Omului, 2008.

Articole de specialitate:

- CARP, Radu, „Adunarea Constituantă, o soluție pentru reforma sistemului constituțional românesc?”, *Revista de Drept Public*, 1 (2008): 105-113
- CIOBANU, Viorel, „Câteva reflecții cu privire la reforma justiției în România” *Dreptul*, 2 (2006): 17-38
- DELEANU, Ion, „Revizuirea Constituției” *Dreptul*, 12 (2003): 5-36
- LEȘ, Ion „Considerații privind statutul judecătorilor și perspectiva unei noi organizări a CSM în lumina legii nr. 161/2003” *Curierul Judiciar*, 6 (2003): 101-118
- LEȘ, Ion, „Examen de drept comparat asupra sistemelor moderne de autoguvernare a magistraturii și cu privire la noile reglementări adoptate de Parlamentul României” *Dreptul*, 11 (2004): 5-31
- LEȘ, Ion, „O guvernare exemplară a magistraturii” *Curierul Judiciar*, 2 (2010): 63-65
- POPESCU, Corneliu-Liviu, „Reforma justiției în România”, *Noua Revistă de Drepturile Omului*, 1 (2005): 157-161
- POPESCU, C.L., „Functionarea Consiliului Superior al Magistraturii în ipostaza de instanță de judecată și dreptul la un proces echitabil”, *Dreptul*, 3 (2005): 5-41
- SIMA, Constantin, „Examen critic al dispozițiilor privind reforma în justiție prevăzute în Legea nr. 247/2005”, *ProLege*, 4 (2005): 14-29.
- TĂNĂȘESCU, Simina, „Revizuirea Constituției”, *Curierul Judiciar*, 10 (2003): 74-90
- TĂNĂȘESCU, Simina, „Despre funcțiile Constituției și necesitatea revizuirii”, *Revista de Drept Public*, 1 (2013): 41-53
- TĂNĂȘESCU, Simina; POPESCU, Ramona, „Romanian High Judicial Council – between analogy of law and ethical trifles” *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 36 (2012): 165-176.

Legislație/Jurisprudență și Rapoarte:

Constituția României, Monitorul Oficial al României, nr. 233 din 21 noiembrie 1991

Constituția României 2003, Monitorul Oficial al României, nr. 767 din 31 octombrie 2003

Legea nr. 304/2004 privind organizarea judecătorească

Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor

Legea nr. 317/2004 privind CSM

Decizia Curții Constituționale a României nr. 799/2011, publicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 440 din 23 iunie 2011

Decizia Curții Constituționale nr. 901/2009, publicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 503 din 21 iulie 2009

Decizia Curții Constituționale nr. 433/2004, publicată în M.Of. al României, Partea I, nr. 1267 din 29 decembrie 2004

Decizia Curții Constituționale nr. 339/1997, publicată în M.Of. al României, Partea I, nr.170 din 25 iulie 1997

Rapoartele de țară emise de Comisia Europeană, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006

Rapoartele privind progresele înregistrate de România în cadrul MCV, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014

Despre reforma internaționalismului comunist

[„Valahia“ University, Târgoviște]

This article analyzes the close relations developed between the Romanian and Spanish Communist parties in the context of the Soviet-led intervention in Czechoslovakia. It explores the similarities and differences between the visions of Nicolae Ceaușescu and Santiago Carrillo on the reform of the world Communist movement and also the new meaning attributed by both to proletarian internationalism. Drawing on transcripts of their conversations in crucial political moments, the article reveals how Eastern and Western Communists found ways to work together in order to undermine Soviet control over world Communism.

world Communism; reform;
internationalism; Moscow; China

Santiago Carrillo a fost unul dintre veteranii războiului civil spaniol și un activist de seamă al Internaționalei Comuniste însă dinamica activității politice în perioada postbelică l-a îndreptat către o critică aspră a Moscovei și a experiențelor cominterniste ale trecutului. Această metamorfoză a izvorât din frământările identitare ale comunismului internațional în perioada poststalinistă și a reflectat totodată procesul de degradare a prestigiului și influenței Moscovei în mișcarea comunistă internațională. De-stalinizarea a creat condiții foarte dificile pentru partidele comuniste vest-europene deoarece condamnarea abuzurilor staliniste punea sub semnul întrebării întreaga asociere cu Moscova și cu organizarea ierarhică, centralizată a mișcării comuniste internaționale, asociere care devenise parte a identității politice a acestor partide. Internaționalismul proletar fusese însușit de partidele comuniste în forma sa instituționalizată, Comintern-ul, și se manifesta prin raporturi ierarhice de model leninist. Centralismul democratic, ca principiu de organizare a partidelor comuniste, se afla nu doar la baza organizării interne a fiecărui partid, ci inclusiv la baza organizării Internaționalei Comuniste, iar subordonarea față de centrul moscovit fusese acceptată de toate partidele ca o condiție implicită a organizării leniniste a frontului revoluționar internațional.

După moartea lui Stalin însă, Uniunea Sovietică s-a arătat mult mai interesată în conservarea status-quo-ului internațional decât în cultivarea internaționalismului mișcării comuniste; coexistența pașnică și ulterior întregul proces al destinderii presupuneau acceptarea împărțirii lumii în blocuri, acceptarea deci a influenței americane în Europa occidentală fără de care Moscova nu putea spera la un accept similar în Europa răsăriteană. Din aceste motive, partea sovietică a folosit relația de subordonare în care se găseau partidele comuniste vest-europene în mod special pentru a-și promova interesele de stat decât obiectivele revoluției mondiale. Este cunoscut din acest punct de vedere cazul francez, unde Uniunea Sovietică a preferat să-l susțină pe președintele Charles de Gaulle în defavoarea Partidului Comunist Francez (PCF) deoarece politica anti-americană a primului servea scopurilor de politică externă ale URSS.¹ În acest climat, partidele comuniste vest-europene au fost nevoite să-și redefinească identitatea în sensul de a nu mai căuta sursa legitimității în exterior sau într-un proces revoluționar care părea tot mai îndepărtat, în favoarea unui proiect de factură internă, adaptat realităților și disociat de Moscova. În cazul italian, această viziune a fost denumită „calea italiană spre socialism” iar redefinirea relațiilor cu Moscova a rămas cunoscută drept *nuovo internazionalismo* („noul internaționalism”), dar conceptul poate fi extins asupra întregului proces de transformare identitară a comunismului vest-european, în perioada care a premers emergența euro-comunismului.²

Santiago Carrillo, deși aflat în fruntea unui partid ilegal care își organiza întrunirile mai mult la Paris decât în țară, s-a remarcat în deceniul al șaptelea drept un energic promotor al „noului internaționalism”, al reformei relațiilor dintre partidele comuniste ale lumii. După cum a fost subliniat în literatura de specialitate, „noul internaționalism” nu urmărea deloc ruperea relațiilor cu Moscova, ci doar redefinirea acestora.³ Păstrarea acestor relații era esențială atât din cauza afinităților ideologice și identitare, cât și din cauza subvențiilor generoase pe care sovieticii au continuat să le acorde comuniștilor vest-europeni pentru multe decenii.⁴ Pe aceleași coordonate se înscria și politica internațională a Partidului Comunist Român (PCR), a cărui conducere era în egală măsură interesată în redefinirea relațiilor dintre partide pe baze noi însă fără a ajunge până la ruptură.

Această conjunctură a determinat o apropiere deosebită între Nicolae Ceaușescu și Santiago Carrillo, dezvoltarea unei relații de încredere consolidată și de subsidiile destul de generoase pe care PCR le plătea deseori Partidului Comunist Spaniol (PCS). În afară de bani însă, realitatea politicii internaționale impunea ambelor partide să identifice parteneri de dialog capabili să se angajeze într-un front comun îndreptat împotriva Moscovei, un front care să aibă suficient curaj pentru a promova reforma mișcării comuniste dar și suficient de prudent pentru a nu cădea în capcana sciziunii de tip chinez. Din acest punct de vedere, PCR și PCS au găsit fiecare în celălalt un partener de încredere. Relația dintre N. Ceaușescu și S. Carrillo a constat în schimburi de vederi și informări reciproce, vitale pentru evitarea izolării și pentru descurajarea represaliilor sovietice și a contribuit astfel la încurajarea promovării „noului internaționalism” de ambele părți.

¹ Maud Bracke, *Proletarian Internationalism, Autonomy and Polycentrism* (Firenze: EUI Working Paper, 2002), 19

² Vezi pe larg: Alexander Höbel, „PCI e movimento comunista internazionale 1956-1964 Dal XX Congresso del PCUS al «Memoriale di Yalta»”, in Carlo Spagnolo, *Sul Memoriale di Yalta. Togliatti e la crisi del movimento comunista internazionale (1956-1964)* (Roma: Carocci, 2007)

³ Bracke, *Proletarian Internationalism*, 10

⁴ Despre cazul italian, vezi un recent studiu bazat pe surse arhivistice: V. Riva, F. Bigazzi, *Oro da Mosca: i finanziamenti sovietici al PCI dalla Rivoluzione d'ottobre al crollo dell'URSS: con 240 documenti inediti degli archivi moscoviti* (Mondadori, 1999)

Unitate și diversitate în mișcarea comunistă

După înlăturarea lui N.S. Hrușciov de la putere, noua conducere sovietică în frunte cu L.I. Brejnev a depus eforturi majore pentru a-și reface prestigiul și influența pierdute în anii anterior, fapt interpretat de conducerea PCR drept o încercare de revenire a Moscovei la poziția de centru al mișcării comuniste. Demersurile sovietice erau legate de două probleme în mod special. Prima era cea a relației cu China, problemă în care Moscova și-ar fi dorit ralierea tuturor partidelor comuniste într-un demers comun de condamnare a maoismului sub forma unei consfătuiri de genul celor organizate în 1957 și 1960 și care au confirmat organizarea unitară a mișcării comuniste după desființarea Biroului Informativ al Partidelor Comuniste. Cea de-a doua problemă era cea a securității europene în privința căreia Moscova inițiasse noi demersuri în iulie 1966, cu ocazia consfătuirii Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Varșovia care a avut loc la București. În această privință, Uniunea Sovietică ar fi vrut ca eforturile să fie coordonate, adică în fapt controlate de la Moscova pentru a nu permite inițiative voluntariste din partea celorlalte state socialiste. În ambele probleme, conducerea PCR era interesată să submineze demersurile Moscovei care în natura lor ar fi limitat libertatea de acțiune a partidului pe plan extern. Consolidarea influenței sovietice în mișcarea comunistă internațională ar fi sporit de asemenea presiunile asupra celorlalte partide în sensul uniformității și coordonării, adică exact perspectiva pe care conducerea PCR căuta să o evite.

Discuțiile dintre N. Ceaușescu și S. Carrillo evidențiază cât de dinamice erau dezbaterile din mișcarea comunistă internațională pe marginea acestor subiecte și nu numai. În ciuda faptului că S. Carrillo s-a dovedit ulterior unul dintre cei mai „indisciplinați” lideri din mișcarea comunistă, în perioada premergătoare intervenției celor cinci state socialiste în Cehoslovacia el părea surprinzător de încrezător în intențiile sovieticilor. Din acest punct de vedere, N. Ceaușescu părea a fi cel care încerca să-l convingă pe liderul PCS asupra intențiilor sovieticilor. Acest fapt este relevant în sine prin aceea că ilustrează caracterul activ al politicii internaționale a PCR, eforturile sale de a convinge și mobiliza și alte forțe politice în demersurile sale de opoziție față de consolidarea controlului sovietic în mișcare.

În cadrul întâlnirii din mai 1967, S. Carrillo nu părea a fi prea îngrijorat cu privire la intențiile sovietice de întărire a controlului asupra celorlalte partide comuniste: „în mișcarea noastră nu există în momentul de față nimeni, după părerea mea, care să-și atribuie funcțiile unui centru.”⁵ Cu o doză de idealism, Carrillo îi spunea lui Ceaușescu că, în viziunea sa, fiecare partid comunist avea o libertate deplină în a-și elabora propriile politici după cum credea de cuviință iar dacă cerea ajutorul altor partide mai mari, cum era cel sovietic, o făcea pentru că partidele mari aveau mai multă experiență pe când în occident nu exista nici un precedent al construcției socialiste.⁶ Liderul PCS avea să-și schimbe radical părerea după 21 august 1968 când avea să discute cu Ceaușescu în alți termeni. La acel moment însă, S. Carrillo părea mult mai preocupat de o altă problemă, cea a obținerii puterii și tranziției la socialism în occident. Se știe că eurocomunismul a contestat după 1975 valabilitatea universală a modelului sovietic, respectiv calea insurecțională pentru obținerea puterii de către partid, dar preocupările în acest sens au apărut mult mai devreme, după cum ilustrează și discuțiile lui S. Carrillo cu N. Ceaușescu.

Frământările privind posibilitatea tranziției pașnice la socialism în occident caracterizau în mod special Partidul Comunist Italian (PCI) și PCS, ulterior alăturându-se

5 *Stenograma convorbirilor dintre tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR, și tovarășul Santiago Carrillo, secretar general al Partidului Comunist din Spania 30 mai-1 iunie 1967, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 38/1967, f. 54*

6 *Stenograma Ceaușescu-Carrillo 30 mai-1 iunie 1967, f. 54*

și PCF, însă în această etapă preliminară eurocomunismului dezbaterile teoretice pe marginea acestui subiect urmau calea reformei din interior, nu a sciziunii: cu alte cuvinte, PCS și PCI căutau să obțină legitimitate internațională pentru o altă variantă a accederii la putere, recunoaștere din partea celorlalte partide comuniste și mai ales din partea Moscovei, pentru a salva astfel identitatea internaționalistă.⁷ În cursul convorbirii menționate, S. Carrillo și-a exprimat preocuparea față de problema partidului unic și i-a cerut părerea lui Ceaușescu în această problemă. Aceasta nu era o formă de complezență ci ilustra, așa cum s-a afirmat mai sus, preocuparea comuniștilor vest-europeni de a obține recunoaștere pentru abordarea lor din interiorul mișcării comuniste.

S. Carrillo argumenta în favoarea faptului că în occident condițiile socio-economice și politice fiind diferite, accesarea la putere și construcția socialismului s-ar fi putut realiza și în condițiile pluralismului, prin mijloace parlamentare, în cadrul unei largi coaliții de stânga.⁸ Sovieticii încercau să descurajeze o asemenea perspectivă în primul rând pentru că aceasta reprezenta o amenințare la adresa primatului ideologic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) și implicit o discreditare a căii insurecționale, iar în al doilea rând Moscova nu agreea eforturile partidelor comuniste vest-europene de a accede la guvernare pentru că această eventualitate ar fi complicat mult raporturile Est-Vest, tulburând status-quo-ul la care Uniunea Sovietică ținea foarte mult.⁹ Este foarte probabil ca N. Ceaușescu să fi înțeles aceste nuanțe deoarece în mai multe discuții pe această temă el s-a arătat în favoarea tezelor promovate de comuniștii vest-europeni, deși el însuși nu putea evident să adere la acestea.

În discuția cu S. Carrillo, Ceaușescu s-a arătat de acord cu faptul că partidul unic era o caracteristică a regimurilor socialiste din Europa răsăriteană, derivată din condițiile specifice acestor țări, însă nu excludea posibilitatea construcției socialismului în condiții pluraliste: „eu cred că poziția pe care o au partidele comuniste din occident privind posibilitatea de a trece spre socialism cu existența mai multor partide este pe deplin justă și logică.”¹⁰ El argumenta că și PCR a preluat și exercitat puterea în condiții de pluralism după război, deși acest cadru politic a avut o existență scurtă. Trecerea la partidul unic însă, sublinia Ceaușescu, s-a produs în anumite condiții istorice în România, condiții pe care el nu le nominaliza. Cu toate acestea, Ceaușescu ținea să sublinieze faptul că după părerea sa, simpla existență a pluralismului nu era suficientă în occident pentru a trece la construcția socialismului, ci mai era necesară și o platformă politică comună cu alte partide de stânga, eventual cu socialiștii. La acel moment, nici o forță politică din occident nu se putea angaja la un asemenea program de transformare socială pe cont propriu: socialiștii, argumenta el, nu ar merge niciodată pe o platformă comunistă, motiv pentru care era necesar compromisul și moderația, schimbarea graduală.¹¹

Din acest punct de vedere, N. Ceaușescu era exact genul de interlocutor cu care S. Carrillo dorea să discute. Poziția PCR era importantă pentru comuniștii spanioli deoarece le arăta faptul că nu erau singuri, că nu erau izolați în demersurile lor de adaptare a ideologiei la condițiile specifice din Spania. Similitudinile ideologice dintre cele două partide au fost din nou evidente în ianuarie 1968, la următoarea vizită a lui S. Carrillo în România. Principala problemă la acel moment era reprezentată

7 Fernando Claudin, „The recent evolution of Eurocommunism”, *Contemporary Marxism*, no. 2(1980): 25; T. J. Blakeley, Kurt Marko, „Real Communism or Eurocommunism?: Quo Vadis, Europa?”, *Studies in Soviet Thought*, vol. 18, nr. 3 (1978): 241

8 Stenograma Ceaușescu-Carrillo 30 mai-1 iunie 1967, f. 38

9 Bogdan Denitch, „Eurocommunism: A Threat to Soviet Hegemony?”, *Proceedings of the Academy of Political Science*, vol. 33, nr. 1(1978): 156

10 Stenograma Ceaușescu-Carrillo 30 mai-1 iunie 1967, f. 100

11 Stenograma Ceaușescu-Carrillo 30 mai-1 iunie 1967, f. 100-101

de escaladarea conflictului din Vietnam care crea, în viziunea ambelor părți, atât o predispoziție a maselor cât și o obligație a partidelor comuniste în direcția luptei anti-imperialiste.¹² Această poziție avea o implicită nuanță anti-sovietică deoarece se știe că Moscova era adepta unei soluții negociate a războiului din Vietnam, spre deosebire de chinezi care lansau apeluri la intensificarea luptelor armate și a rezistenței împotriva imperialismului american.¹³ Atât PCR, cât și PCS apreciau că lupta împotriva imperialismului trebuia organizată pe baze mai largi decât cele pur comuniste, prin crearea unui front comun împreună cu socialiștii, social-democrații și catolicii, abordare ce viza din nou Uniunea Sovietică prin consecințele sale implicite.¹⁴ Scoaterea luptei anti-imperialiste din cadrul sector al mișcării comuniste internaționale era de natură să dilueze influența Moscovei în această direcție din moment ce acțiunile partidelor comuniste ar fi fost organizate alături de forțe ce nu se aflau sub control sovietic. De altfel, N. Ceaușescu era un puternic susținător al colaborării comuniștilor cu socialiști și social-democrați pe plan european.¹⁵

O platformă comună contra intervenției din Cehoslovacia

Vulnerabilitatea americană cauzată de războiul din Vietnam a fost o oportunitate pierdută pentru partidele comuniste vest-europene și nu numai, în mod special din cauza fuzenței celor cinci state socialiste în Cehoslovacia. Reformele din Cehoslovacia fuseseră apreciate în mod pozitiv de către comuniștii vest-europeni care asociau încercările lui A. Dubček de a identifica o cale alternativă către socialism cu propriile lor așteptări în acest sens.¹⁶ Succesul cehoslovacilor ar fi oferit legitimitate comuniștilor vest-europeni în interiorul mișcării comuniste internaționale, ar fi creat un precedent la care PCI, PCS sau PCF ar fi putut să se raporteze. În egală măsură, reformele cehoslovace ofereau un plus de energie comunismului vest-european deoarece reprezentau o replică bună oferită forțelor politice „burgheze” care acuzau caracterul represiv al regimurilor comuniste. A. Dubček încerca să dovedească faptul că se putea construi socialismul și fără represiune iar aceasta servea excelent interesele comuniștilor vest-europeni de a convinge electoratul că ascensiunea lor la putere nu ar fi însemnat transferul sistemului sovietic în occident.

Din acest punct de vedere, intervenția militară din Cehoslovacia a fost o catastrofă pentru toți cei care susțineau reforma mișcării comuniste. Intervenția dovedea că reforma era imposibilă, că cei care promovau un model alternativ aveau de ales între a rămâne în mișcarea comunistă sau a fi excluși ca „scizioniști” și, mai ales, oferea argumente în plus forțelor politice adverse. Problema nu era văzută nici de N. Ceaușescu, nici de S. Carrillo doar în termenii riscului unei intervenții similare, intervenție care era exclusă în cazul Spaniei dar posibilă în cazul României;

12 *Stenograma primirii de către tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al CC al PCR a tov. Santiago Carrillo, secretar general al Partidului Comunist din Spania 24 ianuarie 1968*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 12/1968, f. 19-24

13 David L. Anderson, John Ernst, *The war that never ends: new perspectives on the Vietnam War* (Lexington: University Press of Kentucky, 2007), p. 48; Fredrik Logevall, *The origins of the Vietnam War* (Harlow: Longman, 2001), p. 74

14 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 24 ianuarie 1968*, f. 25-26

15 Ideea fusese teoretizată și promovată inițial de PCI sub conducerea lui Luigi Longo sub denumirea de *allargamento*. În limba italiană, aceasta însemna „lărgire” și făcea referire la mișcarea comunistă internațională care ar fi trebuit lărgită în direcția forțelor stângii moderate europene și a mișcărilor de eliberare națională din lumea a treia. Referitor la viziunea politică a lui Luigi Longo, vezi: Alexander Höbel, *Il PCI di Luigi Longo (1964-1969)* (Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane), pp. 57-70

16 Maud Bracke, „From the Atlantic to the Urals? Italian and French communism and the question of Europe, 1956-1973”, *Journal of European Integration History*, 13:2 (2007): 47-48

ambii căutau să evite izolarea și calitatea de „scizionişti” și să promoveze schimbarea în interiorul mișcării. Anterior intervenției din Cehoslovacia, multe partide au crezut că acest lucru era posibil, dar evenimentele din august 1968 au demonstrat că aceasta era doar o iluzie.

Santiago Carrillo în mod special s-a exprimat foarte vehement împotriva intervenției celor cinci state socialiste, când s-a oprit la București la 27 august 1968, la întoarcerea de la Moscova, unde protestase față de cele întâmplate în Cehoslovacia. Cu sinceritatea idealistului care a crezut în bunele intenții ale Moscovei și în posibilitatea reformei, el îi declara lui N. Ceaușescu: „bazele încrederii au fost distruse. Nu se poate avea încredere în cuvântul conducătorilor sovietici [...]”¹⁷ Conducerea PCS trecea practic printr-un moment de criză deoarece, ca și celelalte partide comuniste vest-europene, înțelegea în final că speranțele în schimbare erau inutile și deci întreaga strategie politică a partidului, toată viziunea acestuia despre viitor trebuiau reconsiderate. S. Carrillo își împărtășea cu Ceaușescu concluziile amare la care ajunsese: „experiența noastră în această criză este că tovarășii conducători din Uniunea Sovietică nu cunosc realitatea, nu cunoșteau realitatea din Cehoslovacia nici în timpul lui Novotny; poporul de ani era sătul de Novotny; nu au făcut nimic, nu au cunoscut realitatea după căderea lui Novotny, n-au cunoscut-o nici în momentul în care au intervenit și n-au cunoscut acest lucru pentru că nu au vrut să-l cunoască. Nu cunosc realitatea nici din lumea capitalistă.”¹⁸ El se mai referea și la faptul că pe parcursul anului 1968 se acumulase în Europa un potențial revoluționar major, stimulată de agravarea războiului din Vietnam, iar posibilitatea partidelor comuniste de a profita de această stare de spirit a fost compromisă de intervenția celor cinci state socialiste în Cehoslovacia. În condițiile în care state socialiste interveneau militar într-un alt stat socialist, partidele comuniste vest-europene nu mai puteau apăra cauza poporului vietnamez împotriva imperialismului american și își pierduseră serios din prestigiu în fața electoratului.¹⁹

Pentru N. Ceaușescu această concluzie amară a lui S. Carrillo era utilă deoarece consolida puternic frontul celor ce se opuneau controlului sovietic și înlătura îndoielile pe care comuniștii vest-europeani le-ar fi avut în legătură cu intențiile sovieticilor. El îi explica oaspetelui spaniol punctul său de vedere: în Cehoslovacia fusese vorba despre faptul că Uniunea Sovietică încerca să-și consolideze controlul asupra celorlalte partide comuniste folosind mijloace de forță.²⁰ S. Carrillo a fost cel care a propus ca în perioada următoare cei doi să țină legătura îndeaproape pentru a se putea pune de acord, pentru a-și coordona încercările de a rezista presiunilor sovietice, adică exact ceea ce avea nevoie conducerea PCR.²¹ Caracterul anti-sovietic al contactelor dintre conducerea PCR și cea a PCS a reieșit clar din afirmațiile lui S. Carrillo, care îi relatea lui N. Ceaușescu o discuție avută cu conducerea sovietică la plecarea din Moscova spre București: „la venirea noastră aici, la asemenea contrarevoluționari, mi s-a făcut cunoscut înainte de plecarea mea că tovarășii sovietici nu înțelegeau sensul vizitei mele acum în România. Ponomarev a fost cel care mi-a spus, însă eu i-am răspuns să se mai gândească și poate vor ajunge să înțeleagă. În tot cazul le-am spus deschis, nu puteam să disimulez, că venirea mea aici în acest moment era o formă de a accentua protestul meu. Să vedem dacă le convine să accentuăm dublu acest protest.”²²

17 *Stenograma primirii de către tovarășul Nicolae Ceaușescu a delegației Partidului Comunist din Spania condusă de tovarășul Santiago Carrillo 27 august 1968*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 116/1968, f. 6

18 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 6

19 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 6

20 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 16

21 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 23

22 *Stenogramă Ceaușescu-Carrillo 27 august 1968*, f. 28

Problema chineză

În politica internațională a PCR, China juca un rol fundamental deoarece neutralitatea în disputa sino-sovietică era principala formă de manifestare a independenței românești în mișcarea comunistă iar China oferea PCR un sprijin politic destul de consistent. Din aceste motive, partea română a refuzat să se alăture oricărei inițiative sovietice care viza condamnarea sau izolarea Chinei însă scopul nedeclarat al conducerii PCR era acela de a contribui la apropierea cât mai multor forțe politice de chinezi pentru a consolida astfel frontul celor ce se opuneau dominației sovietice. N. Ceaușescu a intervenit pe lângă partidele comuniste vest-europene pentru a trata cu mai multă deschidere PCC însă acest lucru era dificil de realizat din motive ideologice în primul rând. Chinezii refuzau să accepte posibilitatea tranziției pașnice la socialism în condiții pluraliste și apreciau calea insurecțională ca fiind sigura posibilă. Criticile îndreptate contra comuniștilor vest-europeni de propaganda chineză făcea dificilă orice reconciliere. Cu toate acestea, progrese semnificative au fost obținute în relația cu comuniștii spanioli, iar N. Ceaușescu nu era străin de acestea.

Conducerea PCR a reușit să împiedice condamnarea Chinei de către consfătuirea internațională a partidelor comuniste și muncitorești care a avut loc la Moscova, în iunie 1969, iar S. Carrillo s-a plasat de partea PCR în această problemă, deși relațiile sale cu chinezii nu erau dintre cele mai bune.²³ Se pare însă că N. Ceaușescu a reușit să-l convingă pe S. Carrillo despre importanța apropierei de chinezi. În cadrul vizitei efectuate de Ceaușescu în China, în iunie 1971, el i-a comunicat premierului Ciu Enlai interesul PCS pentru contacte cu PCC: „tovarășul Santiago Carrillo m-a rugat de asemenea să vă informez despre dorința partidului lor de a putea stabili relații cu Partidul Comunist Chinez”.²⁴ S. Carrillo l-a vizitat din nou pe N. Ceaușescu în august 1971, ocazie cu care a mulțumit pentru intermedierea realizată de PCR și s-a exprimat în termeni pozitivi despre relația cu chinezii: „în ceea ce privește ce a întreprins tovarășul Ceaușescu față de conducătorii chinezi legat de partidul nostru, noi îi mulțumim foarte mult. Aceste măsuri, rezultatele lor, restabilirea relațiilor cu Partidul Comunist Chinez, vor fi pentru noi un factor de întărire și în același timp încă un element în plus al independenței noastre. Desigur, vă este clar, noi nu vom fi maoiști, cum nici dumneavoastră niciodată n-ați fost maoiști [...]”²⁵ Exact în aceeași termeni vedea și conducerea PCR relațiile cu China.

În a doua jumătate a anului 1971, o delegație PCS condusă de Santiago Carrillo s-a deplasat în China și a purtat ample convorbiri cu conducerea chineză de partid. În decembrie, PCS informa PCR despre rezultatele vizitei în China, pe care le aprecia pozitiv și mulțumea încă o dată pentru intermediere.²⁶ Succesul acestei vizite era un succes implicit și pentru PCR prin faptul că reprezenta o contribuție la coalizarea forțelor ce militau pentru reforma mișcării comuniste. În realizarea unui asemenea demers, intervenția celor cinci state socialiste în Cehoslovacia avusese un rol hotărâtor. Speranțele lui Santiago Carrillo de a impune sovieticilor să recunoască nevoia de schimbare în mișcarea comunistă fuseseră spulberate de intervenția din

23 *Stenograma convorbirii dintre tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășul Santiago Carrillo, Moscova 6 iunie 1969*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 39/1969, f. 115

24 *Stenograma convorbirilor purtate cu prilejul vizitei delegației de partid și guvernamentale condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Consiliului de Stat în Republica Populară Chineză*, în ANR, fond CC al PCR, secția relații Externe, dosar nr. 40/1971, f. 54

25 *Stenograma convorbirii tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, cu delegația Partidului Comunist din Spania, condusă de tovarășul Santiago Carrillo, secretar general al PC din Spania 17 august 1971*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 63/1971, f. 21

26 *Notă de convorbire*, în ANR, fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 194/1971, f. 1-12

Cehoslovacia iar această situație a determinat explorarea altor strategii de afirmare a voinței independente a partidului său. Apropierea de PCC în cazul spaniol și ulterior emergența eurocomunismului ca curent distinct au fost în final rezultatul inflexibilității cu care Moscova a tratat forțele care militau pentru reformă; fiind lipsite de posibilitatea promovării ideilor lor în interior, așa cum sperase și Santiago Carrillo, forțele reformiste și-au asumat răspunderea promovării unui curs independent pe toate planurile, curs care a scăpat controlului Moscovei și a grăbit în final disoluția controlului sovietic asupra mișcării comuniste internaționale.

Concluzii

Conducerea PCR a înțeles conjunctura din sânul mișcării comuniste internaționale și importanța colaborării cu alte forțe reformiste. Sprijinul politic și ideologic pe care N. Ceaușescu l-a acordat lui Santiago Carrillo a contribuit la stimularea atitudinii anti-sovietice a partidului spaniol, subminând implicit controlul Moscovei asupra celorlalte partide comuniste. Deși au plecat de pe poziții diferite, în care Ceaușescu era mai preocupat de presiunile sovietice iar Carrillo mai preocupat de presiunile interne, de specificul revoluției socialiste în Europa occidentală, pozițiile ambilor lideri s-au apropiat foarte mult în special din cauza modului defectuos în care PCUS a tratat relațiile cu celelalte partide comuniste. În fapt, N. Ceaușescu și S. Carrillo aveau foarte puține lucruri în comun, însă rezistența împotriva Moscovei era unul dintre aceste lucruri. Refuzul Moscovei de a accepta ideea de reformă precum și, în mod distinct, intervenția din Cehoslovacia, au făcut ca acest aspect comun să capete o amploare foarte mare. Astfel, presiunile sovietice au contribuit la apropierea pozițiilor celor două partide, iar apropierea lor a fost de natură să stimuleze atitudinile opoziționiste ale ambelor conducători prin simplul fapt că această apropiere era un antidot contra izolării și „excomunicării”.

BIBLIOGRAFIE

- ANDERSON David L., John Ernst, *The war that never ends: new perspectives on the Vietnam War*, Lexington, University Press of Kentucky, 2007.
- BIGAZZI V. Riva, F., *Oro da Mosca: i finanziamenti sovietici al PCI dalla Rivoluzione d'ottobre al crollo dell'URSS : con 240 documenti inediti degli archivi moscoviti*, Mondadori, 1999.
- BLAKELEY T. J., KURT Marko, „Real Communism or Eurocommunism?: Quo Vadis, Europa?”, *Studies in Soviet Thought*, vol. 18, nr. 3 (1978): 241
- BRACKE Maud, *Proletarian Internationalism, Autonomy and Polycentrism*, Firenze, EUI Working Paper, 2002.
- BRACKE Maud, „From the Atlantic to the Urals? Italian and French communism and the question of Europe, 1956-1973”, *Journal of European Integration History*, 13:2 (2007): 47-48
- CLAUDIN Fernando, „The recent evolution of Eurocommunism”, *Contemporary Marxism*, no. 2 (1980): 25;
- DENITCH Bogdan, „Eurocommunism: A Threat to Soviet Hegemony?”, *Proceedings of the Academy of Political Science*, vol. 33, nr. 1(1978)
- HÖBEL Alexander, „PCI e movimento comunista internazionale 1956-1964 Dal XX Congresso del PCUS al «Memoriale di Yalta»”, in Carlo Spagnolo, *Sul Memoriale di Yalta. Togliatti e la crisi del movimento comunista internazionale (1956-1964)*, Roma Carocci, 2007.
- Höbel Alexander, *Il PCI di Luigi Longo (1964-1969)*, Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane.
- LOGEVALL Fredrik, *The origins of the Vietnam War*, Harlow, Longman, 2001.

Arhivă:

A.N.I.C. Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 38/1967

Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 12/1968

Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 39/1969

Fond CC al PCR, secția relații Externe, dosar nr. 40/1971

Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 63/1971

fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 116/1968

Fond CC al PCR, secția Relații Externe, dosar nr. 194/1971

Noul rol al României în cadrul NATO după Summit-ul din Țara Galilor

■ ANDREEA-IUSTINA TUZU

[University of Bucharest]

Abstract

This paper aims to present, on the one hand, the measures taken by NATO during the Summit in Newport (4th-5th september 2014) for the Eastern Europe and, on the other hand, to analyze the role of Romania and also of the Black Sea region in the new security plan of the North Atlantic Alliance.

Keywords

NATO Summit; Romania; Russia; Ukraine crisis; Black Sea; regional security

Măsurile adoptate de NATO pentru reasigurarea Aliaților estici în cadrul Summit-ului din Țara Galilor

Evoluțiile din ultimele luni din Orientul Mijlociu și Nordul Africii, dar mai ales, noul tip de război, cel hibrid, de la frontiera estică a NATO, ce implică utilizarea de măsuri militare, paramilitare și civile, deschise și sub acoperire, au pus NATO în situația de a elabora o nouă strategie de securitate care să corespundă și să răspundă ferm și rapid noilor provocări.

Desfășurat în perioada 4-5 septembrie 2014, în Țara Galilor, Summit-ul NATO a avut loc într-un moment important pentru securitatea euro-atlantică. Acțiunile Rusiei (implicarea neoficială în criza din estul Ucrainei; anexarea Crimeei; nerespectarea dreptului internațional, a angajamentelor fundamentale de securitate europeană, inclusiv cele din Actul Final de la Helsinki; comportamentul său față de Georgia și Republica Moldova; neimplementarea îndelungată a Tratatului privind Forțele Convenționale în Europa și recurgerea la instrumente militare și de altă natură pentru a-și forța vecinii), creșterea instabilității în vecinătatea sudică a Alianței, din Orientul Mijlociu până în Nordul Africii, precum și amenințările transnaționale și multidimensionale reprezintă provocări fundamentale la adresa securității NATO, toate acestea putând avea

consecințe pe termen lung asupra păcii și securității euro-atlantice, precum și a stabilității în întreaga lume.

Declarația Summit-ului din Țara Galilor, adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord Atlantic, reprezintă un angajament de consolidare a legăturilor transatlantice ale Alianței în fața noilor amenințări, cu precădere cele din estul Europei, legate de criza din Ucraina, cărora li s-a acordat o atenție deosebită. Prin urmare, în ceea ce privește noile acțiuni pentru securitatea NATO în Europa, în cadrul Summit-ului au fost adoptate o serie de măsuri. Este vorba, în primul rând, despre *Planul de acțiune al NATO pentru creșterea nivelului de reacție*¹, în scopul pregătirii Alianței în a răspunde rapid și ferm la noile provocări de securitate, îndeosebi amenințărilor Rusiei și implicațiilor strategice ale acesteia. Planul se află sub atenta supraveghere a miniștrilor apărării și, în sens practic, întărește cele trei sarcini de bază definite de Conceptul strategic al Alianței, și anume: apărare colectivă, managementul crizei și securitate prin cooperare. Acesta cuprinde o serie de măsuri, pe de o parte, de asigurare și, pe de alta, de adaptare. Măsurile de asigurare ale Planului includ atât prezență, cât și activitate militară terestră, aeriană și maritimă în partea estică a NATO, ambele funcționând pe bază rotațională. Măsurile de adaptare includ componentele necesare asigurării că Alianța va putea răspunde în totalitate noilor provocări de securitate. În acest scop, s-a stabilit creșterea capacității de răspuns a *Forței de Răspuns a NATO* prin dezvoltarea unor pachete de forțe capabile să acționeze rapid. Pentru aceasta, se va stabili o *Grupare Multinațională de Forțe cu un Nivel de Reacție Foarte Rapid*²(VHRJTF), care reprezintă o nouă forță comună Aliată ce va putea fi dislocată într-un interval de câteva zile, în vederea contracarării provocărilor ce vor apărea, cu precădere la periferia teritoriului NATO. Această entitate va include o forță terestră cu forțe corespunzătoare aeriene, maritime și de operațiuni speciale disponibile, nivelul de reacție al forțelor VHRJTF fiind testat prin exerciții derulate la notificări în timp scurt. S-a hotărât, totodată, ca NATO să stabilească o prezență sporită de comandă și control, precum și facilitatori de forțe în teren pe teritoriile Aliatilor estici, în orice moment, cu contribuții din partea Aliatilor pe bază rotațională, care să se concentreze pe scenarii de planificare și exerciții de apărare colectivă. Se menționează că dacă se va impune, acestea vor veni în ajutorul Aliatilor de la periferia NATO pentru descurajare și apărare colectivă. De asemenea, Planul urmărește să sporească capacitatea NATO de a întâri rapid și eficient Aliții din acest spațiu, incluzând chiar pregătirea infrastructurii acestora, pre-poziționarea echipamentelor și a mijloacelor de aprovizionare și desemnarea bazelor specifice.

În aceeași ordine de idei, s-a hotărât luarea de măsuri pentru creșterea nivelului de reacție și capacitățile *Carterului General al Corpului Multinațional Nord-Est*³, precum și dezvoltarea acestuia până la a deveni un punct nodal pentru cooperarea regională. Totodată, s-a decis înființarea unui Centru de Excelență pentru Comunicarea Strategică, acreditat NATO, în Letonia, aceasta fiind o contribuție utilă la eforturile NATO în acest domeniu.

S-a lansat, de asemenea, *Inițiativa privind Construirea Capacităților de Apărare și de Securitate Conexă*⁴ pentru a se întări angajamentul față de țările partenere și a ajuta Alianța să furnizeze stabilitate, fără a fi dislocate forțe numeroase,

1 Pentru mai multe detalii a se consulta *Declarația Summit-ului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord Atlantic din Țara Galilor, din 4-5 septembrie 2014*, disponibilă la <http://www.mae.ro/node/28465>, accesat în data de 10.09.2014.

2 *Declarația Summit-ului din Țara Galilor...*

3 *Declarația Summit-ului din Țara Galilor...*

4 *Declarația Summit-ului din Țara Galilor...*

ca parte a contribuției de ansamblu a Alianței la securitatea și stabilitatea internațională și prevenirea conflictelor. Inițiativa se bazează pe expertiza extinsă a NATO în privința sprijinului, consilierii și asistenței oferite țărilor pentru construirea capacităților de apărare și securitate conexe și s-a convenit ca printre beneficiarii acestei inițiative să se numere Republica Moldova și Georgia. Celei din urmă i s-a acordat o atenție aparte, NATO salutând dezvoltarea Georgiei, ajutorul oferit de aceasta Alianței, precizând faptul că Aliații vor ajuta în continuare Georgia să avanseze în pregătirile sale spre dobândirea calității de membru NATO.

Trebuie remarcat și faptul că în cadrul acestui reuniuni s-au pus bazele unui nou concept, acela de „națiune-cadru”⁵, care va trebui să se concentreze pe grupuri de Aliați ce lucrează în format multinațional pentru dezvoltarea în comun de forțe și capacități necesare Alianței, facilitate de o națiune cadru. Implementarea acestui concept va ajuta NATO să dobândească noi forțe și capacități coerente, în mod special, în Europa.

În altă ordine de idei, noul plan de securitate al NATO pentru Europa de Est implică și referiri la suspendarea cooperării practice civile și militare între Alianță și Rusia, însă cu sublinierea faptului că se păstrează deschisă comunicarea politică.

În ceea ce privește situația din Ucraina, cea care îngrijorează NATO pentru vecinătatea sa estică, Alianța și-a oferit sprijinul în lupta Ucrainei pentru integritatea sa teritorială, suveranitatea și independența, susținând-o în reformele sale ample, prin *Programul Național Anual*, în cadrul *Parteneriatului Distinctiv al NATO*. Deși în timpul reuniunii s-a afirmat cu tărie sprijinul NATO oferit Ucrainei, speranțele exprimate de oficialii ucraineni, că în timpul Summit-ului Ucraina va obține statutul special de partener al Alianței, precum și statutul de aliat, nu s-au concretizat. Același sprijin l-a declarat NATO și pentru soluționarea pașnică a conflictului din Caucazul de Sud și Republica Moldova.

Schimbând registrul, un aspect de o importanță deosebită în cadrul noii strategii NATO îl constituie deciziile referitoare la bugetul pentru apărare. Prin urmare, s-a convenit să se inverseze tendința de scădere a bugetelor apărării, să se întreprindă eficient resursele Alianței și să fie promovată o distribuție mai echilibrată a costurilor și responsabilităților. În acest sens, s-a hotărât ca Aliații, care, la momentul acesta, respectă valoarea de referință a NATO de minimum 2% din Produsul Intern Brut (PIB) pentru cheltuielile pentru apărare, să-și fixeze drept obiectiv respectarea în continuare a acestui procent. În același timp, Aliații care cheltuiesc peste 20% din bugetele lor pentru apărare pentru echipamente de importanță vitală, inclusiv pentru activitatea de cercetare și dezvoltare aferentă, să continue să facă acest lucru. În dreptul Aliaților a căror valoare actuală din PIB pentru cheltuielile de apărare este sub acest nivel s-au făcut următoarele precizări: să stopeze declinurile de orice natură din zona cheltuielilor pentru apărare; să aibă ca obiectiv creșterea cheltuielilor pentru apărare în timp real cu creșterea PIB-ului și să avanseze în vederea asigurării valorii minime de 2% în 10 ani pentru a-și realiza *Capabilitățile Țintă NATO* și pentru a elimina neajunsurile Alianței în domeniul capabilităților. Nu în ultimul rând, Aliații care, în prezent, cheltuiesc mai puțin de 20% din bugetele lor anuale destinate apărării pentru echipamente noi de importanță majoră, inclusiv pentru activitatea de cercetare și dezvoltare aferentă, sunt încurajați să-și stabilească obiectivul ca, într-un deceniu, să-și sporească investițiile anuale la 20% sau chiar la un procent mai ridicat din totalul cheltuielilor pentru apărare.⁶

⁵ Declarația Summit-ului din Țara Galilor...

⁶ Declarația Summit-ului din Țara Galilor....

Noul rol al României în cadrul NATO

Noul plan de securitate al NATO pentru vecinătatea sa estică implică o serie de măsuri menite să preîntâmpine scenariile prin care integritatea teritorială a unui stat din est ar putea fi afectată. Principalele măsuri în acest sens constau în planificare avansată și un sprijin însemnat acordat țărilor riverane în vederea asigurării securității acestora, în contextul în care Federația Rusă provoacă instabilitate în zona Mării Negre.⁷

Importanța deosebită a regiunii Mării Negre, parte a Europei și punte către Asia Centrală și Afganistan, pentru securitatea euro-atlantică a fost întărită în documentele Summit-ului, mai ales ca urmare a evenimentelor din ultimele luni din Ucraina. În acest context, s-a pus în discuție crearea unui centru de antrenament și exerciții navale la Marea Neagră, care se vor realiza împreună cu flota României și a Bulgariei. Acest spațiu de activitate urmează să fie alimentat permanent și consistent cu nave din flota militară americană. Obținerea unui sprijin militar din partea Alianței a fost sperat și de către decidenții ucraineni înainte de începerea Summit-ului, dar acesta nu s-a concretizat. Însă, acorduri de ajutor NATO-Ucraina există, doar că acestea fac referire numai la anumite fonduri de dezvoltare.⁸

În ceea ce privește România, chiar înainte de deschiderea Summit-ului a fost aprobat un plan de contingentă, un plan de planificare a apărării, care imaginează diferite scenarii în care interesele și securitatea României ar putea fi afectate terestru, maritim sau aerian. În sens practic, acest plan trasează soluțiile și contramăsurile pe care NATO, împreună cu forțele armate naționale, le-ar folosi pentru a răspunde la un atac. Planul a fost elaborat sub comanda SACEUR - comandantul unic al forțelor NATO în Europa. Un astfel de plan de contingentă a fost aprobat și pentru Bulgaria. De subliniat ar fi faptul că până la acest moment, nici România, nici Bulgaria nu au avut astfel de planuri, întrucât au fost considerate țări în afara riscului de a fi atacate militar. De pe tot flancul estic, doar nordul (Polonia și țările baltice) și sudul flancului (Turcia) au un plan de contingentă și implicit un plan de acțiune în caz de atac.

În timpul acestei reuniuni s-au luat o serie de decizii importante atât pentru Alianță, în sens larg, cât și pentru România, în sens restrâns, și anume *Planul de acțiune* ce implică prezența NATO pe teritoriul statelor de la frontiera de est a Alianței, deci și pe teritoriul României. Trebuie precizat faptul că nu este vorba despre noi baze militare în România, pentru că aceasta are deja două baze militare româno-americane, una la Kogălniceanu, alta la Deveselu, ci despre staționări temporare, exerciții, aplicații, manevre militare etc. În linii mari, acest plan presupune creșterea efectivelor militare existente deja pe teritoriul României⁹, efective militare care să fie flexibile, să se adapteze cu ușurință la realitățile actuale, să poată fi dislocate imediat și să aibă echipamentul necesar pentru orice fel de acțiune.

7 Potrivit declarației de presă a președintelui României, susținută în data de 3.09.2014, „nu se mai poate evita sublinierea importanței strategice a Mării Negre, mai ales dacă privim nu numai prin prisma cercului de foc din jurul Mării Negre creat de conflictele înghețate, toate controlate de la Moscova: Nagorno-Karabakh, Osetia, Abhazia, Transnistria și acum Ucraina. Deci este clar că Marea Neagră este înconjurată de un cerc, de un brâu de conflicte înghețate care, toate, pot fi acționate pe rând sau toate odată de la un singur buton, și anume de la Moscova.”

8 De exemplu, fund-trust-uri pentru dezvoltare instituțională sau pentru dezvoltarea apărării cibernetice, cel din urmă fiind condus de România.

9 De subliniat ar fi faptul că, la momentul acesta, pe teritoriul României se află aproximativ 1.400 de militari americani, dintre care 600 sunt pușcași marini militari de elită, conform datelor furnizate de președintele României în cadrul declarației de presă susținută la finalul lucrărilor Summit-ului Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) de la Newport (Țara Galilor, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord), din 5.09.2014.

În timpul Summit-ului, România a făcut oferta de a pune la dispoziția Alianței infrastructura pentru un comandament NATO, infrastructură existentă de la fosta brigadă SEEBRIG¹⁰. Scopul acestui comandament este acela de a coordona activitățile regionale, România-Bulgaria. Un astfel de comandament NATO se află și la Szczecin¹¹ și vizează statele baltice și Polonia.

O altă ofertă făcută de România și acceptată de Alianță constă în ideea de a fi *națiune-cadru* pentru un fond mutual din care să se alimenteze programe, proiecte pentru siguranța cibernetică a Ucrainei. La nivelul NATO există patru astfel de programe, unul dintre acestea dorindu-se a fi preluat de România.

Mai mult, România s-a angajat să ajungă la 2% din PIB pentru bugetul de apărare, până în 2017, și a investit sume importante într-o flotilă de avioane F-16 americane în vederea asigurării securității țării și a interoperabilității cu ceilalți membri NATO.

În altă ordine de idei, aducerea la zi a capacității de apărare, a modului în care trupele Alianței ar reacționa dacă pe flancul estic al NATO s-ar produce schimbări negative pentru securitatea euro-atlantică, este un aspect deosebit de important. Și în acest cadru, România joacă un rol mult mai important decât până acum, iar avantajele faptului de a avea pe teritoriul său un comandament care să devină operațional direct și să coordoneze acțiunile Alianței, dacă contextul ar impune-o, sunt considerabile, deși oficialii români au afirmat că nu există o amenințare directă asupra României. Dar, în momentul acesta, ea se manifestă împotriva unui stat învecinat României, Ucraina. Esența acestui mecanism conturat în cadrul Summit-ului constă, așadar, în faptul că va funcționa constant și că se vor desfășura exerciții militare comune, care însă nu vor încălca niciun act internațional și care vor garanta consolidarea apărării colective și securitatea Alianței expuși la evoluțiile de securitate din vecinătatea estică.

Data fiind noua realitate din zona Mării Negre, a cărei importanță strategică pentru securitatea euro-atlantică a fost accentuată în cadrul Summit-ului de la Newport, România și-a asumat un rol cu mult mai important decât cel de până la momentul respectiv. Dar din acest punct încolo se impune implementarea, într-un timp cât mai scurt, a deciziilor adoptate de către șefii de stat și de guvern, mai ales cele referitoare la consolidarea prezenței SUA și NATO în România. În acest sens, s-a subliniat importanța Parteneriatului Strategic româno-american pentru consolidarea cooperării bilaterale în materie de securitate și apărare. S-a încurajat, totodată, dezvoltarea cooperării bilaterale România-SUA în cadrul NATO în vederea implementării deciziilor adoptate la Newport: înființarea structurii de Comandă și Control NATO pe teritoriul României și, în plan bilateral, pentru materializarea propunerii președintelui american, Barack Obama, privind inițiativa de parteneriat la Marea Neagră. Referitor la cooperarea bilaterală România-SUA, până în acest moment s-au înregistrat rezultate vizibile și importante în domeniul apărării anti-rachetă, în cazul Bazei Militare Deveselu a cărei operaționalizare va avea loc în 2015.

10 SEEBRIG (South-Eastern Europe Brigade Multinational Peace Force – Brigada Multinațională de Menținere a Păcii din Sud-Estul Europei), înființată în anul 1999, este organizată la nivel regional și are în subordine structuri militare din România, Bulgaria, Italia, Albania, Grecia, Macedonia și Turcia. Comandamentul SEEBRIG și-a desfășurat activitatea până în 2003 la Plovdiv, Bulgaria, între anii 2003-2007 la Constanța, în intervalul 2007-2011 în Istanbul (Turcia), iar din iulie 2011 s-a mutat la Larisa, Grecia. Comanda SEEBRIG este asigurată prin rotație, pe o perioadă de 2 ani de fiecare stat membru. În ceea ce privește România, aceasta a asigurat comanda SEEBRIG între 2007 – 2009. Mai multe informații despre SEEBRIG pot fi obținute consultând http://www.rft.forter.ro/_wsn/2014_2/02-act/og.htm, accesat în data de 15.10.2014.

11 Acest oraș se află în nord-vestul Poloniei, pe malurile râului Oder, lângă coasta baltică și granița cu Germania. Este primul port polonez ca mărime la Marea Baltică și are o populație de aproximativ 411.119 de locuitori.

Evoluția proiectului de la Deveselu a fost subliniată și în cadrul Summit-ului, unde s-a precizat că se respectă calendarul pentru finalizarea acestuia în cursul anului viitor, când navele Aegis Ashore dislocate la Deveselu vor fi puse la dispoziția NATO și vor furniza o creștere semnificativă a capacității Alianței.

Acest rezultat reflectă participarea României la dezvoltarea capacității NATO de apărare împotriva rachetelor balistice, cu atât mai mult cu cât România se află într-o zonă geografică tot mai vulnerabilă la amenințări cu rachete balistice provenite din afara spațiului euro-atlantic. În acest context, România este, din punct de vedere strategic, într-o poziție bună de a fi gazda interceptorilor terestri. De completat, ar fi faptul că participarea României la acest program presupune doar amplasarea de interceptori terestri și a unui sistem destinat dirijării acestora. Sistemele radar destinate descoperirii țintelor (rachetelor ostile) urmând a fi găzduite de alte state.¹²

România joacă un rol major inclusiv în ceea ce privește aprofundarea cooperării cu partenerii estici¹³ și a sprijinirii acestora pentru suveranitate și integritate teritorială, precum și pentru consolidarea capacității de apărare a acestora în contextul actual de securitate. În acest caz, un loc aparte îl ocupă Republica Moldova, care, în urma eforturilor României, a fost inclusă în două inițiative importante ale NATO, lansate cu prilejul Summit-ului: Inițiativa privind Construirea Capabilității de Apărare și Inițiativa privind Platforma de Interoperabilitate.

Concluzii

Dat fiind că până la momentul Summit-ului de la Newport, România nu a fost considerată o țară cu riscul de a fi atacată militar, nu a avut un plan de contingență. Însă, în cadrul acestei reuniuni, România a dobândit un rol nou. Iar regiunea Mării Negre, care primește o atenție sporită în cadrul acestui Summit, un nou statut. Incluziuni referitoare la Marea Neagră au mai avut loc și în declarațiile Summit-ului NATO din anii trecuți¹⁴, care au reflectat importanța acordată de Alianță regiunii Mării Negre, precum și dorința NATO „*de a identifica modalități de a sprijini eforturile regionale de consolidare a securității și stabilității, prin utilizarea mecanismelor existente de cooperare ale statelor din regiune.*”¹⁵ Însă, referirile n-au fost la dimensiunea celei acordate în cadrul reuniunii din Țara Galilor, din 4-5 septembrie 2014.

În contextul actual, consolidarea securității, stabilității și democrației în regiunea Mării Negre reprezintă o prioritate pentru NATO, la care România are o contribuție semnificativă. Finalitatea României în acest context este aceea de a-și aduce contribuția în procesul de includere a acestei regiuni în zona euro-atlantică, prin sprijinirea și încurajarea cooperării regionale, precum și a atragerii de ajutor al instituțiilor euro-atlantice, îndeosebi al NATO, în vederea concretizării acestora.

O dată cu noile evoluții din vecinătatea estică a Alianței, rolul României s-a modificat considerabil, în sensul în care acum se poate vorbi despre un stat care a devenit un motor regional ce ajută la implementarea deciziilor liderilor din cadrul Alianței în vederea asigurării securității regionale, în sens restrâns, respectiv al securității NATO, în sens larg. România va contribui astfel la dezvoltarea mecanismelor prin care Alianța poate susține acțiunile și eforturile țărilor riverane de consolidare a securității regionale. Prin acțiunile sale, România va promova rolul NATO de furnizor de stabilitate, promotor al reformelor și al cooperării regionale în vecinătatea sa - Balcani și regiunea Mării Negre.

¹² <http://www.mae.ro/node/1523>, accesat la data de 29.10.2014.

¹³ Este vorba despre Republica Moldova, Ucraina, Georgia și Azerbaidjan.

¹⁴ În acest sens, amintim: Declarația Summit-ului de la Istanbul (2004), Riga (2006), București (2008), Strasbourg-/Kehl (2009), Lisabona (2010) și Chicago (2012).

¹⁵ <http://nato.mae.ro/node/178>, accesat la 1.11.2014.

Așadar, la nivelul declarațiilor oficiale¹⁶, s-a evidențiat capacitatea României de a acționa ca furnizor de securitate la nivel regional, precum și de a-și asuma un rol sporit în vederea asigurării stabilității în zona extinsă a Mării Negre: „*România va acționa ca motor regional pentru implementarea deciziilor Summit-ului, în parteneriat cu SUA și alți Aliați, pentru creșterea coordonării regionale între Aliați, dar și ca susținător al partenerilor estici. Dacă securitatea României este mai puternică, securitatea regiunii va fi mai puternică*”¹⁷.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare

Declarația Summit-ului din Țara Galilor adoptată de șefii de stat și de guvern participanți la reuniunea Consiliului Nord Atlantic din Țara Galilor, din 4-5 septembrie 2014

Declarația de presă a președintelui României, Traian Băsescu, susținută la Palatul Cotroceni, în data de 3.09.2014

Declarația de presă a președintelui României, Traian Băsescu, la finalul lucrărilor Summit-ului Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) de la Newport (Țara Galilor, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord), din data de 5.09.2014

Declarația de presă a președintelui României, Traian Băsescu, referitoare la Summit-ul NATO, din data de 7.09.2014

Discursul ministrului de externe român, Titus Corlățean, la Sesiunea „Safeguarding NATO's Borders”, din cadrul conferinței „Returning Home? NATO and European Security”, desfășurată la Royal United Services Institute (RUSI), Londra, din data de 3.09.2014

Interviul acordat de secretarul de stat pentru afaceri strategice în Ministrul Afacerilor Externe, Bogdan Aurescu, Agenției Naționale de Presă AGERPRES, din data de 8.10.2014

Interviul acordat de ministrul de externe român, Titus Corlățean, emisiunii „Agenda globală” (Radio România Actualități), din data de 3.09.2014

Interviul acordat de ministrul de externe român, Titus Corlățean, emisiunii „Interviurile televiziunii” (TVR 1), din data de 7.09.2014

Interviul acordat de ministrul de externe român, Titus Corlățean, emisiunii „Kilometrul 0” (Digiz4), din data de 7.09.2014

Interviul acordat de ministrul de externe român, Titus Corlățean, emisiunii „Orizont European” (TVR Internațional), din data de 15.09.2014

Surse web:

www.agerpres.ro

www.guv.ro

www.mae.ro

www.nato.int

www.presidency.ro

www.rft.forter.ro

www.state.gov

¹⁶ În acest sens, pot fi amintite, declarațiile președintelui României, Traian Băsescu și interviurile acordate de ministrul de externe român, Titus Corlățean, în zilele de dinaintea Summit-ului, precum și în cele de după reuniune. O parte dintre acestea pot fi consultate aici <http://www.mae.ro/node/28861>, <http://www.mae.ro/node/28481>, <http://www.mae.ro/node/28484>, <http://www.mae.ro/node/28420>, accesate în data de 29.10.2014.

¹⁷ <http://www.agerpres.ro/politica/2014/10/08/interviu-bogdan-aurescu-mae-scutul-de-ladevesel-un-sistem-strict-defensiv-neindreptat-impotriva-cuiva-anume-13-20-01>, accesat la 30.10.2014.

O societate distopică a contemporaneității: Cambodgia khmerilor roșii.

Scurte considerații

■ HADRIAN GORUN

[„Constantin Brâncuși” University, Târgu-Jiu]

Abstract

This study tries to point out just a few of the most important characteristics of the toughest totalitarian regime of the contemporary period, that of the Cambodia's Khmer Rouges. I underlined the main particularities that make it quite different from other Communist regimes of the XX-th century. I attempted also to establish a few connections and similarities with the belletristic literature, mainly with George Orwell's work. In my approach, I started from the premise that the British writer was known as one of the most famous authors of anti-utopian novels. With the aid of the belletristic writing, I tried also to use an interdisciplinary approach.

Keywords

distopya; Cambodia; khmer rouges;
belletristic literature; totalitarianism

Introducere

Cambodgia khmerilor roșii reprezintă probabil cel mai grăitor exemplu de societate distopică, cu realități șocante, frizând absurdul, similare cu cele reliefate de Orwell în *O mie nouă sute optzeci și patru*¹ și *Ferma animalelor*², dar și cu cele prezente în scrierile kafkiene.³ În Cambodgia anilor 1975-1979, teroarea exercitată de stat asupra individului a atins cote inimaginabile. Cu siguranță, nu ne hazardăm afirmând că este vorba de cel mai atroce regim politic al secolului al XX-lea, un secol calificat în mod just de către istorici și politologi drept „secolul extremelor”, sau „secolul lagărelor”.⁴

1 George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*, traducere de Mihnea Gafița (București: Editura Univers, 1991), 5-275.

2 George Orwell, *Ferma animalelor*, traducere de Mihnea Gafița (Iași: Editura Polirom, 2002), 5-210.

3 Franz Kafka, *Procesul*, traducere de Gellu Naum (București: Editura Rao, 1994), 7-222; Franz Kafka, *Castelul*, traducere de Mariana Sora (București: Editura Adevărul Holding, 2011), 5-332.

4 Joël Kotek, Pierre Rigoulot, *Secolul lagărelor*, traducere de Nicolae Constantinescu (București: Editura Lucman, 2000), 534-538; Yves Ternon, *Statul criminal. Genocidurile secolului XX*, traducere de Ovidiu Pecican, Liliana Popovici, Iuliana Dobosi (Iași: Institutul European, 2002), 190-216.

Dictaturile ideologice, fie de extrema dreapta, fie de extrema stângă au curmat viețile a peste 100 de milioane de oameni⁵ în veacul precedent. Traducerea recentă în limba română a unor memorii ale supraviețuitorilor genocidului khmerilor roșii, ne-a ajutat să ne conturăm o imagine cât mai veridică asupra atrocităților săvârșite între anii 1975-1979 în acest stat al Asiei de sud-est.

Kampuchia Democrată (denumirea țării din Peninsula Indochina, după 17 aprilie 1975) este responsabilă de producerea celui mai mare genocid postbelic. Ideologia khmerilor roșii reprezenta un amalgam de stalinism și maoism, rafinate, perfecționate și duse la extrem. De fapt, Saloth Sar (cunoscut ca Pol Pot)⁶ și acoliții săi au preluat din vasta experiență a tuturor regimurilor comuniste. Ei sunt creatorii statului criminal prin excelență, un stat care a exterminat între 20% și o treime din propria populație. Regimul khmerilor roșii a întruchipat perfect ideea de Holocaust bazat pe criterii sociale, punând în aplicare un proiect gigantic de inginerie socială, experimentat de altminteri atât de Iosif Visarionovici Stalin în U. R. S. S., cât și de Mao Zedong în R. P. Chineză și Kim Il Sung, în Coreea de Nord.

Categorii întregi, de la intelectuali și funcționari, la proprietari funciari, de la comercianți și clerici până la străini (îndeosebi etnici chinezi și vietnamezi, deși oficial, autoritățile de la Pekin au sprijinit diplomatic și mai ales material noua conducere de la Phnom Penh) (Ung, 2014), erau sortite *a priori* eliminării. Anihilarea fizică programată a mai multor grupuri socio-profesionale ne amintește de *vaporizare*, concept a cărui paternitate aparține tot lui George Orwell.⁷

Revoluția khmerilor roșii avea să fie extrem de violentă și sângeroasă, reclamând numeroase victime din rândurile indezirabililor. Regimul de teroare urmărea finalmente abolirea claselor sociale și edificarea unei societăți lipsite de clase.⁸ De altfel, khmerii roșii au izbutit să fondeze o societate de tip orwellian perfectă, prin teroare, frică, abrutizare și îndoctrinare masivă⁹.

Angkarul ("Organizația", partidul comunist din Kampuchia Democrată) avea drept de viață și mai ales de moarte asupra oamenilor: "... Spuneți adevărul și nu mințiți reprezentanții Angkarului! Dacă mințiți Angkarul, vă dăm în vileag! Angkarul este atotștiutor, are ochi și urechi oriunde!....".¹⁰

Pentru a argumenta afirmația noastră privind societatea orwelliană perfectă, avem în vedere mesele luate în comun și, mai ales, întruchiparea lui Big Brother în persoana lui Pol Pot, supranumit Fratele Numărul Unu.¹¹ Aghiotantul său, Nuon Chea era Fratele Numărul Doi. În jurul personalității liderului khmerilor roșii era înțesată de cele mai multe ori o aură de mister, ceea ce amplifică frica inoculată de regim khmerilor obișnuiți: "[...] Mulți spun că Pol Pot e conducătorul Angkarului, dar nimeni nu știe nimic despre el. Se șoptește că e soldat, că e un om strălucit, că e părintele țării... Mai spun și că e gras. Se mai spune că identitatea lui e ținută secretă pentru a fi apărut împotriva asasinilor. Se mai spune că el ne-a eliberat de dominația străină și ne-a adus independența. Ni se mai spune că Pol Pot ne-a pus să muncim din greu pentru că vrea să ne purifice spiritul și să ne ajute să ne atingem adevărul

5 Vezi Stéphen Courtois (coordonator), *Cartea neagră a comunismului: crime, teroare, represiune*, traducere de Maria Ivănescu (București: Editura Humanitas, 1998), 9-776.

6 Vezi Yves Ternon, *Statul criminal*, 190-216; Archie Brown, *The Rise and Fall of Communism* (London: Random House, 2009), 345-350.

7 Vezi George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*.

8 Rithy Panh, Christophe Bataille, *Eliminarea. Povestea unui supraviețuitor din Infernul khmerilor roșii*, traducere de Cătălina Mihai (București: Editura Corint, 20130), 5-201.

9 Vezi George Orwell, *O mie nouă sute...*; George Orwell, *Ferma...*

10 Loung Ung, *Întâi l-au omorât pe tata. Povestea unei fetețe din Cambodgia*, traducere de Alfred Neagu și Junona Tutunea (București: Editura Corint, 2014), 56.

11 Vezi George Orwell, *O mie nouă sute...*; Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*; Rithy Panh, Christophe Bataille, *Eliminarea*.

potențial de fermieri. Se mai spune că are o față rotundă [...] și niște ochi blânzi. Mă întreb dacă ochii aceia blânzi ai lui ne văd cum murim de foame”.¹² Secretomania, învăluirea deliberată a liderilor în mister ne determină să stabilim o paralelă și cu personajul Klammm, înalt funcționar din romanul *Castelul*, al lui Franz Kafka. Klammm nu apare niciodată, acționează doar prin intermediul interpușilor, numele său este rostit cu teamă și condescendență și nimic nu se întâmplă fără voia sa.¹³

Am putea adăuga în cazul khmerilor roșii adoptarea unui nou calendar care marca Anul zero (de fapt anul loviturii de stat întreprinse de khmerii roșii-1975); destrămarea premeditată a familiilor; separarea copiilor de părinți (foarte mulți părinți au fost uciși, fiind socotiți nereeducabili); obligativitatea schimbării numelor considerate prea burgheze, ceea ce va avea drept rezultat o depersonalizare completă. Noile formule de adresare, precum și interzicerea unor cuvinte reprezintă o altă expresie a nivelării sociale impuse cu brutalitate de khmerii roșii.¹⁴

Uniforma purtată de personajele romanului lui George Orwell, inclusiv de către protagonistul Winston, era de culoare albastră.¹⁵ Khmerii roșii aveau propria uniformă, constând dintr-o bluză neagră, pantaloni negri, precum și eșarfa tradițională, în carouri roșu cu alb, denumită *krama* sau *kroma*. Obligativitatea purtării uniforme simbolizează deopotrivă disoluția totală a personalității individului, care nu mai contează absolut deloc în fața colectivității. Totuși, Rithy Panh a identificat în volumul său autobiografic, intitulat *Eliminarea. Povestea unui supraviețuitor din infernul khmerilor roșii*¹⁶ două tipuri de uniforme în Cambodgia khmerilor roșii. Unele uniforme, cele albastre erau impuse așa-numitului *popor nou*, care provenea în special din mediul urban. Din noul *noul popor* făceau parte categoriile enumerate mai sus, care erau sortite să piară în Holocaustul social. *Vechiul popor*, sau cetățenii de bază¹⁷, care înainte de lovitura de stat din aprilie 1975 locuiseră în regiunile rurale, purtau cu precădere uniforme negre. Ei erau socotiți mai de încredere de către khmerii roșii, care mizau pe posibilitatea recuperării lor și, evident, a ralierii lor în opera de construire a noii societăți. Cetățenii de bază priveau cu dispreț pe foștii orășeni deportați.

În scopul întemeierii unei societăți lipsite de clase, precum în preistorie, khmerii roșii au distrus Banca Națională și au desființat banii, revenind la trocul specific societăților primitive. De altfel, este cunoscut faptul că marxismul a numit epoca preistoriei tocmai comuna primitivă. De asemenea, deținerea oricărui obiect care avea vreo legătură cu străinătatea și cu civilizația occidentală era prohibit: „... Când îl întreb pe Kim [fratele mai mare al lui *Loung Ung*- n. n.] ce e aia un capitalist, îmi spune că e capitalist cineva care a trăit la oraș. Îmi spune că pentru khmerii roșii, știința, tehnologia și tot ce înseamnă mecanică e dăunător și trebuie distrus. Angkarul spune că toți cei care au mașini, aparatură electronică, ceasuri, televizoare, au provocat o adâncă inegalitate între clasa celor bogați și a celor săraci...Toate aparatele acelea au fost importate din străinătate și sunt deci contaminate. Tot ce e de import e ticălos pentru că ajută țările străine să invadeze Cambodgia, nu numai cu lucrurile lor, ci și cu cultura lor...”.¹⁸ De aceea, Pol Pot și ai săi doreau să edifice o societate pură, în deplină izolare față de lumea exterioară. De fapt, China era printre puținele state care întrețineau relații cu regimul khmerilor roșii. Nu este lipsit de semnificație să menționăm că singurul șef de stat care a vizitat Kampuchia între 1975 și 1979 a fost președintele României socialiste, Nicolae Ceaușescu. Mai mult,

12 Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*, 133.

13 Franz Kafka, *Castelul*, 19, 108-116.

14 Vezi Rithy Panh, Christophe Bataille, *Eliminarea*; Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*

15 Vezi George Orwell, *O mie nouă sute...*

16 Vezi Rithy Panh, Christophe Bataille, *Eliminarea*.

17 Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*, 78.

18 Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*, 92.

deși poza în militant pentru pacea mondială, regimul ceaușist a exportat mine anti-personal în Cambodgia.¹⁹ A fost editată chiar o broșură despre relațiile de prietenie între poporul roman și Kampuchia Democrată. După ce crimele împotriva umanității comise de khmerii roșii au ieșit la iveală, fiind cunoscute pe plan internațional, majoritatea exemplarelor din respective broșură au fost distruse.

Regimul khmerilor roșii prezintă și alte particularități specifice, care îl individualizează în raport cu alte regimuri totalitare de extrema stânga. Deși în majoritatea cazurilor, comunismul a însemnat urbanizare și industrializare masivă (inclusiv în Uniunea Sovietică și Republica Socialistă România), khmerii roșii au impus cel mai brutal comunism de tip rural. Scopul vizat era făurirea unei societăți agrariene perfecte. Majoritatea orașelor, inclusiv capitala Phnom Penh, (considerate ca fiind contaminate moral de Occidentul corupt) au fost evacuate forțat, iar populația, decimată de boli și foamete și lipsită de servicii sanitare de specialitate a fost constrânsă să trudească pe ogoare și orezării în zonele rurale.²⁰ Rațiile de orez alocate lucrătorilor au fost reduse gradual de autorități, pe măsura intensificării presiunii din partea armatei vietnameze de la frontieră. Puterea de la Phnom Penh avea nevoie stringent de armament și muniții. În aceste condiții, a procedat la exportul alimentelor în China, obținând în schimb arme, indispensabile pentru a susține rezistența împotriva Vietnamului. Khmerii roșii nu își ascundeau intenția de a reface vechiul imperiu medieval, Angkor, care urma să cuprindă Vietnamul de sud, Laos și o parte din Thailanda.²¹

În mai puțin de 4 ani, între aprilie 1975 și ianuarie 1979, Kampuchia Democrată a curmat aproximativ două milioane de vieți. Putem vorbi, ca și în cazul altor regimuri totalitare comuniste (în principal cel stalinist și cel maoist), despre un veritabil război dus de stat împotriva propriilor cetățeni. Toate școlile au fost închise, având loc doar unele cursuri de ideologie în lagăre și în taberele de muncă pentru copii. Cu aceste prilejuri, era proslăvită învățătura Angkarului și a lui Pol Pot.²² Clădirea dezafectată a unui liceu din capitala Phnom Penh a fost transformată în sinistru închisoare de tortură și exterminare, S-21. „Mașina de ucis” a funcționat cu o eficiență înfiorătoare, doar câțiva din cei aproape 20.000 de deținuți supraviețuind. Sunt consemnate până și viviseccii și alte experimente cărora le-au căzut victime oameni nevinovați. Comandantul aceluia macabru stabiliment, Kang Kek Ieu (supranumit „Duch”) a fost condamnat la detenție pe viață abia acum câțiva ani. În prealabil, Duch își făcuse ucenicia într-un alt centru de eliminare fizică, anume M13, situat în junglă. Înainte de a părăsi acel loc, khmerii roșii au executat toți prizonierii și i-au aruncat într-o groapă comună.²³

În Kampuchia Democrată, mărturiile supraviețuitorilor consemnează scene terifiante, halucinante, de un tragism dificil de suportat: „După ce-i murise soția, un tată își creștea singur fiica de cinci ani. Într-o dimineață, devreme, pe când ara, a găsit doi melci în pământul reavăn. I-a arătat mândru fiicei sale rămase pe taluzul de pământ. În plină foamete, melcii aceia erau o comoară. Chiar dacă strecura melcii în buzunar, au venit khmerii. Omul era un individualist, un dușman al Angkarului. L-au bătut și l-au legat de un stâlp la marginea orezării. Orele treceau, iar temperatura ajunsese de nesuportat. Omul gemea. L-au năpădit furnicile, sute, apoi mii. L-au intrat în gură, pe gât, în urechi, în ochi. Omul se zvârcolea, apoi a urlat din rărunchi și a leșinat. Atunci s-a apropiat o țărancă, a luat-o de mână pe fetița

19 Mircea Oprea, „O carte despre curajul de a muri”, prefață la Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*, 6.

20 Vezi Y. Ternon, *Statul criminal...*; S. Courtois, *Cartea neagră*; J. Kotek, P. Rigoulot, *Secolul*; L. Ung, *Întâi l-au omorât*, R. Panh, *Eliminarea*.

21 Loung Ung, *Întâi l-au omorât*, 120. Vezi și Rithy Panh, *Eliminarea*.

22 Vezi Loung Ung, *Întâi l-au omorât...*

23 Rithy Panh, *Eliminarea*, 14, 20, 24.

care stătea acolo de dimineată și i-a șoptit: Vino cu mine. Au mers împreună până în sat. Copilul acesta avea să plângă în tăcere, peste ani, în fața camerei mele.”²⁴

Concluzie

În final, se impune să punctăm încă un aspect distinctiv, care individualizează regimul khmerilor roșii din Cambodgia în raport cu alte regimuri comuniste. Frapează lipsa unui cult al personalității de mare amploare, consacrat Conducătorului, foarte bine cristalizat în comunismul de tip asiatic, precum în China Populară sau în Republica Populară Democrată Coreeană. Chiar dacă în timpul ședințelor de indoctrinare care aveau loc periodic în taberele de muncă, -menite să formeze copii soldați-, era evocată personalitatea lui Pol Pot, nu putem vorbi despre un cult al personalității care să rivalizeze cu cele ale lui Mao Zedong sau Kim Il Sung. Până și Angkarul reprezenta o organizație cvasisecretă pentru oamenii terorizați și abrutizați, însă o organizație care, din umbră, le decidea nemilos destinele.

BIBLIOGRAFIE

- BROWN, Archie, *The Rise and Fall of Communism*, London, Random House, 2009.
- COURTOIS, Stéphen (coord.), *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, Traducere de Maria Ivănescu, București, Humanitas, 1998.
- KAFKA, Franz, *Castelul*, Traducere de Mariana Șora, București, Adevărul Holding, 2011.
- KAFKA, Franz, *Procesul*, Traducere de Gellu Naum, București, Rao International, 2004.
- KOTEK, Joël, Rigoulot, Pierre, *Secolul lagărelor*, Traducere de Nicolae Constantinescu, București, Lucman, 2000.
- MÜLLER, Florin, *Societate, ideologie, dictaturi*, București, Editura Universității București, 2014.
- ORWELL, George, *Ferma animalelor*, traducere de Mihnea Gafița Iași, Editura Polirom, 2002.
- ORWELL, George, *O mie nouă sute optzeci și patru*, traducere de Mihnea Gafița, București, Editura Univers, 1991.
- PANH, Rithy, *Eliminarea. Povestea unui supraviețuitor din infernul Khmerilor roșii*, Traducere de Cătălina Mihai, București, Editura Corint, 2013.
- TERNON, Yves, *Statul criminal. Genocidurile secolului XX*, Traducere Ovidiu Pecican, Liliana Popovici, Iuliana Doboși, Iași, Institutul European, 2002.
- UNG, Loung, *Întâi l-au omorât pe tata*, traducere de Alfred Neagu și Junona Tutunea, București Editura Corint, 2014.

²⁴ Rithy Panh, *Eliminarea*, 86.

Câteva observații privind reforma sistemului judiciar din România.

Există priorități de politică publică mai presante decât lupta împotriva corupției?

OVIDIU GHERASIM-PROCA

[Alexandru Ioan Cuza University, Iași]

Abstract

Before being an element of constitutional order, the judicial system is a public service. Arbitrating disputes, conflict resolution and prosecuting crimes are, first of all, valuable functions for the community. This article presents the Romanian judiciary especially from this perspective. The relation between politics and the judiciary was particularly problematic in recent years. The judicial institutions' struggle for autonomy was accompanied by unprecedented political crises. Yet, the Cooperation and Verification Mechanism (CVM) continuously encouraged institutional reform, initiating very active anti-corruption policies, as well as the implementation of new civil and criminal procedure rules. At the same time, we can notice the rapid increase in the volume of new causes recorded by courts of law in civil matters, which entails the risk of severe deterioration of public legal services and requires an appropriate administrative response.

Keywords

reform of the Judiciary, anti-corruption measures, post-accession conditionality, public service administration

• Sistemul judiciar nu este doar
• un element al ordinii consti-
• tuționale, ci și un serviciu
• public. Arbitrarea diferendelor, aplana-
• rea conflictelor prin intermediul auto-
• rității și pedepsirea infracțiunilor sunt,
• în primul rând, funcții esențiale ale sta-
• telor moderne, având o utilitate incon-
• testabilă. Pe de altă parte, chiar prin-
• cipiile constituționale (statul de drept,
• separația puterilor, garantarea drep-
• turilor fundamentale) pot fi considera-
• te mijloace pentru a asigura imparția-
• litatea instituțiilor judiciare, o condiție
• indispensabilă asigurării serviciului pu-
• blic pe care acestea îl administrează.
• Articolul de față prezintă sistemul judi-
• ciar din România mai ales sub acest as-
• pect. Relația dintre politică și „justiție”
• a fost, în ultimii ani, una dintre cele mai
• problematice. Lupta instituțiilor judici-
• are pentru autonomie a fost însoțită de
• crize politice de o intensitate fără pre-
• cedent. Monitorizarea externă exercita-
• tă de către Comisia Europeană prin in-
• termediul Mecanismului de Cooperare
• și Verificare (MCV) nu a fost suficientă
• pentru a preîntâmpina criza politico-ju-
• diciară din 2012 și conflictele ce au ur-
• mat în interiorul Consiliului Superior al
• Magistraturii (CSM). Ea a catalizat însă
• continuu reforma instituțională, deter-
• minând desfășurarea unor politici active
• de combatere a corupției la nivel înalt,

concomitent cu adoptarea unor noi reguli de procedură penală și civilă. Totuși, este greu de susținut că schimbările structurale coordonate astfel reprezintă un succes.¹

Statisticile oficiale arată creșterea rapidă, într-un ritm alarmant, a volumului de cauze noi înregistrate anual de instanțele civile, ceea ce, în absența unui răspuns administrativ adecvat, atrage riscul deprecierei grave a serviciilor publice cu caracter judiciar. În mod inerent mai atractive din perspectiva interesului acordat de către publicul larg, subiectele specifice justiției penale, în special cele direct legate de combaterea corupției, tind să monopolizeze dezbaterile politice și atenția specialiștilor în politici publice, punând în plan secund problemele administrative grave apărute în instituțiile judiciare civile. Paradoxal, în ciuda vizibilității minime, acestea din urmă sunt cel mai frecvent folosite de către cetățeni. Astfel de defecte funcționale riscă să fie cu atât mai grave cu cât apar în contextul unei stări de criză economică, care motivează guvernele să restrângă finanțarea instituțiilor bugetare, dar îi determină pe cetățeni să apeleze din ce în ce mai frecvent instanțe.

Articolul de față cuprinde câteva precizări pe care le consider esențiale pentru orice demers coerent de gestionare a politicilor publice în materie judiciară. Pornind de la datele statistice publicate de Institutul Național de Statistică (INS) și Consiliul Superior al Magistraturii, el semnalează faptul că în momentul de față există priorități de politică publică urgente, apărute în absența unei preocupări sistematice, fluente, referitoare la administrarea în condiții rezonabile a instituțiilor ce asigură justiția civilă. Ipoteza potrivit căreia atenția publică de care se bucură tema corupției a avut o influență negativă asupra echilibrării eforturilor administrative în procesul de reformare a sistemului judiciar este una dintre cele mai plauzibile. Prioritățile de politică publică sunt strâns legate de prioritățile politice, cele ce rezultă din competiția partizană sau relația Statului Român cu partenerii internaționali. La fel, putem presupune că seria crizelor politice recente în care au fost implicate, într-un fel sau altul, instituțiile care formulează și implementează politicile publice judiciare la nivel național, este responsabilă pentru amânarea problemelor elementare de administrare. Oricare ar fi resorturile acestei situații, datele arată faptul că cea mai mare parte a sistemului judiciar se găsește într-o situație critică din perspectiva raportului cantitativ dintre *input* și *output*, fapt ce contrastează puternic cu percepțiile larg răspândite despre prioritățile de neamânat în reformarea sistemului judiciar din România.

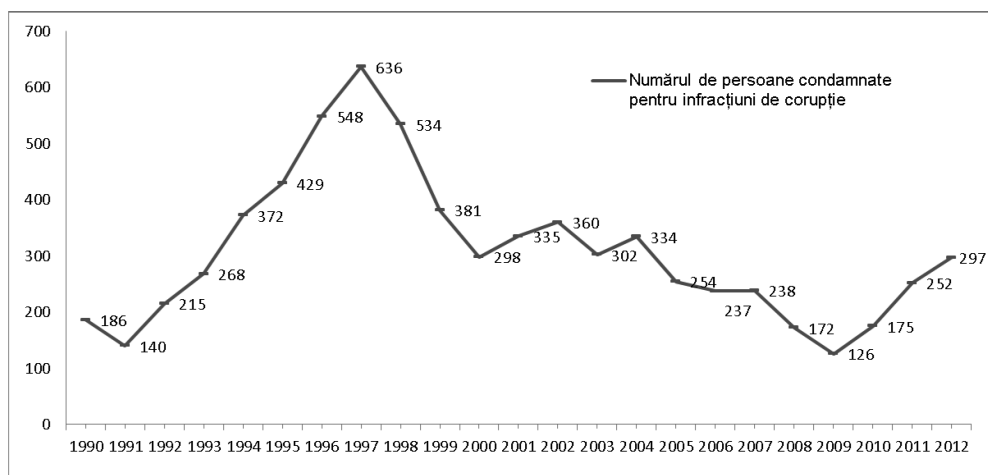
Priorități politice vizibile și probleme administrative invizibile

Lupta împotriva corupției se califică drept prioritate politică fundamentală în contextul reformei sistemului judiciar românesc, atât la nivel național, cât și din perspectiva relațiilor internaționale, așadar la nivel regional. În competiția politică internă, ea a reprezentat o miză electorală importantă încă din 1996, când Convenția Democratică din România (CDR) și Emil Constantinescu au câștigat alegerile prezidențiale cu ajutorul mesajului justițiar. El promitea purificarea instituțiilor statului postcomunist de practicile clientelare pe care le patronau partidele ce preluaseră moștenirea politică socialistă.² Proeminența acestei teme politice este confirmată de statistica numărului de condamnați pentru infracțiuni de corupție, care, în anul 1997, atinsese maximul istoric al perioadei postcomuniste (Figura nr. 1). Același tip de mesaj justițiar a fost adoptat ulterior de către Alianța „Dreptate și Adevăr”, în

1 Martin Mendelski, „EU-driven judicial reforms in Romania: a success story?,” *East European Politics* 28 (2012): 23–42.

2 Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decât împreună”. *O istorie politică a Convenției Democratice, 1989-2000* (Iași: Polirom, 2003), 260.

Figura nr. 1 Numărul de persoane condamnate definitiv pentru infracțiuni de corupție (1990-2012)

Sursa: Institutul Național de Statistică (baza de date TEMPO-Online, <https://statistici.insse.ro/>)
 Notă: În categoria respectivă sunt incluse următoarele infracțiuni: dare de mita, luare de mita, trafic de influență, primire de foloase necuvenite; în cazul în care o persoană condamnată a comis mai multe infracțiuni, a fost înregistrată doar infracțiunea cea mai gravă.

campaniile electorale din 2004. Nu este de mirare așadar că problema corupției a fost unul dintre subiectele primelor studii ambițioase de politică publică. Acestea recomandau modificarea structurilor instituționale în sensul responsabilizării autorităților judiciare și polițienești, conform misiunii lor de servicii publice.³

În plan internațional, tema luptei împotriva corupției are un profil politic din ce în ce mai clar, deși responsabilitățile transnaționale în această privință nu sunt ușor de stabilit. Ea devine relevantă ca prioritate politică chiar în contextul conflictului diplomatic recent dintre Federația Rusă și Statele Unite ale Americii. Într-o declarație politică oficială în fața Comitetului de Politică Externă a Senatului Statelor Unite, Victoria Nuland afirma că politicienii corupți și oligarhii conlucrează, peste granițele naționale, pentru a susține financiar „sistemul pe care îl preferă”. Corupția de acest timp, potrivit descrierii oficialului american, nu numai că reușește să machine democrațiile din interior, dar are capacitatea de a deveni un inamic extern al statelor democratice. „Cu alte cuvinte, arată declarația, în multe părți ale Europei,

³ „Cel mai bun mod de a învinge corupția – sublinia Alina Mungiu-Pippidi într-un studiu din 2002 – prin intermediul acestor instituții este inițierea unor reforme structurale. Prea mult timp ele au avut puteri discreționare asupra cetățenilor și este timpul să devină distribuitori de bunuri publice, legea și ordinea în acest caz, și să răspundă în același timp de calitatea acestor servicii. Dacă regulile jocului continuă să fie secretomania și practicile aberante, cei mai îndrăzneți dintre cetățeni vor continua să mituiască procurorii, judecătorii și polițiștii. Singura modalitate de a face ca legea și ordinea să fie distribuite corect și imparțial este transparentizarea și responsabilizarea pe orizontală și nu pe verticală ca până acum. Primarii ar trebui să acționeze în favoarea comunităților pe care le reprezintă și să se poată opune polițiștilor și procurorilor corupți. De asemenea, statutul poliției ar trebui rescris luând în considerare sugestiile unor organizații autohtone sau internaționale cu experiență. Pentru a putea elimina grupurile de influență și interferența politică, organizarea Procuraturii, Instanțelor Judecătorești și Magistraturii ar trebui în întregime revizuită”. Alina Mungiu-Pippidi, „Pentru o abordare instituțională a corupției în statele post-comuniste,” în *Politici publice. Teorie și practică*, Alina Mungiu-Pippidi, Sorin Ioniță (Iași: Polirom, 2002), 150.

lupta împotriva corupției trebuie să fie cea mai importantă prioritate națională (s. n.) pentru a proteja și apăra democrația și suveranitatea statului”.⁴ Dacă războiul împotriva corupției este o chestiune de politică internațională sau de susținere a unui regim politic față de regimurile alternative, rămâne de discutat. Cert este că ceea ce numim „luptă anticorupție” nu mai reprezintă doar o problemă politică națională.

Nu este necesar să insistăm asupra atenției pe care Uniunea Europeană o acordă luptei împotriva corupției în România și Bulgaria. Simpla lectură a rapoartelor periodice redactate în cadrul Mecanismului de Cooperare și Verificare (MCV) o ilustrează pe deplin. Acesta a fost adaptat treptat în așa fel încât să impună standarde din ce în ce mai coerente, în termenii progreselor susținute și ai independenței sistemului judiciar.⁵ Ceea ce merită să fie menționat este faptul că recomandările rezultate din acest mecanism instituțional tind să se concentreze asupra instituțiilor penale mai mult decât asupra celor civile.

Cea mai succintă analiză de conținut a ultimului raport tehnic⁶ al Comisiei Europene în cadrul MCV prezintă cu claritate reflectarea disproporționată a domeniului penal în lista de priorități pe care o sugerează. Numărând de câte ori apar în text cuvintele cu rădăcina „penal” (penal, penală etc) și „civil” (civil, civilă etc) vom observa 89 de cazuri pentru primele și doar 29 pentru ultimele. Cuvintele care indică fără echivoc dreptul penal sunt de trei ori mai numeroase decât cele care indică în aceeași manieră dreptul civil.⁷ Desigur, o asemenea analiză de conținut sumară nu este întrutotul concludentă, dar reprezintă o aproximare surprinzător de veridică a tendinței observabile la nivelul opiniei publice.

Este firesc ca interesele pieței comune și imperativele administrării judiciare a fondurilor europene să orienteze condițiile impuse de Comisia Europeană către combaterea corupției politice și asigurarea unui sistem punitiv performant.⁸ Mai ales într-o perioadă de criză economică, din punctul de vedere al instituțiilor Uniunii Europene, este important ca statul să fie capabil să diminueze infracționalitatea organizată. Totuși, se poate argumenta în mod convingător că o bună administrare a justiției civile este mai importantă pentru prosperitatea economică și libertatea comerțului decât lupta împotriva corupției politice.

4 Victoria Nuland, „Transatlantic Security Challenges: Central and Eastern Europe. Statement before the Senate Foreign Relations Committee,” Testimony, *U.S. Department of State*, April 10, 2014, <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2014/apr/224652.htm>, consultat la 26 aprilie 2014.

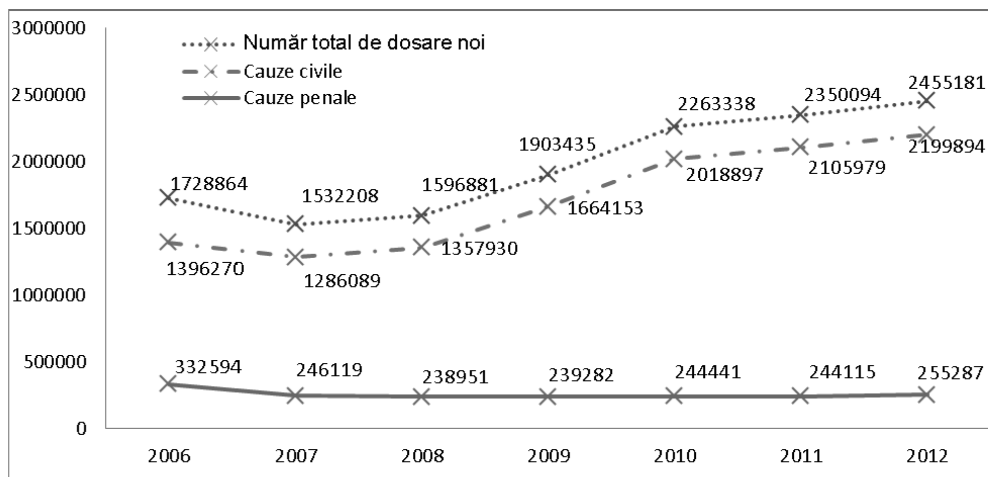
5 Patrycja Szarek-Mason, *The European Union's Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries* (Cambridge University Press, 2010), 221-238.

6 Comisia Europeană, *Raport tehnic care însoțește documentul „Raport al Comisiei către Parlamentul European și către Consiliu privind progresele realizate în România în cadrul Mecanismului de Cooperare și de Verificare,”* (Bruxelles, 22 ianuarie 2014), http://ec.europa.eu/cvm/docs/swd_2014_37_en.pdf, document consultat la 27 aprilie 2014.

7 Pentru că avem de-a face cu doi termeni opuși, cu caracter tehnic, care epuizează universul de discurs al distincției la care ne referim, numărarea ocaziilor în care ei sunt folosiți în rapoartele MCV reușește să schițeze tendința discursivă latentă în documentele de politică publică respective.

8 În acest context, nu este lipsită de relevanță observația că sistemul electronic introdus în instanțele din România ca urmare a implementării unui program coordonat de Comisia Europeană în toate statele membre se numește European Criminal Records Information System (ECRIS). Deși titulatura sistemului informatic se referă doar la înregistrările penale, el gestionează atât dosarele penale, cât și pe cele civile. Totuși, este asociat în planul opiniei publice nu cu ușurarea muncii grefierilor și judecătorilor sau cu accesul publicului la informațiile despre procese, ci cu un instrument tehnic ce facilitează corupția judiciară (cf. Virgil Burlă, „Rețeaua spăgarilor din tribunal. problemele sistemului de distribuire a dosarelor, ECRIS, nerezolvate de 6 ani,” 19 martie 2013, <http://www.evz.ro/problemele-ecris-nerezolvate-de-6-ani-1028816.html>, consultat la 17 mai 2014).

Figura nr. 2 Numărul dosarelor civile și al dosarelor penale noi intrate pe rolul instanțelor judecătorești

Sursa: Institutul Național de Statistică (baza de date TEMPO-Online, <https://statistici.insse.ro/>)

În genere, prioritățile politice ale Statului Român în domeniul luptei împotriva corupției coincid cu demersurile oficiale de politică publică, așadar cu ceea ce este perceput ca prioritate de politică publică. Dar, dacă privim lucrurile în perspectivă, vom observa aceeași preocupare disproporționată pentru justiția penală prin comparație cu justiția civilă. Consensul de durată al factorilor de decizie relevanți, la nivel național și internațional, în cea ce privește lupta împotriva corupției și fortificarea instituțiilor de urmărire penală pare să ducă la îndepărtarea nevoilor administrative stringente de pe agenda instituțiilor judiciare și politice. Statisticile arată că, în ciuda progreselor remarcabile în ceea ce privește numărul de condamnări în dosare de corupție care implică înalți oficiali, calitatea serviciilor judiciare este afectată negativ de evoluțiile înregistrate în ultimii ani în planul justiției civile.

Capacitatea administrativă a Statului Român rămâne în continuare foarte redusă. Instituțiile care nu fac parte din sistemul administrativ propriu-zis, dar au sarcini administrative, nu fac excepție. Instituțiile autonome din sistemul judiciar sunt relativ noi, nu dispun de mijloace proprii de profesionalizare birocratică și, în numele principiului „independenței justiției”, tind să deroge de la regulile generale de organizare și funcționare aplicabile în sistemul național de învățământ sau în sistemul național de administrație publică.⁹

Faptul că întreaga dezbatere publică referitoare la reformă gravitează în jurul problemei corupției este capabil să ascundă dezechilibre majore în administrarea justiției și asigurarea calității serviciului public judiciar. Probleme de politică publică foarte serioase, care țin mai puțin de interesele actorilor politici, dar sunt mai aproape de nevoile sociale cele mai concrete ale cetățenilor, au puține șanse să apară pe agenda publică sau să fie rezolvate în timp util. Statisticile arată că, de departe,

⁹ Este vorba, spre exemplu, de regulile generale de organizare și protecție a muncii, normativele de igienă și sănătate publică specifice instituțiilor cu un aflax mare de vizitatori (ședințele de judecată sunt de cele mai multe ori deschise publicului), regulile de organizare a concursurilor, regulile de stabilire a transferurilor de personal, organizarea examenelor și activităților didactice în Institutul Național al Magistraturii (INM).

din punct de vedere cantitativ, principalele activități judiciare se desfășoară în sfera dreptului civil. Totuși, aspectul civil al justiției, în ciuda unor schimbări legislative radicale recente, nu pare să fie o preocupare publică proeminentă.

Adoptând o perspectivă analitică generală, vom observa că numărul de dosare civile intrate anual pe rolul instanțelor este mult mai mare decât numărul dosarelor penale (Figura nr. 2). De fapt, acesta din urmă chiar scade în momentul intrării României în Uniunea Europeană. Dacă în anul 2006 intraseră pe rolul instanțelor penale 332.594 de dosare, începând cu 2007 nu va fi depășit pragul de 256.000. În al doilea rând, în timp ce numărul dosarelor penale a înregistrat o creștere ușoară după intrarea României în Uniunea Europeană, creșterea este abruptă și disproporționată în cazul dosarelor civile. Această intensificare vertiginoasă a activității judiciare în sfera civilă a avut loc fără un efort corespunzător de dotare materială, organizare, sporire a încadrării de personal. Numărul total de judecători încadrați în perioada de referință nu numai că nu crește semnificativ, dar în anumiți ani scade, chiar în momente de presiune maximă (Figura nr. 3).¹⁰ În anul 2009 numărul de judecători a scăzut simțitor (de la 4.142 la 3.904), în timp ce numărul dosarelor intrate în instanțe a crescut brusc (de la 1.596.881 la 1.903.435). Această disparitate penal/civil și felul în care ea se accentuează în timp poate fi observată mai ușor dacă o analizăm procentual. În anii 2011 și 2012 numărul dosarelor penale din totalul dosarelor noi nu depășește 10%, după ce a fost aproximativ 19% în 2006.

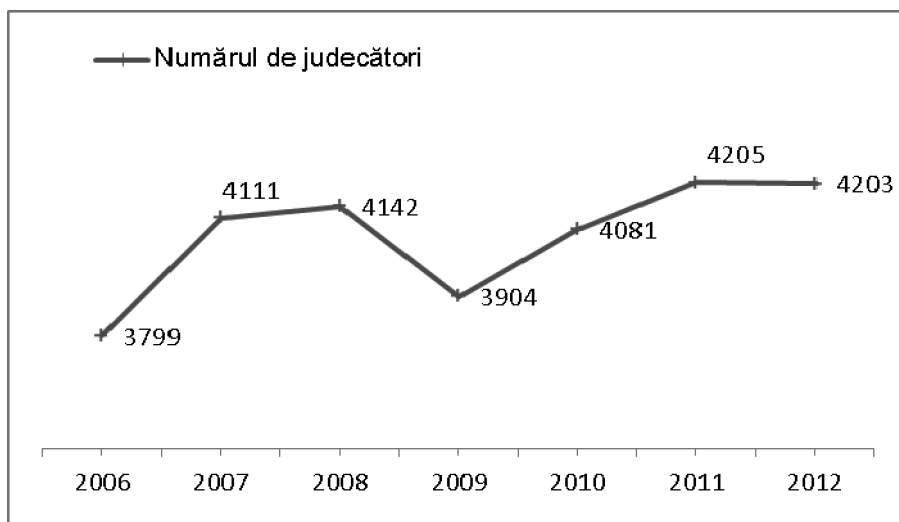
Nu se poate afirma că revizuirea regulilor de drept fundamentale, o altă prioritate recunoscută atât de rapoartele Comisiei Europene, cât și de către profesioniștii dreptului din România, a contribuit în mod pozitiv la administrarea echilibrată a serviciului public judiciar. Intrarea în vigoare a noilor coduri în materie civilă și penală a determinat perioade de tranziție în care sarcinile de organizare au devenit mai complexe. Pe parcursul lor, cauzele judecate după reguli diferite sunt prezente în același timp pe rolul instanțelor. De altfel, graba autorităților de a aproba intrarea în vigoare a noilor coduri în absența resurselor necesare, doar pentru a satisface termenele și așteptările legate de evaluările periodice în cadrul MCV, a fost în repetate rânduri criticată de juriști și organizațiile non-guvernamentale.¹¹

Intrarea în vigoare a noilor coduri a contribuit la relevarea obiectivului contradictoriu de a administra cu resurse minime exigențe normative mai mari decât cele existente anterior. Spre exemplu, articolul 200 al noului Cod de Procedură Civilă impune instanțelor să verifice „de îndată” faptul că dosarele sunt depuse luând în considerare dispozițiile legale și informațiile obligatorii pentru aplicarea lor, facilitând astfel celor ce depun cererile sarcina de a le formula corect – fie că sunt profesioniști (avocați, consultanți în materie juridică, executori judecătorești) sau cetățeni fără

10 Datele oferite de Institutul Național de Statistică nu disting între instanțele civile și cele penale, dar putem presupune că sporirea numărului de judecători în ramura penală a fost mai mică decât cea a numărului de judecători în domeniul civil. Faptul că instituțiile judiciare cu caracter penal nu par să fie afectate de problema aglomerării galopante justifică simplificarea pe care am operat-o, excluzând din analiză numărul de procurori. Acest fapt nu afectează concluziile. Un număr mai mare de procurori nu duce la intrarea unui număr mai mic de dosare civile în instanțe. Este necesar să precizez faptul că problema semnalată aici nu este cea a încadrării cu personal în raport cu populația țării, raportul dintre numărul de judecători și populația țării fiind unul satisfăcător în România prin comparație cu alte state europene, ci aceea a aglomerării instanțelor. Prin natura lui, acest fenomen este unul politico-administrativ, nu demografic, așa cum este definit în mod eronat uneori.

11 Marius Mihailescu, „Coalitia «Opriti codurile!» dă în judecată guvernul și cere intervenția președintelui Basescu,” *HotNews.ro*, 13 aprilie 2009, <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-5587840-coalitia-opriti-codurile-judecata-guvernul-cere-interventia-presedintelui-basescu.htm>, consultat la 21 aprilie 2014; Cristi Danileț, „Blocaj major al noilor coduri,” *Juridice.ro*, 15 martie 2012, <http://www.juridice.ro/192023/blocaj-major-al-noilor-coduri.html>, consultat la 21 aprilie 2014.

Figura nr. 3 Evoluția numărului de judecători (2006-2012)

Sursa: Institutul Național de Statistică (baza de date TEMPO-Online, <https://statistici.inse.ro/>)

studii juridice. Această nouă îndatorire a instanțelor, una menită să remedieze într-un termen foarte scurt omisiunile sau erorile comise de către justițiabili atunci când inițiază un proces, s-a dovedit probabil imposibil de aplicat în practică, din cauza creșterii continue a numărului de cereri și a limitării numărului de angajați ai instanțelor (grefieri și judecători). CSM a adoptat o serie de reglementări care stabilesc măsuri administrative suplimentare, care să ierarhizeze cauzele sau să stabilească criterii de prioritate. Aceste măsuri au dus la adoptarea de către Uniunea Națională a Barourilor din România a unui apel care cere revocarea lor, fiind considerate nelegale și derogatorii.¹² Critica expusă în documentul citat anterior demonstrează suficient de clar faptul că celeritatea și sollicitudinea în judecarea cauzelor civile reprezintă un indicator esențial al calității serviciului judiciar, dar și că adoptarea noilor reglementări a creat blocaje greu de ocolit. Faptul că o organizație națională a avocaților susține că anumite hotărâri ale CSM sunt nelegale nu poate fi considerat un semn al satisfacției publice față de reformarea sistemului judiciar. El arată distanța considerabilă dintre intențiile politice reformiste și realitatea administrativă, dar și că modificările legislative care ignoră condițiile concrete de aplicare au efecte nocive, împiedicând buna funcționare a instituțiilor și diminuându-le autoritatea.

Starea critică a instanțelor de drept civil

Creșterea spectaculoasă a *input*-ului în sistemul judiciar poate avea atât cauze structurale, cât și cauze contingente. De pildă, o creștere a numărului de dosare

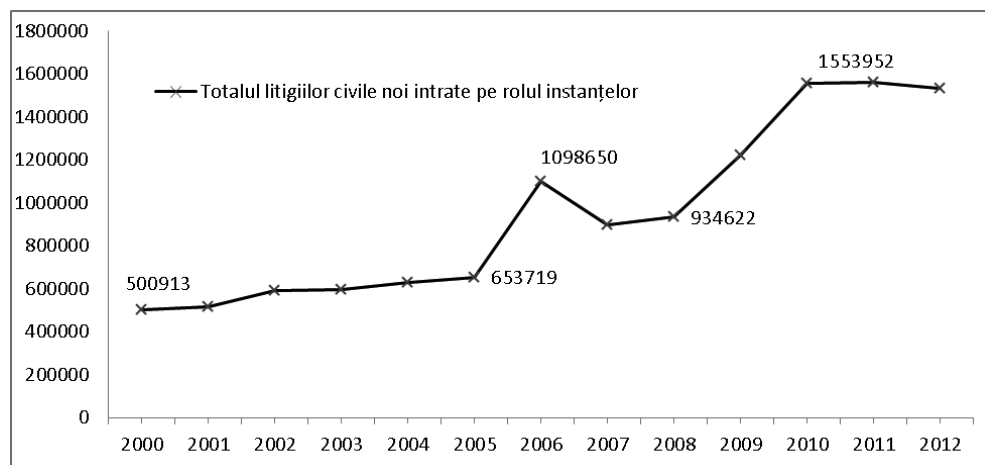
¹² Uniunea Națională a Barourilor din România, „Apelul Congresului Avocaților privind îmbunătățirea măsurilor administrative de aplicare a prevederilor art. 200 din Noul Cod de Procedură Civilă (NCPC) față de impactul pe care aplicarea noilor reglementări îl are cu privire la exercitarea dreptului de acces la justiție și la aplicarea garanțiilor dreptului la proces echitabil,” http://unbr.ro/ro/wp-content/uploads/2014/03/REZOLUTIE_ART_200_ECRIS_LIVESCU_140414_OK.pdf, consultat la 21 aprilie 2014.

penale aduse în fața instanțelor poate fi semnul creșterii infracționalității ca urmare a schimbărilor sociale dăunătoare (anomie, creșterea nivelului sărăciei etc), dar și ca efect al unei politici publice active în planul întăririi ordinii publice (creșterea eficienței sistemului polițienesc, creșterea bugetului instituțiilor disciplinare). Variația numărului de litigii civile poate avea drept cauză apariția unor fenomene sociale corelate cu criza instituțiilor financiare sau comerciale (faliment, executarea silită a debitorilor etc), dar și modificările normelor aplicabile (schimbări legislative). Variațiile rapide, de mare amplitudine, sunt generate probabil de cauze contingente. Procesele sociale profunde au nevoie de perioade îndelungate de timp pentru a deveni manifeste în termeni statistici. Nu putem exclude situația în care cauzele structurale și cele contingente se suprapun. Cert este că în momentul în care dezechilibrele sociale cresc, cu cât un stat posedă o capacitate administrativă mai redusă, cu atât problemele comunitare și deciziile politice vor dezechilibra mai mult sistemul judiciar. Iar cu cât creșterile sunt mai abrupte, cu atât riscul de depreciere a calității serviciilor este mai mare.

Privind statisticile oficiale, vom observa că nu creșterea numărului de procese penale duce la supradimensionarea generală a *input*-ului instanțelor. Faptul că situația economică se răsfrânge negativ asupra funcționării sistemului judiciar prin creșterea numărului de cauze civile nu necesită o demonstrație. Datele comparative provenite din alte state europene arată că numărul litigiilor civile tinde să crească în perioadele de criză economică.¹³ Aceasta se explică, fără îndoială, prin creșterea numărului de litigii de tip comercial, situația economică generând frecvent imposibilitatea restituirii creditelor sau nerespectarea obligațiilor contractuale. Și alte categorii de litigii, spre exemplu cele având drept obiect drepturile salariale sau relațiile de familie, pot apărea mai frecvent.

Remarcabil pentru cazul României este faptul că încărcarea instanțelor civile cu noi litigii nu poate fi corelată în mod direct cu apariția crizei financiare mondiale

Figura nr. 4 Numărul total de litigii civile intrate anual pe rolul curților de primă instanță

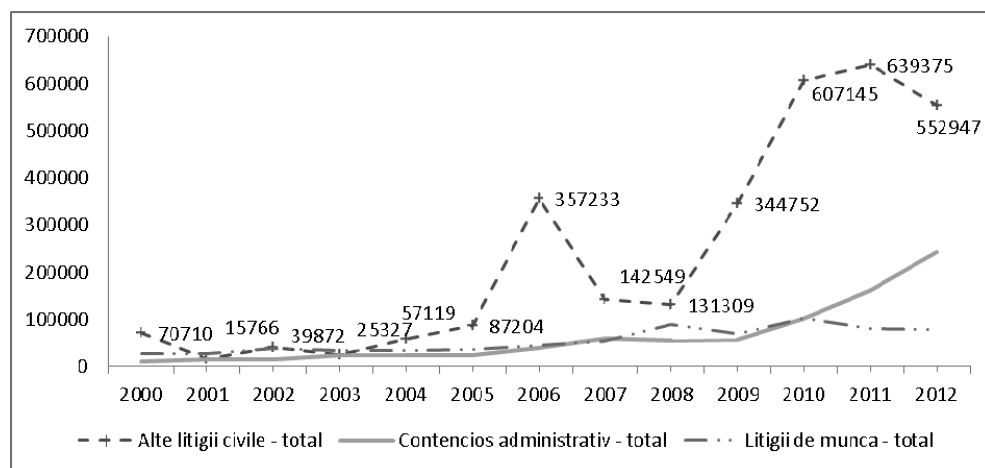
Sursa: Institutul Național de Statistică (baza de date TEMPO-Online, <https://statistici.insee.ro/>)

¹³ Frans van Dijk, Horatius Dumbrava, „Judiciary in Times of Scarcity: Retrenchment and Reform,” *International Journal for Court Administration* 5, no. 1 (2013): 3.

și apoi cu apariția crizei naționale a bugetului public, cea care a justificat politicile dure de austeritate și modificarea legislației muncii începând cu anul 2010. Tendința ascendentă devine vizibilă înainte de anul 2008, într-o perioadă de relativă prosperitate (Figura nr. 4). Aflat într-o ușoară creștere din 2000 (500.913 de dosare) până în 2005 (653.719 de dosare), numărul cazurilor civile noi intră într-o mișcare ascendentă spectaculoasă începând cu anul 2006, așadar înainte ca România să devină stat membru al Uniunii Europene. După o scădere relativă în anii următori, statistica arată o creștere disproporționată începând cu 2009, ajungându-se practic la triplarea numărului de litigii noi în 2010, față de anul 2000.

Deși criza se resimte din plin, nu este vorba doar de efectul ei, așadar de un fenomen exogen, independent de administrarea sistemului. Pentru descrierea lui este utilă analiza variațiilor anuale pe tipuri de cauze. Dintre categoriile de procese civile evidențiate pentru perioada 2006-2012, două amplificări sunt imediat sesizabile. Una dintre ele afectează categoria reziduală „alte litigii civile”.¹⁴ Creșterea este cu adevărat uimitoare, de vreme ce o depășește în magnitudine pe cea înregistrată de litigiile de muncă sau de litigiile de contencios administrativ și fiscal (Figura nr. 5). Variația numărului de cauze comerciale are o amplitudine mai mică decât ar fi de așteptat (Figura nr. 6). Nici una dintre aceste clase de procese civile nu este detaaliată pe subcategorii în statistica INS, așadar nu putem decât să bănuim ce cauze se află în spatele lor.

Figura nr. 5 Numărul de litigii civile intrate pe rolul curților de primă instanță anual (pentru trei categorii de litigii)

Sursa: Institutul Național de Statistică (baza de date TEMPO-Online, <https://statistici.inse.ro/>)

Litigiile de muncă sunt explicate probabil de încălcarea mai frecventă a drepturilor salariaților de către angajatori. Acest fapt se datorează uneori agenților economici privați, alteori instituțiilor publice. Este cunoscut faptul că Guvernul României a refuzat sistematic, pentru o perioadă relativ îndelungată de timp, să-și respecte obligațiile față de salariați, iar lucrul acesta a dus la o serie de procese, începând cu anul 2006. O altă sursă notorie a litigiilor de dreptul muncii este seria proceselor prin care OMV Petrom, una dintre firmele din România care se laudă cu

¹⁴ Conform precizărilor INS, plângerile contravenționale nu sunt incluse în această statistică.

profituri remarcabile, le-a cerut angajaților să restituie o parte din primele pe care le-au primit, după ce aceștia le revendicaseră în instanță.¹⁵

Adoptarea noului „Cod al muncii”, unul mai „flexibil”, considerat mai adaptat intereselor angajatorilor și mai defavorabil angajaților, coincide cu o scădere a numărului de litigii. Începând cu anul 2010, după contractarea unui împrumut extern important prin colaborarea cu FMI, Uniunea Europeană și Banca Mondială, Guvernul României a luat o serie de măsuri de restrângere a cheltuielilor, apreciate a fi printre cele mai dure la nivelul Uniunii Europene.¹⁶ Concomitent, Statul Român a anulat reglementări cruciale în domeniul dreptului muncii, arătându-și astfel intenția de a înlătura sistemul de contracte colective și practicile de dialog social.

Litigiile de contencios administrativ sunt cauzate adesea de reglementări neîntemeiate juridic referitoare la taxe și impozite. Și acestea preced instalarea crizei financiar-bugetare. „Taxa de primă înmatriculare” ar putea să explice creșterile recente.¹⁷

Cum se explică creșterea abruptă în categoria „alte litigii”? Dacă urmărim variațiile seriei de timp, vom constata o fluctuație între anul 2006 și 2009. Ea corespunde unor modificări legislative consecutive contradictorii, un caz tipic de legiferare eșuată, cu efecte negative multiple. În anul 2006, prin intermediul legii, „Codul de procedură civilă” a fost modificat în așa fel încât controlul judecătoresc asupra începerii executării silită să fie eliminat. Acest fapt se corelează cu descreșterea numărului de litigii din categoria „alte litigii”, care înregistrase anterior o creștere bruscă. Putem interpreta scăderea ce corespunde anilor 2007 și 2008 ca un efect al acestei modificări legislative.¹⁸ În anul 2009, ca urmare a unei decizii a curții constituționale, s-a revenit la norma anterioară. În judecarea excepției, Curtea Constituțională a luat în considerare jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a stabilit că modificarea din 2006 încalcă normele constituționale care consacră principiul statului de drept și separația puterilor, arătând că astfel se desființează o importantă garanție pentru desfășurarea echitabilă a proceselor.¹⁹

În termeni simpli, deoarece executarea silită implică efecte foarte grave asupra subiectului ei, se consideră că ar trebui să fie supravegheată de un judecător, nu să fie lăsată la discreția executorului judecătoresc, ceea ce reprezintă, dincolo de amănuntele juridice, o apreciere de bun simț. Începând cu anul 2009 statistica arată o creștere abruptă a numărului de cazuri din categoria respectivă, fapt ce sugerează o legătură directă cu evoluțiile legislative menționate mai sus.²⁰ De asemenea,

15 Attila Biro, „Conducerea Petrom și liderul sindical Liviu Luca: E criză, angajații sa returneze primele câștigate în instanță,” *HotNews.ro*, 17 februarie 2009, <http://economia.hotnews.ro/stiri-companii-5424924-cond-ucerea-petrom-liderul-sindical-liviu-luca-criza-angajatii-returneze-primele-castigate-instanta.html>, consultat la 22 aprilie 2014.

16 Aurora Trif, „Romania: collective bargaining institutions under attack”, *Transfer: European Review of Labour and Research* 19, no. 2 (2013): 230-232.

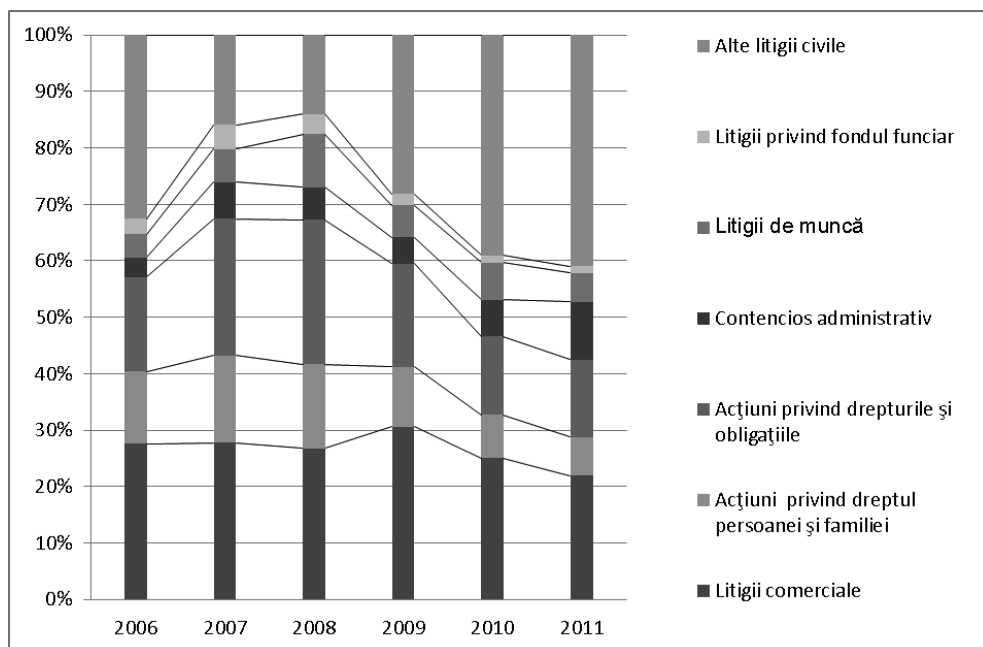
17 Afrodita Ciovschi, „Statul a început să piardă procesele pe timbrul de mediu”, *Curierul Național*, mai 2013, <http://curierulnational.ro/Eveniment/2013-05-7/Statul+a+inceput+sa+piard+a+procesele+pe+timbrul+de+mediu>, consultat la 22 aprilie 2014.

18 Prin *Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 42 din 6 mai 2009 pentru modificarea Codului de procedură civilă*.

19 Curtea Constituțională a României, *Decizia nr. 458 din 31 martie 2009 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 373 1 din Codul de procedură civilă, astfel cum au fost modificate prin art. 1 pct. 13 din Legea nr. 459/2006*, http://www.ccr.ro/files/products/Do458_09.pdf, consultat la 24 aprilie 2014.

20 Ca o notă metodologică suplimentară, este de discutat în ce măsură, în statisticile oficiale, este adecvat ca aproximativ 40% din litigii să fie subsumate unei categorii generice reziduale. Clasificarea la capitolul „altele”, sugerează că ar fi vorba de multiple chestiuni minore, printre care nici una nu iese în evidență. Totuși, variațiile descrise mai sus sugerează contrariul. De asemenea, în ce sens se poate afirma că aproape jumătate dintre cererile adresate curților de primă instanță sunt neimportante, minore, insignifiante, de prea mic interes? Chiar numărul lor arată că ele reprezintă probleme sociale sau administrative majore. Măcar din perspectiva administrării coerente a justiției, aceste cauze ar trebui să fie considerate importante, de vreme ce au consecințe importante în planul volumului de muncă la nivelul judecătoriilor.

Figura nr. 6 Procentajul principalelor categorii de litigii civile intrate pe rolul curților de primă instanță anual

Sursa: calculat după datele oferite de Institutul Național de Statistică, *Anuarul statistic al României*, 2012

forma seriei de timp ce corespunde acestei categorii reproduce aproape exact forma seriei de timp ce descrie totalul cazurilor. De aici putem trage concluzia că ea contribuie semnificativ la variațiile generale apărute începând cu 2006.

În cazul în care disfuncțiile altor instituții publice sunt sursa numărului mare de procese, reanalizarea reglementărilor și actelor normative este singura modalitate de a normaliza fluxul de intrări. O mare parte din volumul de dosare examinate în judecătoria sunt plângeri referitoare la sancționarea contravențiilor. Deși statistica litigiilor civile nu le include, ele sunt indicate ca atare în statisticile CSM. Sancțiunile contravenționale sunt verificate de către judecători atunci când sunt contestate de către cetățeni.

Din nefericire, raportul statistic al CSM pentru anul 2012 ne privează de informații foarte utile prin agregarea datelor. El oferă totuși unele indicii, arătând că legislația incoerentă a dus la creșterea numărului de cauze în materia contenciosului administrativ și fiscal, la nivelul tribunalelor, cu peste 400% începând din anul 2007. Litigiile referitoare la drepturile de pensie au generat creșteri în materia litigiilor de muncă și asigurărilor sociale, ceea ce se corelează direct cu „măsurile de austeritate” impuse de Statul Român. La nivelul judecătoriilor, prima sursă a creșterii o reprezintă plângerile la contravenție (mai ales cele legate de circulația rutieră), urmând contestațiile la executarea silită, încuviințarea executării silite și somațiile de plată.²¹ Toate acestea se corelează cu evoluția crizei financiare în sectorul bancar.

²¹ Consiliul Superior al Magistraturii, *Raportare statistică privind activitatea instanțelor și parchetelor în 2012*, 5 iulie 2013, 15, http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/05_07_2013_56816_ro.doc, consultat la 24 aprilie 2014.

Îngrijorător este faptul că aceste tendințe nu se atenuează, în ciuda faptului că CSM a desfășurat o serie de programe pentru stabilirea volumului optim de muncă și pentru creșterea calității serviciilor judiciare în instanțe. Cel mai recent program de acest tip s-a desfășurat în perioada 2011-2013, cu sprijinul financiar al Băncii Mondiale, dar s-a finalizat cu rezultate îndoielnice.²² Raportul oferit publicității după încheierea desfășurării proiectului însumează 24 de pagini și câteva anexe voluminoase, un colaj de documente foarte variate, unele dintre ele total ne semnificative pentru recomandările finale.²³ Dacă forma raportului este curioasă, conținutul este de-a dreptul discutabil. Sunt citate puține lucrări științifice, sunt prezintă puține date care ar putea să motiveze concluziile. Impresia dominantă după lectura lui este aceea că evită analiza statisticilor oficiale. Obiectul programelor pilot desfășurate în cursul lui pare să fi fost elaborarea unor răspunsuri simple la probleme fără soluție. Foarte multe constatări sau recomandări sunt generale, imprecise, ori țin de cunoașterea comună. Faptul că studiul respectiv nu face aprecieri realiste referitoare la timpul necesar pentru soluționarea dosarelor, nici nu arată o preocupare pentru problema aglomerării instanțelor, una subliniată în mod repetat de membrii CSM și statisticile instituției, favorizează concluzia că îmbunătățirea calității activității judiciare, a operativității și a condițiilor de muncă în instanțe își găsește soluția în realocarea posturilor de judecători și grefieri.

Confruntate însă cu statistica volumului de activitate în cele mai solicitate instanțe, propunerile de optimizare sunt atât de nesatisfăcătoare, încât cea mai utilă metodă de a le verifica este cea a reducerii la absurd. Spre exemplu, studiul de management recomandă²⁴ stabilirea volumului optim de muncă în cadrul Judecătoriei Sectorului 1 București prin creșterea numărului de judecători de la 58 (cifra înregistrată în 2012) la 61.²⁵ În condițiile în care în anul de referință volumul de activitate al instanței a fost de 79.829 de dosare, în creștere față de anul anterior, ar rezulta că fiecărui judecător i-ar reveni 1.309 de dosare pe an, față de 1.376, numărul de dosare repartizat fiecărui judecător într-un mod „non-optim”. A susține că acesta este măcar un progres în ceea ce privește îmbunătățirea *output*-ului instituției este, în mod evident, irațional.²⁶ *Input*-ul, în termeni de creștere a numărului de

22 Programul a fost implementat de asociația non-profit *East-West Management Institute*, o organizație cu bogată experiență, care a desfășurat mai multe programe de asistență în țări precum Bosnia, Cambodgia, Ecuador, Georgia, Kosovo, Liberia, Muntenegru, Myanmar, Serbia („East-West Management Institute,” <http://ewmi.org/PromotingJustice>, data accesării 29 aprilie 2014). Finanțarea Băncii Mondiale însumează 110 milioane de euro (World Bank, „Procurement Notices – Technical assistance for determining and implementing the optimal volume of judges and court clerks and ensuring the quality of the courts’ activity,” 9 martie 2011, <http://www.worldbank.org/projects/procurement/noticeoverview?id=OP00000756&lang=en>, consultat la 12 aprilie 2014).

23 East-West Management Institute, *România – raport final. Determinarea și implementarea volumului optim de muncă al judecătorilor și grefierilor și asigurarea calității activităților instanțelor*, martie 2013, http://emap.csm1909.ro/site/emap_docs/Files/2014/01/geoa612f-f503-44f8-ac22-9d38629788f8.pdf, document consultat la 12 aprilie 2014.

24 Recomandarea se găsește în Anexa 1 a raportului, pe o pagină nenumărată.

25 Aceasta este instanța cu număr record al dosarelor aflate în curs de soluționare în anul 2012. Printre judecătoriile cu un volum de dosare de soluționat mai mare de 50.000 de dosare s-au numărat, la nivelul anului 2012, Judecătoria Timișoara (51.036 dosare), Judecătoria Iași, 51.361 dosare, Judecătoria Ploiești, cu 56.002 dosare, Judecătoria Sectorului 3 București, cu 62.877 dosare, și Judecătoria Sectorului 2 București, 70.190 dosare (Consiliul Superior al Magistraturii, *Raportare statistică privind activitatea instanțelor și parchetelor în 2012*, 5 iulie 2013, 13, http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/05_07_2013_56816_ro.doc, consultat la 5 aprilie 2014).

26 A pretinde că este vorba de un nivel optim de muncă pentru personalul instanței este absurd. Luând în considerare faptul că unele dintre posturi nu sunt ocupate efectiv, intervenind detașări sau concedii de maternitate, cifra dosarelor în lucru pentru fiecare judecător este chiar mai mare. Este adevărat, aici avem de-a face cu un exemplu-limită. Recomandările în privința altor instanțe admit și creșteri mai mari ale numărului de judecători, dar asta nu înseamnă că ele sunt suficiente pentru a ajunge la un nivel optim din punctul de vedere al standardelor acceptabile în

cereri, principala cauză a aglomerării, nu este afectat de astfel de măsuri de realocare a personalului.

Supra-aglomerarea duce în mod inevitabil la întârzierea motivării hotărârilor, la suprasolicitarea magistraților și a personalului auxiliar, la curențe de ordin tehnic. De altfel, în cazul instanțelor cu astfel de creșteri rapide ale numărului de dosare, stabilirea volumului optim de muncă trebuie să implice în mod obligatoriu expertiza specialiștilor în medicina muncii.²⁷ Este absolut necesară, de asemenea, evidențierea volumului de muncă suplimentară, acesta nefiind specificat în statisticele Consiliului Superior al Magistraturii și fiind exclus în mod deliberat din studiul de management citat anterior.²⁸ Creșterea numărului de ore de muncă suplimentare este unul dintre cele mai naturale mijloace prin care managerii răspund suprasolicitării temporare a organizațiilor, fie că este vorba de instituții publice sau de firme. În condițiile în care creșterea numărului de angajați este imposibilă, care este volumul de muncă suplimentară necesar pentru a răspunde în mod adecvat aglomerării? Apoi, care sunt resursele bugetare suplimentare necesare pentru remunerarea muncii suplimentare a judecătorilor și grefierilor? Este important să putem răspunde la aceste întrebări. Absența oricărei informații despre numărul orelor suplimentare de muncă este o lacună semnificativă a documentelor de strategie și evaluare publicate de CSM.

Concluzii

Ar fi nepotrivit ca generalizările ce pot fi formulate drept concluzii ale acestui studiu să fie interpretate ca soluții pentru problemele semnalate mai sus. De altfel, este posibil ca anumite probleme de politică publică să nu aibă soluție în condițiile date. În evoluția instituțiilor sau a relațiilor instituționale există întotdeauna riscul de dependență de cale – restrângerea numărului de alternative ca urmare a drumului parcurs până la un anumit moment – să afecteze cursul deciziilor într-un mod nefavorabil depășirii obstacolelor structurale. Atât evoluțiile pozitive cât și cele negative se pot dovedi, la un moment dat, ireversibile. Actorii responsabili pentru inițierea și implementarea a politicilor publice trebuie să aibă întotdeauna în minte acest lucru.

Este însă important ca studiile și planurile de implementare viitoare să ia în considerare o serie de recomandări ce decurg în mod direct din constatările menționate mai sus. Mai întâi, este important ca decidenții relevanți să aibă în vedere faptul că problematica reformei judiciare trebuie să fie tratată unitar, pornind de la o viziune de ansamblu. Focalizarea atenției factorilor de decizie exclusiv asupra rezultatelor pozitive în planul sancționării unui număr restrâns de infracțiuni și a reformelor corelate cu acest demers poate să conducă la neglijarea altor sarcini esențiale ale sistemului judiciar, care afectează în mod cert un număr semnificativ de cetățeni.

Uniunea Europeană. Pe de altă parte, raportul arată că, prin comparație cu alte state europene, România are un număr foarte mic de grefieri raportat la numărul de judecători și că judecătorii români folosesc foarte mult timp pentru sarcini de rutină, ce ar trebui să fie delegate grefierilor.

27 Hotărârea CSM care a pus bazele programului de optimizare a volumului de muncă include un studiu psihologic referitor la solicitarea neuropsihică ce scoate în evidență necesitatea unor astfel de evaluări periodice (Consiliul Superior al Magistraturii, *Hotărârea Plenului CSM nr. 2119 din 3 decembrie 2009*, http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/22_03_2010_31701_ro.pdf, consultat la 5 aprilie 2014).

28 Acest lucru este menționat în mod explicit într-o notă de subsol (Anexa 2, Materialul 1B, pagina 5) atunci când este explicat modul de calcul al numărului de minute minim necesar pentru soluționarea unui dosar. Statistica numărului de ore de muncă suplimentară a fost probabil ignorată deoarece experții nu au avut acces la datele necesare.

În genere, în cazul în care instituțiile sunt fragile, accentuarea aspectelor politice ale activității acestora²⁹ în detrimentul aspectelor de ordin profesional – cele care țin în principal de finanțare, dotare, de recrutare, de stabilitatea instituțională, de pregătirea profesională a personalului și de conformarea la normele de drept – riscă să ducă la degradarea rapidă a sistemului, acest efect traducându-se, în cele din urmă, în incapacitatea de a garanta respectarea drepturilor cetățenilor. Prioritățile politice referitoare la austeritatea bugetară și lupta împotriva corupției nu ar trebui să intre în dezacord cu prioritățile de politică publică impuse de nevoia ca instituțiile judiciare să funcționeze fără sincope, în condiții satisfăcătoare, capabile să asigure analiza judicioasă a cauzelor. La fel de importantă este motivarea sentințelor acordând atenția cuvenită drepturilor invocate de către părți.

Din punct de vedere managerial, recomandările cele mai importante se referă la evitarea măsurilor paleative, ce amână investiția de resurse, dar sunt costisitoare în termeni reali. Acestea, neavând nici un efect asupra creșterii numărului de procese, așadar neavând capacitatea să limiteze numărul de cereri intrate în sistem, tind să agraveze starea deja critică generată de aglomerare. Se impune ca politicile publice și activitățile legislative să fie coordonate. Organizarea lor trebuie să se realizeze în conformitate cu un plan de acțiune care să stabilească mecanisme concrete de consultare a magistraților. Ei pot semnala primii schimbările legislative care duc la creșterea bruscă a numărului de litigii. Capacitatea de management al informației este încă foarte redusă în instanțe. Ea nu depinde de resursele financiare investite în dotarea cu *software*, ci de înțelegerea problemelor instituționale. În aceste condiții, culegerea informațiilor relevante referitoare la cauzele aglomerării nu se poate face doar prin intermediul statisticii judiciare. Consultarea periodică a unor grupuri de tip *panel*, din care să facă parte judecători ce se găsesc la diferite niveluri în diverse instituții judiciare ar putea arăta în timp util cele mai importante direcții de acțiune. Cele cunoscute deja, dar nefuncționale, precum practica medierii, trebuie să fie reanalizate foarte serios, în cel mai scurt timp.

Subiectul condițiilor materiale necesare desfășurării actului de justiție este neglijat în mod sistematic în studiile referitoare la reformarea sistemului judiciar, cu toate că, în principiu, chiar și în situații de criză economică, restricțiile bugetare nu pot justifica reducerea accesului la justiție sau încălcarea drepturilor fundamentale. Un studiu de politică publică amplu referitor la direcțiile de urmat în reformarea serviciilor publice judiciare, realizat prin contribuția specialiștilor din universități, unul care să ia în considerare nu numai opiniile generale ale publicului, ci mai ales aprecierile făcute de categoriile profesionale implicate, proporțional cu responsabilitățile lor în cadrul sistemului judiciar, ar fi, de asemenea, foarte util.

BIBLIOGRAFIE

Biro, Attila, „Conducerea Petrom și liderul sindical Liviu Luca: E criză, angajații să returneze primele câștigate în instanță”, *HotNews.ro*, 17 februarie 2009, disponibil *online* la adresa: <http://economie.hotnews.ro/stiri-companii-5424924-conducerea-petrom-liderul-sindical-liviu-luca-criza-a-ngajatii-returneze-primele-castigate-instanta.html>, consultat la 22 aprilie 2014.

Burlă, Virgil, „Rețeaua șpagarilor din tribunal. Problemele sistemului de distribuire a dosarelor, ECRIS, nerezolvate de 6 ani”, *Evenimentul zilei*, 19 martie 2013, articol disponibil *online* la adresa: <http://www.evz.ro/problemele-ecris-nerezolvate-de-6-ani-1028816.html>, consultat la 17 mai 2014.

Cicovschi, Afrodita, „Statul a început să piardă procesele pe timbrul de mediu”, *Curierul Național*, mai 2013, articol disponibil *online* la adresa: <http://curierulnational.ro/Eveniment/2013-05-27/Statul-a-inceput-sa-piarda-procesele-pe-timbrul-de-mediu>.

²⁹ În această categorie se încadrează chestiunile ce țin de consultarea opiniei publice, cele referitoare la ordinea constituțională, relațiile instituțiilor politice cu presa, cu instituțiile politice interne sau internaționale, cu partidele politice, cu organizațiile patronale sau sindicale, cu organizațiile societății civile.

Comisia Europeană. *Raport tehnic care însoțește documentul „Raport al comisiei către Parlamentul European și către Consiliu privind progresele realizate în România în cadrul Mecanismului de Cooperare și de Verificare*. Bruxelles, 22 ianuarie 2014, raport disponibil online la adresa: http://ec.europa.eu/cvm/docs/swd_2014_37_en.pdf, consultat la 27 aprilie 2014.

Consiliul Superior al Magistraturii, *Hotărârea Plenului CSM nr. 2119 din 3 decembrie 2009*, document disponibil online la adresa: http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/22_03_2010_31701_ro.pdf, consultat la 5 aprilie 2014.

Consiliul Superior al Magistraturii, *Raportare statistică privind activitatea instanțelor și parchetelor în 2012*, 5 iulie 2013, raport disponibil online la adresa: http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/05_07_2013_56816_ro.doc, consultat la 24 aprilie 2014.

Curtea Constituțională a României, *Decizia nr. 458 din 31 martie 2009 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 373 (1) din Codul de procedură civilă, astfel cum au fost modificate prin art. 1 pct. 13 din Legea nr. 459/2006*, document disponibil online la adresa: http://www.ccr.ro/files/products/Do458_09.pdf, consultat la 24 aprilie 2014.

Danileț, Cristi, „Blocaj major al noilor coduri”, *Juridice.ro*, 15 martie 2012, disponibil online la adresa: <http://www.juridice.ro/192023/blocaj-major-al-noilor-coduri.html>, consultat la 21 aprilie 2014.

East-West Management Institute, *România – raport final. Determinarea și implementarea volumului optim de muncă al judecătorilor și grefierilor și asigurarea calității activităților instanțelor*, martie 2013, raport disponibil online la adresa: http://emap.csm1909.ro/site/emap_docs/Files/2014/01/geoa612f-f503-44f8-ac22-9d38629788f8.pdf, document consultat la 12 aprilie 2014.

Mendelski, Martin. „EU-driven judicial reforms in Romania: a success story?” *East European Politics* 28, nr. 1 (2012): 23–42.

Mihailescu, Marius, „Coalitia «Opriti codurile!» dă în judecată guvernul și cere intervenția președintelui Basescu”, *HotNews.ro*, 13 aprilie 2009, disponibil online la adresa: <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-5587840-coalitia-opriti-codurile-judecata-guvernul-cere-interventia-presedintelui-basescu.htm>, document consultat la 21 aprilie 2014.

Mungiu-Pippidi, Alina. „Pentru o abordare instituțională a corupției în statele post-comuniste.” În *Politici publice. Teorie și practică*, Alina Mungiu-Pippidi și Sorin Ioniță (coord.), 132–55. Iași: Polirom, 2002.

Nuland, Victoria. „Transatlantic Security Challenges: Central and Eastern Europe. Statement before the Senate Foreign Relations Committee.” *Testimony. U.S. Department of State*, 10 aprilie 2014. Document oficial disponibil online la adresa <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2014/apr/224652.htm>, consultat la 26 aprilie 2014.

Pavel, Dan, și Iulia Huiu. „Nu putem reuși decât împreună”. *O istorie politică a Convenției Democratice, 1989-2000*. Iași: Polirom, 2003.

Szarek-Mason, Patrycja. *The European Union's Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Trif, Aurora, „Romania: collective bargaining institutions under attack”, *Transfer: European Review of Labour and Research* 19, nr. 2 (2013): 230-232.

Uniunea Națională a Barourilor din România, „Apelul Congresului Avocaților privind îmbunătățirea măsurilor administrative de aplicare a prevederilor art. 200 din Noul Cod de Procedură Civilă (NCPC) față de impactul pe care aplicarea noilor reglementări îl are cu privire la exercitarea dreptului de acces la justiție și la aplicarea garanțiilor dreptului la proces echitabil”, 29 martie 2014, http://unbr.ro/ro/wp-content/uploads/2014/03/REZOLUTIE_ART_200_ECRIS_LIVESCU_140414_OK.pdf, consultat la 21 aprilie 2014.

Van Dijk, Frans, și Horatius Dumbrava. „Judiciary in Times of Scarcity: Retrenchment and Reform.” *International Journal for Court Administration* 5, nr. 1 (2013): 15–24.

World Bank, „Procurement Notices – Technical assistance for determining and implementing the optimal volume of judges and court clerks and ensuring the quality of the courts' activity”, 9 martie 2011, document disponibil online la adresa: <http://www.worldbank.org/projects/procurement/noticeoverview?id=OP00000756&lang=en>, consultat la 12 aprilie 2014.

Războiul de independență al Turciei și efectele sale

■ ALEXANDRU-NICOLAE CUCU

[University of Bucharest]

Abstract

At the end of the First World War, the Ottoman Empire collapsed and the Great Powers came to take the control of its territories. Having a strategic position at the southern gate of Europe, all of Turkish lands were very important for the First World War winners, both to secure European borders and to develop the trade between Europe and Middle East. On the other side, under Mustafa Kemal Atatürk command, a new Turkey with a strong nationalist way decided to fight for emancipating. Winning the war with the Great Powers not only in a military way, but also from a diplomatic perspective, the new Turkey became a modern regional power, having institutions and laws that assured its prosperity and security. Taking into consideration the independence war evolution, this paper wants also to show the diplomatic capability of Turkish leaders to balance between powers involved in the region.

Keywords

Mustafa Kemal Atatürk; War effects; Military operations; Regional security; Nationalist movement

Introducere

Lucrarea de față își propune să trateze un moment-cheie din istoria Turciei, și anume războiul de independență, ce a dus practic la formarea statului turc în forma sa modernă, clădit pe ruinele fostului Imperiu Otoman. Scopul acestei cercetări va fi acela de a evidenția rolul extrem de important al acestui conflict în arhitectura geo-strategică a Sud-Estului European și a Orientului Mijlociu. De asemenea, lucrarea va încerca să scoată în evidență efectele majore ale victoriei naționalistilor turci atât pentru fondarea și consolidarea Turciei, cât și pentru relațiile internaționale și politicile de securitate de la acea vreme.

Situația statului turc la sfârșitul Primului Război Mondial

Timp de aproximativ trei secole, după înfrângerea sub zidurile Vienei, Imperiul Otoman a reprezentat o miză uriașă pentru marile puteri. Odată cu diminuarea puterii militare și continua retragere a Imperiului Otoman din afacerile europene în secolele XVIII și XIX, interesele marilor puteri au devenit divergente asupra viitorului organizării regionale. La începutul Primului Război Mondial, Imperiul Otoman, dominat de puternice probleme interne, s-a văzut

nevoit să se alinieze uneia dintre taberele beligerante, iar alegerea s-a datorat în special, refuzului franco-britanic de a ofera garanții de securitate otomanilor, fapt nerefuzat de germani¹. Deși cu unele victorii în primii ani de război, mai mult de menținere decât de cucerire, Imperiul Otoman a fost în imposibilitatea de a obține victorii decisive, a răspuns cu masacre interne, împotriva armenilor, iar în final a fost nevoit să accepte armistițiul de pe 30 octombrie 1918².

Armistițiul semnat la Mudros înceta ostilitățile și reprezenta o formă de punere în practică a unor acorduri semnate de marile puteri, încă din timpul războiului³. Pe lângă măsurile de demobilizare și încetare a ostilităților, textul armistițiului prevedea predarea porturilor către aliați, deschiderea strâmtorilor, dar și ocuparea teritoriilor otomane de către marile puteri⁴. Din punct de vedere statal, situația Imperiului Otoman era extrem de dificilă, mai ales din cauza unei crize economice prelungite și a faptului că modernizarea statului otoman întârziase foarte mult. De asemenea, administrația coruptă, lipsa tehnologiei și situația dezastruoasă din armată, atât pe plan logistic, cât și în ce privește moralul, au făcut ca Imperiul Otoman să nu aibă alternativă în fața semnării armistițiului⁵. Totuși, ocupația teritorială și ieșirea practic a Turciei din Europa au aprins sentimentele naționaliste, foarte puternice la nivelul mentalului colectiv turc.

Din punct de vedere temporal, perioada dintre sfârșitul ostilităților militare și cea până la semnarea tratatului de pace reprezintă o cheie extrem de importantă pentru înțelegerea Războiului de Independență. Astfel, după armistițiul de la Mudros și debutul negocierilor dintre marile puteri pentru fondarea unui sistem eficient de ocupație a teritoriilor otomane, se înregistrează un reviriment la nivelul armatei turce, care reprezenta singura instituție ce putea conduce la formarea unui stat independent⁶. Compromiterea politicilor duse de sultan și organizarea defecțuoasă a statului otoman au dus în mod inevitabil la o urgentă nevoie de reformare și la nevoia stabilirii unui nou centru de putere, asumat de armată. În acest joc politico-militar destul de complicat, rolul principal îl joacă un ofițer al armatei otomane, ce nu era de acord cu strategiile internaționale de dezmembrare a Turciei și nici cu politicile statale ce au dus la înfrângere. Mustafa Kemal, fiind numit astfel de către unul dintre profesorii săi de la școala de război⁷, Kemal însemnând maturitate în limba turcă, a devenit unul dintre contestatarii politicii otomane, iar odată cu absolvirea școlii, a avut și mai multe probleme din cauza opoziției lui față de regim. Comandant de divizie în timpul războiului, Mustafa Kemal a avut un rol important în apărarea capitalei și a strâmtorilor⁸.

După semnarea armistițiului, Mustafa Kemal a încercat punerea în practică a ideologiei naționaliste chiar în capitala Istanbul, însă instrumentele avute la dispoziție erau insuficiente, astfel că a fost nevoit să meargă în provincia Anatolia, unde a pus bazele primului grup de rezistență, „Müdafaai Hukuk”⁹, în limba turcă, apărarea statului. Din punct de vedere organizatoric, mișcarea naționalistă s-a folosit

1 Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, (Londra: Routledge, 1993), 40.

2 *Mudros Agreement: Armistice with Turkey*, 30 octombrie 1918, German History in Documents and Images, http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/armistice_turk_eng.pdf, accesat 01.11.2014.

3 Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria Relațiilor Internaționale 1919-1947*, (București: Științelor Sociale și Politice, 2006), 26.

4 *Mudros Agreement*.

5 Erik Jan Zürcher, „The Ottoman Empire and the Armistice of Moudros” *Hugh Cecil and Peter H. Liddle, At the Eleventh Hour: Reflections, Hopes, and Anxieties at the Closing of the Great War 1918*, Londra, Leo Cooper, (1998): 267.

6 PTT Genel Müdürlüğü, *İstiklal Harbimizde PTT*, Ankara, (2009): 143.

7 Bernard Lewis, *The emergence of Modern Turkey*, (Londra: Oxford University Press, 1961), 243.

8 Lewis, *The emergence*, 244.

9 Lewis, *The emergence*, 246.

de structura Comitetului Uniunii și Progresului, ai cărui lideri fugiseră la sfârșitul războiului în Europa din pricina contestării interne și a eșecului politic¹⁰.

Tratatul de la Sèvres și distrugerea perspectivei formării unui stat turc

Pe plan internațional, întregul spațiu al Sud-Estului European și Orientului Mijlociu reprezentau puncte importante pentru viitorul securității internaționale. Problema otomană, omul bolnav al Europei¹¹ în acea perioadă, necesita un mecanism complex de rezolvare, dat fiind faptul că în regiune se ciocneau interese ale mai multor mari puteri, trei dintre ele chiar aliate în timpul Primului Război Mondial, Italia, Franța și Marea Britanie. Reuniunile diplomatice la nivel înalt de la Londra (februarie 1919) și San Remo (aprilie 1920) reprezintă momente semnificative în negocierile dintre marile puteri pentru împărțirea posesiunilor Imperiului Otoman. În ciuda diferențelor de viziune privind organizarea posesiunilor otomane, mai ales între Franța și Marea Britanie, reprezentanții marilor puteri au reușit să construiască un mecanism prin care toate puterile să obțină o parte din fosta moștenire otomană, evitându-se astfel disputele ulterioare. Acest sistem de prevederi s-a reflectat în Tratatul de la Sèvres, semnat la 10 august 1920, însă neratificat și considerat de turci ca fiind un act criminal¹². Parte a sistemului Versailles, tratatul stabilea granițele Turciei și făcea o împărțire clară asupra teritoriilor otomane, astfel că noul stat turc pierdea regiunea Smirna în favoarea Greciei, Adalia în favoarea Italiei și Cilicia în detrimentul Franței¹³. Totodată, strâmtorile erau demilitarizate și neutralizate. Pe teritoriul noului stat turc se creau regiuni autonome, precum Armenia și Kurdistanul, ultimul reprezentând o adevărată ofensă adusă turcilor. Prevederile tratatului nu erau numai de natură teritorială, ci înglobau și puternice dimensiuni politice, economice sau militare. Astfel, pe plan politic, conducerea guvernamentală a Turciei urma să asigure drepturi și libertăți cetățenești minorităților religioase, naționale sau lingvistice, iar puterea administrativă devenea mai mult formală din pricina cedărilor teritoriale. La nivel economic, urmau a se restabili relațiile comerciale încetate pe timpul războiului, iar în conformitate cu decizia marilor puteri bazată pe realitatea politico-economică din Turcia, s-a luat decizia ca Turcia să nu plătească despăgubiri și reparații, deși a făcut parte din tabăra învinșilor¹⁴. În privința clauzelor militare, armata turcă devenea doar o forță de protecție internă, având clauzulă personal de maxim 50.000 de oameni, incluzând ofițeri, subofițeri și personal de întreținere¹⁵.

Privit ca un dezastru de către turci, a căror țară se concentra doar în regiunea Mării Negre, Tratatul de la Sèvres nu a fost niciodată ratificat de către Marea Adunare Națională a Turciei, iar la nivelul mentalului colectiv a reprezentat un imbold dat mișcării naționaliste. Momentul premergător semnării Tratatului de la Sèvres și cel imediat următor sunt extrem de importante la nivel analitic, pentru a putea înțelege rolul armatei în politica turcă. Tocmai prin faptul că în jurul facțiunii lui Mustafa Kemal, un ofițer de carieră, s-a clădit lupta pentru independența Turciei și

10 Ahmad, *The making*, 48.

11 Lewis, *The emergence*, 239.

12 Necati Ulunay Ucușatâr, „The dissolution of the Ottoman Empire and the foundation of Modern Turkey under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk”, *Journal of Istanbul Kültür University* 2, (2002): 59.

13 *Treaty of Sèvres*, 10 august 1920, The World War I Document Archive, 2nd part, http://www.lib.byu.edu/index.php/Section_I_Articles_1_-_260, accesat 10.11.2014.

14 *Treaty of Sèvres*, art.231.

15 *Treaty of Sèvres*, 5th Part.

construirea unui stat modern reprezintă o cheie a înțelegerii importanței armatei de-a lungul întregului secol XX și chiar și în prezent. Pe de altă parte, privind dintr-o perspectivă diferită, mișcarea naționalistă turcă, deși a reușit să modifice ordinea stabilită la nivel internațional și să marcheze prima erodare a sistemului Versailles, a avut unele manifestări profund în afara dreptului internațional, cu referință la tratamentul aplicat minorităților.

Războiul de independență

Istoriografia turcă plasează debutul războiului de independență anterior semnării Tratatului de la Sèvres, mai exact pe 19 mai 1919¹⁶, dată la care armatele grecești se instalaseră deja în Izmir, iar Mustafa Kemal s-a deplasat de la Istanbul la Samsun¹⁷. Acest moment este asociat în literatura turcă și ca momentul de debut al Kemalismului, curent ce va domina atât organizarea politico-administrativă a statului turc, cât și mentalul colectiv. Perioada dintre începutul mișcării Kemaliste și semnarea Tratatului de la Sèvres reprezintă o fază de consolidare a naționalismului turc, etapă pașnică, dar foarte importantă în cadrul războiului. Devenit președinte al Marii Adunări Naționale Turce în aprilie 1920¹⁸, Mustafa Kemal putea profita și mai mult de oportunitatea de a se opune conducerii politice oficiale a statului turc. Astfel, o serie de congrese la nivelul mișcării kemaliste au fost organizate la Sivas, Erzurum și Amasya, rezultatele lor fiind extrem de importante pentru coagularea și perfecționarea mecanismelor de funcționare ale mișcării naționaliste, ce avea să se transforme în partid politic la sfârșitul războiului. De asemenea, în urma congreselor s-a decis forțarea guvernului otoman de la Istanbul pentru adoptarea pactului național în care se acordau anumite libertăți și drepturi turcilor în interiorul granițelor securizate¹⁹. Deși documentul avea un caracter politic și propagandistic în cote egale, prin el s-a acceptat faptul că Turcia a pierdut posesiunile din Balcani și provinciile arabe, dar va păstra suveranitatea asupra teritoriilor locuite de turci, astfel legitimând o acțiune militară împotriva ocupanților.

Neacceptarea Tratatului de la Sèvres și dorința tot mai mare de revanșă au dus la o serie de discursuri mobilizatoare ale liderilor naționaliști, mai ales al lui Mustafa Kemal, care a încercat să mobilizeze trupele, printr-o serie de argumente de natură morală. De asemenea, la nivel strategic, s-au trasat direcțiile de acțiune ale unui viitor conflict, astfel că frontul de Vest cu Grecia și cel de est cu Armenia au devenit prioritățile pentru mișcarea de eliberare națională. În conformitate cu planurile trasate în discursuri, dar cu o destul de slabă pregătire militară și dotare tehnică, armata naționalistă obține primele victorii pe frontul de Est împotriva armenilor, eliberând Karsul, Ardahanul și Artvinul, în scurt timp semnându-se și pacea cu Armenia, pe 3 decembrie 1920²⁰. Din punct de vedere analitic, semnarea păcii cu Armenia și recuperarea teritoriilor au marcat o mare victorie pentru mișcarea naționalistă turcă, având o componentă propagandistică foarte mare, ce a ajutat la mobilizarea civililor pentru apărarea provinciilor de pe frontul de sud-est în fața armatelor franceze și armene.

Din punct de vedere militar, armata naționalistă a întâmpinat mari dificultăți pe frontul de Vest, astfel că după ce au avansat destul de mult de-a lungul anului 1920, grecii au fost învinși de către armata naționalistă în ianuarie 1921. Războiul

16 Ahmed Baran Dural, „The leadership of Mustafa Kemal Atatürk: Turkish independence war” *European Scientific Journal* 21 (septembrie 2012): 185.

17 Dural, „The leadership”, 185.

18 PTT Genel, *Istiklal*, 221.

19 Ucuzsatar, „The dissolution”, 61.

20 Ucuzsatar, „The dissolution”, 62.

a continuat, fiind cea mai dificilă etapă în obținerea independenței Turciei, iar acest fapt este demonstrat mai bine de analiza asupra confruntărilor militare. Între 1921-1922, războiul devine unul defensiv pentru armata turcă, vădit subțiată și aflată într-o situație dificilă, dar care nu capitulează²¹. Deși slab echipată și având o pregătire inferioară grecilor, armata turcă a rezistat mai bine războiului, dând dovadă de unitate și superioritate morală. A doua victorie a turcilor a dus la o reacție și mai puternică din partea grecilor, însă cu o schimbare de tactică surprinzătoare, Mustafa Kemal organizează un joc de retragere spre Eskişehir, iar mai apoi spre Sakarya, unde obține o mare victorie, decisivă pentru eliberarea vestului Turciei²². Considerată ca fiind una dintre cele mai sângeroase bătălii din istorie²³, Sakarya a reprezentat mai mult decât înfrângerea grecilor și sfârșitul războiului în Vest, fiind mai degrabă o consolidare și o îmbunătățire a imaginii lui Mustafa Kemal. Practic, doar inteligența și tactica impecabilă a lui Mustafa Kemal au făcut ca Turcia să reușească victoria, iar recompensa pentru conducătorul turc a venit din partea Marii Adunări Naționale, ce l-a numit mareșal și *gazi* (luptător victorios pentru destinul islamic)²⁴.

Pe plan diplomatic, forța naționaliștilor turci și buna lor organizare au fost recunoscute printr-o serie de tratate bilaterale. Astfel, atât Franța, cât și Italia, garante ale sistemului Versailles și implicit ale Tratatului de la Sèvres au renunțat la pretențiile teritoriale, oferind legitimitate mișcării turce de emancipare. Tratatul de la Ankara, semnat pe 20 octombrie 1921, a proclamat retragerea trupelor franceze din Anatolia²⁵, fapt ce a dus la concentrarea eforturilor turce de război asupra teatrului grec. Victoria militară și diplomatică au schimbat complet tabloul desfășurării războiului, căci în afară de armata greacă, deja dezorientată, mișcarea naționalistă avea cale liberă spre obținerea independenței. Ultima etapă a războiului, fiind și cea mai importantă pentru obținerea teritoriului din Vestul Turciei, a devenit rapid un obiectiv major pentru factorii politici și militari turci. Deși Parlamentul turc era destul de reticent în fața ideii de ofensivă împotriva grecilor, Mustafa Kemal și acoliții săi exact acest lucru plănuiau. Intrată în istorie ca bătălia de la Dulumpınar, aceasta a reprezentat o uriașă victorie a armatei naționaliste și a demonstrat încă o dată curajul și exigența lui Mustafa Kemal. Victoria turcilor și pătrunderea armatelor naționaliste în profunzimea teritoriului, până la Izmir, au marcat sfârșitul operațiilor militare pe frontul de Vest. În privința strâmtorilor, controlate de către forțele britanice, principala cale de acțiune occidentală a fost menținerea status-quo-ului, astfel s-a semnat armistițiul de la Mudanya pe 11 octombrie 1922²⁶, ce restaura suveranitatea turcă în Istanbul și deschidea calea negocierilor pentru tratatul de pace.

Victoria naționaliștilor turci și Tratatul de la Lausanne

La nivel internațional, reușita naționaliștilor turci de a modifica prevederile sistemului Versailles și de a obține, nu doar o victorie militară, cât un nou statut diplomatic, a dus la consolidarea unei noi realități politico-strategice la granița sudică a Europei. Tratatul de la Lausanne, semnat la 24 iulie 1923, a pus capăt oficial războiului și a trasat frontierele Turciei, care au fost practic subiectul cel mai dezbătut în cadrul negocierilor pentru forma finală a tratatului. Conform principiilor enunțate de Mustafa Kemal într-o telegramă trimisă liderilor mișcării naționaliste în

21 Dural, „The leadership”, 187.

22 Erik J. Zürcher, *Turkey A modern History*, (Nijmegen: I.B Tauris, 2004), 153.

23 Zürcher, *Turkey*, 155.

24 Dural, „The leadership”, 193.

25 Dural, „The leadership”, 194.

26 Ahmad, *The making*, 50.

1919, doar dorința și hotărârea poporului turc pot salva independența națiunii²⁷, iar rezultatul conflictului a scos în evidență exact această idee. Negocierile extrem de complexe și complicate desfășurate pe o perioadă de aproximativ 8 luni au scos la iveală nu doar dârzenia reprezentanților turci, dar și diplomația lor eficientă ce avea un singur scop și anume independența și suveranitatea în noua Republică Turcă.

Forma finală a Tratatului de la Lausanne a scos în evidență un joc diplomatic între Turcia și Marea Britanie, astfel pretențiile asupra posesiunilor arabe ale Imperiului Otoman au fost abolite de către reprezentanții turci, aceștia recunoscând totodată posesiunea engleză asupra Ciprului²⁸. Pe bază de reciprocitate, englezii recunosc toate teritoriile înglobate în noul stat turc, renunță la ideea creării Kurdistanului și a cedării teritoriale turce către Armenia²⁹. În partea vestică, se realiza un schimb de populație între Grecia și Turcia, bază importantă pentru stabilitatea și pacificarea regiunii. Strămtorile rămâneau neutralizate și deschise, iar în privința minorităților, un subiect sensibil pentru Turcia, semnatarii tratatului au inclus norme privind egalitatea în drepturi și respectarea confesiunii persoanelor aparținând minorităților naționale³⁰. O importantă componentă a tratatului s-a referit și la schimburile comerciale și acordurile încheiate de Imperiul Otoman înainte de Primul Război Mondial, astfel toate acordurile comerciale urmau a se renegocia și a deveni funcționale³¹, fapt cu o bogată semnificație pentru Turcia, care poate profita pentru a începe să-și clădească o economie competitivă.

Concluzii

Dintr-o perspectivă analitică, victoria naționaliștilor turci a pus capăt unei probleme de secole privind Imperiul Otoman și Califatul. Chiar dacă slăbită economic și cu mari probleme privind funcționarea statului, noua Turcie urma să aibă un cuvânt greu de spus în arhitectura regională de securitate. Recalibrarea forțelor în Orientul Mijlociu și scoaterea din Turcia a Franței, Italiei și Marii Britanii reprezenta mai mult decât câștigarea unei poziții dominante pentru republica lui Mustafa Kemal, fiind privită la nivel internațional ca o oportunitate de rezolvare a problemelor orientale. Pe plan diplomatic, independența și formarea unei Turcii solide a fost privită cu ochi buni de marile capitale europene, chiar dacă juridic, acest fapt modifica ordinea de la Versailles și arăta cât de fragil avea să fie sistemul de pace de după Primul Război Mondial. Desfășurat într-o perioadă dificilă pe plan internațional, dată fiind și luarea puterii în Rusia de către comuniști și lipsa de viziune și reacție din partea lumii occidentale, războiul turc de independență arată, dacă mai era nevoie, cum se poate urni o națiune de către un conducător abil și puternic. De asemenea, pe plan intern, anii succesori unificării Turciei au o importanță covârșitoare inclusiv pentru modul cum este organizată Turcia astăzi. Reformele impuse de către factorii de decizie turci au reușit să construiască un stat modern, însă nu neapărat un stat de drept, căci armata avea un rol predominant în jocurile de putere. Totuși, chiar și așa, secolul XX reprezintă pentru Turcia o apropiere de valorile occidentale, nu doar la nivel mental, cum își propunea Kemalismul, ci chiar la nivel pragmatic, prin integrarea în NATO și asumarea responsabilităților pentru stabilizarea și consolidarea Orientului.

27 Lewis, *The emergence*, 247.

28 Edgar Turlington, „The Settlement of Lausanne” *The American Journal of International Law*, 4 (Octombrie 1924): 696.

29 *Treaty of Lausanne*, 24 iulie 1923, The World War I Document Archive, art.20, http://www.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne, accesat 11.11.2014.

30 *Treaty of Lausanne*, 3rd Part.

31 Turlington, „The Settlement”, 701.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare:

Mudros Agreement: Armistice with Turkey, 30 octombrie 1918, German History in Documents and Images, <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org>.

Treaty of Laussane, 24 iulie 1923, The World War I Document Archive, <http://www.lib.byu.edu/>.

Treaty of Sèvres, 10 august 1920, The World War I Document Archive, <http://www.lib.byu.edu/>.

Straits Treaty, 24 iunie 1923, The World War I Document Archive, <http://www.lib.byu.edu/>.

Surse secundare:

AHMAD, Feroz, *The Making of Modern Turkey*, Londra, Routledge, 1993.

DURAL, Baran, Ahmed, „The leadership of Mustafa Kemal Atatürk: Turkish independence war” *European Scientific Journal*, Vol.8, Nr.21, (septembrie 2012).

DUROSELLE, Jean-Baptiste, *Istoria Relațiilor Internaționale 1919-1947*, București, Științelor Sociale și Politice, 2006.

FROMKIN, David, *A peace to end all peace*, New York, Henry Holt and Company, LLC, 1989.

LEWIS, Bernard, *The emergence of Modern Turkey*, Londra, Oxford University Press, 1961.

PTT Genel Müdürlüğü, *İstiklal Harbimizde PTT*, Ankara, 2009.

RUSTOW, Dankwart, „The Army and the Founding of the Turkish Republic” *World Politics*, Vol. 11, Nr. 4, (iulie 1959): 513-552.

TURLINGTON Edgar, „The Settlement of Lausanne” *The American Journal of International Law*, Vol. 18, Nr. 4, (Octombrie 1924): 696-706.

UCUZSATAR, Necati, Ulunay, „The dissolution of the Ottoman Empire and the foundation of Modern Turkey under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk” *Journal of Istanbul Kultur University*, Nr.2, (2002): 55-68.

ZÜRCHER, Erik, Jan, „The Ottoman Empire and the Armistice of Moudros” *Hugh Cecil and Peter H. Liddle, At the Eleventh Hour: Reflections, Hopes, and Anxieties at the Closing of the Great War 1918*, Londra, Leo Cooper, (1998): 266-275. ZÜRCHER, Erik, Jan, *Turkey: A modern history*, Nijmegen, I.B.Tauris, 2004.

Etnia și națiunea în filosofia politică a statelor balcanice și est-europene – 1880-1940

■ ENACHE TUȘA

[„Ovidius” University, Constanța]

Abstract

Starting with the years 1829-1830 after the conclusion of The Treaty of Adrianople, the political and economical relations undergo modifications amid the Greek issue and acceleration of the disintegration process of The Ottoman Empire. This geopolitical and economical context favoured the appearance of a very interesting ethno-political mosaic in the Balkan Peninsula because it was about the issue of ethnical balance within the context of Ottoma authority disappearance. This is the general context of emergence of new states in East Europe as it was the case with Bulgaria, Albania, Serbia, Romania.

Keywords

Nation identity; Ethnic groups; Social modernization; Balkan Peninsula; Ethno-symbolism

Considerații preliminare

Demersul nostru a fost determinat de dorința realizării unei analize¹ specifice evoluției demografice a zonei Balcanilor și de a studia modul în care s-au produs modificările etnice și de ordin demografic, precum și fenomenele sociale de la sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea. La 1880 Peninsula Balcanică și Europa de Est se aflau la începutul unei noi etape în construcția statului modern care copia modelul sistemelor politice occidentale. După 1918 această zonă asistă la un nou tip de reprezentare a puterii și anume votul universal acordat pentru societățile spațiului balcanic ce reprezentau un element societal nou și pentru Occident, element ce nu face parte din programul liberal clasic de dezvoltare economică și modernizare socială².

¹ Nu avem pretenția că studiul are caracterul unei cercetări complete, exhaustive și că subiectul ar fi epuizat. Am încercat să definim cercetarea din punct de vedere antropologic, instituțional, demografic și social.

² Pentru o prezentare excelentă a acestui subiect a se consulta Stevan Pavlowitch, *Istoria Balcanilor*, 1804-1945, (Iași: Editura Polirom, 2006), 75-200, în care autorul explică și descrie în amănunt starea socială ce domnea în spațiul balcanic precum și condiția categoriilor sociale ce trăiau în arealul

În acest spațiu, timp de aproape cinci secole, stăpânise Imperiul Otoman care reușise să creeze un sistem politic fundamentat pe principii religioase și anume pe prescripțiile Coranului³ dar și o cultură politică și administrativă care era rudimentară în raport cu modelul pe care statul român îl preluase și încerca să-l aplice. Acum imperativul îl constituia compoziția etnică a statelor care trebuiau să *devină* națiuni în contextul și sub presiunea ideii statului modern. Avem de-a face cu o adevărată ciocnire a civilizațiilor⁴ într-o zonă de confluență destul de sensibilă: sud-estul Europei și Peninsula Balcanică. Pentru state precum: Bulgaria, România, Serbia a doua jumătate a secolului al XIX-lea a însemnat un proces de construcție a apartenenței, cel puțin teoretică, la civilizația europeană de tip occidental. Balcanii dominați o lungă perioadă de timp de otomani încercau să-și creeze o nouă configurație socio-politică și etnică, mai ales că în acest areal geografic existau multiple comunități etnice⁵.

Acesta este contextul general al apariției unor noi state în Europa de Est așa cum a fost cazul Bulgariei, Greciei, Albaniei, Serbiei, României etc. Începând cu anii 1829-1830 după momentul încheierii Tratatului de la Adrianopol raporturile economice și politice suferă modificări pe fondul apariției *chestiunii grecești* și a accelerării procesului de dezagregare a Imperiului Otoman. Acest context geopolitic și economic a favorizat apariția unui mozaic etno-politic foarte interesant în Peninsula Balcanică deoarece era pusă în discuție problema echilibrului etnic în contextul dispariției autorității otomane.

Autori precum *Maria Todorova*⁶ sau *John Lampe* și-au pus problema moștenirii otomane asupra dezvoltării Peninsulei Balcanice și a specificului oriental al acesteia

territorial amintit. Pentru același subiect o abordare interesantă a autorului Seton-Watson W.R., *History of the Roumanians*, (Cambridge University Press, 2001), 121-143; pentru o pertinentă analiză a zonei Balcanilor a se confrunța și pentru informații deosebit de importante pentru această parte a Europei, Jelavich, Charles și Barbara, *Formarea statelor balcanice 1804-1920*, (Editura Dacia: Cluj-Napoca, 1999), pp.67-72; un instrument important pentru cunoașterea zonei balcanice este lucrarea Barbarei Jelavich, *Istoria Balcanilor*, volumul I: *Secolele al XVIII și al XIX-lea*, (lași: Editura Institutului European, 2002), 87-102.

3 Gheorghe Brătianu, pe baza unor izvoare bizantine, avansa ideea conform căreia încă din secolul al XII-lea Dobrogea era semi-turcizată etnic prin *pecenegi* și cumani. Cert este că numărul turcilor și al tătarilor a crescut foarte mult după cucerirea otomană din secolul XV. Tătarii au fost aduși în număr foarte mare în perioada secolelor XV-XIX tocmai pentru ca în Dobrogea să fie posibilă crearea unei lumi islamice prin comportament politic, administrativ, religios și la nivelul mentalului la comunități. Tătarii erau diferiți ca limbă de turci (deși înrudiți ca origine) și tradiții însă și-au pierdut limba proprie pe parcurs ce s-au islamizat adoptând-o pe cea a coreligionarilor musulmani, în speță turco-osmană. Gheorghe Brătianu, *Marea Neagră*, Ediția V, îngrijită de Victor Spinei, vol. I, (București: Editura Meridiane, 1987), 327-329;

4 Teoria este susținută de către Samuel Huntington pe baza noțiunilor realiste de putere și de securitate prin sugerarea creșterii semnificative a culturii ca fiind relevantă față de identitatea politică în definirea jocului global al relațiilor internaționale. Exact ca și după 1945 putem afirma că evenimentele au decurs asemănător și după Războiul Crimeii (1853-1856) doar că aceste evenimente au avut loc cu un secol mai devreme. Hegemonia pe care o avea în secolul al-XIX-lea Imperiul Otoman asupra zonei balcanice se poate compara cu ceea ce a reprezentat hegemonia sovietică de după 1945 în sud estul Europei. Erau, deci, în competiție culturi politice și sociale aparținând unor zone total opuse ca imaginar, ca filosofie a sistemului dar și ca mental colectiv. Urmând viziunea constructivistă a teoriei politice internaționale, Huntington susține că în *noua ordine* de după Războiul Rece, cele mai importante distincții dintre oameni nu sunt de natură ideologică, politică sau economică. Ele sunt de natură culturală și socială. Tot într-o similitudine asemănătoare putem analiza realitățile existente în Dobrogea după 1850 dar mai cu seamă după 1877 când avem de-a face cu suprapunerea în Dobrogea a unei alte culturi politice total diferite de cea otomană, Samuel Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducere de Radu Carp (București: Editura Antet, 1998), 54-55.

5 Grete Tartler, *Europa Națiunilor, Europa Rațiunilor*, (București: Editura Cartea Românească, 2001), 56-59.

6 Maria Todorova, *Balcanii și Balcanismul*, (București: Editura Humanitas, 2002) în special capitolul VI, *Între clasificare și politică- Balcanii și mitul Europei Centrale*, unde autoarea prezintă modul de influență al spațiului balcanic și a culturii acestuia în constituirea statelor națiune, 220-251.

deoarece a doua jumătate a secolului XIX și începutul secolului XX pun Balcanii în fața unei alegeri dificile: *statul națiune sau cel multiethnic*. Într-o lucrare⁷ din anii 80 antropologul Ernst Gellner afirma că statul-națiune a condus și a definit identitatea națională

Grecia care își obținuse independența în 1830 prin încheierea Tratatului de la Londra și avea o populație de doar 650.000 de locuitori la acea dată sărăcită și subrezită după opt ani de război (1821-1829) declanșează propaganda națiunii. Acest aspect încurajează comunități etnice consistente să declanșeze propaganda în favoarea ideii de națiune foarte la modă în epocă. Este cazul sârbilor, bulgarilor, albanezilor la care se adaugă și grecii deja amintiți. Neînțelegerile manifestate în cadrul negocierilor cu ocazia împărțirii moștenirii otomane vor conduce la declanșarea ostilităților care se vor consuma în cadrul a trei războaie în teatrul balcanic între anii 1912-1913. Escaladarea conflictului balcanic va obliga Marile Puteri să intervină în această reconfigurare geopolitică și să insiste ca statele beligerante să încheie Pacea de la București din 10 august 1913 care a avut rolul de a pune capăt conflictelor din Balcani. Societatea greacă continua să se dezvolte și după august 1913 număra puțin peste șase milioane de cetățeni așa cum putem vedea într-o statistică care analizează schimburile teritoriale și modificările survenite din punct de vedere demografic survenite după 1913⁸.

Constituirea statului-națiune în Balcani

Bulgaria care după 1878 își dobândise independența 1908 deoarece Tratatul de Pace de la Berlin din 1878 i-a conferit o autonomie constituind o *provincie autonomă* sub suzeranitatea sultanului și, după războaiele balcanice, a pierdut ambițiile unei „Bulgarii Mari” deoarece Tratatul de la Neuilly din 27 septembrie 1919 îi luase posesiunea ieșirii la Marea Egee și nu mai avea debușeu la Marea Neagră. Avea un teritoriu de 108.150 km² iar principiul naționalităților nu a putut fi aplicat în totalitate, acest fapt lăsa grupuri compacte de bulgari în afara teritoriului național care aparțineau Greciei și Serbiei. Bulgaria avea un procent compact de 80% format din „bulgari curați” în cadrul național procent cu care s-a format națiunea bulgară ce a moștenit și o importantă populație de origine musulmană.

Albania un stat mic, creat în 1912, nu prea însemna nimic pentru spațiul balcanic și era interesat doar de conservarea propriului sistem politic. Pentru a înțelege pe deplin acest proces social trebuia să aruncăm o scurtă privire asupra apariției statelor moderne care la sfârșitul secolului XIX începutul secolului XX au trecut prin niște transformări radicale. Putem vorbi de România, Grecia, Bulgaria, Serbia sau Macedonia ca despre state moderne la 1880 sau la 1914 ori putem urmări evoluția lor ca societăți în tranziție? Răspunsul este destul de complicat deoarece acest aspect depinde de definiția pe care o dăm societății și statului modern în spațiul Europei de Est. Parafrazând titlul volumului coordonat de Daniel Chirot din 1988 *Originile înapoierii în Europa de Est*, se poate spune că această lucrare poate face parte din aria tematică legată de originile modernizării în spațiul balcanic despre care se afirmă că reformele nu au penetrat societățile în cadrul cărora s-au aplicat.

În altă ordine de idei contextul european al statului modern comportă și include una dintre motivațiile alegerii acestui subiect, aceea a evoluțiilor demografice

7 Ernst Gellner, *Nations and nationalism*, (Blackwell: Great Britain, 1983), 56-60, în special capitolul VI- *Națiuni Culturale, Națiuni Pragmatice* în care autorul definește mecanismele și instrumentele de creare a națiunii. Acestea erau în opinia lui Gellner: tradițiile, obiceiurile populare, comunitatea de limbă, ideologiile.

8 Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în Epoca Modernă 1789-1923*, (Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2011), 288-289.

și etnice în spațiul balcanic. Aceste particularități definesc în amănunt perioadele în care reformele sociale și politice din Balcani au fost adoptate la suprafață și nu în profunzimea problemelor cu care se confruntau societățile amintite mai sus.⁹

La 1920, după tratatul de la Sevres, statul grec avea o populație de cinci milioane și jumătate de locuitori care aveau nevoie de reprezentare politică și de resurse. Grecia și-a agravat situația și după Pacea de la Laussane din 23 iulie 1923 prin care se adaugă un schimb de populație între Turcia ca succesoare a Imperiului Otoman și Grecia prin care un milion și jumătate de greci ajung în Peninsula Balcanică din acest spațiu plecând doar cinci sute de mii de turci. Această decizie politică prevăzută în tratatul de la Sevres a declanșat un adevărat fenomen demografic din Asia Mică și până în spațiul balcanic. Acest exod a fost descris de către mai mulți autori însă informațiile care noi le-am preluat provin de la Vasile Muși care într-o lucrare despre colonizarea Dobrogei descrie fenomenul schimbului de populații greco-turc (de fapt o colonizare în toată regula): *Grecii în urma înfrângerii în războiul cu turcii fură nevoiți să plece din Asia Mică. Creștinii toți fură obligați să părăsească Asia. Și cum au părăsit-o? Goi și flămânzi cu singura nădejde în Hristos. Zeci de vapoare tăiau undele mării. La Pireu la Salonic și în toate porturile grecești sirenele fluierau, mateloții răcniau, căpitanii de vas țipau iar emigranții greci debarcau rânduri, rânduri, palizi, triști, murdari și nemâncați. Spectacol dureros și demoralizator. Un milion cinci sute de mii de emigranți greci năvăliră ca lăcustele în Grecia învinsă, demoralizată, sărăcită. Refugiații debarcau din vapoare ca dintr-un viespar. Pe fețele tuturor se citea suferința și disperarea. În ochii lor se citea obida și lacrima. Își lăsaseră acolo, dincolo de mare, trecutul lor de mii de ani, altarele, mormintele, casele și bogățiile.*¹⁰ Totuși Grecia rămâne cu 133.000 de km² și cu Tracia Orientală pe care o luase de la Bulgaria și cu care avea dispute pe împărțirea Macedoniei deoarece această chestiune politică preocupa mai multe state. Noile construcții politice exploatau această problemă geopolitică ce constituia nodul întregului Orient și care intra într-o nouă etapă.¹¹

Michael Mann, în al doilea volum al lucrării sale, tratează problematica apariției statului națiune între 1760 și 1914¹² explică procesul de construcție statală și națională în spațiul balcanic prin intermediul *teoriei elitiste*¹³ într-o formă mixtă. În altă ordine de idei, această abordare susține că statele au capacitatea de a instituționaliza relațiile politice și sociale care se substituie normelor de conduită ale unui sistem social și politic așa cum a fost cazul statelor nou înființate după 1880. Este ceea ce s-a întâmplat ca proces social în aproape toate statele balcanice prin faptul că, elitele care și-au subordonat ideea națională au controlat și organizat masele între care regăsim importante minorități etnice. Cazul Greciei, prezentat mai sus, al Bulgariei, al Serbiei sau al României sunt revelatorii pentru constituirea statului național și a corpului social aferent¹⁴.

9 Peter Gunst, *Sistemele agrare ale Europei Centrale și de Est*, în Daniel Chirot, (coordonator) „Originile înăpoeirii în Europa de Est” traducere de Victor Rizescu (București: Editura Corint, 2004), 74-77.

10 Vasile Th. Muși, *Un deceniu de colonizare în Dobrogea Nouă, 1925-1935*, (Lucrare publicată sub auspiciile Societății de Cultură Macedo-Română, București, 1936), 15.

11 George Sofronie, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Constantin Schifirneț, (București: Editura Albartos, 1998) pp. 81-84.

12 Michael Mann, *The Sources of Social Power*, (Cambridge & New York: Cambridge University Press, 1993), 42-74.

13 Această teorie susține că o minoritate, centralizată și organizată controlează masele dezorganizate (cazul elitismului pur) sau că puterea statală este influențată de evoluția instituțională și că instituțiile modelează modul în care actorii se comportă.

14 Raoul Girardet, *Naționalism și Națiune*, traducere de Patricia Enea, (Iași: Editura Polirom, 2003), 32-33.

Ideea națiunii a declanșat o amplă evoluție a raporturilor demografice din Peninsula Balcanică prin colonizări sau emigrări ale grupurilor etnice care s-au atașat grupurilor statale cu care se înrudeau. Într-o recentă lucrare ce tratează națiunea și naționalismele Dan Dungaciu definește un concept *etno-simbolismul* care accentuează analiza elementelor subiective în persistența etniilor și legătura acestor grupuri minoritare cu restul corpului social denumit *națiune* adică modul cum s-a constituit¹⁵. Această abordare conceptuală a teoriei naționalismului modern ne este util în fundamentarea ipotezei de la care am demarat expunerea noastră¹⁶. Sociologia românească fundamentată pe teoria națiunii și a specificului național de către profesorul D. Gusti explică într-o anumită măsură demersul nostru în care prezentăm sociologia demografică a spațiului românesc care, prin raportare, era identic cu cel balcanic. Pentru state ca România și Bulgaria, a doua jumătate a secolului al XIX-lea a însemnat un proces de construcție a apartenenței, cel puțin teoretică, la civilizația europeană de tip occidental. Bineînțeles că nu putem vorbi de *societăți occidentale* în România sau Bulgaria, dar putem spune cu certitudine că desprinderea de *Orient* a fost destul de clară la nivelul elitelor care au preluat comanda procesului de construcție a statului și de europenizare.

În ambele cazuri este vorba de elite care au avut scopuri similare: transformarea nou-apărutelor state din foste teritorii aflate sub dominație rusă sau otomană, în spații autonome, funcționabile conform regulilor capitaliste, liberale de tip occidental. Comparația este văzută mai ales din perspectiva semnificației acestor reforme și a mizelor acestora cu scopul de a putea observa viziunea asupra modernizării ce a dominat în fiecare caz. Punctul de pornire se sprijină pe două mari caracteristici ale celor două cazuri (în perioada anilor 1920):

- în primul rând avem în ambele situații de a face cu țări *înapoiate* față de standardul urmărit (cel al Europei occidentale) datorită modului precar în care își duceau viața românii precum și un fluctuant spor de populație pe care îl înregistra Dobrogea și satul românesc în general, unde se înregistra o mortalitate infantilă situată mult peste media europeană.¹⁷
- în al doilea rând ambele cazuri aparțin aceleiași zone geografice, peninsula Balcanică, fapt cu consecințe simbolice destul de ample printre care putem aminti constituirea națiunilor balcanice care își demarceau spațiul național, prin colonizări de populație și prin asimilare în corpul națiunii a minorităților etnice cu care trăiseră până la acea perioadă istorică.¹⁸

O altă premisă importantă ce trebuie luată în considerare de la bun început este viteza cu care se dorea atingerea unor standarde occidentale prin intermediul reformelor sociale și a creșterii productivității economice ce permitea acumulări de resurse și, implicit, dezvoltare substanțială a comunităților și a mediului social.¹⁹ Imaginea Europei de Est *independente* în urma tratatului de la Versailles, vehiculată de Robin Okey²⁰ trebuie alăturată imaginii Balcanilor ieșiți de sub dominația

15 Dan Dungaciu, *Elemente pentru o teorie a națiunii și naționalismului*, (București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2012), 37.

16 Eric Hobsbawm, *Națiuni și naționalism din 1780 până în prezent*, traducere de Diana Stanciu, (Chișinău, Editura Arc, 1997), 121-150.

17 Sanilevici, M. (1920), *Mortalitatea infantilă a populației României la începutul secolului XX-Studiu elementar de statistică matematică*, în „Arhiva Pentru Reforma și Știința Socială „ an I., nr. 4, aprilie 1920, 708-733.

18 Gil Delannoi, *Naționalismul și cataliza ideologică* în, Serge Cordellier, Elisabeth Poisson „Națiuni și Naționalisme”, traducere de Brândușa Prelipceanu, (București: Editura Corint, 2002), 35-47.

19 Nicolae Ghiulea, *Politica socială*, în, *Arhiva Pentru Reforma și Știința Socială*, (an II., nr. 1-3, aprilie- octombrie 1920), 115-136.

20 Robert Okey, *Eastern Europe, 1740-1985: Feudalism to Communism*, (London: Routledge, 1992), 34-41.

otomană pe parcursul celor 50 de ani anteriori primului război mondial. Acest contrast este bine evidențiat de raportul din 1914 al comisiei multinaționale pentru depistarea cauzelor războaielor balcanice²¹. În raport se menționează că acest conflict a avut cauze distincte (dorința de independență a comunităților, respectiv prada de război) și se vorbește despre *datoria lumii civilizate de a nu mai exploata această zonă pentru grâu* și de a arbitra disputele din Balcani²². De la această perspectivă până la *Europa de Est independentă* care a adoptat forme comune de guvernare cu vestul este o mare distanță.

Comparația nu se face între raportul unei comisii din 1914 și lucrarea istoricului britanic amintit apărută în 1992 ci între cele două apartenențe suprapuse, de aceea are o valoare importantă în explicația raportului dintre modelele autentice de *state building* prezentate de Rokkan și tentativele est europene de dinainte și de după Primul Război Mondial. În 1918 România pășea decisiv în zona politicii de masă și reforma agrară, ce avea să se deruleze în 1921, urma să producă aceste mase capabile de a juca un rol pe această scenă²³. În același timp în Bulgaria Alexander Stamboliski câștiga alegerile și partidul său țărănesc acapara puterea cu scopul de a reconfigura radical raportul dintre țărani și stat.

Aceste evenimente aveau în ambele cazuri o conotație de regenerare, de reconfigurare a procesului de modernizare socială inițiat în secolul al XIX-lea. Scopul studiului nu este de a analiza exclusiv statutul țăranilor sau politicile elitei aflate la guvernare în România și statele balcanice, ci definirea relației dintre aceste elemente în funcție de natura și scopurile fiecăruia dintre aceste state în propria politică națională.

Într-o altă accepțiune, principala motivație pentru reformele ce au avut loc a fost prevenirea tensiunilor sociale care s-au declanșat pe fondul reformelor, și încercarea de a evita dezastrul ce ar fi putut fi cauzat de noi revolte ale țăranilor. Comparația realizată de noi intenționează să ofere o imagine originală și reală despre două feluri diferite de a percepe modernitatea în relație cu caracterul rural și agrar al Greciei, Serbiei, Bulgariei și României. Aceste maniere diferite de acțiune ale celor două guverne constituie tentative de reforme sociale în contextul reformelor constituționale și a legiferărilor parlamentare în raport cu o nouă epocă pentru Europa Centrală și de Est²⁴. Aici facem referire și la teoria lui Ernst Gellner, amintit în acest studiu, cu privire la dezvoltarea unei națiuni fundamentul este dezvoltarea economică a societății. Gellner afirmă că naționalismul apare în momentul în care o societate depășește nivelul agrar al dezvoltării sale și trece la industrializare. În societatea agrară nu este nevoie de omogenitate și, prin urmare, apariția națiunii este întârziată.

21 Maria Todorova, „The Balkans: From Discovery to Invention, în *Slavic Review*”, *The American Association for the Advancement of Slavic Studies*, (vol. 53, No. 2, 1994): 456.

22 T. S. Woosley, *Review: Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*, în *The American Journal of International Law*, (vol. 9, no. 1, 1915): 279-281.

23 În intervalul de timp dintre 1880-1921 autoritățile românești au fost preocupate de instalarea, consolidarea administrației și dezvoltarea provinciei dobrogene. Politica statului român de a coloniza și a împroprietări locuitori din celelalte provincii românești, aflulul de populație din restul provinciilor românești în căutarea unui trai mai bun și evoluția pozitivă sporului natural ca urmare a dezvoltării economice au făcut ca populația să crească de la aproximativ 120.000 de locuitori, în momentul încorporării Dobrogei, la 227.379 locuitori în anul 1886, 247.575 în 1891, 300.488 în 1905 și 380.430 înregistrați în 1921 cu ocazia recensării populației supuse reformei agrare. În concluzie, populația Dobrogei între 1878-1939 a cunoscut, exceptând perioada de ocupație a armatelor germano-bulgare din anii 1916-1918, o creștere permanentă, Dumitru Șandru, *Mișcări de populație în România: 1940-1948* (București: Editura Enciclopedică, 2003), 176.

24 F. V. Brown, „The Movement for Reform in Rumania after World War I: The Parliamentary Bloc Government of 1919-1920”, *The American Association for the Advancement of Slavic Studies* (Vol. 38, no. 3, 1979): 456-458.

Scopul acestei comparații este legat de modelul de analiză utilizat, ce se prezintă modul în care un sistem *înapoiat* reacționează la presiunea exercitată de evoluția unui anumit segment redus al societății (clasa bogaților) și la încercarea guvernelor de a elibera presiunea generată de această ruptură în cadrul societății.²⁵ Datorită faptului că această clasă a bogaților este separată de masele rurale se produce o fragmentare a societății care împarte populația între bogați și săraci. De aici și piedicile pe care le are crearea unei națiuni în care miturile fondatoare sunt peremptorii. Proiectele de reformă și viziunile asupra felului în care societatea românească sau cea bulgară a începutului de secol trebuiau să se dezvolte sunt privite prin prisma relației dintre mai multe concepte cum ar fi cel de *dezvoltare economică*, *contestare socială* și *democratizare*.

Definirea problematicii naționale:

Mentalitatea colectivă europeană²⁶ înțeleasă ca parte din spiritul european al epocii încadra ideea de *corp social* și de *națiune* ca fundament al politicii sistemului de instituții care articula statul. Această mentalitate cuprindea viziuni despre: regimurile liberale ale Europei, dezvoltarea presei independente, a cercurilor de investitori în economie, de aspectele internaționale ale politicii conducătorilor statelor europene, preocuparea permanentă de a încheia alianțe și convenții comerciale, creșterea demografică, dezvoltarea industrială.²⁷

A doua jumătate a secolului al XIX-lea pune Europa de Est în fața unei alegeri dificile, cea dintre agricultură și industrie²⁸. Pentru că va alege industria, Europa de Vest s-a confruntat cu o serie de consecințe pe plan comercial dar și în planul social²⁹, probleme pe care statele din zona balcanică nu le puteau gestiona.

Aceste probleme pot fi identificate în tarifele protecționiste impuse de statele puternice și de mișcările fluctuante ale populației în arealul european. Mai exact, progresele tehnice amenințau agricultura prin dezvoltarea mijloacelor de producție și de transport, în Europa se vor importa mari cantități de grâne din America de

25 Mihail Sanilevici, *Două atitudini în politica socială românească*, în „Arhiva Pentru Reforma și Știința Socială „ (an III., nr. 2-3, august 1922), 302-308.

26 John R. Barber, *Istoria Europei Moderne*, traducere de Daniela Truția, amănunte importante în întreg capitolul II intitulat *Revoluția industrială 1760-1850*, (București: Ed. Lider, 2001), 31-64; În acest context a se consulta și Stein Rokkan, *State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe: The Theory of Stein Rokkan*, (Oxford: Oxford University Press, 1998), 54-61.

27 Toate acestea determină existența raporturilor de forță economică și militară între statele Europei. Dominante prin demografia lor erau state precum Rusia (aproximativ 75 milioane de locuitori în 1871) și Germania (41 milioane de locuitori în 1871), sau prin progresele tehnice: Germania devine primul producător de huiă din Europa, Franța deține monopolul industriei textile, cu 9% din producția industrială mondială din acel moment, Regatul Unit era centrul financiar la lumii. Cu alte cuvinte, contextul general în care se încadrează și România este unul mai mult decât special, iar abordarea socială face posibilă cercetarea din mai multe perspective. Contextul este cât se poate de generos, pentru că oferă o multitudine de posibilități ale abordărilor teoretice și conexiuni logice între evenimente și motivația comportamentală a actorilor politici, Gaillard, J.M., Rowley, A, *Istoria continentului european - De la 1850 la sfârșitul secolului XX*, traducere din lb. franceză de Emilia Galaicu-Păun, (Chișinău: Editura Cartier, 2001) pentru problematica în cauză importante amănunte în partea a-II-a a lucrării, *Internaționalisme și naționalisme (1880-1914)*.

28 Robert Brenner., *Înapoierea economică în Europa de Est în lumina dezvoltării occidentale*, în, Daniel Chirot (coord) „Originile înapoierii în Europa de Est: economie și politică din Evul Mediu până în secolul XX” traducere de Victor Rădescu, (București: Editura Corint, 2004), 27-70.

29 John Bell, „Modernisation through Secularisation in Bulgaria”, în, Gherasimos Augustinos „Diverse Paths to Modernity in Southeastern Europe: Essays in National Development” (New York, Westport-Conneticut, London: Greenwood Press, 2004), 88.

Sud și din Statele Unite. Prin urmare, statele încep practicarea tarifelor protecționiste cu scopul de a face față și de a dezarma concurența. Același lucru îl va face și România, prin încheierea Tratatului comercial cu Austro-Ungaria din 1875, când se credea că *e bine ca din vreme și fără nici un zgomot să căutăm a încheia cu fiecare Putere câte un asemenea tratat, astfel încât acest fapt împlinit să paralizeze cu totul orice acțiune ulterioară a Turciei*³⁰.

Aceste crize apărute în spațiul românesc vor fi rezolvate cu precădere prin mișcări de populație și prin extensia mâinii de lucru țărănești în agricultură³¹. Așa se explică cum în diferite zone ale spațiului românesc exista o migrație continuă a forței de muncă apte pentru agricultură. Exemplul colonizării Dobrogei este edificator în acest sens deoarece în primul rând colonizările succesive ale zonei respective cu țărani din celelalte provincii românești a urmărit în special ocuparea terenului și cultivarea acestor suprafețe agricole caracterizate de un sol extrem de productiv³².

Cultivarea suprafeței agricole a însemnat în primul rând un surplus de producție marfă atât de necesară noului stat român nou înființat cu doar câțiva ani înainte (1859).³³

Surplusul acestei producții agricole era apoi vândut în urma tranzacțiilor externe obținându-se sumele atât de necesare tânărului și firavului stat român. Producția agricolă era principala sursă de venit a bugetului românesc din acea epocă deoarece România era o țară eminentemente agrară sursele interne fiind aproape inexistente deoarece nu se constituise nici industria și nici un sistem de impozitare a corpului social ce se afla într-o stare de sărăcie profundă.³⁴ Astfel ne putem întreba într-o formulare extinsă: *în ce măsură se poate vorbi, fie despre un determinism al factorilor externi, care condiționează statutul social și politic al României, fie despre o intenție, suficient de abilă încât să transforme contextul social european într-unul favorabil României?*³⁵

Prima parte a întrebării de cercetare nu lasă loc de reacție actorilor politici români. Aceștia sunt constrânși de un context care nu permite posibilitatea de a iniția contacte și negocieri diplomatice pentru statutul României, și chiar dacă acestea ar exista, ele ar fi de prisos. Se anulează astfel factorul uman activ cât și capacitatea factorului instituțional. Nu putem renunța la această perspectivă, deoarece nu

30 Nicolae Corivan, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, (București: Editura Stiințifică și Enciclopedică, 1984), 278.

31 A se vedea pentru acest aspect Quinlan P. D., De Luca A.R., *Romania, Culture and Naționalism*, East European Monographs, (New York, Columbia University Press, 1998), 42-47

32 Constantin Brătescu, *Situația demografică în Dobrogea*, în „ARHIVA DOBROGEI”, *Revista Societății pentru Cercetarea și Studiarea Dobrogei*, vol.I, 1916, București, Editura „Jockey - Club” Ion C. Văcărescu; a se consulta și studiul, *Dobrogea lui Carol I și colonizările dobrogene*, în, *Analele Dobrogei*, (anul XIX, nr III, 1938) a aceluiași autor: Constantin Brătescu.

33 Daniela Bușă, *Modele economice europene și realități românești*, în, Daniela Bușă, Ileana Căzan, (coord.) „Curente ideologice și instituțiile statului modern – sec. XVIII- XX. Modelul european și spațiul românesc” (București: Editura Oscar Print, 2007), 80-105; pentru aceeași chestiune în cauză a se consulta Ruth Benedict, *History as It Appears to Romanians*, în, Margaret Mead, Rhoda Metraux, *The Study of Culture at a Distance*, Chicago, 1953.

34 Maude Rea Parkinson, *Douăzeci de ani în România, 1889-1911* (București: Editura Humanitas, 2014), 49-56, în care autoarea descrie sistemul funciar din România, viața simplă și sărăcia țăranului român, cauzele începutului răscoalei toate acestea observate de autoare prin ochii unui occidental. Autoarea, *Maude Rea Parkinson* se născuse în Irlanda la *Ulster*, însă studiază în Germania la *Magdeburg*, având contact cu cele două culturi, engleză și germană, călătorește mult prin diferite țări ale Europei fapt care-i permite să observe realitățile sociale ale epocii și să facă analize comparative ale societăților și sistemelor sociale din acele țări. Considerăm că observațiile autoarei despre societatea românească a începutului de secol XX, despre starea țăranilor și despre cauzele răscoalei țărănești din 1907 sunt pertinente și trebuie analizate ca venind din partea unui autor străin de spațiul românesc.

35 Daniel Chirot, *Schimbaria* 223-251.

trebuie omisă viziunea de ansamblu asupra Europei de la acel moment. Este vorba despre o Europă dominată politic, economic și militar de către mari puteri. La începutul acestui studiu analizăm situația statelor din spațiul balcanic și modul în care acestea au evoluat după 1880. Dintre statele amintite: Bulgaria³⁶, Grecia, Serbia, Albania, ne interesează, în analiza noastră, sistemul social bulgar deoarece studierea spațiului dobrogean implică indirect și statul bulgar care a deținea partea de sud a Dobrogei și care, în epocă, revendica teritoriul până la Gurile Dunării.

Noile state din Balcani au structurat în mod diferit societățile pe care le aveau sub tutelă astfel că analiza lor trebuie făcută în mod diferit și, prin urmare, au utilizat concepții și instituții diferite. În România s-a creat un model mixt de societate compus dintr-un grup restrâns de elite și din țărănimea omniprezentă care a produs un stat cu un accentuat caracter rural. Totuși modelul de organizare a instituțiilor în România este diferit în concepție față de cel care a însoțit procesul instituțional din Bulgaria. Dacă românii au mizat pe un tip de stat burghez³⁷ bazat pe o elită modernizatoare, bulgarii au preferat un stat de tip agrar care se fundamenta pe societatea țărănească. Cercetările în cauză s-au desfășurat în satele din diferitele provincii românești sub denumirea generică de monografii rurale sau de Școală Monografică coordonate de Dimitrie Gusti.

Așa s-au dezvoltat modele de analiză comparative între diferitele sisteme societale³⁸. Acea epocă a fost dominată și de integrarea societății românești, cel puțin ca model politic, în familia europeană. Acest deziderat politic era prezent, la nivel declarativ, în mintea tuturor politicianilor români și a claselor sociale urbanizate. Exista o fragmentare a societății românești pe două falii dat fiind faptul că mediul rural trăia după legi proprii și cutume care nu puteau fi abandonate iar mediile urbanizate, deși foarte restrânse, erau dominate de modul de viață și de valorile Occidentului.³⁹

Bineînțeles că nu putem vorbi de *societate occidentală* în România, Serbia sau Bulgaria⁴⁰, dar putem spune cu certitudine că desprinderea de *modelul oriental* a fost destul de clară la nivelul elitelor care au preluat comanda procesului de construcție a statului și de europenizare. Acest model oriental a fost motivul pentru care statul român, după 1878, a avut o proprie filosofie despre românizarea teritoriului dobrogean, recurgând în consecință, la fenomenul colonizărilor dar încurajând și migrațiile către Dobrogea. În toate cazurile fenomenul colonizărilor a fost un instrument utilizat de elitele politice ce au avut scopuri similare și anume transformarea nou-apărutelor state din foste teritorii aflate sub dominație rusă sau otomană, în spații autonome, statale, funcționabile conform regulilor moderne, liberale, de tip occidental. Nu cu mult timp înainte se realizase Unirea Moldovei cu

36 Neils Muir, *The Present Position of Bulgaria*, în „*Journal of the Royal Institute of International Affairs*” (vol. 6, no. 2, The Royal Institute of International Affairs, 1927), pp. 45-47.

37 Stefan Zeletin, *Burhezia română-originea și rolul ei istoric*, (București: Editura Cultura Națională, 1927), 62.

38 Pentru a defini aspectul decalajului sectorului agricol din România am cercetat mai multe lucrări printre care atestă această înapoieră, Gusti, D., *Chestiunea agrară*, în, *Opere*, ediție critică de O. Bădina și O. Neamțu, (București: Editura Academiei, vol. IV, 1970), 43-47; Ilie Corfus, *Agricultura Țării Românești în prim jumătate a secolului al XIX-lea*, (București: Editura Academiei, 1969), 77-89; Radu Rosetti, *De ce s-au răsculat țărani*, (București: Editura Socec, 1908), 269. O erudită analiză despre acest aspect la, Chiroș, D., *Schimbarea într-o societate periferică*, (București: Editura Corint, 2002), 195-250.

39 Aspectele occidentalizării defineau intenția locuitorilor din zonele așa-zis urbane care în realitate nu erau decât niște târguri de provincie, Dimitrie Sturdza, „Suprafața și populațiunea regatului României”, *Buletinul Societății Geografice Române* XVI, (București: 1896), 42-44;

40 State nou apărute după războiul ruso-turc din 1877 și după abandonarea unor teritorii din Peninsula Balcanică după 1878.

Țara Românească și se asigurase independența Principatelor Unite, dacă nu încă *de jure*, cel puțin *de facto*".⁴¹

Statul român din acea perioadă era la începutul perioadei de construcție politică și era dependent de bunăvoința Marilor Puteri europene care aveau interese majore în zona din care făcea parte și nou-înființatul stat român din secolul al-XIX-lea. Pentru Dobrogea lungă perioadă de otomanizare a avut efecte majore datorită influențelor culturale și modelelor societale pe care otomanii le-au impus în teritoriile ocupate de aceștia.

Fenomenele sociale care s-au produs în acest spațiu au avut rolul de a modifica în mod definitiv compoziția etnică, structura demografică, raportul instituțional și sistemul de administrație în Dobrogea. Influențele culturale care au existat în Balcani au construit un tip unic de geografie mentală și identitară specifică acestui areal cultural și politic. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, aceleași state porneau pe același drum, al modernizării ghidate de *modelul* reprezentat de vestul Europei. Andrew Janos vorbește într-un eseu despre *politica înapoierii*.⁴² Argumentația pornește de la descrierea modelului nord-vest european ca fiind creatorul modernității economice și politice prin *revoluțiile* economice care s-au petrecut încă din secolul al XVI-lea.⁴³ Prin adoptarea modelului vest-european, a cărui formare a necesitat secole întregi, România sau Bulgaria, Serbia și Grecia se înscriseră la sfârșitul secolului al XIX-lea pe aceeași traiectorie, numai că de aceasta dată durata trebuia să fie de câteva zeci de ani.

În vest, elementul de la care au pornit aceste procese de schimbare economică și socială a fost *revoluția agricolă*, adică extinderea productivității agricole într-o proporție suficient de mare care să permită practicarea agriculturii în scopuri comerciale și totodată să stimuleze dezvoltarea lumii urbane datorită disponibilizării unei mari părți a populației din sectorul primar. Bineînțeles că aceasta este o explicație insuficientă, însă nu irelevantă, dorim să nu o folosim decât pentru a evidenția importanța pe care chestiunea agrară a avut-o în dezvoltarea economică a spațiului european⁴⁴.

Modernitate și națiune:

În spațiul Balcanic tehnicile agricole puse la punct în Olanda începând cu anul 1450 nu au ajuns decât între 1825-1850⁴⁵, acest fapt este relevant în ilustrarea statutului de periferie economică a acestei zone geografice. Guvernele nou apărutelor state din această zonă au inițiat programe care aveau ca scop integrarea acestora în sistemul economic european (nu ca dependente de sistem). Acest aspect, *dezvoltarea subdezvoltării* cum îl numește Andrew Janos, a afectat nu numai sfera economiei sau a dezvoltării politice și sociale ci mai ales sfera culturală, în cadrul căreia s-au conceput modelele pe care viitoarele (în prima parte a secolului al XIX-lea) state naționale ar fi trebuit să le urmeze.

Cedarea sistemului a însemnat că alegerile nu mai puteau fi controlate, lucru tradus și prin rezultatele acestora dovadă că acest model funcționa și în cazul

41 Keith Hitchins, *România 1866-1947*, traducere de George Potra și Delia Răzdolescu, (București: Editura Humanitas, 2003), 100-144.

42 Andrew Janos, *The Politics of Backwardness in Continental Europe 1780-1940*, în, *World Politics*, (vol. 41, No. 3, The Johns Hopkins University Press, Apr. 1989): 325-358.

43 Andrew Janos, *The Politics*, 362.

44 Maria Todorova, „The Trap of Backwardness: Modernity, Temporality and the Study Of Eastern European Nationalism”, *Slavic Review*, (64, 2005): 150-160.

45 Daniel Chirot, *Schimbari*, 330.

Europei de Est. Problema este că, spre deosebire de Franța, unde exemplul este cel al revoluțiilor sociale de la 1789, 1830, 1848 și în final 1871, în Bulgaria sau România, democratizarea nu a însemnat un proces de durată ci unul mai degrabă episodic, fiind reluat abia în 1989 în adevăratul sens.

Acest aspect ne conduce la concluzia că în ambele cazuri, faptul că vorbim de alegeri *democratice* în 1919, ne trimite mai mult către categoria de contestare *episodică*, care se traduce prin transgresivitate. Astfel nivelul în care s-au raportat cele două societăți puse în discuție a fost influențat de rolul pe care l-a avut masa țărănească și reformele la nivel social care s-au derulat în societăți pe care aici le-am comparat. În România spiritul elitist raportat la burghezie considera că societatea trebuie reformată în relația sistemului burghez cu instituțiile care urmau să deruleze procesul de modernizare *de sus în jos*.⁴⁶

Astfel România avea o viziune diferită despre modelul modernizator în cauză, spre deosebire de Bulgaria în care modernizarea socială era gândită în masa țărănimii sărace supusă împroprietăririi. Spre deosebire de România dominată de un curent burghez de modernizare Bulgaria privea acest proces printr-o amplă reformă agrară în masa țărănimii ce urma să fie motorul modernizării societății. Avem, deci, două viziuni complet diferite despre modul în care cele două sisteme sociale urmau să evolueze instituțional și politic. Putem să analizăm în acest mod, deoarece scopurile reformelor pot fi considerate ca având o natură duală: pe de o parte transformarea radicală a sistemului, pe de alta conservarea sa într-o formă cât de cât acceptabilă.

Comparația este văzută mai ales din perspectiva semnificației acestor reforme și a mizelor acestora cu scopul de a putea observa viziunea asupra modernizării ce a dominat în fiecare dintre situațiile în care s-a manifestat acest proces.⁴⁷ Am folosit conceptul de *model occidental* pentru a completa imaginea spațiului de import al culturii politice și a modului în care această cultură politică a reușit să se impună în statele balcanice ce au constituit obiectul reglementărilor Tratatului de la București din august 1913. Între 1859 și 1914 avem un proces liniar, caracterizat prin mecanismul alternanței la guvernare a celor două tabere (transformate în partide politice). *Statul și națiunea* sunt construite aici de sus în jos, prin implementarea unor forme occidentale de către niște elite occidentalizate.

Rivalitatea dintre liberali și conservatori s-a tradus prin rivalitatea dintre ideea importului integral de *formă statală* și ideea unei dezvoltări originale care să nu provoace traume economice și sociale profunde. Primii pași în construcția sistemului politico-social au fost crearea reglementărilor constituționale, a unor instituții administrative și rezolvarea unor probleme legate de relațiile cu vecinii și de *chestiunea otomană*. Ceea ce face cazul românesc original și diferit de cazul statelor balcanice este legat de constituirea elitelor politice. În România, statul apare ca rezultatul unui proces de construcție instituțională dominat de un grup restrâns de burocrați care au făcut studii în Occident, s-au întors în Principate unde au penetrat instituțiile statului unde au început procesul de modernizare⁴⁸.

În limitele Constituției din 1923, *statul național* era o simplă formă fără conținut, prin Constituția din 1938, însă, se încheagă o nouă ordine de stat în care se impune organizarea prioritară a intereselor naționale, în care națiunea este mai puțin o comunitate juridică sau o colectivitate politică, ci mai mult o colectivitate

46 În sensul acesta membrii elitei se educă în state din vestul Europei, reveneau în România, penetrau instituțiile statului încercând să deruleze procesul de modernizare socială.

47 Livi Bacci, M., *Populația în Istoria Europei*, traducere de Adelina Vamanu, (Iași: Editura Polirom, 2003), 150-180, 195-211.

48 Gale Stokes, *Fundamentele sociale ale structurilor politice Est-Europene*, în Daniel Chirot (coordonator), *Originile înapoierii în Europa de Est*, (București: Corint, 2004), 298-301.

spirituală și organică așezată pe legea sângelui din care izvorăște o ierarhie a drep-
turilor politice⁴⁹.

Statul național în formula Constituției din 27 februarie 1938 se va baza pe distincția juridică și politică între *românii de sânge și cetățenii români*. Astfel se pune problema între cetățenii care urmau să facă parte din corpul social român ca *subiecți ai națiunii* și parte a corpului politic vizat de noua constituție⁵⁰. Vor fi date mai multe decrete lege care vor face distincția dintre anumiți cetățeni împărțiți conform criteriilor confesionale vizați fiind evreii care se găseau și în Dobrogea. În viziunea acestor decrete-lege, vor fi socotiți evrei: cei de religie mozaică, cei născuți din părinți de religie mozaică, cei care s-au convertit la creștinism, dar ai căror părinți sunt nebotezați și aparțin cultului mozaic, creștini născuți din mamă creștină și tată de religie mozaică nebotezat sau cei născuți din mamă de religie mozaică în afara căsătoriei. Odată ce calitatea de evreu va fi stabilită, legea îi va împărți pe aceștia în trei categorii. Din prima, vor face parte, evreii veniți în România după 1918, în cea de-a doua categorie, vor fi incluși cei naturalizați prin lege individuală până la 30 decembrie 1918, cei naturalizați colectiv ca urmare a participării la Războiul de Independență din 1877, cei ce au locuit pe teritoriul Dobrogei și au beneficiat de naturalizare ca urmare a legilor din 1877, 1909, 1912 și cei care au luptat în războaiele României, în principal în prima linie.

Excepție au făcut evreii prizonieri sau dispăruți individual, răniți, cei decorați sau citați cu ordin pentru actele de eroism întreprinse sau urmașii celor căzuți la datorie. În Peninsula Balcanică se stabiliseră turci, tătari, germani, bulgari, armeni.⁵¹ Deoarece avea o populație redusă și sărăcită pentru că suferise de pe urma războaielor care se desfășuraseră în această zonă și pentru că a fost în mai multe rânduri teatru de operațiuni militare noile ideologii naționale încercaseră să grupeze etniile sub cupola statului național. Lucian Boia, comentând realitățile etno-demografice și confesionale din Dobrogea susținea că: *sud-estul României a fost un mozaic etnic și cultural ieșit din comun. Nicăieri într-un spațiu atât de restrâns nu se putea întâlni în Europa un asemenea amalgam de limbi, religii și moduri de viață [...]. În număr mai mare sau mai mic, erau reprezentate toate naționalitățile Europei și ale Orientului apropiat*.⁵² Diversitatea etnică excepțională ca regulă etnografică generală pe care tocmai am enunțat-o, l-au făcut pe balcanistul Robert Lee Wolf să numească Balcanii veacului al XIX-lea, *un muzeu etnografic al Europei*.⁵³

Factorul de contestare socială care stă la baza comparației noastre în felul în care a fost percepută politica națiunii a generat reformele politice în statele analizate de noi precum și a dispariției vechilor practici electorale din unele state Bulgaria, România, Serbia. Ideea de dezvoltare economică se întinde în două direcții: în primul rând vorbim de felul în care dezvoltarea anumitor categorii sociale și neglijarea altora a generat tensiune și în al doilea rând despre felul în care formațiunile politice au venit cu propuneri pentru a ameliora tensiunea prin facilitarea dezvoltării și occidentalizării categoriilor defavorizate adică țărănimea și muncitorimea (deși această categorie era de dimensiuni neglijabile, mai ales în Grecia, Bulgaria, România). Vom putea observa că în cazul sud-est european era foarte puțin probabilă supraviețuirea sistemului de exploatare agricolă de dinainte de război fără proteste sociale de amploare. Interdependența dintre presiunea socială internă, presiunea contextului

49 Victor Rizescu, *Ideology, Nation and Modernization: Romanian Developments in Theoretical Frameworks*, (București: Editura Universității din București, 2013), 35, în special partea a-II-a intitulată *Modernization and Sociologies of the Elites*, pp.82-105 unde autorul descrie procesul în care s-au constituit elitele.

50 Gabriel Andreescu, *Națiuni și Minorități*, (Iași: Editura Polirom, 2004), 51-68.

51 W. Kolarz, *Mituri și realități în Europa de Răsărit*, (Iași: Editura Polirom, 2003), 147.

52 Lucian Boia, *România- țară de frontieră a Europei*, Ediția I, (București: Humanitas, 2002), 17.

53 Robert L.Wolff., *The Balkans in our time*, (Washington: 1968), 14.

internațional și distrugerile războiului, care au activat niște conflicte relativ latente până în acel moment vor configura evoluția corpului social după reformele politice și sociale de după primul război și efectele produse de aceasta. Această dimensiune, însă, va face obiectul unei alte analize socio-politice.

BIBLIOGRAFIE

- ANDREESCU Gabriel, *Națiuni și Minorități*, Iași, Editura Polirom, 2004.
- BACCI Massimo Livi, *Populația în Istoria Europei*, traducere de Adelina Vamanu, Iași, Editura Polirom, 2003.
- BOIA Lucian, *România- țară de frontieră a Europei*, Ediția I, București, Humanitas, 2002.
- BARBER John R., *Istoria Europei Moderne*, traducere de Daniela Truția, București, Ed. Lider, 2001.
- BRĂTIANU Gheorghe, *Marea Neagră*, Ediția V, îngrijită de Victor Spinei, vol. I, București, Editura Meridiane, 1987.
- CHIROT Daniel, *Schimbarea într-o societate periferică*, Editura Corint, București, 2002.
- CIACHIR Nicolae, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în Epoca Modernă 1789-1923*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011.
- CORFUS Ilie, *Agricultura Țării Românești în prim jumătate a secolului al XIX-lea*, București, Editura Academiei, 1969.
- CORIVAN Nicolae, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
- DUNGACIU Dan, *Elemente pentru o teorie a națiunii și naționalismului*, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2012.
- GAILLARD, J.M., ROWLEY, A, *Istoria continentului european- De la 1850 la sfârșitul secolului XX*, traducere din lb. franceză de Emilia Galaicu-Păun, Chișinău, Editura Cartier, 2001.
- GELLNER Ernst, *Nations and nationalism*, Blackwell, Great Britain, 1983.
- GIRARDET Raoul, *Naționalism și Națiune*, traducere de Patricia Enea, Iași, Editura Polirom, 2003.
- GUSTI Dimitrie, *Chestiunea agrară*, în, *Opere*, ediție critică de O. Bădina și O. Neamțu, București, Editura Academiei, vol. IV, 1970.
- HITCHINS Keith, *România 1866-1947*, traducere de George Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 2003.
- HOBBSAWM Eric, *Națiuni și naționalism din 1780 până în prezent*, traducere de Diana Stanciu, Chișinău, Editura Arc, 1997.
- HUNTINGTON Samuel, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducere de Radu Carp, București, Editura Antet, 1998.
- JELAVICH Charles, JELAVICH Barbara, *Formarea statelor balcanice 1804-1920*, Editura Dacia, Cluj-Napoca 1999.
- JELAVICH Barbara, *Istoria Balcanilor*, Editura Institutului European, Iași, 2002.
- OKEY Robert, *Eastern Europe, 1740-1985: Feudalism to Communism*, Routledge, London, 1992.
- KOLARZ W., *Mituri și realități în Europa de Răsărit*, Editura Polirom, Iași, 2003.
- MANN Michael, *The Sources of Social Power*, Cambridge University Press, Cambridge & New York, vol II, 1993.
- MUȘI Vasile Th., *Un deceniu de colonizare în Dobrogea Nouă, 1925-1935*, publicată sub auspiciile Societății de Cultură Macedo-Română, București, 1936.

PARKINSON Maude Rea, *Douăzeci de ani în România, 1889-1911*, București, Editura Humanitas, 2014.

PAVLOWITCH Stevan, *Istoria Balcanilor, 1804-1945*, Iași, Editura Polirom, 2006.

RIZESCU Victor, *Ideology, Națion and Modernization: Romanian Developments in Theoretical Frameworks*, București, Editura Universității din București, 2013.

ROSETTI Radu, *De ce s-au răsculat țărani*, București, Editura Socec, 1908.

SETON-WATSON W.R., *History of the Roumanians*, Cambridge University Press, 2001.

SOFRONIE George, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Constantin Schifirneț, Editura Albartos, București, 1998.

ȘANDRU Dumitru, *Mișcări de populație în România: 1940-1948*, București, Editura Enciclopedică, 2003.

TARTLER Grete, *Europa Națiunilor, Europa Rațiunilor*, București, Editura Cartea Românească, 2001.

TODOROVA Maria, *Balkanii și Balcanismul*, București, Editura Humanitas, 2002.

QUINLAN P. D., De Luca A.R., *Romania, Culture and Naționalism*, East European Monographs, Columbia University Press, New York, 1998.

ZELETIN Stefan, *Burhezia română-originea și rolul ei istoric*, București, Editura Cultura Națională, 1927.

WOLFF Robert L., *The Balkans in our time*, Washington, 1968.

Articole și studii:

BELL John, *Modernisation through Secularisation in Bulgaria*, în, Gherasimos Augustinos „Diverse Paths to Modernity in Southeastern Europe: Essays in National Development” (Greenwood Press, New York, Westport-Connecticut, London, 2004), p.88.

BENEDICT Ruth, *History as It Appears to Rumanians*, în, Margaret Mead, Rhoda Metraux, *The Study of Culture at a Distance*, Chicago, 1953.

BRĂTESCU Constantin, *Dobrogea lui Carol I și colonizările dobrogene*, în, *Analele Dobrogei*, (anul XIX, nr III, 1938).

BRĂTESCU Constantin, *Situația demografică în Dobrogea*, în „ARHIVA DOBROGEI”, *Revista Societății pentru Cercetarea și Studiarea Dobrogei*, vol.I, 1916, București, Editura „Jockey - Club” Ion C. Văcărescu.

BROWN F. V., *The Movement for Reform in Rumania after World War I: The Parliamentary Bloc Government of 1919-1920*, în „Slavic Review” (Vol. 38, no. 3, The American Association for the Advancement of Slavic Studies, 1979), pp.456-458.

BRENNER Robert., *Înapoierea economică în Europa de Est în lumina dezvolării occidentale*, în, Daniel Chirot (coord) „Originile înapoierii în Europa de Est: economie și politică din Evul Mediu până în secolul XX”, traducere de Victor Rizescu, Editura Corint, București, 2004, pp.27-70.

BUȘĂ Daniela, *Modele economice europene și realități românești*, în, Daniela Bușă, Ileana Căzan, (coord.) „Curente ideologice și instituțiile statului modern – sec. XVIII- XX. Modelul european și spațiul românesc” (Editura Oscar Print, București, 2007).

GUNST Peter, *Sistemele agrare ale Europei Centrale și de Est*, în Daniel Chirot, (coordonator) „Originile înapoierii în Europa de Est” traducere de Victor Rizescu (București, Editura Corint, 2004) pp.74-77.

DELANNOI, Gil *Naționalismul și cataliza ideologică* în, Serge Cordellier, Elisabeth Poisson „Națiuni și Naționalisme”, traducere de Brândușa Prelipceanu, București, Editura Corint, 2002, pp.35-47.

GHIULEA Nicolae, *Politica socială*, în, *Arhiva Pentru Reforma și Știința Socială*, (an II., nr. 1-3, aprilie- octombrie 1920), pp.115-136.

JANOS Andrew, *The Politics of Backwardness in Continental Europe 1780-1940*, în, *World Politics*, (vol. 41, No. 3, The Johns Hopkins University Press, Apr. 1989), pp. 325-358.

MUIR Neils, *The Present Position of Bulgaria*, în „*Journal of the Royal Institute of International Affairs*” (vol. 6, no. 2, The Royal Institute of International Affairs, 1927), pp. 45-47.

SANILEVICI Mihail, *Mortalitatea infantilă a populației României la începutul secolului XX-Studiu elementar de statistică matematică*, în „*Arhiva Pentru Reforma și Știința Socială*” an I., nr. 4, aprilie 1920.

SANILEVICI Mihail, *Două atitudini în politica socială românească*, în „*Arhiva Pentru Reforma și Știința Socială*” an III., nr. 2-3, august 1922, pp.302-308.

STOKES Gale, *Fundamentele sociale ale structurilor politice Est-Europene*, în Daniel Chirot (coordonator), *Originile înapoierii în Europa de Est*, Corint, București, 2004, pp. 298-301.

STURDZA Dimitrie, *Suprafața și populațiunea regatului României*, în „*Buletinul Societății Geografice Române XVI*” București, 1896, pp.42-44.

TODOROVA Maria, *The Balkans: From Discovery to Invention*, în *Slavic Review*, (vol. 53, No. 2, 1994) The American Association for the Advancement of Slavic Studies, p. 456.

TODOROVA Maria, *The Trap of Backwardness: Modernity, Temporality and the Study Of Eastern European Nationalism*, în *Slavic Review* (64, 2005), pp.150-160.

WOOSLEY T. S., *Review: Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*, în *The American Journal of International Law*, (vol. 9, no. 1, American Society of International Law, 1915), pp. 279-281.

Impactul industrializării României în anii '70 și '80 asupra mediului înconjurător¹

■ ILARION ȚIU

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

In December 1972, the Romanian Government signed the agreement of accession to the International Monetary Fund and the World Bank. In the following years, Romania received investment credits and, consequently, overcame the growth rate of several capitalist states. Nevertheless, the Communist regime in Bucharest chose to expand the economic sectors highly energy intensive and heavily polluting. As the '70s oil crisis led to a worldwide energy crisis, the Romanian industry faced difficult times in terms of effectiveness, competitiveness and external costs of environmental pollution. It had been built coal-electrical and great siderurgical & chemical plants, and both caused extremely air pollution. At the end of the '80s, Romania recorded high pollution indicators of soil, subsoil, water and within the atmosphere down to the evacuation of residual waste and lack of investments in filtering of industrial stack. In the end, the phenomenon damaged the inhabitants' health status of the polluted areas, causing high rates of different forms of cancer and respiratory illnesses.

Keywords

Economic growth; Romanian communist economy; Sustainability; Pollution; Energy crisis

La începutul anilor '70, Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional au fost ținta unor proteste ale organizațiilor non-guvernamentale din statele dezvoltate datorită politicii de finanțare a țărilor din așa-zisa „lume a treia”. De această dată, nemulțumirile nu aveau conotație politică, precum în deceniile anterioare, când instituțiile financiare internaționale au fost criticate pentru sprijinul acordat unor state nedemocratice. Cauza protestelor era ecologică deoarece țăările „lumii a treia” finanțau din banii FMI-ului dezvoltarea extensivă a economiei, cu consecințe grave asupra mediului². După un secol de dezvoltare industrială accelerată, cercetările privind mediul prognozează scenarii apocaliptice dacă nu se iau măsuri privind limitarea creșterii economice și apariția unor sectoare industriale nepoluante.

¹ Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul „*Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească*”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**

² Margareta Florescu; Balogh Marton; Bogdana Neamțu; Natalia Balogh, *Managementul proiectelor. Dezvoltare durabilă* (Cluj: Universitatea Babeș-Bolyai), 94.

De la „etica pământului” la dezvoltarea durabilă (sustenabilitate)

După Al Doilea Război Mondial, intelectualii din spațiul de cultură occidental au inițiat studii științifice sau filozofice privind accelerarea degradării mediului, ca urmare a exploatării industriale neraționale. În 1949, filozoful Aldo Leopold a lansat conceptul de „etică a pământului”, în finalul lucrării *Sand County Almanac*³. Pornind de la definirea eticii ca fiind cooperarea pașnică a indivizilor în interes reciproc, Leopold susținea că omul era dator să aibă aceeași atitudine și față de mediu. În opinia sa, conceptul de „comunitate” trebuia extins și asupra elementelor non-umane, cum ar fi solul, apa, plantele și animalele.

În anii următori, lucrările privind poluarea și ambientul au devenit foarte populare. Un impact deosebit l-a avut cartea „Primăvara tăcută”, scrisă de autoarea americană Rachel Carson⁴. În studiul său, Carson analiza impactul industrializării asupra ambientului. Devenită *best-seller*, lucrarea a fost reeditată în câteva rânduri în Statele Unite, iar apoi a fost tradusă în mai multe state ale lumii. După lectura cărții, președintele american John Fitzgerald Kennedy înființat un organism guvernamental pentru cercetarea problemelor de mediu. Primele rapoarte ale instituției au admis că degradarea ambientului era cauză colaterală a dezvoltării industriale, iar mediul natural nu mai trebuia văzut ca un rezervor nesfârșit de resurse, care aveau capacitate neîngrădită de regenerare⁵.

Ulterior, problemele de mediu au intrat pe agenda *Clubului de la Roma*, care a comandat un raport privind efectele industrializării asupra naturii. Studiul a fost efectuat de un grup de specialiști de la reputata universitate americană MIT (*Massachusetts Institute of Technology*). Acesta a fost publicat în 1972, cu titlul „Limitele creșterii”⁶. Raportul a avut un impact deosebit asupra comunității internaționale. Conform concluziilor sale, dezvoltarea economică a lumii era compromisă datorită consumării nechibzuite a resurselor care existau inițial la debutul industrializării. Autorii apreciau că omenirea se afla în fața unei „catastrofe ecologice”, fiind nevoie de măsuri urgente pentru reducerea consumului. Raportul „Limitele creșterii” a constituit punctul de plecare pentru dezvoltarea energiilor alternative, care exploatau resursele minerale mai sărace, sau factorii climatici (vântul, soarele)⁷. Tot în acest studiu apare pentru prima dată și conceptul „sustainability” (trad. *dezvoltare durabilă*), cu sensul de a susține, a păstra integritatea mediului înconjurător.

Nu toți specialiștii au fost așa de radicali. Economistul Simon Kuznets, laureat al Premiului Nobel, considera că dezvoltarea industrială afectează mediul conform reprezentării grafice a literei U întoarse. Așadar, la începutul perioadei de creștere a bunăstării ambientul se degradează până atinge un prag maxim. Ulterior, datorită spotului de afluență, starea mediului se va ameliora⁸.

Preocupările științifice asupra conservării mediului au culminat cu introducerea problemei pe agenda Organizației Națiunilor Unite. În toamna anului 1983, prin Rezoluția nr. 38-161 a Adunării Generale a ONU s-a înființat Comisia Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare (WCED – *World Commission on Environment and Development*). La conducerea organismului a fost numită Gro Harlem Brundtland,

3 Aldo Leopold, *A Sand County Almanac* (New York: Oxford University Press, 1949).

4 Rachel Carson, *Silent Spring* (Boston: Houghton Mifflin, 1962).

5 Titus Filipaș, „Dezvoltarea durabilă” (2008), <http://blogecologic.wordpress.com/tag/principiile-brundtland/>, accesat 5.09.2014.

6 Donella H. Meadows; Dennis L. Meadows; Jørgen Randers; William W. Behrens III, *The Limits to Growth* (New York, Universe Books, 1972).

7 Titus Filipaș, „Dezvoltarea durabilă”.

8 Mariano Torras; James K. Boyce, „Income, inequality, and pollution: a reassessment of the environmental Kuznets Curve”, *Ecological Economics* 25 (1998): 147-160.

prim-ministru al Norvegiei. Secretariatul comisiei a fost stabilit la Geneva, unde au lucrat cei 22 de membri ai comisiei. Jumătate dintre aceștia au fost selectați din țările în curs de dezvoltare. Timp de patru ani, experții au colectat și interpretat date despre starea mediului înconjurător la nivel global. Pe parcursul activității, comisia și-a extins preocupările de la atribuțiile stricte privind mediul. Specialiștii au concluzionat că degradarea ambiantului corela cu sărăcia din țările „lumii a treia”. Dacă aceste state nu erau ajutate să se dezvolte prin tehnologii moderne, vor acționa asupra mediului cu mijloacele utilizate de țările bogate la începutul epocii industriale.

Comisia și-a încheiat lucrările în 1987, prin publicarea așa-numitului „Raport Brundtland”, cu titlul „Viitorul nostru comun”⁹. Documentul ne oferă și cea mai cunoscută definiție a dezvoltării durabile, ca fiind „acea dezvoltare care satisface nevoile prezentului fără a compromite posibilitățile generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi”.

Definiția din raport a oferit două perspective noi asupra creșterii economice la nivel global. Nevoilor celor săraci, cărora trebuia să li se ofere prioritate, li se opunea conceptul de limitare a dezvoltării, prin utilizarea rațională a tehnologiilor. Raportul pune accent mai ales pe calitatea dezvoltării economice, care trebuia să aibă în vedere reducerea utilizării materiilor prime, precum și un consum mai mic de combustibil și energie. De asemenea, pentru a combate decalajele dintre țările bogate și cele sărace, rezultatele dezvoltării ar fi trebuit redistribuite mai echitabil. Autorii documentului erau conștienți însă că principiile dezvoltării durabile nu puteau fi aplicate fără efortul conjugat al societății în general, la nivelul fiecărei țări. Trebuia responsabilizat un spectru larg de actori: instituțiile publice, organizațiile non-guvernamentale, cetățenii. Gro Harlem Brundtland a vorbit despre nevoia integrării politicilor de sustenabilitate. Ea a nominalizat cazuri în care miniștrii mediului erau chemați să rezolve dezastre ecologice create de politicile sectoriale ale guvernelor¹⁰.

Protecția mediului în România socialistă

Normele privind protecția mediului în România socialistă au fost reglementate prin Legea nr. 9 din 20 iunie 1973. Actul normativ a fost emis în contextul preocupărilor internaționale din epocă privind consecințele grave ale poluării. Conform legii, protecția mediului devenea problemă de interes național. În vederea conservării ambiantului erau prevăzute toate măsurile recomandate la nivel internațional: folosirea rațională a resurselor naturale, adoptarea tehnicilor de producție care nu duc la poluarea mediului înconjurător, reducerea chimizării îngrășămintelor folosite în agricultură etc. Ministerele și organizațiile de partid erau obligate să urmărească evoluția poluării și starea de sănătate a populației. Se înființa și un organism permanent care să monitorizeze calitatea ambiantului, respectiv Consiliul Național pentru Protecția Mediului Înconjurător¹¹.

Prin această lege, România a răspuns recomandărilor externe privind protecția mediului. În general, țările comuniste erau receptive la solicitările „progresiste” ale organismelor internaționale, pe care se grăbeau să le adopte înaintea statelor capitaliste. În sprijinul legislației au fost editate lucrări de specialitate care să

⁹ World Commission on Environment and Development, *Our common future* (London, Oxford University Press, 1987).

¹⁰ Margareta Florescu, Balogh Marton, Bogdana Neamțu, Natalia Balogh, *Managementul proiectelor*, 97-103.

¹¹ *Buletinul Oficial*, 91 (23 iunie 1973).

expună problema poluării la nivel global și să prezinte principalele măsuri pentru combaterea degradării mediului¹².

Însă România socialistă nu a respectat normele internaționale privind sustenabilitatea. La Congresul al X-lea al PCR (6-12 august 1969), Nicolae Ceaușescu a afirmat necesitatea dezvoltării economice pentru consolidarea independenței politice. Însă a orientat investițiile cu prioritate spre industria grea, care degrada atât solul, prin extracția de materii prime, cât și aerul și apele, prin funcționarea uzinelor.

Cele mai însemnate investiții au demarat după aderarea României la BIRD și FMI, în decembrie 1972. Împrumuturile contractate au finanțat în general dezvoltarea extensivă a industriei, în contradicție cu mersul economiei în statele dezvoltate. Spre exemplu, s-au extins masiv combinatele siderurgice. Platforma industrială de la Galați, construită la începutul anilor '60, a fost modernizată prin credite de la FMI și BIRD. Tot din banii celor două instituții s-au construit alte obiective siderurgice la Târgoviște și Roman. În sudul țării, la Călărași, a fost proiectat un mare combinat finanțat din credite externe, care ar fi putut funcționa cu greu la capacitate maximă. După căderea comunismului a ajuns o imensă ruină.

Programul de dezvoltare industrială a României s-a suprapus însă cu accelerarea crizei energetice la nivel mondial. Din cauza conflictelor politice din Orientul Mijlociu, dar și datorită creșterii consumului, prețul petrolului s-a majorat în ritm alert. Statele în curs de dezvoltare, care nu-și puteau permite să cumpere produse din țiței scumpe de pe piața internațională, au fost nevoite să caute soluții alternative. Unii economiști propuneau să se revină la folosirea cărbunelui pentru producția de energie. Această resursă nu mai era folosită pe scară largă de la începutul secolului XX, iar rezervele mondiale de cărbune erau de 57 de ori mai mari decât cele de petrol¹³.

Pentru a suplini deficitul de petrol, autoritățile române au decis să relanseze industria carboniferă. Strategia a fost adoptată oficial prin programul PCR din 1975, care prevedea că „se vor dezvolta îndeosebi termocentralele bazate pe cărbune și șisturi bituminoase”¹⁴. Ulterior petrolul a fost raționalizat drastic. Se limita arderea acestuia pentru producția de energie, fiind utilizat cu prioritate în industria chimică¹⁵.

Politica energetică a statului român din anii '70 și '80 a avut o consecință dublu poluantă. Pe de o parte s-a continuat dezvoltarea industriei chimice, care emitea în atmosferă noxe cu mult peste standardele admise la nivel internațional. Pe de altă parte, Ceaușescu a revigorat industria termoelectrică. Din banii împrumutați de la FMI și BIRD s-au construit în bazinul carbonifer Oltenia două mari termocentrale, în localitățile Turceni și Rovinari¹⁶. El și-a pus speranțe în potențialul noilor centrale pe cărbune, extinzându-le capacitatea la proporții megalomane. Acestea au bătut recordurile europene în domeniu, însă investițiile au fost făcute în zadar. Cărbunele din regiunea Oltenia era slab caloric, conținând siliciu în calitate prea mare pentru a-l face eficient.

Pentru a rezolva problema deficitului caloric, Ceaușescu a dat dispoziții să fie extinse prospecțiile geologice în vederea identificării unor zăcămintele noi. Pentru

12 Matei Barnea; Corneliu Papadopol, *Poluarea și protecția mediului* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975); Corneliu Răuță; Stelian Cârstea, *Poluarea și protecția mediului înconjurător. Probleme – perspective* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1979).

13 N. N. Constantinescu, *Economia protecției mediului natural* (București, Editura Politică, 1976), 163-165.

14 *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism* (București, Editura Politică, 1975), 71-72.

15 Nicolae Ceaușescu, *Raport la ce de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român* (București: Editura Politică, 1979), 14-28.

16 Arhivele Naționale ale României – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC), fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 319/1971, f. 12.

extragerea cărbunelui a fost preferată varianta carierelor de suprafață, datorită accesului rapid la minereu. Consecințele au fost dramatice pentru mediu. Dealurile din zonă au fost decopertate, iar materialul steril rezultat va face dificil traiul localnicilor pentru câteva generații.

Pe lângă dezvoltarea minelor de cărbune din Oltenia, Ceaușescu a încurajat prospecții în toate regiunile țării. Au apărut astfel mici cariere în zone care nu aveau tradiție în minerit. Căuta soluții pentru suplinirea petrolului în obținerea energiei. Cu ocazia unei consfătuiri de lucru de la Comitetul Central din 20-21 octombrie 1982, a interzis definitiv utilizarea produselor din petrol pentru încălzit și apă caldă. În cartiere trebuiau construite micro termocentrale pe combustibil solid, care să deservească blocurile. În localitățile mici, sau în mediul rural, noile construcții nici nu mai trebuiau prevăzute cu încălzire centrală, ci cu sobe de teracotă¹⁷. A dat exemplul țaranului român, care de secole se încălzea cu lemne!

În consecință, mediului de locuire s-a degradat. Datorită economisirii materiilor prime energetice, lemnele pentru foc se găseau destul de greu. Iar cărbunele era o soluție aproape primitivă. Fumul degajat de acest combustibil instala în case un miros greu de suportat, iar plămânii locatarilor erau grav afectați. Nu puține au fost cazurile de intoxicare cu monoxid de carbon.

Indici ridicați de poluare a mediului înconjurător

Dezvoltarea extensivă a economiei a avut drept consecință creșterea poluării la niveluri alarmante. Proporțiile ne sunt dezvăluite într-un studiu efectuat de cercetătorii Institutului de Economie Socialistă, care au colectat și interpretat indicii de protecție a mediului pentru anul 1985. Rezultatele cercetării nu au fost făcute publice, fiind cotate „secret de serviciu”¹⁸.

În 1985, cantitatea de poluanți eliberați în mediul natural s-a ridicat la 363 milioane tone, reprezentând peste 15 tone pe cap de locuitor. Se înregistra un ritm de creștere accelerat, fiind constatate modificări semnificative ale indicilor de poluare de la an la an. În 1985, față de 1984, nocivitățile deversate în ape crescuseră cu 6,3%. Cantitatea de substanțe poluante eliberate în aer înregistra de asemenea un progres îngrijorător, respectiv 21,7%. Însă cea mai alarmantă situație privind nivelul de poluare în 1985 față de anul precedent s-a constatat la substanțele evacuate pe sol, al căror volum s-a triplat. Cele mai poluante județe erau Argeș, Bihor, Caraș-Severin, Galați, Gorj, Hunedoara și Vâlcea¹⁹.

Poluarea apelor se datora în special pierderilor din instalațiile tehnologice, conductelor de transport, rezervoarelor etc. Din cauza deversărilor au fost scoase din uz numeroase captări de apă potabilă și fântâni domestice. Fenomenul avea repercusiuni pe termen lung. Nu exista soluție tehnică pentru epurarea apelor subterane infestate, iar purificarea naturală durează de la 30 până la 120 de ani. Poluarea apelor era cauzată și de restricțiile privind consumul de energie și carburanți, impuse de Ceaușescu în anii '80. Stațiile de filtrare din cadrul stabilimentelor industriale nu funcționau permanent, iar deversările se făceau direct în mediul natural²⁰. Principalii poluanți ai apelor erau industriile chimică, petrochimică, alimentară și minieră²¹.

17 SANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 64/1982, f. 20-22; SANIC, fond CC al PCR – Secția Economică, dosar 220/1981, f. 2.

18 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, *Studii și cercetări economice. Sinteze. Caiet de studiu nr. 117. Partea I-a* (București: Institutul de Economie Socialistă, 1987).

19 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, 145-160.

20 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, 161-165.

21 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, 145-160.

Poluarea aerului atinsese în 1985 cote alarmante. Măsurătorile estimau degajarea în atmosferă a unei cantități de 480 t / km²²². Cauza era deficitul calitativ și cantitativ a instalațiilor de filtrare a gazelor și pulberelor rezultate din procesele industriale. Poluarea se datora neglijării soluțiilor de protecție a mediului încă din faza de proiectare. S-a constatat că instalațiile de purificare a aerului aveau randament inferior. Filtrele de producție internă erau de proastă calitate, cu slabe rezultate în reținerea substanțelor nocive. În plus, se uzau rapid. Ca fenomen general s-a constatat necorelarea între capacitatea de producție și capacitatea de epurare a instalațiilor. Foarte multe stabilimente industriale nici nu erau prevăzute cu echipamente de filtrare. Era preferată soluția coșurilor de evacuare înalte. Însă acestea, pe lângă faptul că erau costisitoare financiar, nu rezolvau decât parțial problema poluării. Purtate de vânt sau de ploi, substanțele nocive afectau atât populația, cât și solul²³.

Poluarea solului era la niveluri fără precedent, depășind în 1985 de trei ori cota anului 1984. Poluarea fizică a solului se datora în special lucrărilor de excavare la zi (exploatare miniere, balastiere, cariere de suprafață) și depozitărilor de steril. În paralel, se înregistra și o poluare chimică a solului, cauzată de folosirea nerațională a îngrășămintelor chimice și a depunerilor de reziduri industriale purtate de aer²⁴.

Investițiile în protecția mediului erau sub nivelul gradului de poluare a industriei românești. În 1985 s-au alocat 3 miliarde de lei, bani insuficienți pentru menținerea în funcțiune a instalațiilor de epurare sau filtrare. Circa 25% din echipamentele pentru filtrarea aerului nu au funcționat la parametrii normali, sau nu au fost puse în funcțiune. Procentul de nefuncționalitate a stațiilor de epurare a apei era aproape dublu, respectiv 46%²⁵.

Starea de sănătate a populației s-a agravat în anii '80 din cauza poluării excesive a mediului. Cel mai nociv efect îl avea asocierea emisiilor de bioxid și trioxid de sulf, monoxid și bioxid de carbon etc. cu diverse suspensii industriale (funingine și/sau pulberi în suspensie). Cercetările efectuate de Ministerul Sănătății în zonele unde funcționau termocentrale de mari dimensiuni au dezvăluit fenomene patologice în rândul populației. S-a observat o incidență crescută, mai ales la copii, a conjunctivitei, amigdalitei acute, faringitei, bronșitei, și în general a bolilor aparatului respirator²⁶. Industria termoelectrică se dezvoltase în ritm alert în anii '80, ca urmare a deciziei lui Ceaușescu de a valorifica la maxim resursele interne de combustibil solid, pe fondul crizei energetice. În contextul preocupărilor internaționale pentru dezvoltare durabilă, strategia energetică a României contravenea angajamentelor internaționale pentru reducerea poluării și, iată, afecta grav starea de sănătate a populației.

Specialiștii Ministerului Sănătății au identificat și creșterea ratei îmbolnăvirilor cu cancer în zonele unde nu se realiza o purificare corespunzătoare a apei. Era vorba în special de localitățile limitrofe unor mine de materiale radioactive sau alte metale grele. Substanțele cancerigene ajungeau în corpul populației prin apa potabilă sau laptele consumat²⁷.

22 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, 145-160.

23 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, 161-165.

24 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, 145-160.

25 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, 161-165.

26 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, 215-224.

27 „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, 215-224.

Concluzii

România socialistă a sacrificat principiile sustenabilității, mizând pe beneficiile unei dezvoltări extensive, care putea aduce o creștere economică rapidă. Însă strategia a eșuat. Marile investiții finanțate din credite externe, în special de la FMI și BIRD, nu au fost amortizate în timp util. Țara a ajuns în incapacitate de plată la începutul anilor '80, iar Nicolae Ceaușescu a orientat economia spre comerțul exterior, în vederea realizării valutei necesare pentru plata în avans a datoriei externe. Drept consecință, investițiile interne au fost limitate la minimum necesar. Măsurile de prevenire și combatere a poluării nu au fost printre priorități. Deși România fusese printre primele state care adoptaseră o legislație modernă privind protecția mediului, acest obiectiv a fost abandonat progresiv. Dacă în anii '70 Nicolae Ceaușescu vorbea în discursurile sale despre nevoia reducerii poluării pentru dezvoltarea sănătoasă a generațiilor viitoare²⁸, în anii '80 a evitat să mai abordeze subiectul²⁹. În momentul căderii regimului comunist, România avea mari probleme de mediu, cu consecințe de durată asupra stării de sănătate a populației.

BIBLIOGRAFIE

Documente

ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI – Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare SANIC), Fond CC al PCR – Secția Economică, dos. nr. 319/1971; dos. nr. 220/1981; dos. nr. 64/1982.

BULETINUL OFICIAL, nr. 91 din 23 iunie 1973.

PROGRAMUL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Editura Politică, 1975.

CEAUȘESCU, Nicolae, *Raport la ce de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, București, Editura Politică, 1974.

CEAUȘESCU, Nicolae, *Raport la ce de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român*, București, Editura Politică, 1979.

CEAUȘESCU, Nicolae, *Raport la ce de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, București, Editura Politică, 1984.

Articole

***, „Protecția mediului înconjurător în R.S. România”, în *Studii și cercetări economice. Sinteze. Caiet de studiu nr. 117. Partea I-a*, București, Institutul de Economie Socialistă, 1987.

FILIPAȘ, Titus, „Dezvoltarea durabilă”, <http://blogecologic.wordpress.com/tag/principiile-brundtland/> (1 septembrie 2014).

TORRAS, Mariano; BOYCE, James K., „Income, inequality, and pollution: a reassessment of the environmental Kuznets Curve”, în *Ecological Economics*, Volume 25, Issue 2, May 1998.

Cărți

BARNEA, Matei; PAPADOPOL, Corneliu, *Poluarea și protecția mediului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.

CARSON, Rachel, *Silent Spring*, Boston, Houghton Mifflin, 1962.

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *Raport la ce de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român* (București: Editura Politică, 1974).

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la ce de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român* (București: Editura Politică, 1984).

CONSTANTINESCU, N. N., *Economia protecției mediului natural*, București, Editura Politică, 1976.

FLORESCU, Margareta; MARTON, Balogh; NEAMȚU, Bogdana; BALOGH, Natalia, *Managementul proiectelor. Dezvoltare durabilă*, Cluj, Universitatea Babeș-Bolyai.

LEOPOLD, Aldo, *A Sand County Almanac*, Oxford University Press, New York, 1949.

MEADOWS, Donella H.; MEADOWS, Dennis L.; RANDERS, Jørgen; BEHRENS III, William W., *The Limits to Growth*, New York, Universe Books, 1972.

RĂUȚĂ, Corneliu; CÂRSTEA, Stelian, *Poluarea și protecția mediului înconjurător. Probleme – perspective*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

WORLD COMMISSION on Environment and Development, *Our common future*, London, Oxford University Press, 1987.

Ceașescu și sindicatul Solidaritatea

■ ILARION ȚIU

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

On 21 of August 1989, when Tadeusz Mazowiecki – one of the leader of the „Solidarity” trade union (Solidarność) – was appointed to lead the Government, Poland made an important step in falling out the totalitarianism. This event wired the leaders form the Communist Block, who were witnessing how the power get out of their hands. Nicolae Ceaușescu, considered the last conservative leader form Eastern Europe, got wise to the news from Poland. He called an emergency meeting of the Political Executive Committee of Romanian Communist Party in order to blame the „involvement” of „American imperialists” in domestic policy of the Government from Warsaw. He was also angry to Polish comrades who did not succeed to pull down the influence of Solidarność during the last ten years. Ceaușescu called in the action the states bellow the Iron Curtain in order to defend the socialism in Poland.

Keywords

„Solidarity” trade union (Solidarność); Poland; Opposition against communism; Fall of communism in Europe; Nicolae Ceaușescu

• Prefacerile democratice
• din Polonia i-au stricat lui
• Ceaușescu sărbătoarea nați-
• onală de 23 august 1989. „Solidaritatea”
• câștigase la 4 iunie primele alegeri libe-
• re din lumea comunistă, iar Wojciech
• Jaruzelski¹ în loc să „acționeze ferm”,
• cum și-ar fi dorit liderul român, invitasese
• sindicatul să desemneze primul ministru.
• L-a numit în această funcție pe unul
• dintre cei mai vocali critici ai regimului,
• Tadeusz Mazowiecki.

• Ceaușescu s-a înfuriat și speriat
• totodată din cauza „evenimentelor
• antisocialiste” de la Varșovia. A con-
• vocat de urgență ședința Comitetului
• Politic Executiv al Comitetului Central
• al Partidului Comunist Român chiar în
• ziua desemnării lui Mazowiecki, ocazie
• pentru a-și prezenta „viziunea” despre
• „vara poloneză”. Prezentăm în continu-
• are un extras din stenograma ședinței:

• **Nicolae Ceaușescu:** Tovarăși,
• cred că cunoașteți cu toții evenimentele
• din Polonia, faptul că reprezentan-
• tul care fusese însărcinat cu formarea
• guvernului și-a prezentat demisia, care
• a fost acceptată, și a fost însărcinat să
• formeze guvernul unul din conducători-
• rii „Solidarității”, care este cunoscut ca
• antisocialist, în strânsă legătură cu cer-
• curile imperialiste reacționare.

• ¹ Generalul Wojciech Jaruzelski conducea
• Polonia din 1981, timp în care încercase fără
• succes să oprească ascensiunea „Solidarității”.

În legătură cu aceasta, ne-am sfătuit cu câțiva tovarăși și am adresat un mesaj conducerii sovietice, apoi câte un mesaj tuturor țărilor socialiste. Am primit și o informare în legătură cu poziția Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Unit Polonez în problema formării noului guvern și a situației politice actuale. Orientarea polonezilor este în acord cu Uniunea Sovietică și cred că se poate spune chiar mai mult, adică este chiar la sfaturile Uniunii Sovietice.

Însă, după părerea mea, sfaturile sunt greșite, nu corespund intereselor Poloniei, nu corespund cauzei socialismului în Polonia, pentru că ele deschid calea „Solidarității” care este, așa cum s-a demonstrat în deceniul acesta, o agentură a imperialismului străin, în primul rând a Statelor Unite ale Americii.

Ați auzit acum care este și poziția Partidului Muncitoresc Unit Polonez care, într-un anumit sens este ceva, pare-se, mai fermă.

Deși noi nu cunoaștem întru totul situația, considerăm că lucrurile sunt foarte grave. În orice caz, Partidul Muncitoresc Unit Polonez se pronunță pentru a-și menține rolul important în viața politică. Sigur, este greu să spunem cum vor evolua lucrurile.

Cred că răspunsul pe care îl dăm sovieticilor, în aceste condiții, este foarte bun, iar ei, dacă vor înțelege, pot să determine ca, conducerea partidului Muncitoresc Unit Polonez să ia o poziție mai fermă. Cred însă că ei se asociază la părerea sovieticilor, ca să determine acceptarea „Solidarității”.

În fond, acum discutăm între noi.

Sunt 50 de ani de când au împărțit Polonia cu Germania și acum se pare că există un acord cu SUA pe spatele Poloniei, ori să-și asigure problemele cu SUA pe spatele Poloniei.

Noi nu trebuie să admitem acest lucru și trebuie să acționăm.

În general, deocamdată, tot ce discutăm acum sunt probleme strict interne de partid. Nu se publică nimic.

Însă noi trebuie să acționăm.

Poate să ne gândim și să ne adresăm din nou, chiar astăzi, conducerii Partidului Muncitoresc Unit Polonez. În orice caz, poziția lor este ceva mai clară și, dacă vor vedea că găsesc și un anumit sprijin, fără îndoială vor fi încurajați să acționeze.

Sigur, problema nu este dacă vor primi sau nu reprezentanți ai „Solidarității” în guvern, dar predarea conducerii guvernului către conducerea „Solidarității” este gravă. Primirea în guvern ai unor reprezentanți ai „Solidarității” se poate soluționa, dar, după mine, predarea este gravă. De altfel, ei publică cele două formații care și-au schimbat pozițiile tocmai datorită Uniunii Sovietice și, desigur, presiunile americanilor și țărilor occidentale.

Eu am de gând ca, după amiază, să mă refer la problemele acestea.

Am deja o referire cu privire la începutul războiului acum 50 de ani, la împărțirea Poloniei și la ajutorul pe care l-a dat România și care, de altfel, a fost singurul ajutor. Mă refer la faptul că țările occidentale nu și-au respectat angajamentul și România a acordat întregul său ajutor. Am spus în cuvântare că România a fost singurul stat care a acordat ajutor și aceasta este realitatea.

După aceea, mă gândesc să adaug că, în situația grea care s-a creat, ne exprimăm deplina solidaritate cu partidul și cu poporul polonez și îi urăm ca, în deplină unitate, să depășească această situație și îi urăm deplină solidaritate.

(Arhivele Naționale ale României, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Cămară, dos. nr. 57/1989)

„Evenimentele” din Polonia se succedaseră ca un vis urât pentru Ceaușescu. El avertizase încă din 1980 că un sindicat liber într-o țară din Europa de Est nu putea aduce decât deservicii comunismului. În ajunul sărbătorii naționale, la 22 august 1980, convocase de urgență ședința CPEx pentru a discuta „provocările antisocialiste” din țara prietenă. La acea vreme tocmai se născuse „Solidaritatea”, iar liderul român nu-și putea închipui cum s-a putut întâmpla așa ceva. A acuzat „lipsa de combativitate” a tovarășilor de la Varșovia, care permiseseră unor „elemente periferice” să preia conducerea fabricilor și să instaleze „spiritul grevist”.

„Analistul” Ceaușescu identificase și cauza „tulburărilor”: atmosfera de liberalism din societatea poloneză. Partidul își pierduse caracterul de clasă, majoritatea membrilor nefiind muncitori. Nici măcar în structurile de conducere nu-și găsea locul clasa producătoare. În plus, organele Ministerului de Interne erau prea blânde cu forțele „antisocialiste”. În primul rând, Biserica catolică avea influență prea mare asupra populației. Pe de altă parte, emigranții erau insuficient controlați informativ atunci când reveneau în patrie pentru concedii de odihnă sau în vizită la rude. Incitaseră populația la revolte contra ordinii sociale, acuza secretarul general al PCR. În plus, polonezii aveau propriile nemulțumiri legate de independența țării lor, unde staționau încă trupe sovietice. Erau grav răniți în orgoliu².

Un partid prea slab

Îngrijorați de ascensiunea sindicatului „Solidaritatea”, secretarii generali ai partidelor comuniste din țările membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia s-au reunit pentru discuții la Moscova, pe 5 decembrie 1980. Toți participanții au căzut de acord că o intervenție în forță ar fi fost cea mai eficientă soluție. Însă cine se încumeta să o facă? Leonid Brejnev a declarat că nu mai dorea așa ceva. „Balșoi tankist” din august 1968 se temea la senectute de o soluție care i-ar fi compromis pe veci memoria. Concluzia a fost că polonezii trebuiau să-și rezolve singuri problemele. Întâi pe cale pașnică, prin dialog, iar în caz de eșec, prin utilizarea „organelor de stat”³.

Ceaușescu nu a insistat pe soluția represiunii, deși n-a respins-o, ca ultimă variantă. În opinia sa, Polonia ajunsese la o „ruptură” între partid și clasa muncitoare. Propunea „lărgirea democrației socialiste”, prin crearea unor consilii ale oamenilor muncii, care să participe la conducerea economiei. Invoca marea sa „inovație” în privința doctrinei socialiste, prin care ar fi reușit să-i facă pe muncitori „adevărații stăpâni” ai bunurilor poporului. În acest fel, „Solidaritatea” nu mai putea pretinde grija pentru soarta fabricilor și uzinelor deoarece muncitorii organizați de partid participau liber la „autoconducerea” unităților economice. De fapt, nimeni nu a luat vreodată în serios „democrația muncitorească” a lui Ceaușescu.

După ședința furtunoasă de la Moscova din 5 decembrie 1980 polonezii au încercat să dea un semnal de „fermitate”, desemnând la conducerea guvernului un general, în februarie 1981. Wojciech Jaruzelski era singurul militar de carieră care conducea un stat comunist. Dar rezultatele întârziiau... Lună de lună, „Solidaritatea” anunța creșterea numărului de membri. Recrutaseră adepți chiar în rândul personalului militar!

Secretarul general al PCR era foarte nemulțumit de bâlbâielile tovarășilor de la Varșovia. Nu s-a sfîit să-și arate indignarea chiar în prezența ministrului polonez

² Arhivele Naționale ale României, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare CC al PCR) – Secția Cancelarie, dos. nr. 71/1980, f. 3.

³ Comitetul Central al Partidului Comunist Român..., f. 3.

de Externe, Józef Czyrek, aflat în vizită oficială la București, la începutul lunii iunie 1981. Ceaușescu considera că liderii PMUP nu-i ascultaseră sfaturile privind refacerea legăturii dintre clasa muncitoare și partid. Din câte aflase, la congresul comuniștilor polonezi, programat în aceeași lună, din 300 delegați, doar 80 erau muncitori⁴.

L-a împiedicat Ceaușescu pe Brejnev să invadeze Polonia?

Sovieticii deveneau și ei iritați de modul în care polonezii gestionau problema „Solidarității”. Succesul sindicatului alimenta declarațiile acide ale americanilor. Noul președinte Ronald Reagan afirmase că după ce trăise prăbușirea nazismului spera să mai prindă și sfârșitul comunismului.

La 5 iunie 1981, Comitetul Central al PCUS a trimis către toate „partidele frățești” o scrisoare extrem de dură, în care-i acuza pe tovarășii polonezi de incapacitate. Brejnev ajunsese la capătul răbdării. Le sugera liderilor de la Varșovia că aveau și armată, Securitate etc. pentru a reduce la tăcere „Solidaritatea”.

Amenințările n-au avut efect. Congresul PMUP din iunie 1981 a fost un veritabil eșec. Reales în fruntea partidului, Stanisław Kania se temea în continuare să intervină în forță. În septembrie 1981, „Solidaritatea” și-a organizat propriul congres, desemnându-l președinte pe „turbulentul” electrician Lech Wałęsa. Probabil la presiunea sovieticilor, pe 18 octombrie 1981 secretarul general al PMUP a fost schimbat cu prim-ministrul Jaruzelski. Deși avea origine aristocratică, generalul fusese educat în Uniunea Sovietică, fiind considerat un om al Moscovei.

În iarnă, evenimentele s-au precipitat. Liderii „Solidarității” și-au dat întâlnire la Gdansk pentru finalul anului, fiind suspectați că vor încerca o lovitură de stat. În regim de urgență, sovieticii au convocat pe 3 decembrie la Moscova Comitetul miniștrilor apărării din țările participante la Tratatul de la Varșovia. Reprezentatul sovietic a dorit să introducă în comunicatul final un pasaj despre „îngrijorarea în legătură cu situația din Republica Populară Polonă”. Informat de Constantin Olteanu, ministru Apărării, Ceaușescu a convocat ședința CPEx pentru a respinge această inițiativă. Ce treabă aveau militarii cu o problemă politică? Doreau oare sovieticii o justificare pentru invadarea Poloniei?

Ca urmare a indicațiilor primite de acasă, Constantin Olteanu a refuzat să-și pună semnătura pe comunicatul final. Văzându-i fronda, colegul maghiar s-a codit și el, motivând necesitatea consultărilor cu tovarășii de la Budapesta. Ulterior s-a declanșat un mic scandal deoarece reprezentantul Ungariei amintise consecințele invaziei sovietice din 1956: mii de morți și răniți⁵. Ceaușescu avea cam aceeași părere. Dacă trupele Tratatului de la Varșovia lansau ocupația, poporul polonez s-ar fi apărut. Operațiunea sfârșea cu un măcel de mari proporții, care compromitea definitiv „lumea socialistă” pe plan internațional⁶.

O duminică fierbinte în toiu iernii: stare de război în Polonia

În dimineața zilei de 13 decembrie 1981, într-o duminică, membrii CPEx au fost chemați de urgență la sediul Comitetului Central. Pentru început s-a dat citire comunicatului Agenției France Presse, care anunța că în Polonia se decretase starea de război. La ora locală șase, vocea „tristă” a gen. Wojciech Jaruzelski a întrerupt programul radioului de stat pentru a anunța noile măsuri excepționale. Sediul din

4 Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos. nr. 135/1981, f. 12-13; dos. nr. 138/1981, f. 16-20.

5 Fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dos. nr. 96/1981, f. 2-3; dos. nr. 101/1981, f. 2-7.

6 Fond CC al PCR – Relații Externe, dos. nr. 138/1981, f. 16-20.

Varșovia al „Solidarității” fusese ocupat, iar mai mulți lideri ai sindicatului au ajuns în arest. Nu doar opozanții au căzut victime. Au fost ridicați de acasă fostul secretar general al PMUP, Edward Gierek, precum și fostul prim-ministru, Piotr Jaroszewicz. Aceștia conduseseră Polonia în perioada 1970-1980. Jaruzelski a cerut polonezilor „să nu fie vărsată nici o picătură de sânge”, iar comunității internaționale „înțelegeri”, deoarece „acțiunea nu amenință pe nimeni”.

Ceaușescu s-a ferit să ia imediat poziție față de evenimente. Mai întâi aștepta să vadă „cum vor evolua lucrurile”. Era tare nemulțumit de ce se întâmpla în Polonia pe linie de partid: „Cred că e o răfuială politică între ei. Le e teamă de organizarea partidului, de asta au arestat activiști vechi”. În opinia sa, așteptaseră prea mult până să apeleze la soluția militară: „E rău că s-a întâmplat acum. Trebuiau să facă ordine în 1980, în vară”.

Secretarul general al PCR era totuși rezervat privind eficiența soluției militare. Noul regim trebuia mai degrabă să recapete încrederea clasei muncitoare în partid. Jaruzelski va pune ordine în societate, spunea Ceaușescu. Dar fără „acțiuni politico-educative” nu va face nimic pentru consolidarea socialismului: „Cea mai mare parte a activului era de acord cu «Solidaritatea». Sunt probleme de fond pe care societatea poloneză nu le-a rezolvat. Biserica catolică le folosește împotriva partidului. De fapt, partidul nu reprezintă Polonia, ci Biserica. Au neglijat sentimentul național al polonezilor, care e foarte puternic, dar în schimb a fost exploatat de biserica catolică. Toate problemele privind independența națională să fie problemele partidului, ale politicii statului”⁷.

Concluzii

În 1989, Ceaușescu ajunsese cel mai conservator, și cel mai izolat totodată, dintre liderii comuniști europeni. Atitudinea lui în „criza poloneză” reprezintă un indicator semnificativ al poziției față de prefacerile democratice est-europene din anii '80. Gândea în paradigmele comunismului primar, acuzându-i chiar pe sovietici că abandonaseră idealurile leninismului. Refuzând să accepte căderea Cortinei de Fier, s-a ținut cu dinții de putere. Dintre toți secretarii generali ai „partidelor frățеști”, el a sfârșit cel mai tragic, căzând sub tirul gloanțelor în ziua de Crăciun a anului 1989.

BIBLIOGRAFIE

Arhivele Naționale ale României, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Căcancelarie, dos. nr. 71/1980, dos. nr. 96/1981, dos. nr. 101/1981, dos. nr. 57/1989.

Arhivele Naționale ale României, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român – Secția Relații Externe, dos. nr. 135/1981, dos. nr. 138/1981.

⁷ Fond CC al PCR – Secția Căcancelarie, dos. nr. 101/1981, f. 2-7.

Memoria publică și capacanele actului de justiție. Schiță pentru o teorie a spațiului public în tranziție¹

■ ALEXANDRU FLORIAN

[National Institute for Romanian Holocaust Studies „Elie Wiesel”]

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

In 1953, Radu Dinulescu, former chief of the 2nd Section within the General Staff of the Romanian Army, was convicted to 15 years of forced labor and 10 years of civic degradation. He was found guilty of several counts among which the involvement in the organization of the Iași Pogrom and the deportation of Jews. After several developments of the legal situation under the incidence of the political, the Supreme Court of Justice acquitted him of war crimes in 1998.

Keywords

Holocaust; Jews; Romania; war crimes; trial; public memory

Construcția memoriei pe spațiul public este un act deliberat de asumare și promovare a unor valori prezumate a fi purtătoare de legitimitate, continuitate, exemplaritate. Într-un cuvânt, simbolurile construite în acest spațiu sunt creatoare de modele. Societatea modernă și cea postmodernă au o „poftă crescută” pentru mobilarea spațiului public cu obiecte care să performeze valori precum patriotismul, valorile naționale, eroismul statului-națiune, exemplaritatea elitei politice, culturale sau științifice etc. De la plăci memoriale la ansambluri monumentale, de la studii și cărți, la conferințe sau emisiuni media, indivizii primesc mesaje creatoare de respectabilitate cu referire la o persoană sau alta, apreciate ca având o contribuție semnificativă la identitatea sau etosul societății respective. Se construiește astfel o rețea comunicațională cu rolul de a promova ceea ce instituții publice, ong-uri sau persoane private consideră ca fiind narațiuni eroizante, modelatoare de comportamente. Aceste construcții simbolice sunt fie personalizate, fie pun în scenă fapte și evenimente. Există însă

¹ Aceasta lucrare a fost realizată în cadrul proiectului finanțat de Ministerul Educației Naționale, CNCS – UEFISCDI, nr. PN-II-ID-PCE-2012-4-0620.

perioade în istoria societății când mari fracturi generează rescrierea memoriei colective și implicit a celei publice. Revoluțiile, restructurările instituționale nu răstoarnă numai ierarhii, birocratii, practici, ci și valori, mentalități sau memorii. Se întâmplă că ceea ce ieri aparținea memoriei bune astăzi să devină memorie rea și invers.

Memoria colectivă este subiectivă, ea combină după o rețetă proprie adevărul istoriografic cu percepția comunității respective asupra fragmentului de istorie în care a fost implicată. Astfel, ca un puzzle de informații și stări emoționale, se elaborează o imagine favorabilă, o simbolistică ce intră în circuitul public despre un fenomen sau o personalitate.

Între memoria colectivă a unui grup și spațiul public se realizează însă un transfer mediat. Nu tot ceea ce produce pentru legitimare discursul memorialistic al unei entități devine, automat, bun public. Subiectivitatea este ponderată sau chiar, în situații limită, cenzurată de către standardele comunicării publice existente la un moment dat în societate. Reguli, cutume, legi, valori și principii generează simbolurile pe spațiul public. Despre unele dintre aceste motoare, în special cele care descriu felul în care subiectivitatea filtrează istoria, evenimentul sau o anumită situație și o rescrie ca act al trăirii, aflăm din lucrarea lui Maurice Halbwachs *Memoria colectivă*, cel care a adus conceptul memoriei în reflecția socială.

În societăți democratice mature, cu reguli asumate și funcționale, memoria expusă pe spațiul public este, în cea mai mare parte, un discurs care se structurează pe valorile democrației: libertatea de expresie, respectul diversității și al principiilor umaniste etc. Cu alte cuvinte, valori sau persoane ce au slujit sub ideologii și regimuri politice antiumane, arbitrare, totalitare nu își găsesc contextualizări triumfaliste pe spațiul public. În același timp, memoria oficială a statului, cea a grupurilor sociale sau a individului, în expresia lor publică, se rescrie cu fiecare ocazie, impulsivă sau timorată de politic, legislație, reglementări sau norme. Dar și de decizii ale justiției.

Există cazuri când persoane condamnate definitiv drept criminali de război sunt apoi glorificate după criterii prioritar subiective; cum ar fi, de exemplu, minimalizarea sau negarea deciziei juridice, potențarea altor resurse pozitive ale persoanei. Acestea din urmă, ni se sugerează, ar cântări mai greu decât decizia juridică. În acest al doilea caz avem de a face cu o situație evidentă de aplicare a dublului standard. Chiar și așa, a pune pe plan secund standardul juridic, în condițiile unei persoane condamnate pentru crime de război sau împotriva umanității, este un demers care nu ține seama de standardele democratice. În fapt, promovarea unor astfel de simboluri, în panteonul „eroismului național”, are ca premisă faptul că ele au fost private de libertate, pe criterii politice, într-un sistem politic nedemocratic². Cei care procedează astfel trec sub tăcere faptele incriminate. Prin urmare, deciziile actului de justiție, unele dintre ele aflate sub influența conjuncturilor politice, pot genera confuzie, ambiguitate sau chiar perplexitate în promovarea mitologiei contemporane, într-o societate plurală în care valorile statului de drept sunt vocabulele electorale. Despre relația complexă dintre istoriografie și justiție în formularea probatoriului pentru cazuri vizând responsabilitatea unor persoane implicate în acțiunile criminale ale unui regim totalitar, s-a scris în contextul justiției de tranziție³. Justiția din perioadele de trecere de la dictatură la democrație are această

2 Promotorii unor astfel de proiecte memorialistice uită cu mare ușurință statutul României în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Bustul ridicat lui Mircea Vulcănescu în sectorul 2 din București s-ar putea încadra în acest efort de „eroizare cu orice preț”. Mai există și alte cazuri în tranziția memoriei din România postdecembristă. Unele ce aparțin „memoriei rele” au fost între timp corectate, altele persistă sau unele acum apar. Amintesc aici bustul lui Ion Antonescu și galeria în memoriam de la Muzeul Județean Argeș, monumentul de la Deva pentru legionarul Ioan Gavrilă Ogoranu etc. Mai multe despre cazul Mircea Vulcănescu vezi în Alexandru Florian, *Mircea Vulcănescu și memoria publică*, Revista 22, nr. 1265/2014.

3 Raluca Grosescu, *Justiția penală de tranziție. De la Nurenberg la postcomunismul românesc*, (Iași: Polirom, 2009), Andrei Muraru, „Procesul Vișinescu la București: Judecătorul și istoricul”,

datorie de a afirma public adevărul juridic asupra faptuitorilor actelor criminale dintr-un regim nedemocrat.

După 1990 în România suprapunerea istoriei cu memoriile, interpretarea partizană a istoriei recente a generat un amestec de memorii expuse în public. Aici, societatea deschisă, cu autoritate timorată, a reprezentat o oportunitate pentru diversele inițiative ale memoriei. Norma firească pentru exprimarea în public a memoriei presupune doi piloni ai statului de drept: valorile democrației și respectul legii. Frustrările acumulate în anii dictaturii fac ca spațiul public să găzduiască o competiție a memoriilor. Nu de puține ori se naște o competiție între memoria „bună” și cea „rea”⁴. Între memoria îmbibată de simbolurile, personajele sau sloganurile extremei dreapta și aceea care își propune să reinstaureze valorile omului democrat, deschis fața de celălalt etc.

Există însă și o altă situație în care ambiguitatea etică este mai mare. Iar posibile reacții au șanse slabe de succes. Valorizarea memoriilor poate beneficia uneori de sprijinul unui verdict al justiției sau invers. Astfel, de exemplu, o persoană a fost condamnată pentru crime de război. Peste ani, justiția îi înlesnește o cale de atac în urma căreia beneficiază de anularea deciziei juridice. Din perspectiva statului de drept, personajul a devenit „curat”, activitățile sale din perioada războiului nu mai sunt incriminate. Documentele de arhivă sau memoria reprezentată de diverse mărturii ale victimelor continuă însă să susțină caracterul criminal al unora dintre acțiunile sale, chiar dacă ele au fost anulate în justiție.

Într-o astfel de situație, narațiunile istoricilor, memoria publică sau diversele memorii colective – de exemplu a comunității evreiești vs responsabili de crime de război -, percepțiile asupra aceleiași situații sau persoane pot fi contrare sau concurente. Componenta etică a memoriei se confruntă cu adevărul istoric și cu acela al justiției iar rezultatul este o imagine profund contradictorie. Fără a avea neapărat și un răspuns, ilustrăm o astfel de posibilă generare a unei memorii pe care aș numi-o a incertitudinii. Caracterul contradictoriu este atât de puternic încât poate genera pe spațiul public două memorii opuse. Ele sunt rezultatul intersectării realității istorice cu adevărul justiției. Pe de o parte, documentele istorice argumentează responsabilitatea ofițerului pentru crime împotriva umanității. Pe de altă parte avem succesive decizii definitive date de justiție, la finalul cărora personajul este declarat nevinovat față de acest capăt de acuzare.

Locotenent-colonelul Radu Dinulescu a fost în prima parte a celui de al Doilea Război Mondial, iunie 1941-martie 1942, șef al Secției II a al Cartierului General al Armatei și, respectiv, al Marelui Stat Major. Secția a II a coordona activitățile de informații și contrainformații militare în rândul unităților armate românești și în statele vecine, pentru descoperirea acțiunilor agresive ce s-ar fi întreprins de pe teritoriul acestora împotriva României. De asemenea, s-a ocupat și de culegerea informațiilor politice, economice sau de altă natură. Fapt important, la începerea războiului, alături de rapoartele obișnuite, serviciile de informații ale armatei au început să emită bilunar buletine intitulate *Acțiunea evreiască*. Ca șef al secției a II a, R Dinulescu a cunoscut, a propus și a luat măsuri pentru rezolvarea „problemei evreiești”. Documente de arhivă publicate de istoricul Ottmar Trașcă⁵ oferă câteva probe în susținerea acestei afirmații. Printre aceste măsuri se afla impunerea portului semnului distinctiv, deportarea dincolo de Nistru sau oricare alte „măsuri succesive pentru soluționarea radicală a acestei probleme (evreiești, n.n.), procedeu

Observator cultural, nr. 730, 731, 732 (2014).

4 Vezi Michael Shafir, „Istorie, memorie și mit în martirologia competitivă Holocaust-Gulag”, în Sergiu Gherghina, Sergiu Mișcoiu (coordonatori), *Miturile politice în România contemporană*, (Iași: Institutul European, 2012).

5 Ottmar Trașcă (editor), „*Chestiunea evreiască*” în *documente militare române. 1941-1944*, (Iași: Editura Institutul European, București: Editura Institutul „Elie Wiesel”, 2010).

ce nu ar fi posibil într-o stare normală” (doc. 143). Astfel, de exemplu, în iulie 1941 organiza „curățirea terenului” de evrei în spatele Diviziei a 13 a și a 14 a⁶. În aceeași lună a semnat un ordin prin care comunica hotărârea Consiliului de Miniștri și solicita măsuri în consecință pentru ca evreii din Moldova, Bucovina, Basarabia și la Est de Nistru să poarte semnul distinctiv⁷. A transmis celor din subordine sau către unități militare din regiunea Bucovinei sau Transnistriei să pună în aplicare ordinele lui Ion Antonescu de deportare și de internare în lagărele de pe Bug⁸. De asemenea, a solicitat planuri și a coordonat „îndepărtarea elementului iudaic de pe teritoriul basarabean”⁹.

În perioada 1953-1998, în privința lui Radu Dinulescu s-au pronunțat patru decizii judecătorești definitive. Decizia penală nr. 2370/53 l-a condamnat la 15 ani muncă silnică și la 10 ani degradare civică între altele și pentru responsabilitate în Pogromul de la Iași și deportarea evreilor. La capătul unor evoluții ale justiției sub directa incidență a politicului, în 1998, Decizia nr. 21 a Curții Supreme de Justiție îl achită pe inculpatul Dinulescu Radu. Astfel, după 45 de ani, criminalul de război Dinulescu Radu dobândește statutul de achitat, de persoană nevinovată. În fața deciziilor justiției, probatoriul istoriei își pierde semnificația? Memoria publică ce poate reține în urma acestei dispute dintre justiție și istorie?

Redăm documentele care ilustrează parcursul juridic al lui Radu Dinulescu.¹⁰

Dosar no. 336/953

TRIBUNALUL CAPITALEI R.P.R. COLEGIUL II PENAL

Deciziune penală no. 2370/53

Ședința publică dela 15 August 1953

Tribunalul compus din:

Mihail Stănculescu	Președinte
Eufrosina Voichin	Asesor Popular
Pantelimon Oprea	” ”
Alexandru Varoșy	Procuror
Dumitru Ciolponea	Grefier

În ziua de 16 Iulie 1953 a fost pe rol judecarea acțiunii penale deschisă prin rechizitorul de urmărire cu no. 353/95 al Parchetului Curții București, Cabinet Crime de Război, împotriva acuzaților Dinulescu Radu și Petrescu N. Gheorghe. Desbaterile au urmat în sensul celor consemnate prin încheierea de ședință din acea zi, când Trib. din lipsă de timp pentru deliberare, a amânat pronunțarea la 8 August și apoi pentru azi 15 august 1953, când a dat următoarea deciziune:

TRIBUNALUL

Asupra acțiunii penale deschisă prin rechizitorul de urmărire no. 353 dela (...) al Parchetului Curții București Cabinetul Crime de război (dosar no. 2384/948) împotriva lui Dinulescu Radu și Petrescu N. Gheorghe pentru săvârșirea crimelor de război și contra umanității

6 Trașcă, *Chestiunea*, doc. 44, 178-179.

7 Trașcă, *Chestiunea*, doc. 70, 214-215.

8 Trașcă, *Chestiunea*, doc. 108, 111, 270-271, 273-274.

9 Trașcă, *Chestiunea*, doc. 30, 156-158.

10 Documentele reproduse provin din arhiva CNSAS, dosarele P639/4 și P639/7 – „Dinulescu Radu și alții”, vol. 4 și 7.

prev. de art. 1 lit. a. c. și d. art. 3 lit. c. și d. și ped. de art. 4 ale Legii no. 291/947 modificată prin Decretul 207/948.

Rechizitorul constată în fapt că acuzatul Dinulescu Radu, funcționând cu gradul de Lt. Col. ca comandant al Secției II-a a Marelui Cartier General, iar acuzatul Petrescu N. Gheorghe, cu acelaș grad, ca ajutor al primului acuzat și ca șef al Biroului 2 al acelei secții, au fost în perfectă colaborare cu conducerea eșalonului operativ al S.S.I., în vederea realizării actelor sângeroase petrecute la Iași în Iunie 1941 și reține ca dovezi ale acestui fapt declarațiile martorilor din dosarul 101/952 al Cabinetului VII al Trib. Poporului și din dosarul no. 2384/948 al Cabinetului Crime de Război și anume declarațiile martorilor: Lt. Col. Traian Bercescu fostul șef al Secretariatul eșalonului I Operativ S.S.I. dela 18 Iunie 1941, care anterior funcționase la Biroul de contrainformații Militare a Secției a II-a din Marele Stat Major, care prin declarațiile dela 12 Noembrie 1945, 15 ianuarie 1946, 18 Iunie 1946 și 19 Mai 1950, a arătat colaborarea principală și intensă a elementelor militare la săvârșirea pogromului de la Iași (...)

asentimentul și ordinul Secției a II-a din Marele Cartier General.-

- martorul Lt. Col. Rădulescu-Sita Constantin, fost șef al Secretariatului S.S.I. și al biroului de centralizarea informațiilor, care în declarațiile dela 12 Octombrie 1945 și 16 ianuarie 1946, a arătat că planul întocmit de conducătorii S.S.I. eșalonul I operativ, nu putea fi adus la îndeplinire fără participarea și asentimentul Col. Dinulescu.-

- martorul Victor Ionescu, fost în S.S.I., care în declarația dela 4 Noembrie 1945 arată că la organizarea masacrului populației evreiești dela Iași, au participat efectiv Eugen Cristea, șeful S.S.I. de comun acord cu Secția II-a a Marelui Cartier General și că S.S.I. era subordonat lui Antonescu și Marelui Cartier General, legătura făcându-se prin secția II-a și Biroul M.C.G., operând de comun acord în toate problemele politico-militare.-

În ceea ce privește legătura dintre S.S.I. eșalonul operativ și Secția II-a al M.C.G. cu privire la organizarea și executarea masacrelor dela Iași, rechizitoriul se mai referă la declarațiile martorilor Col. Constantin Verdeș, Constantin Mihalcea, Col. Lisievici M. Ion, Ion Constantinescu, Radu-Eugen Cristescu și Simion Kuginosu.-

Din declarațiile ultimului martor că la începerea austilităților M.C.G. a dat aprobarea no. 152/(--) pentru posibilitatea de pătrundere în linia I-a a trupelor și că prin rechizitoriul (--)/948

s-a stabilit că din participații la organizarea și la masacrele dela Iași maiorul Alexandru von Stranschi șef al secției (germane) S.S.I. și Col. Ionescu Micandru ca persoană de legătură cu serviciul de informații German erau posesorii unor astfel de mișcări, rechizitoriul deduce iarăși dovađa colaborării între S.S.I. Secția II-a a M.C.G. în privința masacrelor dela Iași.-

Din însăși declarațiile acuzatului Dinulescu care a recunoscut că eșalonul operativ S.S.I., condus la început de Eugen Cristescu și apoi de Ion Lisievici, a urmat Marele Cartier General la Tighina, rechizitoriul a dedus că la data masacrelor S.S.I. S.II-a a M.C.G. erau împreună.-

II). În al doilea rând rechizitoriul reține participarea (directă) a S.II-a a M.C.G. și a Biroului 2 al acestei secții, conduse de acuzăți, la organizarea, executarea și urgentarea deportărilor evreilor din Bucovina și Basarabia și Moldova (...)

Rechizitoriul enumeră ca dovezi ale acestor fapte, prin care din organ de studii informative, Sec. II-a a M.C.G. a fost transformat în instrument de aducerea la îndeplinire direct sau prin organele în subordine, a tuturor măsurilor cu caracter politic, rasial, de exterminarea început de conducătorii fasciști, germani și români, declarațiile următorilor martori:

- Lt. Col. Borcescu Traian care în declarația dela 12 Noembrie 1945 au arătat că înainte de începerea războiului Statul Major Secția II-a a centralizat dela toate organele tabele de evrei și de (--) suspectați de comunism, repartizându-i pe lagăre și ghetouri și dând în legătură cu Ministerul de Interne, dispozițiuni pentru deportarea lor în lagăre și internarea lor în ghetouri și că știe precis că Sec. II-a a M.St.M. -devenită ulterior Sec. II-a a M.C.G.- s-a ocupat prin Birourile Statistice, ce erau organele ei locale de problema mișcării populației evreiești din Moldova iar conducerea acestei activități o avea direct acuzatul Lt. Col. Petrescu Gheorghe.-

Rechizitorul mai reține declarația martorului că la întoarcerea în București, Eugen Cristescu i-a spus că faptele mari pe care le-a făcut în Moldova, le-a făcut în colaborare cu S.II-a M.C.G. și anume cu ambii acuzați.-

- martorul Constantin Mihalcea, care în declarațiile dela 25 Februarie 1945 și 4 August 1950 a arătat că măsurile contra evreilor din zonă, se ordonau de M.C.G. Secția II-a cu avizul S.S.I.-

- martorul Col. Lisievici Ion, care în declarațiile dela 13 Octombrie 1945 și 18 Ianuarie 1946 arată că cu problema populației evreiești din Moldova se ocupa biroul de contra informații al S.S.I. și în plus Secția II-a a M.C.G., că după declararea războiului măsurile în zona de operații cu privire la evacuarea populației evreiești cădeau în sarcina șefului Secției II-a a M.C.G., care era acuzatul Dinulescu, că deportările populației evreiești au fost ordonate de Secția II-a a M.C.G. unde funcționau acuzații și că ordinele și sugestiile pe care comandanții de mari unități le primeau dela S.S.I. pentru realizarea măsurilor dorite, se dau cu asentimentul șefului Secției

a II-a a M.C.G.

- martorul Grigore Petrovici care la 20 Decembrie 1945 a arătat că M.St.M. s-a ocupat cu întocmirea tabelelor de cei cari au făcut cereri să li se admită, în anul 1940, trecerea peste Prut, în Uniunea Sovietică.-

- martorul Gl. Constantin Vardeș, fost secretar general la Ministerul de Război, care la 25 Decembrie 1945 a declarat că din convorbirile avute cu acuzatul Radu Dinulescu, a constatat că acesta cunoștea măsurile de represiune ce se luau împotriva evreilor la Iași și în Basarabia, pe care le găsea juste și că acuzatul acționase prin ordine pentru executarea măsurilor de represiuni împotriva evreilor și că acuzatul Dinulescu îi arăta un sistem practic de represiune, prin trimiterea forțată a evreilor peste Nistru, când fiind considerați drept trecători frauduloși, erau împușcați de paza militară depe celălalt mal sau de paza depe malul opus, cei ce veneu din cealaltă parte a Nistrului. În al treilea rând de fapte reținute de rechizitoriul împotriva acuzaților, sunt măsurile luate în colaborare cu S.S.I., prin care încă înainte de începerea războiului s-a pregătit, organizat, ordonat și executat rele tratamente față de prizonieri și parașutiști, tratamente neomenoase și de exterminări de populație civilă, pe teritoriu unde s-au desfășurat operațiunile militare, și transporturi de persoane civile și trimiteri de oameni la munci forțate, în lagăr sau deportări.

Ca dovezi ale acestor fapte rechizitoriul reține ca dovezi declarațiile martorilor:

- Radu Galvin, fost în S.S.I. care la 27 Februarie 1946 a declarat că toți prizonierii prinși pe teritoriul țării erau înaintați Secției a II-a a M.C.G. de sub comanda acuzatului Radu Dinulescu, care după apreciere îi trimiteau spre exploatare S.S.I.

- Lisievici Ion, care la 13 Octombrie 1945 a declarat că i-au trimis spre anchetare diferiți prizonieri, de către Secția II-a a M.C.G.

- Piros Ion, șofeur la S.S.I., care la 4 Martie 1946 a declarat că a văzut că la Secția Col. Lisievici s-au adus odată unul și altă dată 15 parașutiști și prizonieri sovietici care apoi au fost predați germanilor.-

- Bocă Teraponte, șofeur la S.S.I. audiat la 4 Aprilie 1950 și

- C. Petrovici, agent S.S.I. audiat la 6 Mai 1950, care au declarat că au văzut parașutiști cercetați la S.S.I. primul adăugând că era ordin de la Eugen Cristescu să se bată parașutiștii.-

Din examinarea dosarelor de crime de război cercetate la Procuratura Curții București, rechizitoriul mai reține cazurile de exterminări în masă de populația civilă sau prizonieri pe teritoriul ostilităților, de transporturi de persoane în scopul determinării lor, de deportări ș.a. care s-au comis organizat cu contribuția Sec. a II-a a Marelui Cartier General și citează cazuri concrete din dosarele Parchetului Curții Buc. Cab. Crime de Război no. 1830/948, 3879/1948, 2841/49, 347, 950, 1123/948, 551/950, 95/951, 66/51 și 2054/950 din care deduce că masacrele, -ce au făcut obiectul cercetărilor Parchetului în aceste dosare, în care s-au dat rechizitorii de urmărire împotriva a diferiți criminali de război-, au fost săvârșite în executarea ordinelor S. II-a a M.C.G. transmise marilor unități pe lângă care funcționau secții sau birouri II de informații, care au colaborat la executarea acestor ordine.-

În fine rechizitoriul citează o serie de ordine din cuprinsul cărora rezultă rolul Secției II-a a M.C.G. și al acuzaților în crimele ce s-au comis și anume:

- Adresele no. 43-46 de la 1 Iulie 1941 ale S.S.I. către S. II-a a M.C.G. prin care se cere a se da dispoziții serviciilor pretorale ale diviziilor, să dea concurs unor organe ale S.S.I.-

- Nota de serviciu no. 1361/B a secției II-a a M.C.G. de la 18 Iulie 1941 semnată de acuzatul Radu Dinulescu, care se refera la dislocarea unei companii de poliție pentru întărirea jandarmeriei, până la completa curățire a terenului până la Nistru (dosar 101/945, fila 201).

- Ordinul no. 1545 din 18 Iulie 1941 al S. II Bir. contra informații către serviciul marelui pretor, semnată D.O. de acuzatul Radu Dinulescu referitoare la trimiterea imediată în Basarabia a învățătorului Timotei Rususc și a familiei sale (acelaș dosar fila 36).-

- Adresa no. 2353/B de la 26 Iulie 1941 a S. II-a a M.C.G. către serviciul marelui pretor, semnată de acuzatul Gh. Petrescu ca șef al Secției II-a prin care se trimite tabele nominale de persoanele din Basarabia și Bucovina de Nord, care au comis acte de teroare și au fost în slujba U.R.S.S.-

- Ordinul no. 2434/B din 28 Iulie 1941 ale S. II-a a M.C.G., Biroul contra informații, semnat D.O. de ambii acuzați, referitor la internarea în lagăre a civililor din Basarabia răniți vindecați și evacuați din spitalul din Moldova (dosar 101/45, fila 211).-

- Nota no. 13.509 din 11 august 1941 a S. II a M.C.G. Biroul II către serviciul marelui Pretor, semnată D.O. de acuzatul Radu Dinulescu cu care se trimite un dosar conținând acte referitoare la activitatea desfășurată contra Statului Român de, sub regimul comunist, de anumite persoane, majoritate noi.-

Ca dovezi de săvârșirea infracțiunilor reținute în sarcina acuzaților rechizitorul -se mai referă la: - la declarația dela 11 Mai 1945 a acuzatului Gh.N. Petrescu, că a primit dela acuzatul Radu Dinulescu ordinul de a ține la curent M.C.G. cu mersul evacuării evreilor din Cernăuți, și cu interesele de ordin militar ce nu trebuiesc prejudiciate.-

- Comunicarea făcută în luna Octombrie 1941 de acuzatul Gh. Petrescu, generalul

Topor, marele pretor al armatei, să meargă la Cernăuți unde s-a fixat data începerii evacuării evreilor, și unde aceștia doi au acționat pentru executarea deportărilor, după cum a declarat generalul Topor la 26 Aprilie 1945 la confruntare.-

- Telegrama cifrată no. 6651 dela 10 Octombrie 1951, trimisă de acuzatul Radu

Dinulescu Comendurii Pieții Cernăuți, pentru acuzatul Gh.N. Petrescu, prin care se aduce la cunoștința acestuia ordinul lui Antonescu că toți evreii vor fi trecuți în zece zile la Est de Nistru și i se cere să raporteze până a doua zi cari sunt posibilitățile pentru evreii din Cernăuți și i se mai aduce la cunoștință acuzatului Petrescu că s-a dat ordin Lt. Col. Palade ca evreii din Basarabia să fie trecuți -peste Nistru în 10 zile.-

- Răspunsul acuzatului Radu Dinulescu la comunicarea ce i-a făcut din Iași acuzatul

Gh. N. Petrescu că lipsește din acea localitate guvernatorul Calotescu, și despre greutățile întâmpinate la autorități, răspuns prin care acuzatul Radu Dinulescu comunică acuzatului Gh. N. Petrescu că guvernatorul va veni în curând cu ordinele în privința evacuării evreilor, că se va cere și trimite la Cernăuți trupele necesare și în care să țină continuu la curent M.C.G. în cursul evenimentelor, iar la înapoierea sa în Cernăuți acuzatul Gh.N. Petrescu a primit telegrama cifrată de mai sus (memoriul acuzatului Gh. N. Petrescu).-

- Comunicarea făcută acuzatului Gh. N. Petrescu de Secția II-a a M.C.G. printre

altele că ordinul dat este al lui Antonescu că s-au luat măsurile de executare că „Evreii trebuiesc strânși și puși sub pază cu un moment mai devreme” și să țină permanent legătura cu S. II-a a M.C.G. (memoriul Gh. N. Petrescu).-

- Rechizitoriul mai reține ca dovezi declarațiile următorilor: Ionescu Constantin,

fost șef de stat major al Dir. VII ce se afla în Octombrie 1941 la Cernăuți și care a declarat că în acea lună a sosit la Cernăuți Col. Petrescu dela S. II a M.C.G. al cărui șef era acuzatul Radu Dinulescu;

- Ionescu Vasile fost comandant militar al Bucovinei care la 26 Aprilie 1945 a declarat că la începutul lunii s-au prezentat la el generalul Topor și acuzatul Gh. N. Petrescu, care i-au comunicat că M.C.G. a ordonat evacuarea evreilor din Bucovina.-

Rechizitoriul mai reține din declarațiile dela 22 Octombrie 1945 și 15 Iunie 1945 măsura luată în seara de 10 Octombrie 1941 de Guvernământul Bucovinei, de adunarea evreilor din ghetou în vederea transportării lor ce urma să înceapă, și scoaterea ulterioară a

specialiștilor ce trebuiau să rămână la industriile din Cernăuți, din declarația aceluiași martor și a gl. Calotescu dată la 26 Aprilie 1945 că însăși acuzatul Gh. N. Petrescu, la cererea guvernământului, a redactat ordonanța no. 37 cu 5 anexe, ce cuprindeau instrucțiuni de detaliu cu privire la atribuțiile autorităților civile și militare în legătură cu internarea evreilor, din memoriul acuzatului Petrescu a mai reținut că acesta a vizitat chiar locul destinat pentru ghetou făcând ocolul cu mașina, iar din aceeași declarație a gl. Calotescu că acuzatul Gh. N. Petrescu i-a comunicat că în Bucovina de Sud au fost evacuați toți evreii conform ordinului primit.-

După acestea la cererea telefonică a acuz. Gh. N. Petrescu de a-i înceta misiunea la Cernăuți, deoarece guvernatorul primise direct instrucțiuni de la Antonescu, acuz. Dinulescu a aprobat plecarea acuz. Gh. N. Petrescu din Cernăuți pentru timp de 10 zile, cât vor dura măsurile.-

- din declarația martorului Gh. Botoragă, rechizitoriul a reținut că în prezua evacuărilor

fiind chemat la guvernământul din Cernăuți, a găsit acolo pe acuz. Gh. N. Petrescu, care i-a dat ordin martorului ca evacuarea evreilor să fie terminată în 3 zile, garniturile de tren existând în stația Burdujeni iar în prima zi de evacuare acuzatul Petrescu venind la gară a făcut observația că evacuarea merge încet.-

- din declarația Dr.-ului Kudla-medic-rechizitoriul a reținut că acuzatul Gh. N. Petrescu, la întrebarea martorului i-a comunicat că evreii bolnavi vor fi și ei deportați în altă localitate.

- din declarația acuzatului Gh. N. Petrescu, dela 15 Iunie 1945, rechizitoriul a reținut că acesta fiind trimis de Guvernatorul Bucovinei la Dorohoi, a dat autorităților locale la prefectură, aceste relații de modul cum a procedat la Cernăuți; și a precizat că nu vor rămâne în oraș decât numai 100 de familii iar din memoriul acuzatului Petrescu a mai reținut faptul afirmat de acesta că în Basarabia unde se aflau punctele de trecere peste Nistru a evreilor, se găsea Col. Palade -șeful Biroului Statistic Iași- care fusese trimis mai dinainte de S.II a M.C.G. în legătură cu evacuările ce se făceau.-

În fine rechizitoriul reține declarația martorului Ionescu Micandru Gh. Constantin dela 7 Iunie 1950 că amestecul Col. Petrescu în chestiunea evacuării evreilor din Cernăuți, nu putea să aibă loc fără știrea șefului său acuzatul Radu Dinulescu și aceeași situație este și pentru evacuare.-

Prin săvârșirea acestor fapte, rechizitoriul constată că S.II a M.St.M. devenită odată cu începerea războiului S.II-a a M.C.G. care conform regulamentelor de organizare și a legilor de conducerea războiului trebuia să fie un organ de studii informative, s-a transformat într-un instrument de aducerea la îndeplinire, direct sau prin organele în subordine, a tuturor măsurilor cu caracter politic, rasial, de exterminare, concepute de conducătorii fasciști-germani și români.-

Faptele astfel reținute, rechizitoriul a considerat că întrunesc elementele constitutive ale crimelor de război și contra umanității prev. de art. 1 lit. a. c. și d. și art. 3 lit. c. și d. ale D.L. 291/947 modificat prin D.L. 207/948.

Procedând la judecarea cauzei, S.II-a a Curții de Apel Buc. și în continuare acest Colegiu, a interogat pe acuzați cari au menținut declarațiile anterioare iar acuz. Radu Dinulescu a adăugat că măsurile de represiune luate la Iași nu au fost concepute, organizate și executate de autoritățile civile sau militare române, ci de către

trupele germane, că el nu a luat măsuri în nici un fel parte la cele întâmplate la Iași, că Antonescu ca șef politic și militar al țării transmitea ordinele politice guvernatorului, care uneori apelau la unitățile militare de pe teritoriile lor iar ca șef al armatei da ordine prin Marele Cartier General.

Acuz. a mai declarat că în calitate de șef al S.II-a a M.C.G. era obligat să cunoască traseul deportaților evrei, pentru a preîntâmpina întâlnirea unităților militare cu detașamentele de evrei și în scopul de a cunoaște situația acestor deplasări, l-a trimis pe acuzatul Petrescu numai ca ofițer de legătură cu autoritățile locale.-

Acuz. a mai declarat că în cursul celor 3 luni cât a condus S.II-a a M.C.G. pe zonă, nu i-a fost înfățișat nici un prizonier sau parașutist cu excepția unuia singur care afirmase că făcuse serviciul militar la M.St.M. și (--) fiind pe care a condus-o nu era organ independent în drept de inițiativă ci forma o celulă a M.C.G. dela care primea ordine.-

Acuz. Gh. N. Petrescu a declarat la interogatoriul luat de instanță că a primit ordin dela acuzat. R. Dinulescu a se interesa la Guvernatorul Bucovinei de modul cum se fac transporturile evreilor deportați în Transnistria și pe măsură ce a aflat le-a comunicat șefului său, acuz. R. Dinulescu, că pentru a obține informațiunile s-a dus la sediul Guvernământului Cernăuți de mai multe ori fără a-l găsi pe guvernator, a raportat acuz. R. Dinulescu că nu sunt primite ordine de evacuare și la această comunicare acuz. Dinulescu i-a dat ordin să aștepte pe guvernatorul Calotescu, care are ordine speciale referitor la evacuare, primite dela Antonescu.

În vederea instrucției orale a cauzei instanța de judecată a luat act de declarația procurorului că înțelege a se judeca pe baza dovezilor dela dosar și a admis acuzațiilor proba cu martori și acte în apărare.-

S-au audiat astfel următorii martori cari au declarat după cum urmează:

- Mureșeanu Romulus, pensionar Lt. Col. care declară despre atitudinea disprețuitoarela adresa ofițerilor Germani a acuz. Gh. N. Petrescu, pe când funcționa ca șef de Stat major al Diviziei 14-a.-

- Lupovici Avram, care a declarat că acuz. Petrescu a intervenit pentru eliberarea fratelui său, bănuț de spionaj, că acest acuzat avea convingeri democratice și-și arăta totdeauna părerea că trupele sovietice vor eși învingătoare. Martorul a mai declarat că acuz. Petrescu nu ținea seamă de timpurile care pentru evrei erau grele.-

-Lupovici Herșcu, fratele martorului Lupovici Avram care declară că a fost de două ori liberat datorită acuzatului Petrescu.-

- Băgu Vasile, care cunoaște pe acuz. Petrescu dela Arsenalul Armatei, unde discuta cu acuz. despre mișcarea muncitorească, căruia îi procura materialul de citit și care niciodată nu l-a denunțat pe martor care deduce atitudinea democratică a acuzatului din faptul că nu l-a refuzat de câte ori l-a solicitat să contribuie pentru ajutorul comuniștilor arestați și din aceia că de câte ori libertatea martorului era amenințată, acuzatul l-a avertizat, dacă avea cunoștință și că după 23 august 1944 acuz. a organizat Ateneul Popular din cartierul unde locuia, ducând o intensă muncă culturală.-

- Făgărășeanu Mihai, care explică că termenul „de curățirea terenului” însemna lichidarea rezistenței inamice în spatele primului val de înaintare sau strângerea materialului rămas pe câmpul de luptă sau I.p.I.v. sanitar strângerea răniților și îngroparea morților sau luarea în primire a prizonierilor și găsirea lor dacă mai există.-

- Noreanu Daniel, care a declarat că în calitate de pretor al Diviziei 13-a nu a avut niciodată legătură cu Secția II-a a M.C.G. și nici cu acuzații pe care nu-i cunoaște.-

- Măinescu Vasile, care declară că în calitate de comandant al Diviziei a V-a nu a primit niciodată vreo sugestie din partea statului major, marelui cartier sau din partea acuzaților și că din cunoștințele sale S. II a M.C.G. nu are legătură cu marile unități.-

Martorul a mai declarat că în cazul când într-o localitate se aflau trupe germane și române, măsurile erau luate de comandantul German, chiar dacă avea grad mai mic decât comandantul român.-

- Bărnăuțiu Simion, fost șef al serviciului pretoral în Dobrogea în anul 1941 care a mers până la cotul Donului, care a declarat că nu a primit niciodată ordin dela S. II a M.C.G. și nici dela acuz. Dinulescu pe care nu l-a cunoscut și cu care nu a avut niciodată legături de serviciu.-

- Angelescu Vasile, care în 1941 a funcționat ca subaltern al acuz. Petrescu la Biroul II al S. II-a M.C.G. unde mai funcționau și Cpt. Enulescu Valeriu Selariu și 3 subofițeri dactilografii, care declară că Biroul II nu făcea culegeri de informații de pe teren, nici cercetări și nici investigațiuni ci numai studii și sinteze luate din situația armatei, ca stare morală, sanitară, disciplinară, etc., precum și despre starea de spirit a populației civile în măsura în care putea să afecteze starea de spirit a armatei. Martorul a mai declarat că birourile St. Major aveau atribuțiuni distincte și că Bir. II pe lângă cele arătate de acuz. și (.....) cu siguranța spatelui armatei și legăturile cu autoritățile de zonă. Martorul a mai declarat că șeful Bir. II care era acuz. Petrescu primea ordine numai dela șeful S. care era acuz. Dinulescu și lucra numai în cadrul depozitiunilor primite dela șeful S. II-a căruia i-ar fi putut atrage atenția dacă un ordin era ilegal, secțiile și în cadrul lor birourile dela M.U. care erau organizate la fel ca și la M.C.G., însă nu avea aceleași atribuțiuni astfel secțiile II dela divizii și companii de armată se ocupau de informații și anumite probleme și nu erau în legătură directă cu Bir. II al S. II-a a M.C.G. de unde nu a plecat niciodată vreun ordin pentru aplicarea de rele tratamente populației civile, ci dimpotrivă și dacă erau încunoștiințați de comiterea vreunui abuz, da ordin unităților a se face cercetări și a lua măsuri împotriva celor vinovați.-

Martorul a mai precizat că materialul întrebuițat la lucrările de sinteză, se primeau zilnic dela serviciul special de informații, care depindea de Preșidenția Consiliului de Miniștri, dela Dir. G-rală a Siguranței, jandarmerie, de unitățile militare în subordine, că lucrul era compartimentat neavând dreptul să știe decât ce era necesar pentru îndeplinirea misiunii cu care era însărcinat.-

Despre masacrele dela Iași, martorul declară că Bir. II a aflat despre ele mult mai târziu și nu a avut nici un amestec despre aceste masacre și că grupul de nord al trupelor de operație era subordonat Comandamentului German care nu avea legătură cu Comandamentul Român, și la Bir. II nu se cercetau prizonierii, nu se întocmeau tabele de inspecție.-

Acuzatul Petrescu ca șef al Bir. II, contra semna lucrări acestui birou, care erau semnate de șeful secției.

Acuz. Petrescu nu avea legătură cu Cristescu șeful S.S.I. și Bir. II și acuzații nu au avut vreo legătură cu deportările evreilor, pentru care nu a luat nici o măsură care s-au făcut din ordinul guvernului, și despre care martorul nu are cunoștință și dacă ar fi existat ordine despre deportări și masacre și alte asemenea măsuri ar fi știut fost șef al Corpului de Vânători de Munte.-

- Emil Buzescu, care între altele a declarat că nu s-au primit ordine cu dispoziții antirasiale sau de distrugerea populației civile și că prizonierii mai importanți erau trimiși S.II-a armatei și nu S.II a M.C.G. direct, ci Birourile II la corpurile de armată și S.I din statele majore ale M.U. îndeplineau același serviciu ca și S.II a M.St.M.

- Ionescu Constantin, fost profesor la Școala Superioară de război și șeful S.II a M.C.G. după acuz. Dinulescu, care a declarat că în marile unități statele majore pregăteau materialul pentru ca Comandantul să fie în măsură a da ordinele, elabora și transmitea ordinele Cdt. și urmărea executarea lor, însă răspunderea pentru hotărârea luată a Cdt.-ului, St. Major răspunzând numai de exactitatea datelor pregătitoare.-

Însemnarea „D.O.” din ordin angajează numai răspunderea semnatarului față de Cdt.-ul care a dat ordinul, a cărui semnare astfel nu se poate refuza chiar dacă ordinul se referă la o măsură contrară legilor de purtarea războiului. Refuzul de a semna conduce la desărcinarea din funcție și eventual la judecarea pentru neexecutare de ordin, cu care ocazie se rezolvă și justificarea refuzului.

Martorul a adăugat că prin semnarea „D.O.” se deduce că semnatarul este de acord cu autorul ordinului.-

Deși declară că Antonescu avea obiceiul să transmită (---) M.St.M. ordine cu caracter politic, martorul însă nu cunoaște vreun asemenea ordin. A auzit însă dela ofițeri despre un asemenea ordin în legătură cu evacuarea evreilor din Bucovina.-

Martorul a mai declarat că S.S.I. nu cerea niciodată avizul pentru hotărârile lui dela S.I. M.C.G., și nici nu făcea cunoscut anticipat hotărârile și proiectele lui. Martorul a văzut pe acuz. Petrescu la Cernăuți în timpul evacuării evreilor din Bucovina.

- Zamfirescu Gh., care a declarat între altele că șefii secțiilor M.C.G. primeau directive dela șeful M.St.M. și șefii Bir. dela șefii secțiilor, și că nu exista în mod obișnuit raporturi între S.II a M.C.G. și S.II dela M.U. al căror rol era de a culege informații despre inamic, să interogheze pe prizonieri și parașutiști. Martorul arată că bir. II al S. a II-a a M.C.G. se ocupa cu contra informațiile și nu ancheta prizonierii.

- Pânișoară Ilie, fost pretor al Diviziei 14 Inf., care declară despre acuz. Petrescu, care a funcționat la acea divizie după plecarea dela M.C.G., că le da sfaturi să fie imparțiali și da ordine să se comporte bine cu populația.

- Măneacă Ion, fost inspector al Jand. Bucovina, aflat în curs de judecată după cum afirmă, pentru fapte în legătură cu deportările evreilor din Cernăuți, declară că a cunoscut la Cernăuți că acuz. Petrescu, care s-a declarat că este delegatul M.C.G. la Cernăuți pentru operațiile în legătură cu evacuarea evreilor din acel oraș, precizând că acest acuz. i-a spus că este ofițer de legătură. Martorul mai declară că ordinal de evacuare a evreilor din orașele din Bucovina, i s-a transmis „spre știință” dela Guvernământul Bucovinei și că dela M.C.G. nu a primit ordine în legătură cu evacuarea evreilor și nici nu i s-a raportat de comandanții din regiune că acuz. Petrescu a dat ordine în legătură cu deportări.

- Vlădescu Ovidiu, fost secretar la Preșidenția Consiliului de Miniștri, care a declarat că ordinele de deportare a evreilor din Bucovina și Basarabia s-au transmis de Antonescu Guvernămintelor respective prin Cab. „B.B.” al Preșidenției Consiliului de Miniștri, însă nu știe dacă acest ordin a fost transmis și prin cabinetul militar al preșidenției, după cum se obișnuia cu ordinele ce interesau și

sectorul militar conform ordinului de deportare, organul care era însărcinat cu îndeplinirea lui era guvernatorul. Despre masacrele de la Iași, martorul declară că guvernul a aflat ulterior, într-un consiliu de miniștri, comunicarea fiind făcută după cum i se pare, de către ministrul de interne.

Aceasta fiind situația probatoriilor de la dosar, urmează a verifica dacă situația de fapt reținută prin rechizitor se verifică cu actele dosarului și dacă se menține în urma dovezilor făcute în apărare de acuzați.

Rechizitoriul reține în fapt împotriva acuz. că:

1) Au colaborat cu S.S.I. la realizarea actelor sângeroase petrecute la Iași în luna Iunie 1941;

2) Au participat la organizarea, executarea și urgentarea deportării evreilor din Bucovina și Basarabia și

3) Încă înainte de declararea războiului, au pregătit, organizat și executat tratamente neomenești și exterminări de populație civilă pe teritoriul unde s-au desfășurat operațiuni militare, și deasemeni rele tratamente față de prizonieri și parașutiști.

Situațiunea de fapt astfel reținută de actul de acuzare se află dovedită în mod suficient după cum rezultă din expunerea probelor citate de rechizitor, din care reiese atât colaborarea cu organele S.S.I. în ce privește masacrele de la Iași cât și luarea de măsuri la fața locului prin acuz. Petrescu în ce privește deportarea evreilor și în fine relele tratamente ale prizonierilor și parașutiștilor, pe care le-a aplicat prin Birourile Statistice.

Situația de fapt reținută de rechizitor, se menține și față de dovezile făcute de acuz. în apărare.

Astfel unele din dovezile în apărare nu se referă la faptele cauzei, ci sunt referințe despre buna conduită a acuz. Gh. Petrescu în alte împrejurări, cum sunt decl. martorilor Mureșeanu Romulus, Lupovici Avram și Lupovici Moscu, Băgu Vasile și Păinișoară Vasile.

Celelalte dovezi, ce rezultă din declarațiile restului de martori, nu sunt nici ele de natură a modifica sau înlătura situația de fapt reținută și dovedită prin probele consemnate în rechizitor.

Astfel nu este de natură a demonstra nesăvârșirea faptelor reținute împotriva acuzaților, împrejurarea că nu existau raporturi directe între birourile sau S. II ale M.U. și S. II a M.C.G. care era în măsură a comunica dispozițiile sale direct comandanților de M.U., lipsa de raporturi dintre S.M.C.G. și comandanții de M.U. nu s-a demonstrat.

Nici împrejurarea că comandanții germani exercitau autoritatea în ipotezele când se aflau alături și unități românești, alături posibilitatea de contribuție a acestora la săvârșirea de fapte care sunt considerate conform legii crime de război sau contra umanității.

Nici dova că regulamentar S.M.C.G. trebuiau să se ocupe cu studii de sinteză în legătură cu situațiunile posibile sau cuite în urma purtării războiului, nu înlătura acuzarea care constă tocmai în aceea că în loc de a se limita la realizarea unor astfel de atribuțiuni, acuzații, ca conducători ai S. II a M.C.G. și a Bir. II al acestei secții, au depășit limitele atribuțiunilor lor și au luat măsuri sau au dat dispozițiuni contrare legilor de purtarea războiului și (---) umanitate.

În fine nici situațiunea afirmată de ultimul martor al apărării, că ordinele cu caracter politic se transmiteau de la Preșid. Cons. de Miniștri direct guvernatorilor provinciilor, și numai cele ce interesau și sectorul militar se transmiteau în acelaș fel la M.C.G. și că

martorul cunoaște numai transmiterea către guvernatori a ordinelor de deportarea evreilor din Bucovina și Basarabia, și nu știe dacă aceste ordine au fost astfel transmise și M.C.G., nu este de natură a dovedi nici lipsa transmiterii ordinelor către M.C.G., și nici că un asemenea ordin nu a fost primit deoarece dovađa primirii unui asemenea ordin la M.C.G., și în consecință a transmiterii lui către acuz. Dinulescu, reese în mod suficient din (---), reținute prin rechizitoriu și contrar în lipsa unor asemenea ordine, vinovăția acestui acuzat ar fi privită cu și mai multă severitate.

(---)

Nici împrejurarea că S.M.C.G. și în cadrul lor Birourile lucrau compartimentat, fără posibilitate de a se cunoaște decât măsurile ce interesau lucrările fiecăreia, nu poate evidenția reluarea măsurilor și nesăvârșirea faptelor reținute în acuzare, căci cunoașterea de numai cei ce efectuau anumite lucrări, a ordinelor și măsurilor respective, nu poate demonstra ce ordine și măsuri ca cele reținute împotriva acuz. nu au avut loc.

Față de toate acestea, situația de fapt din actul de acuzare se menține.

Faptele constând în rele tratamente aplicate, prin organele în subordine, prizonierilor și parașutiștilor, în contribuirea la realizarea măsurilor dela Iași și a deportărilor de evrei din Bucovina și Basarabia întrunesc elementele crimelor de război, prev. de art. 1 lit. a. și c. și a crimelor contra umanității prev. de art. 3 lit. c. și d. al decretului no. 207/948 și pentru care acuzații urmează a fi sancționați și justifică din circumstanțele în care s-au săvârșit faptele.

Văzând și disp. art. 107 și urm. pr. pen.

PENTRU ACESTE MOTIVE

ÎN NUMELE POPORULUI

DECIDE:

În baza art. 1 lit. a. c. și d., lit. c. și d. și art. 4 ale decretului no. 207/948.

Condamnă pe acuzatul Radu Dinulescu, fiul lui Nicolae și Paraschiva, născut în comuna Căndești-Buzău, la 20 Ianuarie 1898 și domiciliat în Buc. Str. Aviator Sănătescu no. 8, fost colonel activ, azi deținut preventiv la Penitenciarul Jilava, la 15 ani muncă silnică, la 10 ani degradare civică.-

Condamnă pe acuzatul Petrescu Gheorghe, fiul lui Nicolae și Elisa născut în Buc. la 26 Martie 1898, și domiciliat în Str. Alex. Vlahuță no. 49, fost colonel activ, azi deținut preventiv în Penitenciarul Jilava, la 10 ani muncă silnică și la 10 ani degradare civică.-

Dispune confiscarea averilor ambilor condamnați, pe care-i obligă să plătească și câte 100 lei cheltuieli penale.

Cu recurs.-

Data și citită în ședință publică azi 15 August 1953.

Președinte,

Asesori Populari,

R.P.R.
TRIBUNALUL SUPREM
CABINETUL PREȘEDINTELUI

Nr./

Dosar nr.815/1956

Din 29.II.956

SERVICIU ARHIVĂ
Complectul V
Termen la 5 Martie 956

Președinte,

Ex. 1.

Cu dos. Nr. 1759. 101, 730, 2934, 6, 1289, 1124. 1125, 80, 101, 336,
436/92

Către

TRIBUNALUL SUPREM - COLEGIUL PENAL

În conformitate cu dispozițiunile art. 413 procedură penală introduc cerere de îndreptare pentru desființarea în parte a deciziei penale nr. 2370 din 15 august 1953 a Tribunalului Capitalei, colegial II penal și în întregime a decizieipenale nr. 592 din 26 mai 1954 a Tribunalului Suprem, colegiul penal, pentru următoarele motive:

Prima instanță a condamnat pe inculpatul Radu Dinulescu, în vârstă de 58 ani, domiciliat în București, str. Aviator Sănătescu nr. 3, la 15 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscarea averii, pentru crimă de război prev. de art.1 litera a și c din decretul nr.207/1948, reținând că numitul, în timpul regimului burghezo-moșieresc, în funcția ce o avea de locotenent-colonel, comandant al Secției II-a a Mare-lui Cartier General, din timpul războiului injust purtat împotriva Uniunii Sovietice, a colaborat intens cu autoritățile hitleriste pentru identificarea și arestarea elementelor care activau în mișcarea comunistă, a dat concurs la aplicarea de rele tratamente față de prizonierii sovietici colaborând în acelaș timp la înființarea de ghetouri și exterminarea populației evreești, devenind astfel prin această din urmă activitate instrumentul regimului burghez, care practica antisemitismul ca o acțiune diversionistă menită a distrage atenția maselor muncitoare de la scopul lor final - revoluția socialistă - și a stăvili, astfel, mișcarea revoluționară din țara noastră.

Hotărîrea primei instanțe a rămas definitivă în urma respingerii recursului inculpatului.

Consider nelegale hotărîrile de mai sus cu privire la calificarea faptului și la competență.

Din moment ce este necontestat, așa cum și instanțele au reținut, că faptul imputat inculpatului, în raport cu funcțiunea ce o deținea în aparatul de stat, consta dintr-o activitate intensă în contra clasei muncitoare și a mișcării revoluționare dusă de el pe timpul regimului burghezo-moșieresc, calificarea justă este aceea prev. de art. 193¹ cod penal, așa cum a fost modificat prin Decretul nr. 358 din 20 august 1954, fapt care este în competența instanțelor militare

conform Decretului nr. 836/1938 și art. 3pt. 2 din Legea nr. 7/1952, modificată la 4 martie 1953.

Pentru considerațiunile expuse, solicit desființarea hotărârilor susmenționate în modul arătat și trimiterea dosarului pentru o nouă judecată la Tribunalul militar teritorial București.

PREȘEDINTELE TRIBUNALULUI SUPREM AL R.P.R.

Al. Voitinovici

R.P.R.

TRIBUNALUL SUPREM - COLEGIUL PENAL

DOSAR Nr. 436/1956

DECIZIA Nr. 602

Ședința publică dela 8 martie 1956

Tribunalul compus din:

Președinte: Comănescu P. Ioan - Locțiitorul Președintelui
Chivulescu Gheorghe - Judecător
Oprișan Nicolae - „
Schwartz Mihai - Procuror
Patriche Corneliu - Secretar

În ședința de la 5 martie 1956;

S-a luat în examinare cererea de îndreptare formulată de Președintele Tribunalului Suprem al R.P.R., împotriva deciziei penale nr.2370/1953, pronunțată de Tribunalul Capitalei R.P.R. - Colegiul II penal și a deciziei nr.592/1954 pronunțată de Tribunalul Suprem al R.P.R., Colegiul Penal.-

Dezbaterile au decurs în sensul celor consemnate în încheierea ședinței din acea zi, iar Tribunalul avînd nevoie de timp pentru a studia actele dosarului, a amînat pronunțarea la 8 martie 1956;

TRIBUNALUL,

Asupra cererii de îndreptare formulată de Președintele Tribunalului Suprem al R.P.R.

Din actele dosarului rezultă că prin decizia penală nr. 2370 din 15 august 1953 pronunțată de Tribunalul Capitalei R.P.R., Colegiul IIPenal, acuzatul Radu Dinulescu a fost condamnat la 15 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscarea averii pentru crima de război prevăzută de art. 1 litera a și c din decretul nr.207/1948și pedepsită de art.4din acelaș decret.Instanța de fond a reținut că susnumitul acuzat lt.colonel, în calitate de comandant al Secției II-a a Marelui Cartier Generaldin timpul războiului nedrept purtat împotriva Uniunii Sovietice, a comis următoarele fapte:

1) a colaborat intens cu autoritățile hitleriste pentru identificarea și arestareaelementelor care activau în mișcarea comunistă;

2) a dat concurs la aplicarea de tratamente rele față de prizonierii sovietici;

3) a colaborat la înființarea da ghetouri și exterminarea populației evreiești, fiind un

instrument al regimului burghezo-moșieresc și a activat cu mult zel pentru a distra atenția maselor muncitoare dela revoluție și pentru a slăbi mișcarea revoluționară din țara noastră. -

Discursul susnumitului acuzat a fost respins ca nefondat prin decizia penală nr.592/1954, pronunțată de Tribunalul Suprem al R.P.R., Colegiul penal.-

Împotriva acestor hotărâri, Președintele Suprem al R.P.R., a formulat cerere de îndreptare, solicitînd desființarea acestora ca nelegale în ce privește calificarea faptelor și trimiterea dosarelor instanței competente - Tribunalul Militar Teritorial București - pentru a proceda la o nouă judecare.

Într-adevăr, dinmoment ce este necontestat, așa cum și instanțele au reținut, că faptul imputat inculpatului în raport cu funcția ce o deținea în aparatul de stat, a constat dintr-o activitate intensădusă în contra clasei muncitoare și a mișcării revoluționare în perioada regimului burghezo-moșieresc, instanțele de judecată în mod greșit au considerat că faptele reținute în sarcina sa, întrunesc elementele constitutive ale infracțiunii prevăzută de art. 1 lit. a și c din decretul nr.207/1948, în loc de infracțiunea prevăzută da art. 193¹ codul penal, așa cum a fost mōdificat prin decretul nr.338 din 1954, fapt care este de competența instanțelor militare, conform decretului nr.836/1938și art.9 pct.2 din legea nr. 7/1952, modificată la 4 martiel953, chiar dacă infractorii sînt civili.

În această situație, cererea de îndreptare este întocmită și urmează a se admite, a se desființa hotărârile atacate și trimite dosarul Tribunalului Militar Teritorial București, pentru a proceda la judecarea cauzei.

PENTRUI ACEST MOTIV
ÎN NUMELE POPORULUI
DECIDE:

Admite cererea de îndreptare formulată de Președintele Tribunalului Suprem al R.P.R.

Desființează decizia penală nr.2370/1953 pronunțată de Tribunalul Capitalei R.P.R., Colegiul II Penal, numai în ce privește pe acuzatul Radu Dinulescu, și decizia penală nr. 592/1954, pronunțată de Tribunalul Suprem al R.P.R., Colegiul Penal.-

Trimite dosarul la Tribunalul Militar Teritorial București, pentru o nouă judecare.-

Mentține satreă de arest a susnumitului acuzat.-

Pronunțată în ședință publică, astăzi 8 martie 1956.-

SECRETAR,

R.P.R.
TRIBUNALUL MILITAR al Reg.2 Milit.
Dos. Nr. 837/1956

SENTINȚA Nr. 27
Astăzi 24 ianuarie 1957

Tribunalul Militar al Reg.2 Militar. C. Fond compus din:
Președinte, Maior de just. Branovici Ion
Asesori, Maior Tuțu Dumitru
Populari, Vișărașcu Carol
Procuror Militar, Maior just. Bolocan Ion
Grefier, Secretar de ședință Petrescu Joițeanu Tudor

S-a întrunit în ședință publică pentru a judeca pe:

1/ DINULESCU N. RADU, născut la 20 ianuarie 1898 în com. Cîndeși, raionul Buzău, reg. Ploești, fiul lui Nicolae și Paraschiva, cu domiciliul ultim în Bucureștii. Papură nr.4, raionul Stalin, fost ofițer activ, căsătorit, are 2 copii, fără avere, învinuit pentru crima de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare p.p. de art. 193/1 al. 1 c.p.

La apelul nominal inculpatul se prezintă în fața instanței în stare de libertate, asistat de apărătorul său av. Diaconescu Nicolae din Colegiul de avocați București.

Președintele conformându-se legii i-a stabilit identitatea inculpatului care a declarat datele de mai sus și că nu a mai fost condamnat în altă cauză.

Martori în cauză au fost propuși de acuzare, din oficiu de instanță și anume: Traian Borcescu, Ion Lisievici, Mihalcea C-tin, Ionescu Victor și G-ral Lt. Verdeș C-tin.

La apelul nominal toți martorii sînt prezenți în afară de martorul Ionescu Victor, la care părțile declară că renunță și instanța apreciind că nu este de natură să împiedice soluționarea procesului, ia act de renunțare la acest martor și dispune continuarea dezbaterilor.

S-a dat citire actului de învinuire, deciziei Tribunalului Suprem, Colegiul penal, nr. 602 din 8 martie 1956, s-a luat un supliment de interogatoriu inculpatului cu respectarea formelor procedurale, și s-au audiat apoi martorii Borcescu Traian, Lisievici Ion, Mihalcea Constantin și G-ral Lt. Verdeș Constantin, după ce mai întîi s-a îndeplinit în privința lor formalitățile prevăzute de lege. Depozițiile martorilor luate în rezumat prin procese verbale separate s-au anexat la dosarul cauzei.-

Procurorul militar avînd cuvîntul în susținerea rechizitorului analizînd faptele arată că inculpatul a dus activitate contra elementelor revoluționare în calitate de șef al secției II

informații din M.St.M., fiind executați o serie de elemente ale clasei muncitoare datorită activității inculpatului, că faptele sînt dovedite cu declarațiile martorilor și cu actele în

fotocopie aflate la dosar, iar cei arestați și internați contra cărora au fost îndreptate acțiunile inculpatului erau reprezentanți ai clasei muncitoare și în concluziuni cere condamnarea inculpatului cu aplicarea art. 193/1 al. 1 c.p.

Apărarea prin av. Diaconescu Nicolae susține că din depozițiile martorilor audiați și care au fost chemați din oficiu de instanță nu a rezultat o activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării

ei revoluționare din partea inculpatului, iar din celelalte probatorii nu reese o astfel de activitatea. În ce privește martorul Gral Lt. Verdeș acesta a arătat că nu-și menține cele ce a arătat în declarația de la cercetări, iar cu privire la martorul Borcescu Tr.și Lisievici Ion,aceștia au declarat că inculpatul Dinulescu nu a avut cunoștință de masacrele de la Iași. Că deasemenea nici din depoziția martorului Mihalcea Constantin care a fost trimis pentru facerea unei anchete informative nu a rezultat o vinovăție contra inculpatului Dinulescu. În concluziuni apărarea solicită achitarea inculpatului,întrucît este nevinovat de faptele imputate.

După ce apărarea a avut ultimul cuvînt, președintele a întrebat pe inculpat dacă mai are ceva de adăugat,în apărarea sa, la care inculpatul a adăugat că la prima instanță nu s-a reflectat realitatea însa acum din declarațiile martorilor audiați în cauză a rezultat mai mult că nu a avut nicio activitate contra clasei muncitoare și cere în concluziuni achitarea, întrucît nu se simtevinovat.

După aceasta președintele a declarat desbaterile închise.

Tribunalul avînd nevoie de timp pentru studierea tuturor actelor din dosarul cauzei, amîna pronunțarea hotărîrii pentru ziua de 26 ianuarie 1957,termen dat în cunoștința părților.

Data și citită în ședință publică astăzi 24 ianuarie 1957.

Ședința din 26 ianuarie 1957

Pentru astăzi fiind fixată pronunțarea hotărîrii în cauza de față ce formează obiectul dosarului nr.837/956,Tribunalul în aceeași compunere ca în ședința din 24 ianuarie 1957 s-a retras în Camera de consiliu spre a delibera asupra culpabilității și aplicațiunii pedepsei. Opiniunea judecătorilor s-a luat conform art.291-295 c.j.m., după care;

TRIBUNALUL

Deliberînd în secret conform prevederilor legii, asupra acțiunii penale, deschise în contra lui Dinulescu Radu,fost Lt.col. Șef al secției II de la Marele Cartier General,pentru crima de activitate intensă contra clasei muncitoare p.p. de art.193/1 al.c.p.

Avînd în vedere deciziunea nr.602 din 8 martie 1956 a Tribunalului Suprem, Colegiul penalprin care s-a admis cererea de îndreptare, s-a desființat decizia penală nr.2370/953a Tribunalului Capitalei, Colegiul II,penal, și decizia nr.592/954 a Tribunalului Suprem, Colegiul Penal, în partea privitoare pe Dinulescu Radu,cu trimitere pentru o nouă judecată sub încadrarea juridică a faptelor în art.193/1 al.1 C.P.

Avînd în vedere concluziunile orale ale procurorului militar și susținerile inculpatului făcute personal și prin apărătorul său în față instanței în ședință publică;

Avînd în vedere că din desbaterile orale urmare în cauză și din actele dosarului care au fost puse în discuția părților, conform art.131pr.pen.,se constată următoarele:

În fapt

Între februarie 1941 - iunie 1941 inculpatul Dinulescu Radu a îndeplinit funcția de șef al secției a II din M.St.M. iar după aceea șef al aceleiași secții din Marele Cartier General.

Secția II-a se ocupa în acel timp cu problemele informativeși contrainformative care interesau armata.

Încăînaintea începerii războiului antisovietic inculpatul Dinulescu Radu a pregătit o serie de lucrări în vederea asigurării

siguranței spatelui trupelor care urmau să lupte. Odată cu începerea războiului inculpatul Dinulescu Radu, în colaborare cu organele SSI și ale siguranței, a dispus luarea unor măsuri de arestare a elementelor ce activau în mișcarea revoluționară, partidul comunist. Pentru aceasta a contribuit la înființarea de ghetouri și lagăre pentru evrei și la internarea în lagăre a comuniștilor.

Inculpatul a mai ordonat organelor din subordine, să cerceteze persoane suspecte și să curețe spatele frontului de elementele care erau considerate, periculoase pentru siguranța trupelor.

Inculpatul personal a ordonat internarea în lagăre a unui mare număr de evrei și tot el a dispus identificarea și trimiterea în judecata Curților Marțiale a acelor persoane care între iunie 1940 - iunie 1941 s-au dovedit a fi atașate regimului sovietic.

Inculpatul recunoaște numai în parte faptele care i se pun în sarcină, dar ele se dovedesc cu declarațiile martorilor Borcescu Traian, Lisievici Ioan, Mihalcea Constantin, Verdeș Constantin, și cu materialele aflate în fotocopie și în copie la dosar, între filele 198/213.

Nu s-a putut stabili cu precizie dacă inculpatul Dinulescu Radu a avut vre-o contribuție la organizarea masacrelor evreilor din Iași, care a constituit un act de diversion al autorităților germane și române, pentru a se abate atenția de la ecoul insucceselor avute de trupele germane-române pe frontul anti-sovietic.

În drept:

Inculpatul Dinulescu Radu a fost trimis în judecata pentru crima de activitate intensă contra clasei muncitoare și a mișcării revoluționare p.p. de art. 193/1 al. 1 C.P.

Tribunalul a reținut ca dovedit că inculpatul Dinulescu Radu începând din februarie 1941 a îndeplinit funcția de șef al secției a II informații și contrainformații în M.St.M. și apoi Marele Cartier General eșalonul I al armatei române.

S-a mai reținut ca dovedit că acest inculpat împreună cu alte organe de stat (SSI, Siguranța, etc.) a întreprins o serie de măsuri împotriva comuniștilor și a celor considerați periculoși pentru siguranța trupelor și mersul războiului. Astfel el a dispus internarea în lagăre a unui mare număr de evrei și de asemenea cercetarea și trimiterea în judecată a persoanelor bănuite că desfășoară activitate comunistă sau că au fost atașate regimului sovietic între iunie 1940 și iunie 1941.

Inculpatul a fost conștient că prin activitatea lui care a constat, așa cum s-a arătat mai sus, în măsuri îndreptate împotriva comuniștilor și evreilor, se lovește în interesele clasei muncitoare și a mișcării revoluționare care lupta hotărât împotriva războiului anti-sovietic.

Față de cele de mai sus, precum și față de decizia Tribunalului Suprem Colegiul Penal

nr. 602/1956, prin care s-a admis recursul în supraveghere formulat de Președintele Tribunalului Suprem al R.P.R., acest Tribunal confirmându-se și dispozițiilor art. 411 pr.pen. constată că în faptele inculpatului Dinulescu Radu sînt întrunite elementele crimei de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare, p.p. de art. 193/1 al. 1 C.P.

Pentru că inculpatul este infractor primar și are o vîrstă înaintată Tribunalul constata că în favoarea lui sînt circumstanțe atenuante.

Pentru aceste motive, Tribunalul în unire cu concluziunile procurorului militar, cu unanimitate de voturi declara culpabil pe Dinulescu Radu, pentru crima de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare, p.p. de art. 193/1 al. 1 C.P.

Asemenea cu unanimitate de voturi declara că sînt circumstanțe atenuante în favoarea inculpatului.

În consecință,

TRIBUNALUL
În numele poporului
HOTĂRĂȘTE:

Cu unanimitate de voturi făcînd aplicațiunea art. 193/1 al. 1 (...)

C.P., art. 157 C.P. D. 421/55, art. 304 C.J.M., condamnă pe DINULESCU RADU la 5 (cinci) ani detențiune riguroasă pentru crima p.p. de art. 193/1 al. 1 C.P.

Confisca averea.

Constata că pedeapsa este grațiată conf. D. 421/55.

Îl obliga la 700 (șaptesute) lei cheltuieli de judecată.

Tribunalul reintrînd apoi în ședința publică, președintele a dat cetire dispozitivului de mai sus.

Cu drept în recurs.

Data și citită în ședința publică astăzi 26 ianuarie 1957.

PREȘEDINTE
Maior de Justiție

Maior Țuțu Dumitru
Asesori populari:

Branovici Ioan

Maior Viărașcu Carol

Secretar
T. Petrescu Joițeanu

BI/GC
16 febr. 1957

ROMÂNIA
CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE
COMPLETUL DE 9 JUDECĂTORI

DECIZIA Nr. 21

DOSAR Nr. 77/1997

Ședința publică de la 30 martie 1998

Președinte: Leonița Pastor

Vicepreședintele
Curții Supreme de Justiție

Nineta Anghelina
Elena Cean
Dumitru Gazetovici
Emil Gherguț
Costică Ionescu

- judecător
- judecător
- judecător
- judecător
- judecător

Nicolae Ionescu	- judecător
Elena Osipenco	- judecător
Benedict Sârbu	- judecător
Ioan Griga	- procuror
Vasile Gherghiescu	- magistrat asistent șef

S-a luat în examinare recursul în anulare declarat de procurorul general împotriva sentinței nr. 27 din 24 ianuarie 1957 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare - Colegiul de fond, privind pe intimatul inculpat Dinulescu Rađu, decedat, avocatul Andrei Dumitru, apărător ales.

De asemenea, s-a prezentat avocatul Stanciu Ilie, apărător ales pentru inculpatul Petrescu Gheorghe, decedat, nevizat de recursul în anulare.

Constatându-se că procesul este în stare de judecată, s-a dat cuvântul procurorului, care a dezvoltat oral motivele scrise, solicitând admiterea recursului în anulare astfel cum a fost formulat.

Cu privire la inculpatul Petrescu Gheorghe, a susținut că extinderea recursului în anulare este greșită, făcută de o instanță necompetentă, nu solicită extinderea.

Apărătorul inculpatului Dinulescu Rađu a pus concluzii de admitere a recursului în anulare, iar apărătorul inculpatului Petrescu Gheorghe a susținut că extinderea recursului în anulare efectuată de secția penală este corectă, solicitând să fie menținută.

CURTEA

Asupra recursului în anulare de față;

În baza lucrărilor dosarului, constată următoarele:

Inițial, prin decizia nr. 2370 din 15 august 1953 a Tribunalului Capitalei - Colegiul II penal, inculpatul DINULESCURADU (fiul lui Nicolae și Paraschiva, născut în comuna Cîndești, județul Buzău, la 20 ianuarie 1898, fost ofițer activ, domiciliat în București str. Aviator Sănătescu nr.8) a fost condamnat la 15 ani muncă silnică și 10 ani degradare civică, pentru crima de război prevăzută de art. 1 lit.a și c din Decretul nr.207/1948.

Prin aceeași hotărâre a mai fost condamnat, și inculpatul PETRESCU GHEORGHE (fiullui Nicolae și Elisa, născut în București, la 26 martie 1848, fost ofițer activ, domiciliat în București str. Alexandru Vlahuță nr. 49) la 10 ani muncă silnică și 10 ani degradare civică, pentru aceeași infracțiune.

Totodată, s-a dispus confiscarea averii ambilor inculpați.

S-a motivat că, inculpatul Dinulescu Rađu, în funcția care o avea de locotenent colonel, comandant al Secției a II-a a Marelui Cartier General, în timpul războiului împotriva Uniunii Sovietice, a colaborat cu autoritățile hitleriste pentru identificarea și arestarea elementelor care activau în mișcarea comunistă, a dat concurs la aplicarea de rele tratamente față de prizonierii sovietici, a colaborat la înființarea de ghetouri și exterminarea populației evreiești precum și la stăvilirea mișcării revoluționare din țara noastră.

Prin decizia nr. 592 din 26 mai 1954, Tribunalul Suprem - Colegiul penal, a respins recursul inculpatului Dinulescu Rađu.

Împotriva sus-menționatei hotărâri, procurorul general a formulat cerere de îndreptare numai în ceea ce privește pe inculpatul Dinulescu Rađu, solicitând desființarea, hotărârilor referitor la calificarea juridică a faptelor și la instanța competentă cu judecarea cauzei.

Prin decizia nr. 602 din 8 martie 1996, Tribunalul Suprem - Colegiul penal, a admis cererea de îndreptare și a casat hotărârea primei instanțe numai în ceea ce privește pe Dinulescu Radu precum și hotărârea instanței, de recurs și a trimis dosarul la Tribunalul Militar Teritorial București pentru o nouă judecată.

S-a motivat că faptele inculpatului constituie infracțiunea de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare, prevăzută de art. 193¹ din Codul penal anterior, de competența de judecată a instanței militare.

Rejudecând cauza, în limitele casării, Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militare, prin sentința nr. 27 din 24 ianuarie 1957 l-a condamnat pe inculpatul Dinulescu Radu pentru infracțiunea prevăzută de art. 193¹ alin.1 cu aplicarea art. 157 din Codul penal anterior, la 5 ani detenție riguroasă, constatându-se că pedeapsa este grațiată conform Decretului nr. 421/1955.

Totodată s-a dispus confiscarea averii inculpatului.

S-a reținut că inculpatul Dinulescu Radu colaborând cu serviciul secret al armatei și organele de securitate, a ordonat organelor în subordine să curețe spatele frontului și să cerceteze persoanele suspecte, să identifice și să trimită în judecata Curții Marțiale persoanele care sprijineau regimul sovietic și cele care activau în mișcarea comunistă, să interneze în lagăre un număr mare de evrei, în care scop a contribuit la înființarea de lagăre și ghetouri.

Această din urmă hotărâre a rămas definitivă prin nerecurare.

Împotriva acesteia, procurorul general a declarat recurs în anulare, întemeiat pe cazul prevăzut de art. 410 alin. 1 partea I-a pct. 2 din Codul de procedură penală, susținând, în esență, că nu erau întrunite elementele constitutive ale infracțiunii pentru care inculpatul Dinulescu Radu a fost condamnat, solicitând casarea sentinței și achitarea inculpatului în temeiul art. 11 pct. 2

lit. a raportat la art. 10 lit. d din Codul de procedură penală și înlăturarea confiscării averii.

Recursul în anulare a fost îndreptat la secția penală a Curții Supreme de Justiție, care prin încheierea nr. 2725 din 26 noiembrie 1997, în mod corect a dispus scoaterea de pe rol a cauzei și trimiterea dosarului la Completul de 9 judecători pentru soluționare.

Recursul în anulare este fondat.

Potrivit art. 193¹ alin. 1 din Codul penal în vigoare la acea dată, se pedepsea activitatea intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare, desfășurată într-un post de răspundere în aparatul de stat sau într-un serviciu secret, pe timpul regimului burghezo-moșieresc.

Conform Regulamentului pentru funcționarea statelor majore în campanie, în vigoare în perioada menționată și Regulamentului de informații și contra-informații, Secția a II-a desfășura activitate informativă asupra inamicului și activitate contra-informativă pentru descoperirea, prinderea și împiedicarea persoanelor și organizațiilor care urmăreau să facă spionaj sau propagandă suversivă, terorism și sabotaj.

Activitatea comunistă, aceasta în condițiile de atunci, când țara se afla în stare de război, era interzisă fiind considerată ca activitatea unei agenturi străine.

Secția II-a neavând unități proprii, se folosea pentru scopurile sale, de poliție, jandarmi și serviciul special de informații.

Potrivit atribuțiilor sale, inculpatul, pe baza informațiilor primite de la aceste organe, a întocmit rapoarte, dări de seamă

și studii informative și contra informative necesare comandanților militari pentru îndeplinirea misiunilor operative.

Tribunalul militar, reținând vinovăția inculpatului Dinulescu Rađu, evocă depozițiile martorilor Borcescu Traian, Lisievici Ioan, Mihalcea Constantin și Verdeș Constantin.

Din depozițiile martorilor, rezultă că evacuarea persoanelor suspecte și a evreilor din zonele de operații militare s-a făcut la ordinul Marelui Cartier General, pe baza unor liste întocmite de siguranță și jandarmerie, iar inculpatul doar a transmis ordinele pe această linie.

Executarea acestora s-a făcut de către trupele germane, neputându-se stabili cu precizie dacă inculpatul Dinulescu Rađu a avut vreo contribuție la organizarea masacrelor, fapt consemnat și în hotărârea tribunalului militar (fila 321 volumul 4).

Din analiza probelor dosarului se reține că inculpatul a acționat în cadrul ordinelor și atribuțiilor de serviciu, fără a face excese sau de a participa direct la acțiunile represive ce au avut loc în zona de operații militare.

Așa fiind, nu erau întrunite elementele constitutive ale infracțiunii de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare prevăzută de art. 193¹ alin. 1 din Codul penal anterior, ceea ce constituie cazul de recurs în anulare prevăzut de art. 410 alin. 1 partea I-a, pct. 2 din Codul de procedură penală.

În consecință, recursul în anulare fiind fondat, urmează ca potrivit art. 414¹ alin. 1 raportat la art. 385¹⁵ alin. 1 pct. 2 lit. b din Codul de procedură penală, a se admite ca atare, a se casa hotărârea atacată și, în baza art. 11 pct. 2 lit. a raportat la art. 10 lit. d din Codul de procedură penală, a se pronunța achitarea inculpatului Dinulescu Rađu pentru infracțiunea prevăzută de art. 193¹ alin. 1 din Codul penal anterior, iar drept urmare, se va înlătura și pedeapsa complementară a confiscării averii aplicată inculpatului.

Referitor la extinderea recursului în anulare cu privire la inculpatul Petrescu Gheorghe.

Prin încheierea din 24 ianuarie 1997, Secția penală a Curții Supreme de Justiție a dispus extinderea efectelor recursului în anulare cu privire la acest inculpat.

Întrucât această încheiere a fost dată de o instanță incompetentă după materie, potrivit art. 197 alin. 2 din Codul de procedură penală, este lotivă de nulitate absolută.

Totodată, se constată că, în speță, extinderea recursului în anulare cu privire la inculpatul Petrescu Gheorghe este contrară legii.

Potrivit art. 412¹ din Codul de procedură penală, judecând recursul în anulare, instanța examinează cauza prin extindere și cu privire la părțile la care aceasta nu se referă, deci, extinderea trebuia să se refere la părțile din aceeași cauză.

Or, ca urmare a admiterii cererii de îndreptare împotriva primelor hotărâri, numai cu privire la inculpatul Dinulescu Rađu și trimiterea dosarului pentru rejudecare referitor la acest inculpat, la instanța militară, s-a format o cauză distinctă de prima cauză, astfel că inculpatul, Petrescu Gheorghe nu mai este în aceeași cauză cu ceilalți inculpați.

Totodată, se constată că a fost atacată cu recurs în anulare numai ultima hotărâre, în cauza care privește numai pe inculpatul Dinulescu Rađu.

PENTRU ACESTE MOTIVE
ÎN NUMELE LEGII
DECIDE:

Admite recursul în anulare declarat de procurorul general al Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție împotriva sentinței nr.27 din 24 ianuarie 1957 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare - Colegiul de fond.

Casează hotărârea atacată și, în baza art. 11 pct.2 lit.a, raportat la art.10 lit.d din Codul de procedură penală, achită pe inculpatul DINULESCU RADU pentru infracțiunea de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare, prevăzută de art. 193¹ alin.1 din Codul penal anterior.

Înlătură pedeapsa complementară a confiscării averii aplicată inculpatului.

Pronunțată, în ședință publică, azi 30 martie 1998.

VICEPREȘEDINTELE
CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE

Leonida Pastor
Emil Gherguț
Nicolae Ionescu

JUDECĂTOR
Nineta Anghelina
Elena Cean
Dumitru Gazetovici
Costică Ionescu

Elena Osipenco
Benedict Sârbu

MAGISTRAT ASISTENT ȘEF
Vasile Gheorghiescu

BIBLIOGRAFIE

Cărți

GROSESCU, Raluca, *Justiția penală de tranziție. De la Nurenberg la postcomunismul românesc*, Iași, Polirom, 2009.

TRAȘCĂ, Ottmar (ed.), *„Chestiunea evreiască” în documente militare române. 1941-1944*, Iași, Editura Institutul European, București: Editura Institutul „Elie Wiesel”, 2010.

Capitole din cărți

SHAFIR, Michael, „Istorie, memorie și mit în martirologia competitivă Holocaust-Gulag”, în GHERGHINA, Sergiu, MIȘCOIU, Sergiu (coord.), *Miturile politice în România contemporană*, Iași, Editura Institutul European, 2012.

Articole

MURARU, Andrei, „Procesul Vișinescu la București: Judecătorul și istoricul”, *Observator cultural*, nr. 730, 731, 732 (2014).

Documente

Arhiva CNSAS, dosarele P639/4 și P639/7 – „Dinulescu Radu și alții”, vol. 4 și 7.

Alyiah¹ of Romanian Jews – socio-statistical facts (historical approach)

■ ADINA BABEȘ

[„Elie Wiesel“ National Institute for the Study of Holocaust in Romania]

[National School of Political Studies and Public Administration]

Abstract

This paper addresses the issue of alyiah of Romanian Jews to Israel, before and after its establishment. It discusses the topic of emigration by analyzing the socio-political factors that determined and influenced it, and by employing a historical approach. The main emigration periods to be considered are: before the Second World War, during the WWII, and after the establishment of the Israeli state.

Keywords

alyiah; Romanian Jews; Second World War; Holocaust; Israel

I. Introduction

Migration has been an important social issue in Israel for the past 50 years and even before, during the Yishuv² times.

In the case of Israel, migration has been considered a unique phenomenon for if migrants to other places try to find a new home in their destination, in the Israeli case Jews were seen as strangers in their countries of origin and through emigration, they found their home. The idea of uniqueness is also supported by the idea that Israel cannot be characterized like other countries by large-scale immigration, but only the immigration of Jews that was encouraged and facilitated while their integration was constantly supported.

The Law of Return of 1950 through which the policy of Jews alyiah to Israel was given an open door states that they have the natural right to return to their historic homeland and that every Jew has the right to settle in Israel and to immediately and automatically acquire Israeli citizenship upon arrival.

The Law of Blood, *jus sanguinis*, determines eligibility for citizenship by

1 Translated from Hebrew language by 'to ascent', it is the term defining the emigration of Jews from the diaspora to the land of Israel, before and after its establishment.

2 This is the term referring to the body of Jewish residents in Palestine, before the establishment of the State of Israel.

means of ascriptive, ethnic-religious criterion based on identification that includes Jews, children and grandchildren of Jews and their nuclear families, even if there are non-Jews involved. This needs to be proved by means of written, documentary evidence or legal testimony.

The terminology used in the case of immigrating to Israel is *alyiah* or going up while the opposite, going down is *yerida*. These two concepts are widely used in Israel, in both the private and public discourse, while the term *hagira*, or migration, is not commonly used.

This complements the differences that exist between migration to Israel and migration to other countries.³

II. Early emigration

Romanian Jewish emigration to Eretz Israel has a long history. The first documented experiences of this kind go back to the end of the 18th century when the Chief-Rabbi of Bucovina, after short breaks, arrived to Tzfat – Safed, where his tomb is a place for pilgrimage nowadays.⁴

Since that day, the *alyiah* of Jews from Romania has been a continuous process characterized by different dynamics and processes.

At the end of the 19th century, long before Theodor Herzl, in Romania, several associations for working the land of Eretz Israel were established. Their representatives participated in December 1881 in the first conference in the history of Zionism, which took place in Focsani (Romania).

Following that Conference, several caravans with emigrants-immigrants headed towards Eretz Israel, where they built the first settlements in the modern colonization, Ros Pina and Zichron Iaacov, as well as others like Rison le-Zion, Iessud ha-Maale, and Tahla.⁵

In 1882, the emigrants (*olim*) from Moinesti and Barlad constituted an important part of an *alyiah* wave of that year, which in the history of Zionism was named second *alyiah* to Palestine.⁶

In the interwar period, the *Halutim*, those pioneers that were trained for working the lands, emigrated without particular obstacles, all governments being pro Zionist, considering their specific interests to get rid of as many Jews as possible.⁷

III. Emigration during the Second World War⁸

The emigration of Jews from Romania in the early 1940s was considered a viable solution in the process of the ethnic cleansing objective. Therefore, in the 1940s the Romanian leadership was in favor of Jewish emigration.

3 Judith Shuval, „Migration To Israel: The Mythology of Uniqueness”, *International Migration*, 36 (1) (1998): 3-5.

4 Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*, (The Ransom of the Jews: The Story of Extraordinary Secret Bargain Between Romania and Israel), (Bucharest: Polirom, 2005), 20.

5 Ioanid, *Răscumpărarea*, 20.

6 Liviu Rotman, *Evreii din România în perioada comunistă, 1944-1965*, (The Jews in Communist Romania, 1944 – 1965), (Bucharest: Polirom, 2004), 89.

7 Rotman, *Evreii*, 21.

8 For more details please see Adina Babeș & Alexandru Florian, „The emigration of the Jews in the Antonescu Era”, *Holocaust. Studii și Cercetări* (Holocaust. Study and Research), vol. IV, no. 1 (5) (2012), respectively Adina Babeș, „Romanian Jewish Emigration in the 1940s”, *Holocaust. Studii și Cercetări* (Holocaust. Study and Research), vol. V, nr. 1(6) (2013).

Still, several other characteristics defined the emigration of Romanian Jews to Palestine: it depended on the international context (the German authorities were against emigration for it could have jeopardized their relations with the countries in the Middle East), it was under the influence of the geopolitical conditions (being supported by different Jewish associations, international organizations and organized by private companies), and Romania had its own position towards Jewish emigration adapted to the international context.

The state would show interest in solving the Jews' fate but only in discussions with representatives of foreign countries and international organizations. They were sensitive to the insecurity of travels for it could have led to a negative image of Romania in the international arena. That was because the boats used for emigration were in bad condition, overcrowded, and sometimes their navigation was not guaranteed, as most of the time it would take place under different flags (e.g. Bulgarian, Greek, and Turkish).

However, the Romanian authorities were also sensitive to the high amounts of money that could be collected if the emigration was to take place under its responsibility and not that of private companies. Therefore, they would do their best to bring those transportations under their approval, which implied that they would receive the money the Jews were paying for the trip.

Since the establishment of the National Legionary State in September 1940, the Jewish leaders in Romania requested the state's support for emigration. The letter they addressed received a positive response; the state's authorities accepted the departure of Jews who had the adequate papers.

Later that year, Ion Antonescu issued a draft Order for creating a specialized directorate within the Ministry of Interior that would deal specifically with Jewish emigration. The Legionary Rebellion of January 1941 impeded the actual implementation of that order.

On the day Romania entered the war, a draft law concerning the Jews emigration was issued. Yet, that document remained an intention for when the war came the extermination of Jewish population was a more powerful tool in getting rid of the Jews. The next year, in July 1942, during the Meeting of the Economic Council, a debate arose concerning the necessity and possibility that the Jews' emigration be controlled by the state.

In the year of 1944, when the war had a clear turn in favor of the Allies, Mihai Antonescu declared himself, without yet taking concrete actions, in favor to the Jewish emigration.

During the entire World War II, the emigration of Jews to Palestine was a risky solution. More, it was a costly operation and it took place only due to the efforts of the Jewish organizations. The Romanian authorities considered it an important way of acquiring financial resources and did not consider emigration as an alternative to the „final solution“.

However, this was maybe the only solution at the time, and for some 3,000 Jews, it became a certainty. Unfortunately, for almost 1,000 of them it was their last trip.

IV. Emigration after the Second World War

In pre-war Romania, there were 757,000 Jews, only 300,000 were found in broken Romania in September 1944.

After the Second World War, Romania was the country in southeastern Europe with the largest number of Jews. The Jewish population who survived the Holocaust found that, with the coming of communism, its only salvation was immigration to Israel.

The next few lines will be dedicated to a short presentation of the Jewish population of Romania after the Second World War and the political context in which the immigration took place.

The several and continuous years of persecutions were followed by the coup d'état of August 23, 1944 that brought some hope for the surviving Jewish community in Romania, especially in the sense of restoration of civil rights, restitution of property, and reinstatement in their professional activity.

A decree-law issued on December 14, 1944 abolished „all the racial laws” that have been previously enacted; however, even if that decree restored full citizenship to the Romanian Jews it failed to settle the status of Jewish refugees from the annexed territories.

That would in the end of 1946, after prolonged negotiations between the Ministry of Justice and the leaders of the Jewish community at the time. However, only on May 29, 1947, a decree, restoring citizenship to all Jews deprived of it through the discriminatory legislation during the Antonescu regime or by territorial changes was issued.⁹

If the first article of this Law specified that ‘are and remain rescinded all the legislative measures that have been taken against the Jewish population’, immediately after its enactment limitations and delays in implementing it would be noticed. For example, the evacuation of Jewish properties would be procrastinated by tenants, who took advantage of the racial laws and occupied a property, and eventually ended up remaining there.

More, some other Jewish properties that entered the usage of the state, and school cafeterias that operated there would never be returned to their rightful owners. All that produced significant stir within the Jewish community.

Other areas in which the Jews faced discrimination after the end of the war were related to citizenship, the assets of those that died or never returned the official status of descendants of pogroms and deportations victims, difficulties in recognition of diplomas, etc.¹⁰

They were isolated by the destruction of Jewish life, endangered by violent campaigns, and threatened by mounting anti-Semitism. At the same time, the State of Israel come into being and the unlimited Jewish immigration process started.

Right immediately after 1944 the aliyah of Romanian Jews to Israel was subject to the decision of the Joint Commission for Control in Romania that approved every person wishing to make aliyah. In fact, that Commission gave supervision over emigration to USSR. However, Romanian was an important source of Jews wishing to immigrate to Eretz Israel, that being explained by several visits of important political Jewish leaders to Romania.¹¹

The Romania Jews emigration after 1945 was formed, according to Eliezer Frenkel, a Jewish lawyer who interviewed eleven prominent Romanians, by two categories of Jews wishing to emigrate.

The first category was composed of those who registered with Palestine Emigration Office, and were deprived of all means of livelihood. The second category included refugees and persons liberated from the concentration camps; they formed the largest number.¹²

Between 1945 and 1948, there was a restrictive period of emigration. Yet on October 21, 1945 the Red Cross National Society organized the first transportation of 1,000 Hungarian, Polish and Romanian Jews on Transylvania boat. Other Zionist organizations initiated the emigration of Jews in other parts of the world.

9 Peter Meyer, Weinryb, D. Bernard, Duschinsky, Eugene, and Sylvain, Nicholas, (eds), *The Jews in the Soviet Satellites*, (New York: Syracuse University Press, 1953), 518.

10 Rotman, *Evreii*, 64-65.

11 Liviu Rotman, *Evreii*, 90-91.

12 Meyer, *The Jews*, 530-531.

On January 31, 1946, the approval for the immigration of 2,205 Jews to France and Mexico was asked, while on June 17 a similar request was addressed for 440 Jews to Costa Rica.

Some of those that immigrated to these countries and to many others would eventually choose to arrive in Israel. The general situation was of great difficulty for organizing the aliyah to Palestine.

Important illegal emigration waves took place that found its peak in 1946-1947. Many of those that emigrated between 1946 and 1948 were not allowed to enter Palestine that was under a British Mandate, being settled in Cyprus, where they would be put in camps. According to statistical data, approximately 23,000 Romanian Jews lived in Cyprus during those years.¹³

According to the figures published in 1947 by the Romanian section of the World Jewish Congress, the total Jewish population living in Romania¹⁴ after 1947 was 428,000.¹⁵

It is interesting in mentioning here the changes the numbers of Jewish population in Romania went through and the causes for this. In 1944, it was estimated that the Jewish population was around 300,000, while in 1947 the numbers increased to 428,000.

The difference of around 100,000 came mostly from the Romanian Jews survivors from Transnistria, Hungarian and German camps, as well as the Jewish refugees from Northern Bucovina and Bessarabia. These are in fact the survivors of the 457,000 Jews living in Bessarabia, Bucovina and Transylvania. Added to this, the remaining 28,000 might have been refugees mainly from Poland and a certain number could be assigned to the natural increase.

By June 1947, the Jewish Telegraphic Agency reported that for emigration to Palestine were registered about 150,000 Jews, more than double compared to the 70,000 at the end of 1944. However, the number of those who emigrated legally or illegally from Romania in 1947 totally amounts to 40,000.¹⁶

In 1948, direct emigration was still permitted, but large sums of money needed to be paid for the issuance of passports and exit visas. At the end of 1948, the JDC insisted of having full control on emigration and excluded Zionist organizations and foreign Jewish agencies from this process.¹⁷

After the creation of the State of Israel, the aliyah from Romania went through good, difficult and very difficult periods. Still, the existence of a massive aliyah of Jewish population had certain consequences: it almost reduced to zero the Jewish population in Romania, ending more concretely a historical chapter of its presence in the country.

It influenced the social and economic dynamics in Romania, by definitely changing a certain environment where the Jews were an important component. Thirdly, this brought influence on Romania's international relations, with Israel, as well as with the Western world, the Arab states and USSR.¹⁸

The position of communist authorities regarding emigration immediately after the Holocaust, until the creation of the State of Israel was built on two important issues. The first one was ideological; the second one was a more practical one, strictly linked to the emigration process. The Romanian authorities nor banned the emigration, neither encouraged it; they had non-intervention policy and actions.¹⁹

The Jews were particularly interested in making aliyah and immediately after the enacting of the Israeli State, an internal document of the Jewish Democratic

13 Meyer, *The Jews*, 90-9.

14 It is understood Romania less Southern Dobrudja, Northern Bucovina, and Bessarabia.

15 Meyer, *The Jews*, 516.

16 Meyer, *The Jews*, 516.

17 Meyer, *The Jews*, 548.

18 Rotman, *Evreii*, 89.

19 Rotman, *Evreii*, 92.

Committee, the Communist Party's tool in the Jewish community, mentioned several causes of emigration: the poor salaries, the peril of anti-Semitism, the easiness for girls to build a family in Israel, the fact that all the Jews were leaving the country, and the necessity to be with one's family.²⁰

If one refers to Romania along with the popular interest in making aliyah, there was also Israel's interest in promoting Romanian Jews emigration. This is very well captured by the diplomatic documents of the time. On the June 9, 1948, Moshe Sharett, minister for foreign affairs in the provisional Israeli government of 1948, sent the telegram by which he asked Ana Pauker, at that time minister for foreign affairs of the Romanian government, to official recognize the State of Israel and its government.

On the June 11, 1948, Ana Pauker extended the official recognition by Romania of the State of Israel and its government. On the July 3, 1948, Ana Pauker responded again to Moshe Sharett and expressed the agreement of the Romanian Government for the establishment of the Legation of the State of Israel in Bucharest.

November 13, 1948 was the date when Mr. Reuven Rubin²¹ received accreditation as the first representative of the State of Israel in Bucharest. Romania was one of the first countries to recognize Israel, and the only country in the communist Europe of the second part of the twentieth century to have continuous and uninterrupted relations with the State of Israel.

The next official documents between the two countries addressed the important issue of emigration. On the March 11, 1949, Moshe Sharett sent Ana Pauker a letter specifically addressing the issue of immigration. „But, one of the problems which deeply concern the Government is regarding the immigration of the Romanian Jews to Israel”.²²

According to the data published by the Statistic Department of the Jewish Agency, 118,939 Jewish people emigrated from Romania during those years.²³

Yet, in order to fully understand the situation in which the Jewish population of Romania was from 1948 to 1952, one must not ignore two determining factors: the international evolution of the Romanian Communist regime and the Soviet policy toward Israel.

The evolution of the communist regime in Romania followed the common pattern of all the satellite countries, the elimination of all opposing political groups and the purges of their own party. Although this purge was part of a campaign against „cosmopolitanism” as going forward to the Soviet world, in its first phase, it did not imply the elimination of the Jews; this would be launched in May 1952, when it had a distinct anti-Jewish character.

The second factor is evidently the most complicated and important one. The emigration of Jews from Romania depended much on the Soviet Union's interests in consolidating a foothold on the eastern side of the Mediterranean, which reached its peak in 1947.

If the political situation affected the Jews in Romania, their economic activity started to be affected when in June 1948 the nationalization of the industry was proclaimed. About forty per cent of the Jewish population in Romania was engaged in commercial field, which means that around 140,000 persons were deprived of any source of regular income; this number included the children, housewives and elderly people.

20 Rotman, *Evreii*, 98.

21 Reuven Rubin was born on November 13, in town in the southeast of Romania. He was the Israeli State representative in Romania since November 30, 1948 and until December 10, 1949.

22 Victor Bostinaru (coord), *România – Israel. 50 de ani de relații diplomatice, 1948 – 1969*, (Romania – Israel. 50 years of diplomatic relations, 1948-1969), vol. I, (Bucharest: Sylvi, 2000), doc. 4, 6.

23 Hachohen, Deborah, *Immigrants in Turnmoil. Mass Immigration to Israel and its Repercussions in the 1950s and After*, (New York, Syracuse University Press, 2003), 267.

As an intermediate conclusion, it is obvious that the increasing number of Romanian Jews must have seen emigration as their only salvation in the 1948-1951 period.

The period of 1952 to 1957 was the darkest of the Romanian aliyah for that was the time when the communist regime imprisoned the leaders of the Zionist movement in Romania.²⁴

Concerning the aliyah, a harsh anti propaganda developed; on the other hand, a pressure towards making aliyah increased. Yet, this was not the Communist Party's double politics, but a unique one having a public and a hidden purpose, that of decreasing the Jewish population in Romania.

This is supported by economic and material arguments like the existence of more jobs and living places as the Jews left. Still, the communist authorities were surprised by this phenomenon's proportions that they couldn't or didn't expect.

More, another reason for emigration freezing in 1952 was the effect of aliyah on the Romanian economy. In addition, the international arena, with the increasing anti-Semitic, anti-Zionist and anti-Israel environment did not favor Jews' aliyah to Israel. In a couple of years, this situation will become of full interdiction.²⁵

The next eight years (1958-1966) were a period of revival of the aliyah with an average of 14,000 olim leaving per year. The following year, from 1967 to 1968, was a period of crises with an annual average of 550, while between 1969 and 1974 the annual average grew to 3,000 olim. The annual average decreased to 1,500 olim between 1975 and 1989, and between 1991 and 1994, the annual average was 500 olim.²⁶

The statistical data allowed me to build a sociological portrait of the olim, by referring to three distinct periods, 1948-1951, 1969-1973 and 1983. One third of the Romanian Jews who immigrated to Israel between 1948 and 1951 were either less than 14 years old or over 60 years old.

Women emigrated in greater numbers than men did; most olim were married, followed statistically by widows and widowers. Their jobs were civil servants, tradesmen and simple workers; they settled mainly in Haifa, Tel-Aviv and the central areas of the country.²⁷

The aliyah from 1969 to 1973 consisted mainly of 18 to 29 year old persons, although there were some who were over 55 years old. They were highly educated with an average of 10.6 years of schooling, of which one third had been to college. Religion was significant for only 20% of them with a considerable difference between the older people (over 65 years old) who had received a Jewish education and the young people (less than 30 years old) who had not. Academic and intellectual life was well represented while blue-collar workers were not.

Hebrew was for the majority of the olim the language of daily life and work in Israel. However, Romanian was the language of communication with family or friends. This was also relevant for their social life, which developed mainly among other Romanian olim, because only the young were open to olim from other countries. By the year 1983, the number of Romanian born olim was 283,000. Those using Hebrew grew, but still around 40% continued to speak Romanian at home. The predominant jobs among them were mainly in academia.²⁸

24 Carol Bines, *Din istoria imigrărilor în Israel, 1882-1995* (From the History of Jewish aliyah to Israel, 1882 – 1995), (Bucharest: Hasefer, 1998), 92.

25 Rotman, *Evreii*, 103-104.

26 Bines, *Din istoria*, 93-94.

27 Bines, *Din istoria*, 95-97.

28 Bines, *Din istoria*, 100-105.

V. Conclusions

The immigration of Romanian Jews to (Eretz) Israel made the subject of several researches. The issue of their aliyah is addressed from many approaches: political, diplomatic, historical, sociological and statistical.

Bringing these approaches together could offer to the reader a broader and more coherent image of the Romanian Jews aliyah. This happened over many decades that covered almost the entire twentieth century, and even years before. Their emigration went through difficult and sometimes very difficult times and was subject to many political decisions and diplomatic negotiations. According to statistical data, by the end of the twentieth century, the number of Romanian olim in Israel was 283,000.

The emigration of Romanian Jews to Israel is documented since the end of the 18th century, being a continuous process since then. At the end of the 19th century, the Zionist ideology was the major push that determined important number of Jews to take the road to Erez Israel. In the horrendous years of the 1930s and 1940s, the emigration to Palestine was under the whims of authorities, their decisions, and influenced by the international context.

With the coming of communist regime, the emigration of Romanian Jews to Israel went through good, bad and very bad times, when it was completely banned. The communist authorities would very soon understand the economic prospects of Jewish emigration and would make their best to increase their benefits of this „business“.

BIBLIOGRAPHY

Books

BOȘTINARU, Victor, (coord), *Romania – Israel. 50 de ani de relatii diplomatice, 1948 – 1969*, (Romania – Israel. 50 years of diplomatic relations, 1948-1969), vol. I, Bucharest, Sylvi Publishing House, 2000.

HACOHEN, Deborah, *Immigrants in Turmoil. Mass Immigration to Israel and its Repercussions in the 1950s and After*, New York, Syracuse University Press, 2003.

IOANID, Radu, *Rascumpararea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre Romania si Israel*, (The Ransom of the Jews: The Story of Extraordinary Secret Bargains Between Romania and Israel), Bucharest, Polirom Publishing House, 2005.

MEYER, Peter, WEINRYB, D. Bernard, DUSCHINSKY, Eugene, SYLVAIN, Nicholas, (eds), *The Jews in the Soviet Satellites*, New York, Syracuse University Press, 1953.

ROTMAN, Liviu, *Evreii din Romania in perioada comunista, 1944-1965*, (The Jews in communist Romania, 1944 – 1965), Bucharest, Polirom Publishing House, 2004.

Articles

BABEȘ, Adina & FLORIAN, Alexandru, „The emigration of the Jews in the Antonescu Era” in *Holocaust. Studii si Cercetari* (Holocaust. Study and Research), vol. IV, nr. 1(5) (2012).

BABEȘ, Adina, „Romanian Jewish Emigration in the 1940s”, in *Holocaust. Studii și Cercetări* (Holocaust. Study and Research), vol. V, nr. 1(6) (2013).

SHUVAL, Judith, „Migration To Israel: The Mythology of ‘Uniqueness’” in *International Migration*, 36 (1) (1998).

Literatură distopică și totalitarism

Evgheni Zamiatin, *Noi*

Traducere de Inna Cristea, Iași, Editura Polirom, 2014, 216 pp.

Excelentul roman distopic al lui Evgheni Zamiatin, *Noi* aparține literaturii de anticipație și antiutopice. Lucrarea *Noi* se constituie într-un pilon al beletristicii distopice contemporane, alături de alte opere faimoase, printre care menționăm doar *O mie nouă sute optzeci și patru* și *Ferma animalelor*, de George Orwell, *Minunata lume nouă* a lui Aldous Huxley sau *Fahrenheit 451* a lui Ray Bradbury.

Evgheni Zamiatin este un merituos deschizător de drumuri, un pionier în acest gen de literatură, un util accesoriu atât pentru desăvârșirea profesională atât a filologilor, cât și a politologilor, istoricilor și sociologilor. George Orwell însuși a recunoscut influențele scriitorului rus asupra propriilor creații. Cartea lui Zamiatin fost publicată pentru prima dată în anul 1920, în plin război civil în Rusia, într-un climat politic și social impropriu, extrem de frământat.

Scriind *Noi*, Zamiatin a oferit măsura unei remarcabile capacități de predicție. Cu o acuratețe deosebită, scriitorul rus a prefigurat caracteristicile dominante ale totalitarismelor contemporane. El a anticipat și a conturat cu succes imaginea unei neverosimile societăți a viitorului. Victimă a regimurilor extremiste și a rigorilor acestora, a experimentelor sociale pe scară largă (însă deopotrivă, supus unei robotizări și mecanizări excesive, în literatura distopică), omul suferă o metamorfoză ireversibilă. Conștiința sa este pervertită în urma manipulării și îndoctrinării masive întreprinse de regim prin intermediul ideologiei și propagandei.

Ideologia și propaganda au reprezentat două dintre cele mai importante arme ale regimurilor nedemocratice ale veacului al XX-lea. Individul se transformă adesea într-un veritabil mutant psiho-emoțional-intelectual. Acest ins pervers este, de fapt, întruchiparea omului nou. Crearea omului nou a reprezentat un obiectiv esențial atât pentru totalitarismele de extrema stânga, cât și pentru cele de extrema dreaptă.

Omul nou se caracteriza prin superficialitate (intelectuală, afectivă, sentimentală) și prin obediență servilă față de regim într-o societate uniformizată și nivelată, cu o ierarhie a valorilor flagrant răsturnată. Ordinea socială era supravegheată cu strictețe și severitate de către „Big Brother” (George Orwell) sau „Binefăcător” (Evgheni Zamiatin).

Într-o lume aflată sub deplina stăpânire a Statului Unic, Conducătorul, sau după caz, Führerul, se confundă la Zamiatin cu „Binefăcătorul”. Poliția politică este identificabilă cu „Biroul Păzitorilor”. „Păzitorii” aveau misiunea de a deconspira pe „dușmanii fericirii” și a-i deferi Mașinii Binefăcătorului. Inamicii fericirii generale nu puteau fi decât opozanții politici, care trebuiau eliminați cu brutalitate. „Binefăcătorul” însuși era responsabil cu executarea pedepselor capitale. El avea de altfel drept de viață și de moarte asupra tuturor cetățenilor. Maniera de suprimare a indezirabililor era oarecum comparabilă cu „vaporizarea” orwelliană.

Apirația omului către libertate era intolerabilă. Însăși fericirea se confunda

în Statul Unic cu lipsa libertății. Așadar, fericirea echivala cu supunerea necondiționată. Cultul personalității conducătorului este comun tuturor regimurilor dictatoriale și totalitare, indiferent de orientare. Sărbătorirea „Zilei Unanimității” era un prilej de celebrare a cultului personalității „Binefăcătorului”.

Anchetele, ce implicau uneori utilizarea experimentelor pe deținuții care refuzau cu obstinație să își recunoască „crimele”, erau efectuate de așa-numitul „Operațional”. În fapt, experimente medicale pe prizonierii politici s-au desfășurat în realitate atât în timpul stalinismului, în Uniunea Sovietică, cât și în Cambodgia khmerilor roșii, dezvăluind, o dată în plus, caracterul inuman al totalitarismului comunist. Pe de altă parte, monitorizarea strictă a relațiilor intime reprezintă o altă caracteristică a regimurilor totalitare, cu deosebire a celor de extrema stângă.

Locuitorii Statului Unic au suferit o depersonalizare absolută, nemaiaivând nume, ci numere și ecusoane. Ei înșiși erau socotiți numere, încetând să mai fie ființe umane. Nivelarea socială deplină este relevată de obligativitatea purtării uniformelor cenușii-albastre. Uniformele sunt și o constantă vestimentară a scriiturii orwelliene. Dezumanizarea nu se oprea la cele schițate mai sus. Locuitorii Statului Unic erau „formați” în „uzinele de educare ale copiilor”. Ei trebuiau să meargă încolonați și să mășăluiască în ritmul muzicii emise de Uzina muzicală. Totul amintește de ceremoniile grandioase, megalomane, frizând grotescul și de scenariile festive organizate atât de regimul nazist, cât și de regimurile comuniste. Absurdul și neverosimilul ating cote paroxistice. A visa reprezenta un semn clar de boală. Conștiința individuală era o anomalie intolerabilă, ca de altminteri și imaginația. Demersurile de spălare a creierelor întreprinse de autorități culminează cu obligativitatea efectuării operațiilor de extirpare a imaginației pentru toți locuitorii. Astfel, se desăvârșea procesul de reducere a individului la stadiul vegetativ. Locuitorii deveneau roboți docili ai Statului. Individul

era practic insignifiant în fața colectivității. „Eu” nu reprezintă nimic în raport cu „NOI”.

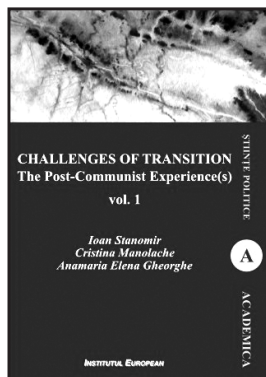
Evgheni Zamiatin nu a inspirat doar pe cei mai proeminenți exponenți ai literaturii distopice, Huxley și Orwell. Recurgând la satira politică, el se apropie deopotrivă de alți scriitori iluștri din arealul sovietic, precum Mihail Bulgakov și Andrei Platonov. Chiar dacă noțiunile tehnice și matematice sunt omniprezente la Zamiatin, lucrarea sa de capăt, romanul *Noi* se constituie într-o lectură agreabilă și, de asemenea utilă, nu doar pentru filologi, ci și pentru istorici și specialiști în științe politice.

Hadrian Gorun

[„Constantin Brâncuși”
University, Târgu-Jiu]

STANOMIR, IOAN, MANOLACHE, CRISTINA, GHEORGHE, ANAMARIA ELENA – **Challenges of transition. The post-communist experience(s) vol. 1**

Editura Institutul European

Prefață: Radu Carp
Anul apariției: 2014
Număr pagini: 424
ISBN: 978-606-24-0060-6

Volumul colectiv *Challenges of Transition: The Post-Communist Experience(s)* reunește contribuțiile peste 30 de tineri cercetători din România, Cehia, Ungaria, Slovacia, Serbia, Armenia, Franța și Canada. Deși ideea unei analize asupra post-comunismului nu este nicidecum o noutate, abordarea comparată și analizele preponderent empirice realizate de autori asigură o notă de originalitate în domeniul studiilor de profil. Mai mult, diversitatea subiectelor cercetate prezentate oferă o perspectivă comprehensivă atât asupra unei perioade controversate a istoriei recente, cât și asupra unui

fenomen ce nu și-a atins încă punctul terminus. Post-comunismul rămâne una dintre temele cel mai adesea invocate în domeniul științelor sociale, astfel încât prezentul volum colectiv vine în întâmpinarea nevoii de a avea o literatură de specialitate permanent actualizată. Nu în ultimul rând, considerăm că volumul se încadrează cu ușurință pe piața cărților de specialitate din domeniul științelor politice, având avantajul unei abordări inter- și pluri-disciplinare, o tematică relevantă și încă pertinentă, precum și prin prisma faptului că este redactat în 2 limbi de circulație internațională.

Sursa: Editura Institutului European, <http://www.euroinst.ro/titlu.php?id=1406>

RADU ALEXANDRU, BUTI DANIEL – **Statul sunt eu! Un raport asupra politizării justiției românești**

Editura Pro Universitaria

Anul apariției: 2014
Număr pagini: 211
ISBN: 978-606-26-0034-1

Independența justiției reprezintă o preocupare constantă pentru politicienii români, deși nu în sens constituțional, ci într-o manieră pragmatic-partizană. Aceasta este și tema volumului de față, al doilea sub titlul „Statul sunt eu!”, ce continuă preocuparea noastră analitică pentru reliefaarea caracterului voluntar-arbitrar al politicii românești și, de aici, a specificului sistemului politic postcomunist. Accentul este pus pe analiza „coabitării românești” dintre președintele Băsescu și premierul Ponta, cu consecințele și implicațiile acesteia asupra funcționării puterii judecătorești, dar și asupra ansamblului politic de după alegerile din 2012.

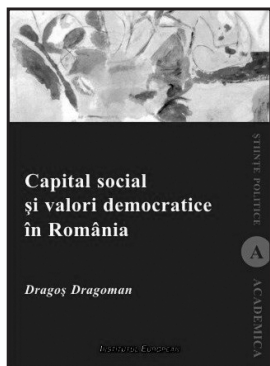
Configurația scenei politice post-electorale a adus România, în premieră absolută, într-o situație specifică semiprezidențialismului francez. Odată ce USL a câștigat majoritatea parlamentară,

poziția de șef real al Guvernului a revenit Premierului, în detrimentul „președintelui-jucător”. Recunoașterea acestui mecanism al transferului de roluri între titularii puterii executive ar fi oferit regimului politic dimensiunea coabitării de tip francez. Totuși, logica *cohabitation française* nu a funcționat, aceasta fiind înlocuită cu un mecanism sui-generis de partajare a puterii între președintele Băsescu și premierul Ponta, având ca bază „Acordul de colaborare instituțională” semnat de cei doi, imediat după alegerile parlamentare.

Sursa: Editura Prouniversitaria, <http://www.prouniversitaria.ro/carte/statul-sunt-eu>

DRAGOMAN, DRAGOȘ – Capital social și valori democratice în România

Editura Institutul European

Anul apariției: 2010

Număr pagini: 292

ISBN: 978-973-611-700-8

Cercetarea importanței factorilor culturali pentru susținerea democrației a fost pusă în umbră, în România și în regiune, de accentul pus pe studiul altor factori considerați importanți pentru democratizarea României, anume pe factorii economici și instituționali. Performanțele net diferite ale societăților postcomuniste în procesul de democratizare, în care România prezintă un decalaj important față de alte foste țări comuniste central europene, dar și diferențele dintre ultimul val de democratizare central și est-european și precedentele valuri de democratizare postbelică, au adus în discuție diferențele culturale dintre aceste societăți în

termenii capitalului social. Deși acesta a devenit un subiect favorit al sociologiei occidentale în anii '90, capitalul social continuă să fie relativ puțin studiat în România. Doar eforturile recente ale specialiștilor din domeniul științelor politice au reușit parțial să explice importanța factorilor culturali pentru democratizarea societății românești și să integreze cazul României în marile comparații la nivel european și mondial. Cartea testează în contexte locale, naționale și regionale principalele ipoteze ce leagă democratizarea de elementele esențiale ale capitalului social, care sunt participarea voluntară și încrederea socială. Comparația realizată pune sub semnul întrebării optimismul teoriei capitalului social, care este în general creditat cu capacitatea de a promova un cetățean competent politic, participativ și critic. Factorii ce se dovedesc cei mai importanți pentru susținerea democrației sunt capitalul uman, în special educația, dar și resursele economice și atitudinile cetățenilor.

Sursa: Editura Institutului European, <http://www.euroinst.ro/titlu.php?id=1073>

Index de Autori

Ioana Valeria Alexe este Lector Universitar Doctor, Universitatea Hyperion din București și este autoare a numeroase articole de specialitate, în domeniul comunicării politice și electorale.

Todor Arpad – este doctor în Științe politice al European University Institute din Florența, Italia, cercetător post-doctoral și cadru didactic asociat în cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative. În calitate de expert în cadrul Asociației Pro Democrația a fost coordonatorul executiv al Forumului Constituțional

Adina Babeș is researcher with 'Elie Wiesel' National Institute for the Study of Holocaust in Romania and associated lecturer with National School of Political Studies and Public Administration of Bucharest. She holds a PhD in Political Sciences and is a graduate of MA programs in social sciences (Hebrew University of Jerusalem, Israel), Hebrew culture and civilization (University of Bucharest, Romania), and nationalism studies (Central European University, Hungary). Adina Babeș authored articles, book reviews and translations published in volumes and academic journals, and participated with scientific papers in conferences, seminars and round tables.

Adrian-Cosmin Basarabă este conf. univ. dr. în cadrul Departamentului de Științe Politice al Facultății de Științe Politice, Filosofie și Științe ale Comunicării, Universitatea de Vest din Timișoara. Doctor în Sociologie la Universitatea «Babeș-Bolyai», Cluj-Napoca, Adrian Basarabă este specializat în sociologie politică, dezvoltare regională și statistică socială. A urmat stagii de pregătire și a participat la manifestări științifice internaționale în Danemarca, Franța, Italia și Marea Britanie.

Vasile Burtea este conferențiar universitar doctor la Universitatea Hyperion din București și este autor a numeroase articole publicate în reviste naționale și internaționale pe teme precum: minoritățile, relațiile interetnice, romi, egalitate de șanse, strategii antidiscriminatorii. Este consilier al Ministrului Învățământului pe problemele romilor și grupurilor vulnerabile.

Adrian-Cosmin Canae este masterand al Facultății de Științe Politice – Studii de Securitate și Apărare în cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, și licențiat în Științe Politice (2013), Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”.

Nicolae Elvis Cioabă este licențiat în științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București (2013) și în studii administrative europene la Facultatea de Administrație Publică, SNSPA (2014). În prezent studiază dreptul la Facultatea de Drept, Universitatea din București.

Mihai Covaci a obținut diploma de doctor doctorand în Sociologie și Psihologie (forma doctorală terminată, urmează susținerea), lector la Universitatea Hyperion din București. Este coautor al volumelor „Dicționar de branding”, și „Fenomenul e-” și a publicat peste 20 de articole și studii în țară și străinătate.

Gabriela Crețu a obținut doctoratul la Școala Națională de Studii Politice și Administrative. După absolvirea Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității din București, a urmat trei programe de masterat: Master European în Politică și Administrație, la Universitatea din Bologna, Master în Studii Sud-Est Europene, la Universitatea din Atena și Master în Politici Publice, la Universitatea din București. Gabriela a absolvit și Facultatea de Drept a Universității din București. A desfășurat activități de cercetare în context național și internațional și a prezentat lucrări la multiple evenimente academice. A scris articole științifice care se regăsesc în publicații științifice de tip peer-review, din țară și din străinătate.

Alexandru-Nicolae Cucu este masterand la Facultatea de Istorie, Universitatea București.

Adelin Dumitru este student, Școala Națională de Științe Politice și Administrative.

Cristian Sorin Dumitrescu is professor at the Christian University „Dimitrie Cantemir“, Bucharest, Faculty of Political Sciences. He was the President of the Committee for Education at Chamber of Deputies, in the present being the vice president of the Romanian Senat. He got the PhD degree in Political Sciences in France. His field of interests comprises international organizations and institutions, the construction and evolution European Union being author of a lot of studies, researches, etc.

Angela Ramona Dumitru este consilier europarlamentar dr., cu o vastă expertiză în domeniul afacerilor europene. Asistent universitar și Doctor în Istorie la Universitatea din Craiova (din anul 2008), Facultatea de Drept și Științe Sociale, triplu masterată la București, Cluj-Napoca și Craiova, a participat la peste 30 de simpozioane naționale și internaționale finalizate cu publicarea contribuțiilor sale științifice în reviste de specialitate recunoscute. În calitate de traducător autorizat de limba franceză, a beneficiat de o serie de granturi și programe de pregătire politică și diplomatică.

Alexandru Florian este profesor universitar, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir“; director general, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel“.

Hadrian Gorun este doctor în istorie al Universității „Babeș-Bolyai“, din Cluj-Napoca. În prezent este conferențiar universitar la Facultatea de Relații Internaționale, Drept și Științe Administrative a Universității „Constantin Brâncuși“ din Târgu-Jiu. A publicat volume de autor și mai multe studii și articole.

Florin Grecu este lector univ. dr, Universitatea Hyperion din București.

Gabriela Ionașcu este doctorandă a Facultății de Științe Politice, Universitatea din București. Ea a urmat cursurile Școlii Doctorale Francofone de Științe Sociale- EDSS (2011-2014). Interesele sale de cercetare se axează în principal pe politicile de migrație din Uniunea Europeană și pe discursurile politice xenofobe (*hate speech*).

Iris Mihai este doctorand în economie la Universitatea de Vest din Timișoara. Publicații recente: Iris Mihai, Alexandru Jivan – *A Comparative Analysis of Productivity Measurements for Five European Countries*, în Journal of International Business and Economics, Vol. 2 No. 2, July 25, 2014, New York, USA; Iris Mihai, *Social fairness and sustainability of economic productivity*, în International Journal of Economics, Commerce and Management (IJECEM), Vol. 2, Issue 8, August 2014, Rochester, United Kingdom; Iris Mihai, *Beyond a reasonable productivity*, în International Journal of Advances in Management and Economics (IJAME), Vol. 3, Issue 4, 2014, Ratlam, India.

Marian Popa is an associate professor at the Christian University „Dimitrie Cantemir“, Bucharest, Faculty of Political Sciences and has a PhD in Political Sciences in France. In the same time, he is counselor at the Department for Foreign Policies in the Romanian Senat. His field of interests regards European law and the evolution of the institutional architecture of European Union.

Ovidiu Gherasim-Proca este lector universitar în cadrul Departamentului de Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene al Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași.

Crina Soroiu este absolventă a Facultății de Filosofie și Științe Social Politice, specializarea Științe Politice, în cadrul Universității Alexandru Ioan Cuza, din Iași și a Masteratului Studii Europene de Integrare și Securitate, în cadrul aceiași instituții. Ca domenii de interes pot fi menționate: filosofie politică, geopolitică, teorii ale relațiilor internaționale, analiza conflictelor internaționale, managementul crizelor, politică externă și diplomație.

Cezar Stanciu este asistent universitar la Universitatea Valahia din Târgoviște, Facultatea de Științe Umaniste și redactor-șef al revistei Valahian Journal of Historical Studies. Din 2008 este doctor în istorie, cu o teză referitoare la politica externă a României în perioada 1948-1956, publicată de Editura Cetatea de Scaun un an mai târziu („Devotați Kremlinului. Alinierea politicii externe românești la cea sovietică în anii 50“, Târgoviște, 2009). A publicat mai multe cărți și articole în țară și în străinătate pe

teme privind istoria politicii externe a României în perioada postbelică. Ultima publicație relevantă: *Războiul nervilor. Dispute Ceaușescu-Brejnev 1965-1971*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011.

Marcela Monica Stoica has a *Ph.D.* in Political Sciences at University of Bucharest. She is lecturer at the Christian University „Dimitrie Cantemir”, Bucharest, Faculty of Political Sciences.. She was parliamentary counsellor at the Department of Press, Communications and Public Relations at the Chamber of Deputies and from 2006 works at the Legislative Department, at the *Committee for Human Rights*, Chamber of Deputies. She is interested in the field of international organizations and institutions and is the author of some studies and researches focused on the issue of relationship between the political parties, political elites and the electoral systems.

Enache Tușa este Lector univ. dr., la Universitatea „Ovidius” din Constanța.

Andreea-Iustina Tuzu este masterandă în anul II în cadrul programului de master „Politică și societate în secolul XX” a Facultății de Istorie, Universitatea din București. Licențiată în Relații Internaționale și Studii Europene în cadrul aceleași instituții.

Ilarion Țiu este Lect. univ. dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „D. Cantemir”. Apariții editoriale recente: Ilarion Țiu, *Istoria Mișcării legionare. 1944-1968* (Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2012); Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu*, Vol. I-II (București: Editura Adevărul Holding, 2012-2013).

SUMMARY

Open issue

Todor Arpad	
<i>Analyzing the positioning of political competitors on relevant policy conflict dimensions within the 2014 EU Europarlimentary elections.....</i>	3
Crina Soroiu	
<i>Developmentalism - a new approach in comparative politics area.....</i>	14
Adrian-Cosmin Canae	
<i>The role and importance of public opinion in setting the public agenda.....</i>	22
Ioana Valeria Alexe	
<i>Electoral Communication – a form of political communication.....</i>	30
Gabriela Ionașcu	
<i>Political Participation in Romania: the Anti-establishment dimension of the „E-street”.....</i>	41
Angela Ramona Dumitru	
<i>Problematic aspects and possible solutions concerning the regionalization models on the European Union.....</i>	54
Iris Mihai și Adrian-Cosmin Basarabă	
<i>Stolen Identity: The Armenian People.....</i>	67
Mihai Covaci	
<i>Organizational culture in the context of globalization.....</i>	75
Vasile Burtea	
<i>Discrimination – substitute for competence and indicator of poor administration (governance).....</i>	82
Adelin Dumitru	
<i>A Historical-Institutionalist Explanation of the European Union’s Environmental Policy Evolution.....</i>	99
Gabriela Crețu	
<i>Roma Minority in Romania and its Media Representation.....</i>	112
Florin Grecu	
<i>The armed hand of State-party: The National Guard.....</i>	121
Cristian Sorin Dumitrescu, Marcela Monica Stoica și Marian Popa	
<i>European Institutional Developments and Evolutions Post-Lisbon Treaty.....</i>	130
Nicolae Elvis Cioabă	
<i>Reforming the court management system of Romania in the European Union integration process.....</i>	138
Cezar Stanciu	
<i>Nicolae Ceausescu and Santiago Carrillo. On the reform of proletarian internationalism.....</i>	151
Andreea-Iustina Tuzu	
<i>The new role of Romania in NATO after the Summit in Wales.....</i>	160
Hadrian Gorun	
<i>A dystopian society of the contemporaneity: Khmer Rouge’s Cambodia. Short considerations.....</i>	167
Ovidiu Gherasim-Proca	
<i>Some observations concerning the judicial reform in Romania. Is there no matter more pressing than the fight against corruption?.....</i>	172
Alexandru-Nicolae Cucu	
<i>Turkish Independence War and its consequences.....</i>	187

Enache Tuşa	
<i>Ethnicity and Nation in the political philosophy of Balkan and Eastern European states - 1880-1940</i>	194
Documents	
Ilarion Țiu	
<i>The impact of Romania's industrialization during the '70s and '80s on the environment</i>	209
Ilarion Țiu	
<i>Nicolae Ceaușescu and Polish „Solidarity” (Solidarność)</i>	217
Anti-Semitism, racism, xenophobia	
Alexandru Florian	
<i>Public Memory and detected signals of justice. Outline for a theory of public space in transition</i>	222
Adina Babeș	
<i>Alyiah of Romanian Jews – socio-statistical facts (historical approach)</i>	247
Review	
<i>Dystopian literature and Communism</i> (Hadrian Gorun)	255
Evgheni Zamiatin, Noi	
Signals	257
Index of authors	259
Summary	262

Open Issue

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
 Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
 Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
 Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform
 legilor în vigoare.

